

Vidi me, čuj me

Vodič za uporabu Konvencije UN-a
o pravima osoba s invaliditetom
i promicanje prava djece

Save the Children

Vidi me, čuj me

Vodič za uporabu Konvencije UN-a
o pravima osoba s invaliditetom i
promicanje prava djece

Naslov izvornika:

See Me, Hear Me

A guide to using the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities to promote the rights of children

Autorica: Gerison Lansdown

Projektna skupina: Tina Hyder i Monica Lindvall

Slog i oblikovanje ovitka: Grasshopper Design Company

© The Save the Children Fund 2009

“Autorsko pravo pripada organizaciji Save the Children UK; izvorni dokument na engleskom jeziku može se naći na <http://www.savethechildren.org.uk/onlinelibrary>; Save the Children ne jamči za kvalitetu prijevoda.”

Save the Children je najveća britanska međunarodna nevladina organizacija, koja se bavi zaštitom djece i koja djeluje u više od 100 zemalja svijeta. Sve aktivnosti organizacije usmjerene su k unapređenju dječjih prava u skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta. Glavni je zadatak organizacije Save the Children, još od njena osnutka 1919., bio posvetiti se borbi za prava djece s teškoćama u razvoju.

Izdavač hrvatskog izdanja: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Grafička obrada hrvatskog izdanja: Ermego d.o.o.

Prijevod na hrvatski: Slavena Špalj

Lektura: Ciklopea d.o.o.

Tisak: Grafing d.o.o.

Naklada: 500

© Ured UNICEF-a za Hrvatsku za hrvatsko izdanje 2011

UNICEF (United Nations Children`s Fund) je vodeća svjetska, međuvladina organizacija koja u 158 zemalja svijeta brine o djeci, njihovim pravima i potrebama (zajedno s nacionalnim odborima, koji najčešće djeluju u gospodarski razvijenijim državama svijeta, UNICEF je prisutan u 190 zemalja). Osnovan je 1946. godine od strane Ujedinjenih naroda kako bi djeci osigurao hranu, odjeću i zdravstvenu zaštitu, a sve do danas pomaže im da prežive i razviju svoje potencijale od ranog djetinjstva pa sve do adolescencije.

UNICEF se u cijelosti financira dragovoljnim priložima građana, partnerstvima s poslovnim sektorom te donacijama vlada i fondacija. Djeluje na temelju Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, a njegova je osnovna zadaća da u suradnji sa vladama i civilnim sektorom pomaže u promicanju, zaštiti i ostvarivanju prava djece. UNICEF ima dugu i uspješnu povijest djelovanja u Hrvatskoj gdje je prisutan od 1947. godine. Od kraja devedesetih UNICEF je podržavao napore Vlade RH u jačanju sustava zaštite djece, razvoju mehanizama za promicanje i praćenje njihovih prava te ustroju neovisnog Ureda pravobranitelja za djecu. Značajni naponi uloženi su u podizanje svijesti javnosti o Konvenciji o pravima djeteta te je pružena podrška Vladi u razvoju politika za djecu i većoj usredotočenosti na prava djece. Tijekom posljednje četiri godine, naglasak je bio na preveniranju i rješavanju problema nasilja u školama, razvoju kvalitetne udomiteljske brige za osjetljive skupine djece bez adekvatne roditeljske skrbi kao i na programima za kvalitetan rani razvoj djece i poboljšanje uvjeta u rodilištima.

Ured UNICEF-a za Hrvatsku zahvaljuje svim građanima i tvrtkama, među kojima se ističe doprinos T-Hrvatskog Telekoma, koji su svojim donacijama podržali akciju Prve 3 su još važnije!, unutar koje je preveden ovaj priručnik.

Ovo je izdanje predmetom autorskog prava, ali u obrazovne se svrhe smije na bilo koji način umnožavati bez naknade ili prethodnog odobrenja, no ne i u svrhu preprodaje. Za umnožavanje u bilo kojim drugim okolnostima potrebno je pribaviti prethodno pismeno odobrenje od izdavača, a moguće je i plaćanje naknade.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 789139

ISBN 978-953-7702-14-4

Fotografija na naslovnici: Christhiana, 6, iz Kolumbije, nisu htjeli upisati u školu zbog njegovih tjelesnih teškoća. On sada pohađa malu školu koju potpomaže organizacija Save the Children. (Fotografija: Dan Alder/Save the Children)

Sadržaj

Predgovor	v
O autoru	vi
Zahvale	vii
Uvod	I
Pojmovnik	4
Prvi dio: Razvoj prava djece s teškoćama u razvoju	
Prvo poglavlje: Kratak uvod u ljudska prava	II
Što su to ljudska prava	II
Koji se dokumenti odnose na ljudska prava	II
Drugo poglavlje: Povijesni pregled prava osoba s invaliditetom	13
Porast svijesti o invaliditetu kao o pitanju ljudskih prava	13
Prepoznavanje djece s teškoćama u razvoju kao subjekata prava	14
Posljedice Konvencije UN-a o pravima djeteta	15
Sažetak	18
Treće poglavlje: Razvoj Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom	19
Kronološki pregled	19
Promjena paradigme	19
Tijek postupka važan je baš kao i rezultat	20
Značaj Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom	20
Potreba da se djeca posebno priznaju u okviru Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom	21
Radnje koje je poduzela organizacija Save the Children kako bi osigurala da se Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom odnosi i na prava djece s teškoćama u razvoju	23
Četvrto poglavlje: Ključne odredbe Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom	24
Ključne obveze u vezi s posebnim ljudskim pravima	24
Postupci za potpisivanje i ratifikaciju Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom	28

Provedbene mjere	28
Međunarodno praćenje	29
Različite odredbe	29
Predstavke pojedinaca	29

Drugi dio: Provedba prava djece s teškoćama u razvoju

Peto poglavlje: Odgovornost za provedbu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom **35**

Obveze vlada država stranaka	35
Odgovornost drugih sudionika	53

Šesto poglavlje: Javno zagovaranje radi promicanja provedbe **56**

Upoznavanje činjenica o životima djece s teškoćama u razvoju	56
Izgradnja kapaciteta	58
Izgradnja mreža i saveza	60
Kampanja za ratifikaciju	61
Zagovaranje provedbe	62
Praćenje provedbe	65

Sedmo poglavlje: Razumijevanje prava djece s teškoćama u razvoju – analiza Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom **67**

U kojem su odnosu Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Konvencija UN-a o pravima djece	68
Tablica: Odnos između Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Konvencije UN-a o pravima djeteta	68
Opća načela	83
Pravo na obiteljski život	91
Pravo na uključenost u društvo	99
Pravo na obrazovanje	106
Pravo na sudjelovanje u igri, kulturnom životu, razonodi, slobodnim i športskim aktivnostima	117
Pravo na najbolje moguće zdravlje	121
Pravo na odgovarajući standard života	124
Pravo na zaštitu od svih oblika nasilja i zlostavljanja	128
Pravo na pristup pravosuđu i pravo na slobodu	134
Prava u kriznim stanjima i sukobu	136
Dodatak 1.: Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol	138
Dodatak 2.: Korisni izvori	161
Dodatak 3.: Pozadina razvoja ovog vodiča	164
Reference	166

Predgovor

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom vrhunac je dugogodišnjega neprekidnog javnog zagovaranja zajednice osoba s invaliditetom i njihove borbe za priznavanje njihovih prava. Snaga teksta kao i to što su ga, na dan otvaranja, u ožujku 2007., potpisali predstavnici iz 81 zemlje svjedoče učinkovitosti promicanja tih prava i isticanja hitne potrebe za djelovanjem koje će se usmjeriti na kršenje ljudskih prava u zemljama širom svijeta. Ova Konvencija jest prekretnica – ona utvrđuje da se prava ljudi s invaliditetom moraju priznati i poštovati na jednakoj osnovi kao i prava drugih ljudi te pruža sveobuhvatnu i suvislu analizu mjera potrebnih za prevladavanje diskriminacije, siromaštva, nasilja, zanemarivanja, izolacije i uskraćivanja samostalnosti i ljudskog dostojanstva, s čime se ti ljudi suočavaju. Ona pruža i mehanizme kojima se za provedbu tih mjera i države mogu pozvati na odgovornost.

Važno je da su odredbe te Konvencije jasno usredotočene na obveze država da osiguraju prava djece s teškoćama u razvoju. Odbor za prava djeteta je, u svojim pregledima izvješća država stranaka, pronašao postojane dokaze o izazovima s kojima se, u ostvarenju svojih prava, suočavaju djeca s teškoćama u razvoju. Procijenjeno je da na cijelom svijetu živi oko 200 milijuna djece s nekom vrstom invaliditeta, od čega više od 80% živi u zemljama u razvoju, gdje im je pristup zdravstvenoj skrbi i obrazovanju vrlo loš ili nikakav. Nerazmjerno je veća vjerojatnost da će ta djeca živjeti u

siromaštvu i iskusiti fizičko i/ili spolno nasilje te da neće imati pravo glasa. Jednako je tako nerazmjerno veća vjerojatnost da će imati manje mogućnosti za ostvarenje obiteljskog života, odgovarajuće informiranje, igru te športske, kulturne ili umjetničke aktivnosti. I, doista, većina je zemalja koje su predale svoja izvješća trebala dati preporuke za djelovanje kojim će se prevladati zanemarivanje ili kršenje prava tih osoba.

Stoga Odbor za prava djeteta sa zadovoljstvom pozdravlja činjenicu da je Opća skupština Ujedinjenih naroda usvojila Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom, čime se ističe da prepreke za ostvarivanje prava ne leže u samom invaliditetu, nego u socijalnim, fizičkim, gospodarskim, kulturnim i osobnim preprekama s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, uključujući pritom i djecu s teškoćama u razvoju. Ta će Konvencija poslužiti kao moćno dopunsko oruđe Konvencije UN-a o pravima djeteta. I dok potonja utvrđuje prava djece, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom daje detaljnu razradu mjera potrebnih za ostvarenje tih prava. Odbor se nada hitnoj i široko rasprostranjenoj ratifikaciji te nove Konvencije i njezina Fakultativnog protokola.

No koliko god bili važni, usvajanje i ratifikacija očito nisu dovoljni. Odredbe Konvencije trebaju se i provesti. Organizacije civilnog društva i dalje će imati središnju ulogu osiguravajući da se to i dogodi. Javno zagovaranje, koje je

na međunarodnoj razini provedeno s tolikim uspjehom, sada se mora ponoviti na nacionalnoj razini, a oni koji djeluju na ostvarenju prava osoba s invaliditetom i prava djece trebali bi surađivati te svojim znanjem i stručnošću pomagati jedni drugima. Zajedničko će javno zagovaranje biti najučinkovitije sredstvo koje će uvjeriti države da donesu potrebne zakone, politike i sredstva te da pokrenu kampanje za podizanje svijesti, odnosno da reorganiziraju državne strukture, kako bi u životima djece s teškoćama u razvoju došlo do stvarne promjene.

Ovaj je vodič značajan doprinos tom procesu. U njemu sadržane detaljne analize dviju konvencija i njihova međuodnosa te praktično vodstvo u strategijama javnog zagovaranja i prikazima dobre prakse čine ga dragocjenim oruđem za praktičare posvećene okončanju diskriminacije djece s teškoćama u razvoju. Prepreke koje je potrebno prevladati vrlo su visoke. Ovaj bi vodič trebao pomoći da te prepreke ne budu nepremostive.

Yanghee Lee

Predsjedateljica Odbora za prava djeteta i profesorica dječje psihologije i obrazovanja na sveučilištu Sungkyunkwan u Južnoj Koreji

O autoru

Gerison Lansdown je međunarodna savjetnica za prava djeteta, koja je o pitanjima prava djeteta objavila mnoge publikacije i održala mnoga predavanja širom svijeta, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini. U ime organizacije Save the Children bila je aktivno uključena u izradu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, i to sa stajališta djece s teškoćama u razvoju. Trenutačno je

angažirana kao potpredsjedateljica Ureda UNICEF-a za Ujedinjeno Kraljevstvo, zatim kao suradnica Međunarodnog instituta za prava djeteta i njihov razvoj (International Institute for Child Rights and Development), koji djeluje u sklopu Sveučilišta u Victoriji, te kao jedan od voditelja CRED-PRO-a, međunarodne inicijative za razvoj nastavnih programa o pravima djece za stručnjake koji rade s djecom.

Zahvale

Mnogi su ljudi svojim vremenom i energijom doprinijeli razvoju ovog vodiča. Nažalost, nismo ih u mogućnosti sve nabrojati, no posebno bismo željeli zahvaliti svim sudionicima Regionalnog savjetovanja za Južnu i Srednju Aziju o pravima djeteta i Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom, koje je u lipnju 2007. održano u glavnom gradu Bangladeša, Dhaki, kao i polaznicima Regionalnog savjetovanja za Srednjoistočnu i Sjevernu Afriku o Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom, koje je u listopadu 2007. održano u glavnom gradu Jemena, Sanaai.

Zahvaljujemo i mladim ljudima koji su prisustvovali izradi ovog vodiča. To su Nazma Akter, Nazma Huda Rubel, Shi Yanxia, Yao Yue, Nancy Maguire, Lucia Bellini i Lucy Mason.

Htjeli bismo zahvaliti i sljedećim pojedincima zbog njihova doprinosa i potpore: Khandaker Jahurul Alam, Signe Hojsteen, Hazel Jones, Maheshwar Ghaimire, Marjorie Gillies, Yanghee Lee, Charlotte McClain, Peter Newell, Kicki Nordstrum, Sharon Owen, Victor Pineda, Bob

Ransom, Shantha Rau, Richard Rieser, Zuhy Sayeed i Helen Schulte.

Zahvaljujemo i sljedećim sadašnjim ili bivšim zaposlenicima organizacije Save the Children: Bill Bell, Artan Bllaca, Eva Geidenmark, Helen Pinnock, Emira Pruthi, Aisha Saeed, Alaa Sebeh, Bandana Shrestha, Lene Steffen i Jumanah Zabaneh. Posebno zahvaljujemo Marliesu van der Kroftu.

Financijska sredstva za izradu ovog vodiča osigurala je danska podružnica organizacije Save the Children.

Posebno bismo htjeli zahvaliti gospođi Gerison Lansdorn, autorici ovog vodiča, zbog njezina napornog rada i posvećenosti ostvarenju primjene prava djece s teškoćama u razvoju.

Tina Hyder

Save the Children, Ujedinjeno Kraljevstvo

Monica Lindvall

Save the Children, Švedska

Uvod

Procijenjeno je da na svijetu, od oko ukupno 2 milijarde djece, živi 200 milijuna djece s teškoćama u razvoju.¹ Drugim riječima, oko 10% ukupne populacije djece, od čega većina živi u zemljama u razvoju, rađa se s invaliditetom ili je onesposobljena tijekom djetinjstva. Velik broj tih oštećenja i posljedičnog invaliditeta koji doživljavaju djeca neposredno je uzrokovan čimbenicima koji su se mogli spriječiti, uključujući siromaštvo, neuhranjenost, nasilje, nesreće, traume, rat i bolesti koje se mogu spriječiti.

Dakle, kakve su, za djecu, posljedice takvog stanja? Djeca s teškoćama u razvoju ne

vrednuju se poput ostale djece te je široko rasprostranjeno mišljenje da nisu sposobna za ljubav, naklonost, humor, prijateljstvo, kulturni i umjetnički izražaj te intelektualni poticaj, niti da im to treba. Ona su odvojena, marginalizirana i izolirana te mogu, relativno nekažnjeno, postati žrtvama fizičkog i spolnog nasilja. Stope rane smrtnosti djece s teškoćama u razvoju mogu doseći i 80% u zemljama u kojima su stope smrtnosti sve djece mlađe od 5 godina manje od 20%. Djeca s teškoćama u razvoju prije se određuju i prosuđuju po onome što im nedostaje nego po onome što imaju. Izolacija koja iz toga proizlazi može biti krajnje teška. Samo se njihovo postojanje naširoko niječe

Kratak prikaz života djece s teškoćama u razvoju

- Na svijetu s teškoćama u razvoju živi i do 200 milijuna djece.²
- Za djecu s teškoćama u razvoju nerazmjerno je veća vjerojatnost da će živjeti u siromaštvu.³
- Djeca s teškoćama u razvoju nerazmjerno su osjetljivija i na fizičko i na spolno zlostavljanje.⁴
- Smrtnost djece s teškoćama u razvoju može, u zemljama gdje je smrtnost sve djece mlađe od 5 godina ispod 20%, biti i do 80%.⁵
- Roditeljima i medicinskim stručnjacima koji su usmrtili dijete s teškoćama u razvoju često se izriču smanjene kazne, a služe se obranom „ubojstva iz milosti“, što odražava vjerovanje da životi djece s teškoćama u razvoju ne vrijede jednako kao životi druge djece.⁶
- Najmanje 90% djece s teškoćama u razvoju diljem Trećeg svijeta nema pristup obrazovanju.⁷
- Uobičajeno je da se djeci s teškoćama u razvoju uskraćuje pristup pravosuđu jer se ona ne smatraju vjerodostojnim svjedocima.⁸

– prečesto rođenje takve djece uopće nije službeno prijavljeno, ona nisu upisana u popis stanovnika, skriva ih se od pogleda u stražnjim sobama ili su ostavljena u raznim ustanovama. Ti postupci služe njihovoj dehumanizaciji. Zbirni učinak svega toga jest uskraćivanje poštovanja dostojanstva djece s teškoćama u razvoju, njihove individualnosti, pa čak i samog prava na život. No, to dehumanizira i društvo. Niti jedno društvo ne može za sebe tvrditi da je civilizirano, čovječno i pravedno sve dok jednu toliko značajnu manjinu svog naroda podvrgava takvom zlostavljanju i zanemarivanju.

Uzroci tog odbijanja leže duboko u društvenim, gospodarskim, kulturnim i psihološkim korijenima svih kultura, baš poput odbojnosti ili neprijateljstva prema različitostima, primjerice u vjerovanju da je invalidnost posljedica kletve ili kazne, odnosno krivnje, zatim u strahu od „zaraze“, nevoljkosti preuzimanja odgovornosti za brigu te siromaštva i manjku potpore. Diskriminacija djece s teškoćama u razvoju tijekom povijesti postojala je u svakoj zajednici. No ona nije neizbježna, a 21. nam je stoljeće donijelo nezapamćenu mogućnost za promjenu.

Dana 13. prosinca 2006., poslije četiri godine pregovora, Opća je skupština UN-a usvojila novu Konvenciju, namijenjenu zaštitu prava ljudi s invaliditetom diljem svijeta. Ta je Konvencija prvi veliki sporazum o ljudskim pravima sklopljen u 21. stoljeću, a odnosi se na građanska, politička, socijalna i kulturna prava. Za potpisivanje je bila otvorena 30. ožujka 2007., a na snagu je stupila 3. svibnja 2008., nakon što ju je ratificiralo 20 država. Bivši je tajnik UN-a general Kofi Annan pozdravio njezino usvajanje kao „povijesni uspjeh za 650 milijuna ljudi s invaliditetom diljem svijeta“.

No nova će Konvencija biti djelotvorna samo ako sama djeca s teškoćama u razvoju, njihovi staratelji, lokalne zajednice, organizacije

civilnog društva te javni zagovornici prava djece i osoba s invaliditetom znaju da ona postoji i kako ju uporabiti. Organizacija Save the Children odgovorila je na tu potrebu za informiranjem osmisliši ovaj vodič koji služi tome da djeci s teškoćama u razvoju i njihovim javnim zagovornicima pomogne uporabiti novu Konvenciju i, pomoću nje, zatražiti svoja prava i započeti s izgradnjom inkluzivnog društva koje na jednak način poštuje svu djecu (vidi Dodatak 3. za detalje oko izrade ovog vodiča).

Važno

U Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom, djeca s teškoćama u razvoju opisana su tako da uključuju i one s dugoročnim oštećenjima koja, ovisno o fizičkim, društvenim, gospodarskim ili kulturnim preprekama, mogu ograničavati njihovu mogućnost da potpuno sudjeluju u društvu na jednakoj osnovi s drugima. Prema tome, u tu su skupinu uključena sljedeća djeca:

- djeca s tjelesnim teškoćama, primjerice djeca u invalidskim kolicima;
- djeca s psihosocijalnim poremećajima, poput depresije;
- djeca s intelektualnim oštećenjima ili teškoćama u učenju;
- djeca s osjetilnim oštećenjima, uključujući djecu koja su gluha, gluhoslijepa i slijepa.

Neka djeca imaju višestruka oštećenja. Ona su često najviše zanemarivana i najosjetljivija djeca. Važno je prepoznati da ona imaju jednaka prava kao i sva ostala djeca i potruditi se osigurati nužnu akciju koja će im omogućiti ostvarivanje njihovih prava i izražavanje njihova punog potencijala.

Opći pregled ovog vodiča

Ovaj je vodič namijenjen zagovornicima prava djeteta i prava osoba s invaliditetom te organizacijama civilnog društva. Poslužit će i vladama prilikom tumačenja i provedbe prava djece s teškoćama u razvoju. Pretpostavlja se da korisnici ovog vodiča već imaju neko znanje ili razumijevanje samog zagovaranja, tako da se može reći kako vodič nije napisan za djecu. Ovaj vodič pokriva sljedeće teme:

Pojmovnik – objašnjava neke od uobičajenih riječi koje se rabe u zakonodavstvu i praksi ljudskih prava

Prvi dio: Razvoj prava djece s teškoćama u razvoju

1. Kratko upoznavanje s ljudskim pravima – odakle dolaze i što znače?
2. Povijesni pregled prava osoba s invaliditetom, uključujući i djecu – kratak pregled razvojnog puta na međunarodnoj razini koji je doveo do razumijevanja invaliditeta kao pitanja ljudskih prava te doprinos Konvencije UN-a o pravima djeteta povećanju priznavanja prava djece s teškoćama u razvoju.
3. Razvoj Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i njezina Fakultativnog protokola – osvrt na povijesni razvoj Konvencije, kako je do nje uopće došlo, uloga zajednice osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju

te uključivanje pitanja koja se tiču djece s teškoćama u razvoju.

4. Ključne odredbe – kratak opis svih članaka Konvencije i njena Fakultativnog protokola te njihovo značenje.

Drugi dio: Primjena prava djece s teškoćama u razvoju

5. Odgovornost za provedbu prava iz Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom – detaljna analiza ključnih obveza država i djelovanje koje se od njih očekuje poslije ratifikacije ovih konvencija, kao i obveze drugih sudionika u životima djece s teškoćama u razvoju.

6. Javno zagovaranje radi promicanja provedbe – predložene strategije djelovanja u smjeru osiguranja učinkovitog javnog zagovaranja radi promicanja ostvarenja prava djece s teškoćama u razvoju.

7. Razumijevanje prava djece s teškoćama u razvoju – analiza toga kako se služiti ovim konvencijama, a da se pritom razumiju ključna prava djece s teškoćama u razvoju, te da se njihovo ostvarenje učinkovito javno zagovara.

Dodatak 1. daje potpun tekst Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom. Dodatak 2. navodi korisne izvore podataka za stručnjake koji rade na ovom polju. Dodatak 3. opisuje razvojni put ovog vodiča.

Pojmovnik

Civilno društvo – odnosi se na široku lepezu nevladinih organizacija i institucija, organizacija koje djeluju na lokalnoj razini, lokalne akcije i strategije koje su provele neformalne strukture u društvu, uključujući i udruženja osoba s invaliditetom, itd.

Diskriminacija na osnovi invaliditeta – bilo kakvo razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje na osnovi invaliditeta koje ima svrhu ili učinak sprječavanja ili poništavanja priznavanja, uživanja ili upotrebe svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, društvenom i svakom drugom području, na jednakoj osnovi s drugima. Ona uključuje sve oblike diskriminacije, uključujući i uskraćivanje razumne prilagodbe (vidi u nastavku). Diskriminacija može biti i posredna i neposredna.

Država članica Ujedinjenih naroda – država koja je odabrala pridružiti se Ujedinjenim narodima. Kako bi se pridružila Ujedinjenim narodima, država mora postati država stranka Povelje UN-a. To je međunarodna konvencija s kojom su se države članice UN-a pravno obvezane uskladiti. Kad su 1945. osnovani Ujedinjeni narodi, imali su 51 državu članicu, no otada je njihovo članstvo dramatično poraslo te su 2009. imali 192 države članice.

Država stranka – država koja je ratificirala neku konvenciju te je pravno obvezana uskladiti se s njenim odredbama.

Fakultativni protokol – to je poseban, no povezan dogovor koji se obraća dodatnim pitanjima koja nisu pokrivena glavnim tekstom konvencije ili kojima se razrađuju odredbe u glavnoj konvenciji. Primjerice, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom ima svoj Fakultativni protokol koji Odboru za prava osoba s invaliditetom daje ovlast saslušavanja pojedinačnih žalbi na kršenja građanskih, političkih, socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava, obrađenih u Konvenciji. Svaka država stranka mora odvojeno potpisati i ratificirati Fakultativni protokol. Moguće je ratificirati Fakultativni protokol, a da se pritom ne ratificira i glavna Konvencija. Primjerice, Sjedinjene su Američke Države ratificirale Fakultativni protokol na Konvenciju UN-a o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji te Fakultativni protokol na istu Konvenciju glede uključivanja djece u oružane sukobe, no ne i samu Konvenciju UN-a o pravima djeteta.

Gospodarsko i socijalno vijeće (Economic and Social Council, ECOSOC) – osnovano je Poveljom Ujedinjenih naroda kao osnovno tijelo za koordinaciju ekonomskih, socijalnih i s njima povezanih poslova 14 specijaliziranih agencija Ujedinjenih naroda, operativnih odbora i pet regionalnih odbora. Vijeće prima i izvješća 11 UN-ovih fondova i programa. Gospodarsko i socijalno vijeće djeluje kao središnji forum za raspravu o međunarodnim gospodarskim i socijalnim pitanjima te za formulaciju preporuka

u vezi s politikom država članica i sustava Ujedinjenih naroda.

Habilitacija i rehabilitacija – habilitacija uključuje vještine učenja koje će osobi omogućiti funkcioniranje u društvu. Te vrste programa obično upućuju na djecu rođenu s teškoćama u razvoju. Rehabilitacija označava povrat mogućnosti i sposobnosti. To se uglavnom odnosi na nekoga tko se, nakon što je postao invalid, treba ponovno prilagoditi društvu. Habilitacija i rehabilitacija obično su vremenski ograničeni procesi, prilagođeni pojedincu.

Jezik – u Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom to uključuje govorni i znakovni jezik, kao i druge oblike negovornog jezika.

Komunikacija – u Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom to uključuje jezike, prikazivanje teksta, Brailleovo pismo, taktilnu komunikaciju, uvećani tisak, dostupne multimedijske sadržaje, kao i pisani oblik istih, zvučne zapise, obični jezik, osobne čitače i augmentativne i alternativne oblike, sredstva i oblike komunikacije, uključujući dostupnu informacijsku i komunikacijsku tehnologiju.

Konvencija – pravno obvezujući pisani dokument, potpisan između dviju ili više država. Ponekad poznat kao „sporazum“, „protokol“, „ugovor“, „dogovor“ ili „pakt“. Prilikom usvajanja neke konvencije UN-a o ljudskim pravima (vidi iznad) stvaraju se međunarodne norme i standardi ljudskih prava. Na tome stupnju države mogu potpisati i ratificirati ili pristupiti toj konvenciji, preuzimajući na sebe skup pravnih obveza koje treba provesti. Ujedinjeni narodi ili neko drugo mjerodavno tijelo mogu državama prigovoriti da krše standarde zajamčene konvencijom.

Ljudska prava – to su prava koja svatko ima samo zato što je ljudsko biće. Ne morate biti članom neke određene skupine i nitko vam ne mora dati vaša prava. Svatko je automatski ovlašten uživati punu lepezu ljudskih prava.

Međunarodna suradnja – izraz koji se rabi za razne načine na koje vlade mogu zajednički djelovati na ispunjavanju svojih obveza ili ciljeva. Međunarodna suradnja može preuzeti oblik međunarodne pomoći za razvoj, no odnosi se i na razmjenu iskustva, tehnologije i znanja; sve se to može učiniti između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju.

Nositelj obveza – kad je nešto utvrđeno kao pravo, to znači da netko (nositelj zahtjeva) traži ostvarenje toga prava. Osoba ili tijelo čija je odgovornost osigurati ispunjavanje toga prava poznati su kao nositelji obveza. Nositelji obveza prvenstveno su državni djelatnici i institucije na raznim razinama strukture vlasti, no tu su uključeni i nedržavni djelatnici koji mogu utjecati na prava drugih ljudi. Primjerice roditelji, učitelji, Ministarstvo obrazovanja i Sabor spadaju u skupinu nositelja obveza i dužni su osigurati da djeca s teškoćama u razvoju mogu ostvariti svoje pravo na obrazovanje.

Odbor za prava osoba s invaliditetom – međunarodno tijelo osnovano Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom odgovorno za nadzor nad provedbom Konvencije na nacionalnoj razini. On će razmatrati izvješća koja o mjerama koje su poduzeli radi provedbe Konvencije podnose države stranke, a u nekim će slučajevima biti ovlašten razmotriti pojedinačne i skupne žalbe zbog kršenja Konvencije.

Opća skupština – ovo je glavno tijelo Ujedinjenih naroda s pravom odlučivanja. Svaka se država članica UN-a ima pravo predstavljati na zasjedanjima Opće skupštine, a u odlukama koje donosi Opća skupština, svaka država članica UN-a ima po jedan glas.

Tijelo za nadgledanje provedbe sporazuma – odbor stručnjaka ovlaštenih za nadgledanje i nadziranje provedbe neke konvencije o ljudskim pravima. Obično će sama konvencija upućivati na to koliko bi taj odbor trebao biti velik, a njome će se odrediti i kriteriji za odabir članova, kada i gdje će se

odbor sastajati te za što je, u nadgledanju provedbe, odbor ovlašten. Mnogi odbori primaju izvješća od vlada koja opisuju što je ta država učinila kako bi provela svoje obveze prema nekoj konvenciji. Odbor će najčešće moći državama strankama postavljati pitanja o njihovim izvješćima, a zatim im o tome dati povratnu informaciju. Odbori mogu biti ovlašteni i za izdavanje općenitih komentara i tako dati svoje mjerodavno tumačenje konvencije. Neki odbori mogu primiti pritužbe od pojedinaca i/ili skupina koji smatraju da država stranka krši svoje obveze iz neke konvencije.

Osoba s invaliditetom/dijete s teškoćama u razvoju – osoba/dijete s dugoročnim tjelesnim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima koja, u međudjelovanju s raznim preprekama, mogu ograničiti njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na jednakoj osnovi s drugim ljudima.

Postupno ostvarenje – to je načelo međunarodnoga humanitarnog prava koje se odnosi samo na ekonomska, socijalna i kulturna prava, no ne i na građanska i politička. Države imaju neposrednu odgovornost ispuniti svoje obveze u ostvarivanju građanskih i političkih prava jer je potreba za time toliko hitna i/ili stoga što je njihova cijena vrlo mala. No ideja postupnog ostvarenja priznaje da države s ograničenim sredstvima možda neće odmah moći potpuno provesti svoje obveze u ispunjavanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Unatoč tome, od njih se očekuje da te obveze ispune u najvećoj mogućoj mjeri unutar dostupnih sredstava, uključujući, kad je to potrebno, i traženje međunarodne suradnje. Drugim riječima, od njih se očekuje da osiguraju da sva moguća sredstva i mjere usmjere ka punoj provedbi obveza Konvencije, a neke središnje obveze moraju se zadovoljiti.

Potpisnik – potpisivanjem neke konvencije države pokazuju da ratifikacijom namjeravaju postati strankom te konvencije, ali nisu obvezne provesti njene odredbe prije same ratifikacije.

No ne smiju činiti ništa što bi bilo u suprotnosti s predmetom i svrhom te konvencije.

Preambula – uvodni stavci dogovora o ljudskim pravima koji objašnjavaju kontekst samog dogovora. Sama preambula nije pravno obvezujuća.

Pristup – način na koji neka država može postati država stranka nekoga međunarodnog sporazuma. Obično će takva država prvo potpisati, a zatim, nešto kasnije, i ratificirati takav sporazum čijom državom strankom želi postati. Pristup se odnosi na državu koja istodobno i potpisuje i ratificira.

Pristup razvoju na temelju prava – pristup razvoju koji kombinira ljudska prava, rad na razvoju i društveni aktivizam radi promicanja pravde, jednakosti i slobode. Prema tome pristupu nositelji obveza odgovorni su za svoje obveze, ljudi su ovlašteni zahtijevati svoja prava, a njime se, također, promiče jednakost i suprotstavlja diskriminaciji.

Ratifikacija – postupak u kome neka država službeno pristaje na obvezivanje nekom konvencijom. Svaka država ima vlastita pravila i postupke o tome tko donosi tu odluku i koji postupak donošenja odluka treba uporabiti.

Razumna prilagodba – označava nužne i odgovarajuće izmjene i prilagodbe tamo gdje su, u određenom slučaju, potrebne, prilagodbe kojima se osigurava da osobe s teškoćama u razvoju mogu uživati ili primjenjivati, na jednakoj osnovi s drugima, sva ljudska prava i temeljne slobode. To ne bi smjelo nametnuti nerazmjerno ili pretjerano opterećenje.

Rezerve, mišljenja i interpretativne izjave – kada neka država odluči ratificirati neku konvenciju, ona može odabrati izuzeti se od usklađivanja s određenim odredbama sadržanim u toj konvenciji. To je poznato kao rezerva. Može dati i takozvanu interpretativnu izjavu (deklaraciju) o tome na koji će način tumačiti određenu odredbu. Država predstavlja rezerve,

mišljenja i interpretativne izjave istodobno kad podnosi svoju ratifikaciju neke konvencije. Ne mogu se ugovoriti nikakve rezerve koje nisu u skladu s ciljem i namjerom konvencije uz koju se propisuju. Primjerice na Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom ne bi bilo moguće izraditi rezervu za načelo nediskriminacije ili uključivanja.

Socijalni/kulturni model djelovanja prema osobama s invaliditetom – pristup pitanju invaliditeta koji, umjesto da se usredotočuje na fizičke ili mentalne značajke pojedinca, promatra međudjelovanje pojedinca i društva. Socijalni/kulturni model djelovanja prema osobama s invaliditetom predlaže da problemi s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom nisu posljedica oštećenja samih osoba, nego su, umjesto toga, posljedica prepreka u društvu. Te prepreke mogu biti fizičke, osobne, zakonodavne, informacijske ili bilo koje druge prepreke koje proizlaze iz nesposobnosti nekog društva ili kulture da omogući prilagodbu takve osobe.

Sporazum – vidi Konvencija.

Standardna pravila – Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom Opća je skupština Ujedinjenih naroda usvojila 1993. godine. Iako nisu pravno obvezujući dokument, ona su ipak instrument za oblikovanje politike te osnova za tehničku i ekonomsku suradnju. Standardna se pravila sastoje od 22 pravila koja se obraćaju preduvjetima za jednako sudjelovanje, upućujući na područja za jednako sudjelovanje i baveći se provedbenim mjerama i sustavom praćenja. Pokrivaju sve aspekte života osoba s invaliditetom.

Stupanje na snagu – kad je konvenciju ratificirao određeni nužni broj pojedinačnih država, ona će, za te države, stupiti na snagu (odnosno za njih postaje pravno obvezujuća). Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom stupila je na snagu 3. svibnja 2008., mjesec dana nakon što ju je ratificiralo 20 država.

Sudjelovanje djeteta – neprekidan proces očitovanja djece i njihova aktivnog uključivanja u proces donošenja odluka na različitim razinama u vezi s pitanjima koja ih se tiču. To zahtijeva dijeljenje informacija i razgovor djece i odraslih na temelju međusobnog poštovanja te puno sagledavanje njihovih mišljenja, uzimajući pritom u obzir njihove godine i zrelost.

Ujedinjeni narodi (UN) – to je međuvladina članska organizacija, osnovana 1945., sa sjedištima u New Yorku i Ženevi. UN je organizacija posvećena održavanju međunarodnog mira i sigurnosti tako što razvija prijateljske odnose među narodima, surađuje u rješavanju međunarodnih gospodarskih, socijalnih, kulturnih i humanitarnih problema i promiče poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, te tako što djeluje kao središte za usklađivanje akcija koje su pojedine države poduzele u ostvarenju tih ciljeva.

Univerzalni dizajn – označava oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga tako da se njima mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog dizajna. Univerzalni dizajn neće isključivati pomoćne naprave za određene skupine osoba s invaliditetom onda kada je to potrebno. Primjerice slijepim je osobama i dalje potrebno Brailleovo pismo, iako bi se mogao primijeniti i univerzalni dizajn te bi se mogli izraditi javni znakovi i simboli kojima bi se prilagodili većini stanovništva.

Ured Visokog povjerenika za ljudska prava (Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR) – odjeljenje Tajništva Ujedinjenih naroda zaduženo za promicanje i zaštitu uživanja i punog ostvarenja svih prava utvrđenih Poveljom Ujedinjenih naroda te međunarodnim zakonima i dogovorima o ljudskim pravima, i to za sve ljude. Dužnosti ovog odjeljenja uključuju sprječavanje kršenja ljudskih prava, osiguravanje poštovanja svih ljudskih prava, promicanje međunarodne suradnje radi zaštite ljudskih prava, koordiniranje svih djelatnosti Ujedinjenih

naroda u vezi s ljudskim pravima te ojačavanje i osuvremenjivanje sustava Ujedinjenih naroda na polju ljudskih prava. Uz zadane mu obveze, Ured predvodi i nastojanja da se u svim agencijama Ujedinjenih naroda provede integracija pristupa ljudskim pravima.

Usvajanje – tekst konvencije službeno je dovršen, a Opća ga je skupština Ujedinjenih naroda formalno prihvatila.

Vijeće za ljudska prava – međuvladino tijelo u sklopu sustava Ujedinjenih naroda, osnovano 2006. godine. Ono je zamijenilo Komisiju Ujedinjenih naroda za ljudska prava, a služi kao

pomoćno tijelo Opće skupštine UN-a. Sjedište mu je u Ženevi, a njegova je glavna svrha davanje preporuka Općoj skupštini o slučajevima kršenja ljudskih prava.

Zaključna razmatranja – dokument koji je izradilo tijelo osnovano sporazumom (to je u ovom slučaju, kao što je već spomenuto, Odbor za prava osoba s invaliditetom) poslije razgovora s državom strankom u vezi s njenim napredovanjem u provedbi sporazuma. On će sadržavati komentare o pozitivnim promjenama, ali i pitanja koja još uvijek zabrinjavaju, te će dati preporuke za buduće djelovanje države stranke.

Prvi dio
Razvoj prava za
djecu s teškoćama
u razvoju

Prvo poglavlje

Kratak uvod u ljudska prava

Što su to ljudska prava

Ljudska prava su prava koja neka osoba ima samim time što je ljudsko biće. Ljudska se prava mogu utvrditi kao one osnovne potrebe bez kojih ljudi ne mogu dostojanstveno živjeti. Ako povrijedite ljudsko pravo neke osobe, onda se prema njoj odnosite kao da ona nije ljudsko biće. Ljudska prava prepoznaju i potvrđuju da se ljudsko dostojanstvo svih ljudi, a to uključuje i svu djecu, mora poštovati.

Osnovna obilježja ljudskih prava

- **Univerzalnost i neotuđivost:** Ljudska prava imaju svi ljudi svugdje na svijetu. Pojedinaac ih se ne može dobrovoljno odreći, niti mu ih drugi mogu uzeti.
- **Nedjeljivost:** Ljudska su prava nedjeljiva. Građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava u cijelosti od temeljnog su značaja za dostojanstvo svakoga ljudskog bića. Posljedica toga je i da ona, kao prava, imaju izjednačen status te ih nije moguće hijerarhijski poredati.
- **Međuovisnost i međusobna povezanost:** Ostvarenje jednog prava često ovisi, u cijelosti ili dijelom, o ostvarenju drugih prava. Primjerice pravo na obrazovanje za djecu s teškoćama u razvoju može se ostvariti u cijelosti samo ako se poštuju i druga prava – nediskriminacija, sloboda od siromaštva i zaštita od nasilja.

- **Jednakost i nediskriminacija:** Svi su pojedinci kao ljudska bića jednaki i imaju pravo na poštovanje njihovih ljudskih prava bez bilo kakve vrste diskriminacije.

Koji se dokumenti odnose na ljudska prava

Međunarodni sustavi

Prava svakog ljudskog bića obrađena su 1948. u Općoj deklaraciji UN-a o pravima čovjeka (United Nations Universal Declaration of Human Rights, UDHR). 30 članaka te deklaracije oblikuju jednu sveobuhvatnu izjavu koja pokriva ekonomska, socijalna, kulturna, politička i građanska prava. Ona postavlja temeljno načelo da su „urođeno dostojanstvo te jednaka i neotuđiva prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu“. No Opća je deklaracija UN-a o pravima čovjeka izjava namjere ili skup načela, a ne pravno obvezujući dokument. Još od 1948. nadalje Ujedinjeni su narodi rabili ovu deklaraciju kao temelj za razvoj brojnih sporazuma o ljudskim pravima (zvanih i konvencije odnosno ugovori) kojima se njena načela prevode u pravno obvezujuće obveze za zemlje koje ratificiraju takve sporazume.

Prva dva takva sporazuma bila su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR) i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, ICESCR), koje su Ujedinjeni narodi usvojili 1966. godine. Zajedno s Općom deklaracijom UN-a o pravima čovjeka oni čine takozvani Međunarodni zakon o pravima. Od tada su usvojeni brojni daljnji sporazumi radi obraćanja pravima posebnih skupina ljudi, uključujući žene, djecu, radnike migrante, rasne manjine i ljude suočene s mučenjem. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom posljednji je takav ugovor koji su usvojili Ujedinjeni narodi.

Regionalni sustavi

Neka područja svijeta također su razvila sustave za zaštitu ljudskih prava koji služe osnaživanju ili dopuni međunarodnog sustava, primjerice:

- Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, 1950.;
- Američka konvencija o ljudskim pravima, 1978.;
- Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda, 1981.;
- Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta, 1990.

Nacionalni sustavi

Pojedine su države također donijele ustave i zakone koji jamče i štite prava građana, uključujući i prava djece. Ti okviri mogu poslužiti za uvođenje međunarodnih ljudskih prava u domaći zakonodavni sustav ili mogu pomoći u uspostavljanju viših standarda od onih koji se predviđaju međunarodnim sporazumima. Razlika između nacionalnih zakona i humanitarnih sporazuma je u tome što su potonji univerzalni – odnose se na sve ljude na svijetu, neovisno o njihovom državljanstvu ili mjestu gdje žive.

Ključni dokumenti o ljudskim pravima

- Opća deklaracija UN-a o pravima čovjeka, 1948.
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 1966.
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966.
- Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, 1966.
- Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, 1979.
- Konvencija protiv mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, 1984.
- Konvencija o pravima djeteta, 1989.
- Konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji, 1990.
- Konvencija o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka, 2006.
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, 2006.

Za cijeli tekst ovih sporazuma idite na:
<http://www.ohchr.org/english/law/index.htm>.

Drugo poglavlje

Povijesni pregled prava osoba s invaliditetom

Porast svijesti o invaliditetu kao o humanitarnom pitanju

Međunarodno je humanitarno pravo vrlo sporo prihvaćalo invaliditet kao humanitarno pitanje. Niti jedan od međunarodnih ugovora, usvojenih 1966. godine, ni pakt o građanskim i političkim pravima, a ni onaj o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (vidi stranicu br. 12), ne sadržavaju niti jednu posebnu odredbu koja se odnosi na prava invalida, kao ni izričito priznanje invaliditeta kao temelja za zaštitu od diskriminacije. No oba pakta, u svojim člancima o diskriminaciji, na popis osnova za diskriminaciju uključuju izraz „ili neko drugo stanje“, što se očito može proširiti i na diskriminaciju na temelju invaliditeta. Nadalje, u svom Općem komentaru o invaliditetu, objavljenom 1994., Odbor za ekonomska, socijalna i kulturna prava (vidi u Pojmovniku pojam „tijelo za nadgledanje provedbe sporazuma“) izjavio je da „budući da se odredbe Pakta primjenjuju u cijelosti na sve članove društva, onda su osobe s invaliditetom očito ovlaštene na punu lepezu prava priznatih tim Paktom“.

Godine 1975. Opća je skupština Ujedinjenih naroda usvojila Deklaraciju o pravima osoba s invaliditetom, dokument čija je snaga, doduše, mnogo manja od snage neke konvencije. Njome se potvrđuje da osobe s invaliditetom imaju jednaka građanska i politička prava kao i drugi ljudi. Godina 1981. bila je prozvana

Međunarodnom godinom osoba s invaliditetom, a razdoblje od 1983. do 1994. Desetljećem invaliditeta. Godine 1984. Komisija za ljudska prava usvojila je rezoluciju koja preporučuje imenovanje posebnog izvjestitelja sa zadatkom izrade studije o vezi između ozbiljnih kršenja ljudskih prava i invaliditeta. Kao posebni izvjestitelj imenovan je, u kolovozu 1984., Leandro Despouy, a njegovo je izvješće, pod nazivom Ljudska prava i osobe s invaliditetom (Human Rights and Disabled Persons), objavljeno 1993. godine. Među njegovim su preporukama bili prijedlozi da se nacionalna zakonodavstva prilagode međunarodnim normama i smjernicama te da se imenuje međunarodni pučki pravobranitelj, odnosno da se Gospodarskom i socijalnom vijeću Ujedinjenih naroda da posebno ovlaštenje za zaštitu osoba s invaliditetom od kršenja njihovih ljudskih prava. Naglasio je i da su, u usporedbi s drugim marginaliziranim skupinama, osobe s invaliditetom u gorem položaju jer ih ne štiti nikakav sklop obvezujućih normi.

Godine 1993. Opća je skupština Ujedinjenih naroda usvojila Standardna pravila UN-a o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom.⁹ Ona imaju status deklaracije, prije negoli pravo obvezujućeg dokumenta, no budući da je rezolucija usvojena sporazumom, bez glasanja, moguće je raspravljati o tome jesu li ta pravila za vlade politički i moralno obvezujuća. Ona se sastoje od ukupno 22 pravila, od kojih su četiri u vezi s preduvjetima

za ravnopravno sudjelovanje, osam se odnosi na ciljana područja za izjednačavanje mogućnosti, a preostalih deset na provedbene mjere. Standardna pravila UN-a su smjernice osmišljene kako bi se unaprijedila prava osoba s invaliditetom. Komisija za ljudska prava usvojila je seriju rezolucija navodeći da „svaka povreda temeljnog načela jednakosti ili svaka diskriminacija ili neko drugo negativno razlikovanje osoba s invaliditetom koje nije u skladu sa Standardnim pravilima UN-a o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom jest povreda ljudskih prava osoba s invaliditetom“.

Ukratko, u ta je dva i pol desetljeća s kraja 20. stoljeća učinjen značajan napredak. Invaliditet je postupno postao vidljiv u međunarodnoj humanitarnoj areni, velikim dijelom zbog učinkovitog i upornog lobiranja organizacija osoba s invaliditetom. Porasla je svijest o kršenju prava osoba s invaliditetom te o potrebi djelovanja kojim će se prekinuti takvo kršenje. Prijedena je prva prepreka. No u

međunarodnom humanitarnom okviru još nije postojala dovoljna zaštita kojom bi se mogao riješiti taj problem pa se nastavilo kršenje prava osoba s invaliditetom.

Prepoznavanje djece s teškoćama u razvoju kao subjekata prava

Djeca s teškoćama u razvoju nalaze se u dvostruko opasnijoj situaciji. Zbog formalnog nepostojanja invaliditeta u ključnim humanitarnim sporazumima sve do usvajanja Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom njihovi su životi i problemi bili nevidljivi, pa čak i kad su mjerodavne međunarodne institucije poduzele neku akciju kojom su naglasile pitanje invaliditeta, obično se započelo od perspektive odraslih, a ne djece. I dok su neka područja diskriminacije, zlostavljanja i zanemarivanja prava zajednička i odraslima i djeci, propust učinjen time što se situaciji djece nije posvetila posebna

Ključni dokumenti o ljudskim pravima važni za pitanje invaliditeta (doneseni prije Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom)

Međunarodna povelja o ljudskim pravima:

- Opća deklaracija o ljudskim pravima;
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

Drugi instrumenti Ujedinjenih naroda i Međunarodne organizacije rada koji se posebno bave pitanjem ljudskih prava i invaliditeta:

- Deklaracija o pravima duševno zaostalih osoba, 1971.;
- Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom, 1975.;
- Svjetski program djelovanja koji se odnosi na osobe s invaliditetom, 1982.;
- Tallinske smjernice za djelovanje na razvoju ljudskih resursa na polju invaliditeta, 1990.;
- Načela za zaštitu duševno oboljelih osoba i unaprjeđenje duševne zdravstvene zaštite, 1991.;
- Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom, 1993.

Za cijeli tekst ovih sporazuma posjetite stranicu: <http://www.ohchr.org/english/law/index.htm>.

pozornost zapravo je upućivao na činjenicu da je temeljna problematika koja bi utjecala na njihovo stanje bila zanemarena. Primjer takve nevidljivosti je i Opći komentar o invaliditetu Odbora UN-a za ekonomska, socijalna i kulturna prava koji, iako priznaje poseban status djece u vezi s obrazovanjem i pravom na posebnu zaštitu, u vezi s drugim važnim pitanjima nema perspektivu usmjerenu na dijete.¹⁰ Primjerice zalaže se da nepostojanje socijalne zaštite i financijske potpore ne smije biti izgovor za institucionalizaciju. No razlozi za institucionalizaciju djece mogu biti drukčiji od razloga za institucionalizaciju odraslih – nepostojanje praktične potpore za roditelje, odbijanje temeljeno na predrasudama i neznanju, pretpostavka najboljeg interesa za dijete, no Opći se komentar ne bavi ni s jednim od ovih pitanja. Povrh toga, nema ni spomena o raširenoj pojavi ponižavanja, degradiranja i nasilnog postupanja u ustanovama ili o pravu djece na igru i sudjelovanje u odlukama koje ih se tiču.

U tom smislu, Konvencija UN-a o pravima djeteta, koju je Opća skupština usvojila 1989. godine, veliki je korak unaprijed. Ne samo da se, po prvi put, u areni međunarodnoga humanitarnog prava postavlja pitanje i djece i invaliditeta, nego se to čini i u kontekstu građanskih i političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.

Daljnji je napredak postignut tijekom 90-ih godina. Konvenciju UN-a o pravima djeteta ratificirale su 193 države, sve članice Ujedinjenih naroda, izuzev SAD-a i Somalije. Posebni je izvjestitelj uvidio da Standardna pravila UN-a nisu primjerena za djecu, primijetivši da su „u tekstu Pravila stajalište djeteta i rodna perspektiva neodređeni“, te predlaže da se, u budućim provedbenim nastojanjima, mnogo više pažnje posveti tim pitanjima. Godine 1997. Ekonomsko i socijalno vijeće usvojilo je rezoluciju pod nazivom „Djeca s teškoćama u razvoju“ koja potvrđuje da je pitanje situacije djece s teškoćama u razvoju te njihovim obiteljima i drugim osobama koje o njima brinu

potrebno posvetiti mnogo više pažnje. U njoj se od posebnog izvjestitelja traži da „situaciji djece s teškoćama u razvoju posveti posebnu pažnju, da razvija blisku suradnju s Odborom za prava djeteta u njegovoj nadzornoj ulozi u odnosu na Konvenciju UN-a o pravima djeteta, te da, na 38. zasjedanju Komisije za socijalni razvoj, u svoje izvješće uključi svoje nalaze, mišljenja, primjedbe i preporuke u vezi s pitanjem djece s teškoćama u razvoju“. Njome se također pozivaju vlade da, u skladu s Pravilom br. 6 Standardnih pravila, osiguraju jednak pristup obrazovanju za djecu s teškoćama u razvoju te da je njihovo obrazovanje integralni dio obrazovnog sustava.¹¹

Godine 2000. tadašnja je Komisija za ljudska prava u Ženevi (koju je danas zamijenilo Vijeće za ljudska prava) usvojila Opću rezoluciju o djeci, koja je, među mnogim drugim pitanjima, ponovno potvrdila odgovornost država za osiguranje prava djeteta bez bilo koje vrste diskriminacije. Iste je godine usvojena Rezolucija Komisije za ljudska prava o invaliditetu, pozivajući vlade da primijene Standardna pravila, posebno u odnosu na potrebe djece, među ostalim.¹²

Posljedice Konvencije UN-a o pravima djeteta

Konvencija UN-a o pravima djeteta pruža holistički okvir, sastavljen od sveobuhvatnih i obvezujućih načela, koji bi trebao poslužiti kao potporanj za ponašanje prema djeci diljem svijeta. Njezin se značaj ne može dovoljno naglasiti. Njome se utvrđuje skup univerzalnih minimalnih standarda na koje svi imamo pravo. U njoj su djeca prepoznata kao subjekti prava te se u tekstu ustrajava na poštovanju djece kao čimbenika u ostvarivanju njihovih prava i sudionika u svim pitanjima koja ih se tiču. Njome se izaziva tradicionalno shvaćanje i položaj djece kao pojedinaca manjeg značaja od odraslih. U njoj su također dana oruđa za analizu stanja djece, kao i norme po kojima se treba kroititi zakon, politika i praksa, a utvrđeno je i međunarodno tijelo za nadgledanje

provedbe – Odbor za prava djeteta. Konvencija ustrajava na jednakim pravima sve djece, a djelovanje vlada u odnosu na djecu iz njihove države sad se može javno istražiti u samoj međunarodnoj zajednici.

Sva se prava, spomenuta u Konvenciji UN-a o pravima djeteta, odnose na svu djecu ispod 18 godina. No njome se u međunarodno humanitarno pravo uvode posebna prava za djecu s teškoćama u razvoju. **Članak 2.**, koji se bavi pravom na nediskriminaciju, uključuje invaliditet kao posebno područje zaštite protiv

diskriminacije. Drugim riječima, Konvencijom se prepoznaje da je invaliditet humanitarno pitanje. Povrh toga se **članak 23.** izričito obraća situaciji djece s teškoćama u razvoju.

Obveza pridavanja posebne pažnje pravima djece s teškoćama u razvoju pomogla je da se vidi opseg u kome su ona, na mnogim razinama, u državama diljem svijeta značajno zanemarena, a vrlo često i povrijeđena. Sam je napredak na provedbi tih prava ispočetka bio vrlo spor. U izvješću tadašnje Potkomisije za sprječavanje diskriminacije i zaštitu manjina, koja je djelovala

Članak 23. Konvencije UN-a o pravima djeteta

1. Države stranke priznaju da dijete s teškoćama u duševnom ili tjelesnom razvoju treba voditi ispunjen i pristojan život u uvjetima koji jamče dostojanstvo, jačaju djetetovo oslanjanje na vlastite snage i olakšavaju njegovo djelatno sudjelovanje u zajednici.
2. Države stranke priznaju djetetu s teškoćama u razvoju pravo na posebnu skrb te će, ovisno o raspoloživim sredstvima, poticati i osiguravati svakom takvom djetetu, kao i onima koji su odgovorni za njegovu skrb, pružanje pomoći koju zatraže i koja je primjerena stanju djeteta i uvjetima u kojima žive njegovi roditelji ili drugi koji skrbe za njega.
3. Priznajući djetetu s teškoćama u razvoju posebne potrebe, pružanje pomoći prema stavku 2. ovog članka bit će besplatno kad god je to moguće, uz uvažavanje materijalnih mogućnosti djetetovih roditelja ili drugih osoba koje o njemu skrbe, te će biti organizirano tako da djetetu s teškoćama u razvoju osigura djelotvoran pristup obrazovanju, stručnoj izobrazbi, zdravstvenim službama, rehabilitacijskim službama, pripremi za zapošljavanje i mogućnostima razonode, što mu omogućuju puno uključivanje u zajednicu i osobni razvoj, uključujući njegov kulturni i duhovni napredak.
4. Države stranke će, u duhu međunarodne suradnje, promicati razmjenu najvažnijih obavijesti iz područja preventivne zdravstvene zaštite te medicinskog, psihološkog i funkcionalnog tretmana djece s teškoćama u razvoju, uključujući širenje i pristup obavijestima o metodama rehabilitacije, obrazovanja i izbora zanimanja, kako bi unaprijedile sposobnosti i vještine te proširile domaća iskustva u tim područjima. U vezi s tim, osobita će se pozornost posvetiti potrebama zemalja u razvoju.

u sklopu Komisije za ljudska prava, objavljenom u veljači 1996. godine, Odbor za prava djeteta sabrao je glavna sporna pitanja koja je utvrdio svojim istraživanjem državnih izvješća, uzevši u obzir obveze u vezi s člankom 23., opća načela Konvencije te obvezu država stranaka da poduzmu sve odgovarajuće mjere kojima će provesti odredbe iste Konvencije. Njegovi nalazi nisu bili ohrabrujući:

„Prva nam je briga činjenica da, u svjetlu članka 2. Konvencije, u nekim društvima ne postoji dovoljna osjetljivost za potrebe i položaj djece s teškoćama u razvoju. Odbor je preopterećen raširenim diskriminirajućim stajalištima prema toj djeci. Kako bismo izbjegli određene predrasude koje negativno utječu na djecu s teškoćama u razvoju, potrebno je osmisliti strategije i obrazovne programe te poduzeti odgovarajuće širenje informacija...“

„Odbor prepoznaje učestalost određenih negativnih stajališta koja priječe provedbu prava djece s teškoćama u razvoju u odnosu na članak 23., poput isključivanja od ostalog društva. Promicanje njihovih prava trebalo bi dalje unaprijediti, primjerice preko potpore organizacijama roditelja i lokalnim uslugama ili održivim programima preseljenja djece iz institucije u dobro obiteljsko okruženje.“

„Odbor je pod negativnim dojmom činjenice da neka djeca s teškoćama u razvoju nemaju pristup uslugama zdravstvene i socijalne skrbi te iskazuje zabrinutost zbog malog broja djece s teškoćama u razvoju koja pohađaju školu, što bi moglo osvijetliti nedovoljnu pažnju posvećenu njihovim posebnim potrebama. Treba im pružiti više zaštite, uključujući i mogućnost da se, putem obrazovanja, pravilno uključe u društvo i aktivno sudjeluju u obiteljskom životu. Svoja nastojanja treba usmjeriti i na rano otkrivanje pojave oštećenja.“

„Proračunska smanjenja također su utjecala na djecu s teškoćama u razvoju koja su u posebno nepovoljnom položaju kad je riječ o njihovom pristupu odgovarajućim zdravstvenim i obrazovnim objektima. Odbor poziva države da poduzmu sve nužne korake kako bi na najmanju moguću mjeru sveli negativan utjecaj politike strukturalne prilagodbe na položaj djece s teškoćama u razvoju. Odbor, u svjetlu članka 4., potvrđuje da se zaštiti te djece dostupna sredstva dodijele u najvećoj mogućoj mjeri.“

„Kako bi se učinkovitije suočili s izazovom poboljšanja položaja djece s teškoćama u razvoju, također će, u skladu s člankom 23., stavkom 4. Konvencije, biti potrebna međunarodna pomoć i razmjena odgovarajućih informacija.“¹³

Godine 1997., uvidjevši potrebu za boljim razumijevanjem položaja te djece, Odbor za prava djeteta održao je Dan opće rasprave o pravima djece s teškoćama u razvoju gdje je potvrđeno da je „njihov položaj, u nacionalnim ili međunarodnim planovima, rijetko bio visoko na listi prioriteta, i da se činilo da će i ostati tako nevidljiv“. Od tada se Odbor u svojim ispitivanjima izvješća država čvrsto usredotočio na položaj djece s teškoćama u razvoju, a same je države upoznao sa Standardnim pravilima.

Dodatno, Odbor se složio izraditi Opći komentar o djeci s teškoćama u razvoju, u kojemu će obraditi način na koji se od vlada očekuje da provedu odredbe Konvencije UN-a o pravima djece koje se odnose na ovu skupinu djece. O nacrtu kojeg je 2006. Odbor za prava djeteta izradio, a 2007. dovršio i usvojio, raspravljalo se na zasjedanju više od 40 predstavnika organizacija invalida, održanom u kolovozu 2006. u New Yorku.¹⁴

Sažetak

Napredak je postignut, no uglavnom na jednakoj razini. Konvencija UN-a o pravima djeteta potvrdila je pravo djece s teškoćama u razvoju na zaštitu od diskriminacije i na pristup nužnim uslugama. Opći je komentar istaknuo detaljne obveze država članica, nužne za osiguranje njene

provedbe. Unatoč tome, raspon i ozbiljnost povreda ljudskih prava kod djece s teškoćama u razvoju nisu ništa manji. Iako je Odbor za prava djeteta temeljitije istraživao prava djece s teškoćama u razvoju, ona su uglavnom ostala nevidljiva, skrivena unutar obitelji ili institucija i osjetljiva na zanemarivanje njihovih ekonomskih, socijalnih, kulturnih, građanskih i političkih prava.

Treće poglavlje

Razvoj Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Nastavak stanja u kome se osobe s invaliditetom vide kao „objekti socijalne skrbi“, a ne subjekti prava, doprinio je daljnjem pritisku zajednice osoba s invaliditetom za usvajanje novog sporazuma o ljudskim pravima koji će ljudima s invaliditetom omogućiti da svoja prava uživaju na jednakoj osnovi kao i drugi.

Kronološki pregled

Javno zagovaranje zajednice osoba s invaliditetom dovelo je do sljedećih unaprjeđenja:

- Godine 2001. Meksiko je predložio da Opća skupština Ujedinjenih naroda razmotri otvorene pregovore za Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom.
- Poslije rasprave na Trećem odboru Opće skupštine UN-a, 19. prosinca 2001., u tu je svrhu usvojena rezolucija (br. 56/115). Ujedinjeni su se narodi dogovorili osnovati Ad Hoc odbor koji bi razmotrio prijedloge teksta Konvencije koja će se obratiti pravima ljudi s invaliditetom. Pristupanje toj Konvenciji bilo je otvoreno za sve zemlje članice i promatrače UN-a.
- Na svoje prve dvije sjednice, održane 2002. i 2003. godine, Odbor je razmotrio mogućnost izrade nacrtu jednoga međunarodnog instrumenta za prava osoba s invaliditetom, te je raspravljao o vrsti tog instrumenta i

mogućim elementima koje u njega treba uključiti. Na svojoj je drugoj sjednici osnovao radnu skupinu koja će pripremiti tekst Konvencije.

- Radna skupina, sastavljena od predstavnika država, nevladinih organizacija i nacionalnih humanitarnih institucija, sastala se u siječnju 2004. kako bi izradila polazni tekst za pregovore.
- U svojim je sljedećim zasjedanjima Ad Hoc odbor raspravljao i pregovarao o tom tekstu te je rad na njemu dovršen 26. kolovoza 2006.
- Dana 13. prosinca 2006. Opća je skupština UN-a usvojila tekst Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i njegov Fakultativni protokol.
- Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom bila je otvorena za potpisivanje i ratifikaciju 30. ožujka 2007. godine.
- Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom stupila je na snagu 3. svibnja 2008. godine, nakon što ju je ratificiralo 20 država.

Promjena paradigme

Za vrijeme izrade nacrtu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, predsjedatelj Ad Hoc odbora naglasio je da je potrebna „promjena paradigme“ u stajalištima i

postupanju prema osobama s invaliditetom – od toga da ih vidimo kao objekte milosrđa prema tome da ih vidimo kao pojedince s ljudskim pravima. To je iziskivalo priznanje da se ljudi s tjelesnim, psihosocijalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima suočavaju s mnogim preprekama koje ih sprječavaju u tome da potpuno i učinkovito sudjeluju u društvu na jednakoj osnovi s drugima. Te fizičke, jezične, socijalne i kulturne prepreke moraju se ukloniti. Konvencija prepoznaje nužnost promjene stajališta u društvu, ako želimo da osobe s invaliditetom ostvare jednak status, te uključuje i poseban članak o podizanju svijesti u promicanju poštovanja prava i dostojanstva osoba s invaliditetom. Ova je Konvencija u cijelosti posvećena ostvarivanju te promjene. Njome će se konačno osigurati da države više neće moći prognati osobe s invaliditetom na margine društva. Države koje ju ratificiraju bit će pravno obvezane da se prema osobama s invaliditetom ponašaju kao prema subjektima prava s jasno utvrđenim ljudskim pravima.

Tijek postupka važan je baš kao i rezultat

U smislu davanja poticaja promjeni paradigme, proces izrade nacrtu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom bio je značajan baš kao i sami tekst. Pritisak za izradu Konvencije došao je iz pokreta zajednica osoba s invaliditetom, koje su bile djelatno uključene u cijeli proces. Zasjedanja Ad Hoc odbora bila su posebna zbog značajnog zalaganja zajednice osoba s invaliditetom, koja se organizirala putem neformalne mreže poznate kao Međunarodni pokret osoba s invaliditetom (International Disability Caucus, IDC), zapravo koalicije sastavljene od 70 međunarodnih i nacionalnih organizacija osoba s invaliditetom i srodnih im organizacija sa svih strana svijeta. Taj je Pokret, razmjenom znanja i životnih iskustava, izradom ispravaka, analizom rasprava, lobiranjem kod državnih delegacija, obraćanjem Odboru na zasjedanjima, organizacijom sastanaka,

pružanjem obavijesti i tehničkog vještačenja te predstavljajući se kao ujedinen i moćan glas, odigrao ključnu ulogu u osiguranju najbolje moguće konačne inačice teksta. Pokret je predstavljao osobe s invaliditetom, no njih su, tijekom posljednjih četiri ili pet godina, sve više predstavljale državne delegacije. Njihov je doprinos bio doista toliko velik da je predsjednik Ad Hoc odbora, veleposlanik Don McKay, primijetio kako su „organizacije osoba s invaliditetom izradile i osmislile barem 80% teksta Konvencije“.

Uključivanje osoba s invaliditetom, što znači i djece s teškoćama u razvoju, kao ključnih čimbenika u oblikovanju Konvencije bilo je veliko životno iskustvo koje je preobrazilo sve uključene. Državni izaslanici, koji prije u vezi s tim nisu imali nikakva iskustva, a kamoli da su neposredno radili s osobama s invaliditetom, suočili su se s dubokim izazovima svojih stereotipa i predrasuda. Sama prisutnost i stručnost organizacija za pomoć osobama s invaliditetom razbila je tradicionalno poimanje osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, kao žrtava kojima je potrebna skrb, zaštita i potpora. Te su organizacije nametnule priznavanje činjenice da i ti ljudi imaju pravo na poštovanje njihovih prava te da su u stanju izraziti se u vezi s tim i snažno ih javno zagovarati.

Značaj Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Sva se ljudska prava već odnose na sve ljude, neovisno o invaliditetu. Imajući to u vidu, glavna namjera Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom nije bila uspostavljanje posebnih novih ljudskih prava za osobe s invaliditetom, već je njen značaj ponajprije u tome da je osmišljena kako bi se ta prava i ostvarila. Taj sporazum uključuje nove obveze, namijenjene prevladavanju prepreka, kao i mjere za osiguranje priznavanja osoba s invaliditetom kao subjekata prava, odnosno činjenice da imaju

pravo na poštovanje u jednakoj mjeri kao i svi drugi ljudi. Još konkretnije, njome se:

- pojašnjavaju načela ljudskih prava u vezi s osobama s invaliditetom;
- daje mjerodavan model kojim će se države služiti u oblikovanju nacionalnih zakona i politika;
- stvaraju učinkovitiji mehanizmi za praćenje ostvarivanja prava osoba s invaliditetom;
- utvrđuju međunarodni standardi u vezi s pravima i slobodama osoba s invaliditetom;
- utvrđuje zajednička osnova za veće sudjelovanje i samodostatnost osoba s invaliditetom širom svijeta;
- predviđa savjetovanje s osobama s invaliditetom i njihovim organizacijama, čime se podvlači moto organizacija osoba s invaliditetom koji glasi „Ništa o nama bez nas“.

Potreba da se djeca posebno priznaju u okviru Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Kao što je već spomenuto, Konvencija UN-a o pravima djeteta daje temelj sastavljen od načela i detaljnih odredbi koje se odnose na prava sve djece te je prvi primjer međunarodnog sporazuma u kojem su spomenuta prava djece s teškoćama u razvoju. Stoga je bilo važno da se na temeljima tog ostvarenja izgradi nova konvencija koja će u sebi sadržavati posebne odredbe u vezi s pitanjima s kojima se suočavaju djeca s teškoćama u razvoju.

Djeca nisu jednaka odraslima

Iako su mnoga iskustva odraslih osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju slična, ona ipak nisu jednaka. Jednako tako, iako i roditelji i djeca dijele mnoge brige, njihov interes nije jednak. Stoga nije prikladno jednostavno podrazumijevati da su prava djece s teškoćama u razvoju jednaka pravima odraslih s invaliditetom ili pravima njihovih roditelja. Kako

bi se osiguralo ispravno obraćanje pravima djece s teškoćama u razvoju, bilo je nužno da nova Konvencija odrazi ta njihova različita stajališta i da se to u njenom tekstu izričito naglasi.

Djeca nemaju osobnu samostalnost

U svim društvima djeca imaju drukčiji položaj od odraslih. Za većinu odraslih pretpostavlja se da su samostalni, što nije tako u slučaju sve djece. Osobna samostalnost uključuje pravo pojedinca na samoodređenje, uključujući, primjerice, pravo da ih se, prije nego što daju suglasnost za neki medicinski tretman ili ga odbiju, obavijesti i pouči o svim bitnim pitanjima, pravo da budu roditelji, da se žene i da stupe u suglasan spolni odnos ili da glasuju. Središnje načelo zastupljeno u Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom jest da djeci treba omogućiti jednako poštovanje njihove osobne samostalnosti. No nije moguće zalagati se za osobnu samostalnost sve djece, one s poteškoćama i one bez njih. Umjesto toga potrebno je priznati, kao u članku 5. Konvencije, odgovornost roditelja i drugih staratelja da, „u skladu s razvojnim mogućnostima djeteta“, usmjeravaju i vode dijete dok ono ostvaruje svoja prava. Drugim riječima, djeca su, kad postanu spremna sama ostvarivati svoja prava, ovlaštena to i činiti. Da se Konvencija nije okrenula ovom pitanju, njena bi usredotočenost na osobnu samostalnost podrazumijevala da su neka, ili sva, djeca isključena iz njezinih odredbi.

Djeca imaju pravo i na dodatne zaštite

Budući da mnoga djeca nisu samostalna te su, zbog svoje mladosti, ranjivija, ona imaju pravo na dodatne zaštite. Priroda tih zaštita detaljno je opisana u Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom. No mnoga prava iz Konvencije nisu primjereno shvaćena ni provedena na način koji odgovara djeci s teškoćama u razvoju. Konvencija stoga treba uključiti dodatne mjere kojima bi osigurala ostvarenje tih prava. Primjerice članak 19.

Konvencije UN-a o pravima djeteta priznaje pravo na zaštitu od svih oblika nasilja. Djeca s teškoćama u razvoju suočavaju se s posebnim i značajnim problemima dok traže pomoć zbog nasilja kojem su podvrgnuta. Stoga je bilo važno da se u Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom uvede obveza prema kojoj su države dužne osigurati prilagođenost i dostupnost svih bitnih žalbenih postupaka kojima se želi pomoći takvoj djeci.

I djeca imaju pravo da ih se čuje

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom stavlja naglasak na obveze država da se, prilikom osmišljavanja politika i zakona, savjetuju s osobama s invaliditetom i njihovim organizacijama. Bilo je važno izričito naglasiti da se ta obveza proteže na savjetovanje s djecom, kao i s odraslima. Odrasli ne mogu na odgovarajući način predstaviti iskustva i probleme s kojima se suočavaju djeca. Oni mogu doprinijeti vlastitim jedinstvenim znanjem i stajalištem. Bez te obveze da se djeca pitaju za savjet djeci s teškoćama u razvoju ponovno bi se uskratilo pravo glasa, što bi ih opet marginaliziralo. Nije dovoljno reći da su djeca prešutno uključena u te odredbe. Iskustvo jasno pokazuje da, bez izričite ovlasti, djecu nitko neće čuti.

Djeci s teškoćama u razvoju uskraćena je vidljivost

Što se tiče prava djece, izgleda da se često zaboravi na djecu s teškoćama u razvoju. Kad se u obzir uzmu prava osoba s invaliditetom, često se zaboravlja na djecu s teškoćama u razvoju. Stoga su njihova prava u opasnosti od marginalizacije. Rezultati analize izvješća država članica te Zaključna razmatranja Odbora za prava djeteta, provedeni između 2000. i 2003. godine, pokazali su da države i dalje ne pružaju odgovarajuće priznanje kršenja prava djece s teškoćama u razvoju.¹⁵ One se obraćaju samo onim pravima koje pokriva članak 23., baveći se prvenstveno uslugama za djecu s teškoćama u razvoju. Primjerice, pravo na sudjelovanje, obaviještenost, odgovarajući standard života, igru ili zaštitu od nasilja nikada nije došlo u pitanje kada je riječ o djeci s teškoćama u razvoju. Drugim riječima, takvu se djecu, osim u slučajevima koji su izričito spomenuti u Konvenciji, uopće nije uvažilo.

Bez izričitog priznanja problema s kojima se susreću djeca s teškoćama u razvoju, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom tumačila bi se samo u odnosu na odrasle. Kako bi osigurali da se na odgovarajući način sagledaju prava djece s teškoćama u razvoju, bilo je važno da Konvencija, tamo gdje je to potrebno, izričito navede kako se njene odredbe odnose na takvu djecu te da ih time učini vidljivima.

Radnje koje je poduzela organizacija Save the Children kako bi osigurala da se Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom odnosi i na prava djece s teškoćama u razvoju

Djelujući kroz Međunarodni pokret osoba s invaliditetom, organizacija Save the Children koordinirala je akciju kojom je osigurano da se Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom obraća i pravima djece s teškoćama u razvoju.

Izrada nacрта, kratke upute i lobiranje

Kako bi se izradila procjena gdje je potrebno izmijeniti i dopuniti tekst nacрта Radne skupine kako bi on što bolje odražavao položaj djece s teškoćama u razvoju, taj je tekst prošao nekoliko analiza. Nakon što su, u dogovoru s Međunarodnim pokretom osoba s invaliditetom, odobrene, kao potpora tim predloženim izmjenama i dopunama objavljene su i kratke upute, koje su razaslane državnim delegacijama. Kako bi se osiguralo da su interesi djece s teškoćama u razvoju predstavljeni na odgovarajući način, usvojen je takozvani pristup dvostrukog kolosijeka. S jedne se strane želio sačuvati poseban članak o djeci s teškoćama u razvoju, kojim će se utvrditi ključna načela u vezi s njima, koja će tako oblikovati provedbu Konvencije. S druge se pak strane željelo osigurati da se u sve ostale odredbe Konvencije unesu izričite reference koje upućuju na pitanja od posebnog ili jedinstvenog značaja za djecu. Tu su, primjerice, uključeni članci u vezi s obiteljskim životom, napuštanjem, igrom i prijavom rođenja.

Uključivanje Odbora za prava djeteta

S obzirom na gledište koje su izrazile neke državne delegacije, prema kojemu bi uključivanje posebnih odredbi o djeci potencijalno potkopalo njihova prava iz Konvencije UN-a o pravima djeteta, tadašnji predsjedatelj Odbora za prava djeteta Jaap Doek složio se

s idejom da se to pitanje, u kolovozu 2005., predstavi Ad Hoc odboru, naglašavajući pritom da bi predložene izmjene i dopune prije ojačale nego potkopale postojeća prava. On je smatrao da će Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom poslužiti kao detaljno objašnjenje tumačenja Konvencije UN-a o pravima djeteta za djecu s teškoćama u razvoju.

Uključivanje djece s teškoćama u razvoju

Djeca i mlade osobe s invaliditetom također imaju važnu ulogu. U siječnju 2006. dva djeteta iz Bangladeša i dvije mlade osobe iz Kine i Ujedinjenog Kraljevstva predstavili su Ad Hoc odboru svoje zahtjeve, uključujući pritom pravo na inkluzivno obrazovanje, pravo da ih se pita za mišljenje, pravo na potporu obiteljima i pravo na nediskriminaciju. U pisanoj izjavi, koja je kružila naširoko, naglasili su i potrebu da se prizna značaj ukidanja institucionalizacije, zatim značaj borbe protiv nasilja i zlostavljanja, osiguravanja pristupa uslugama, omogućavanja sklapanja prijateljstava sa svojim vršnjacima i pristupa informacijama. Njihovo je sudjelovanje u tom postupku bilo važno jer je poslužilo kao dokaz protiv izuzimanja posebnih odredbi za djecu. Ono je:

- delegacijama definitivno dokazalo da su djeca s teškoćama u razvoju zasebna skupina s pravom da ju se prizna, a kojoj je do danas bilo posvećeno vrlo malo pažnje;
- dokazalo da djeca s teškoćama u razvoju mogu učinkovito zagovarati vlastita prava i da imaju pravo sudjelovati u odlukama koje ih se tiču;
- potvrdilo da bi djeca s teškoćama u razvoju mogla i odrasle naučiti neke lekcije;
- naglasilo glavne probleme s kojima se suočavaju djeca s teškoćama u razvoju, od kojih mnogi, u nacrtu teksta, zahtijevaju posebne dodatne odredbe.

Četvrto poglavlje

Ključne odredbe Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Ključne obveze u vezi s posebnim ljudskim pravima

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uvodi obvezu država da poduzmu mjere zaštite prava osoba s invaliditetom, kao što je utvrđeno u preambuli i sljedećim člancima.

Preambula

Opći pregled razloga zbog kojih je ova Konvencija bila potrebna, kao i drugih humanitarnih instrumenata koji su pomogli u oblikovanju temelja za ovu Konvenciju.

Članak 1. Svrha

Što se ovom Konvencijom želi ostvariti: promicanje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava osoba s invaliditetom.

Članak 2. Definicije

Značenje nekih izraza rabljenih u ovoj Konvenciji.

Članak 3. Opća načela

Temeljne ideje koje bi trebale usmjeravati tumačenje obveza predviđenih ovom Konvencijom.

Članak 5. Jednakost i nediskriminacija

Prema osobama s invaliditetom treba se ponašati pošteno, što može zahtijevati i zaštitne mjere.

Članak 6. Žene s invaliditetom

Prava žena s invaliditetom i potreba da se odgovori na činjenicu da su žene i djevojke s invaliditetom podvrgnute višestrukoj diskriminaciji.

Članak 7. Djeca s teškoćama u razvoju

Prava djece s teškoćama u razvoju, uključujući i načelo prema kojemu se prvenstveni značaj pridaje najboljim interesima djeteta, kao i pravo djece s teškoćama u razvoju da slobodno izraze svoja stajališta o svim pitanjima koja ih se tiču.

Članak 8. Podizanje svijesti

Mjere koje treba poduzeti radi isticanja prava osoba s invaliditetom u društvu.

Članak 9. Pristupačnost

Načini na koji se mogu rabiti komunikacijski i informacijski sustavi, prijevoz, zgrade i druge strukture, kako se u njih može ulaziti odnosno do njih doći.

Članak 10. Pravo na život

Osobe s invaliditetom također imaju pravo na život bez uplitanja kao i drugi.

Članak 11. Rizične situacije i humanitarna krizna stanja

Država stranka obvezna je osigurati zaštitu osoba s invaliditetom u situacijama poput oružanih sukoba, humanitarnih kriza i prirodnih katastrofa.

Članak 12. Jednakost pred zakonom

Osobe s invaliditetom imaju jednak pravni položaj u ostvarivanju svoje pravne sposobnosti kao i drugi, s time da im se, ako je to nužno, u tome može pružiti potpora.

Članak 13. Pristup pravosuđu

Osobe s invaliditetom imaju jednaku mogućnost pristupa pravosuđu kao i drugi te im se mora pružiti neophodna potpora kojom će im se omogućiti da to i ostvare.

Članak 14. Osobna sloboda i sigurnost

Osobe s invaliditetom uživaju jednaku slobodu djelovanja kao i drugi. Povrh toga, oni uživaju i jednaku razinu zaštite, odnosno sigurnosti od povreda njihovih ljudskih prava, poput nezakonitog ili proizvoljnog lišavanja slobode, fizičkog ozljeđivanja ili uskraćivanja hrane.

Članak 15. Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Država stranka mora spriječiti bilo koje ponašanje kojim bi se osobi s invaliditetom nanijela bilo kakva tjelesna ili duševna bol ili patnja. Postoji i zabrana medicinskih ili znanstvenih ispitivanja bez pristanka takve osobe.

Članak 16. Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja

Osobe s invaliditetom treba zaštititi od tjelesnog, spolnog i psihološkog zlostavljanja. Ako do toga ipak dođe, potrebno je poduzeti sve mjere kojima će se osigurati njihov oporavak.

Članak 17. Zaštita osobnog integriteta osobe

Treba se poštovati tjelesni i duševni integritet osobe s invaliditetom.

Članak 18. Sloboda kretanja i državljanstvo

Osobe s invaliditetom imaju, kao i drugi, jednaku slobodu promijeniti svoju državu ili boravište,

prijeći granicu i dobiti državljanstvo. Djeca s teškoćama u razvoju moraju se kod rođenja prijaviti u nadležnom uredu.

Članak 19. Neovisno življenje i uključenost u zajednicu

Država stranka obvezna je osobama s invaliditetom osigurati da mogu birati gdje žele živjeti te im pružiti nužnu potporu kojom će im omogućiti život u zajednici.

Članak 20. Osobna pokretljivost

Osobama s invaliditetom osigurati će se nužne pomoćne naprave, potporna tehnologija i pomagala za kretanje koji će im omogućiti pokretljivost.

Članak 21. Sloboda izražavanja i mišljenja te pristup informacijama

Država stranka jamčit će da osobe s invaliditetom, verbalnim i neverbalnim sredstvima, ostvaruju svoje pravo na razmjenu misli, vjerovanja, osjećanja ili osobnosti. Ova se obveza proteže i na pravo da obavijesti prime na način i u obliku koji im je dostupan i koji sami odaberu. Trebalo bi prihvatiti i promicati znakovni jezik.

Članak 22. Poštivanje privatnosti

Privatnost osoba s invaliditetom mora se poštovati, a takve osobe imaju pravo i na zaštitu od uplitanja u njihovu privatnost.

Članak 23. Poštivanje doma i obitelji

Odabir osoba s invaliditetom u vezi s time gdje, kako i s kime žive mora se poštovati. Država članica mora pružiti potporu obiteljima kako bi im pomogla da ostanu zajedno i spriječila odbacivanje djece s teškoćama u razvoju.

Članak 24. Obrazovanje

Jamči se jednaka mogućnost pristupa i uključenost u proces cjeloživotnog učenja, u što je uključeno osnovno, srednje i tercijarno obrazovanje, kao i strukovne institucije. Treba poduzeti nužne mjere za olakšavanje pristupa obrazovanju. Nitko ne smije biti isključen

na temelju invaliditeta. Djeca imaju pravo na pristup inkluzivnom obrazovanju, s time da je obveza nositelja obveza, u sklopu općega obrazovnog sustava, omogućiti potrebnu potporu. Neophodna je obuka stručnjaka, kao i zapošljavanje učitelja s invaliditetom.

Članak 25. Zdravlje

Osobe s invaliditetom imaju ravnopravan pristup standardu zdravstvene zaštite i službama zdravstvene zaštite, uključujući zdravstveno osiguranje te osiguravanje njihove tjelesne, duševne i socijalne dobrobiti.

Članak 26. Habilitacija i rehabilitacija

Države članice dužne su osigurati da osobe s invaliditetom budu opremljene sredstvima koja će im pomoći da ostvare najveću moguću razinu samostalnosti i sudjelovanja u životu.

Članak 27. Rad i zapošljavanje

Osobe s invaliditetom imaju ravnopravan pristup ostvarenju sredstava za život. Dodatno, države članice dužne su promicati mogućnosti za ostvarenje tih sredstava.

Članak 28. Primjereni životni standard i socijalna zaštita

Osobama s invaliditetom i njihovim obiteljima zajamčen je pristup odgovarajućoj prehrani, stanovanju, odijevanju i pitkoj vodi. Dodatno, one imaju jednako pravo pristupa programima socijalne zaštite kao i drugi.

Članak 29. Sudjelovanje u političkom i javnom životu

Osobe s invaliditetom imaju pravo da ih se predstavlja ili da sudjeluju u političkom i javnom životu.

Članak 30. Sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i športu

Osobe s invaliditetom imaju jednako pravo uživati u igri, odmoru, razonodi i slobodnom vremenu.

Vidi i djeci prilagođenu inačicu teksta Konvencije UN-a o invaliditetu na internetskoj stranici http://www.unicef.org/Child_friendly_CRPD.doc.

Posebne odredbe za djecu s teškoćama u razvoju

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom može se u cijelosti primijeniti na djecu s teškoćama u razvoju. No u tekstu postoje i posebne odredbe koje se odnose na djecu, a one su kako slijedi:

Preambula

Smatra da djeca s teškoćama u razvoju trebaju, ravnopravno s drugom djecom, u potpunosti uživati sva ljudska prava.

Članak 7. Djeca s teškoćama u razvoju

Obvezuje države članice da, ravnopravno s drugom djecom, djeci s teškoćama u razvoju osiguraju puno uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda, zatim da osiguraju da će se, u slučajevima koji se tiču te djece, u obzir prvenstveno uzeti najbolji interesi djeteta, odnosno da im se, u skladu s razinom njihovih teškoća i njihovim uzrastom, pruži pomoć kako bi djeca s teškoćama u razvoju mogla ostvariti svoje pravo na slobodno izražavanje svojih stajališta o svim pitanjima koja ih se tiču, a kojima će se potom dati odgovarajuće značenje sukladno njihovoj dobi i zrelosti.

Brojni drugi članci uključuju posebne mjere koje se obraćaju situaciji djece s teškoćama u razvoju:

- **Članak 3. Opća načela:** Govore o poštovanju razvojnih sposobnosti djece s teškoćama u razvoju i njihovom pravu na očuvanje vlastitog identiteta.
- **Članak 4. Opće obveze:** Države stranke moraju se, u osmišljavanju i provedbi zakona i politika koje se tiču djece s teškoćama u razvoju, temeljito s njima savjetovati.
- **Članak 13. Pristup pravosuđu:** Kako bi se djeci s teškoćama u razvoju osigurao pristup pravosuđu, treba uvesti mjere prilagođene njihovoj dobi.
- **Članak 16. Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja:** Kako bi se spriječilo izrabljivanje, nasilje i zlostavljanje djece s teškoćama u razvoju, potrebno je uvesti mjere koje uvažavaju njihovu dob, zatim zaštitu i usluge rehabilitacije koje uvažavaju dob, spol i invaliditet te zakonodavstvo usredotočeno na dijete kojime će države stranke osigurati da se slučajevi izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja identificiraju i istraže.
- **Članak 18. Sloboda kretanja i državljanstvo:** Moraju se poduzeti mjere kojima će se osigurati da djeca s teškoćama u razvoju budu evidentirana odmah po rođenju.
- **Članak 23. Poštovanje doma i obitelji:** Djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo sačuvati svoju plodnost pa je zabranjena prisilna sterilizacija. Djeca s teškoćama u razvoju imaju jednaka prava u pogledu obiteljskog života, a države stranke dužne su njihovim obiteljima osigurati usluge i potporu kako bi spriječile napuštanje, sakrivanje i segregaciju djece s teškoćama u razvoju. Dodatno, djecu s teškoćama u razvoju ne smije se razdvajati od njihovih roditelja, osim ako to nije u njihovu najboljem interesu, dok ih se nikad ne smije razdvajati na osnovi invaliditeta. Ako uža obitelj nije u stanju voditi brigu o djetetu s teškoćama u razvoju, države stranke poduzet će sve što je potrebno za alternativno zbrinjavanje u široj obitelji, a ako to ne bi bilo moguće, unutar zajednice u obiteljskom okruženju.
- **Članak 24. Pravo na obrazovanje:** Obrazovanje treba na svim razinama biti inkluzivno, a djeca s teškoćama u razvoju imaju jednako pravo na opće obrazovanje kao i sva ostala djeca. Inkluzivno obrazovanje zahtijeva osiguravanje svake neophodne potpore i tehničke pomoći, uključujući i poštivanje jezičnog identiteta, olakšavanje učenja Brailleova pisma, vještina orijentacije i pokretljivosti te stručne obuke učitelja.
- **Članak 30. Sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i športu:** Djeci s teškoćama u razvoju mora se omogućiti jednak pristup pravu na sudjelovanje u igri, rekreaciji, razonodi i športskim aktivnostima, uključujući pritom i vrijeme koje takva djeca provode u školi.

Postupci za potpisivanje i ratifikaciju Konvencije

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom upućuje na koji se način države stranke mogu opredijeliti za njenu provedbu.

Članak 41. Depozitar

Ratifikacije se pohranjuju kod Glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

Članak 42. Potpisivanje

Države stranke mogle su Konvenciju potpisati već od 30. ožujka 2007. godine.

Članak 43. Pristanak za obvezivanje

Jednom kad Konvencija stupi na snagu, države stranke ili regionalne organizacije i dalje se mogu pridružiti time što će pokazati da pristaju na obvezivanje odredbama Konvencije.

Članak 45. Stupanje na snagu

Ova Konvencija stupa na snagu mjesec dana nakon što je 20 država predalo svoje ratifikacije Glavnom tajniku UN-a. To se dogodilo 3. svibnja 2008.

Članak 46. Rezerve

Državi stranci dopušteno je izjaviti kako se ne želi obvezati određenim vidom ove Konvencije, osim ako to nije nespojivo s njenim ciljem i svrhom.

Provedbene mjere

Uz to što državama strankama nameće posebnu obvezu djelovanja radi zaštite prava osoba s invaliditetom, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom od država stranaka traži i da primijene opće mjere koje će oblikovati okvir za provedbu.

Članak 4. Opće obveze

Od država stranaka se, radi osiguravanja provedbe ove Konvencije, zahtijeva usvajanje širokih mjera, pri čemu su uključene i zakonodavne mjere.

Članak 31. Statistika i prikupljanje podataka

Države stranke obvezuju se prikupljati podatke u vezi s invaliditetom kako bi omogućile provedbu ove Konvencije. Proces prikupljanja podataka mora biti u skladu s etičkim standardima.

Članak 32. Međunarodna suradnja

Bilateralna i multilateralna partnerstva nužna su potpora za provedbu ove Konvencije. Zemlje davatelji trebale bi osigurati da se u politici i praksi koja se odnosi na pomoć u razvoju u obzir uzme i invaliditet.

Članak 33. Nacionalna provedba i praćenje

Države stranke moraju odrediti središnja mjesta unutar državne uprave koja će biti odgovorna za provedbu ove Konvencije. Jednako bi tako dužnu pažnju trebale posvetiti i uspostavi koordinacijskog mehanizma unutar državne uprave. Treba osnovati neovisne institucije za promicanje, zaštitu i nadzor nad provedbom Konvencije, a organizacije civilnog društva, uključujući i organizacije za osobe s invaliditetom, trebale bi se uključiti u nadzor nad provedbom odredbi ove Konvencije.

Međunarodno praćenje

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom, zajedno s drugim međunarodnim sporazumima o ljudskim pravima, uvodi mjere za osiguranje procesa međunarodnog praćenja napretka država stranaka u provedbi njihovih obveza preuzetih ovom Konvencijom.

Članak 34. Odbor za prava osoba s invaliditetom

Odbor sastavljen od 12 neovisnih stručnjaka nadzire na koji način države stranke primjenjuju ovu Konvenciju. (Nakon 60 ratifikacija broj stručnjaka povećat će se na 18). Članovi bi trebali dolaziti iz raznih područja, a treba voditi brigu i o ravnomjernoj zastupljenosti spolova te o sudjelovanju stručnjaka s invaliditetom.

Članak 35. Izvješća država stranaka

Države članice s vremena na vrijeme moraju obavijestiti Odbor o tome kako se pridržavaju svojih obveza iz Konvencije.

Članak 36. Razmatranje izvješća

Odbor razmatra izvješća država stranaka te im daje povratnu informaciju, a svoje prijedloge objavljuje. Ako država stranka ne preda izvješće, tada Odbor može svoje preporuke dati na temelju drugih pouzdanih informacija.

Članak 37. Suradnja između država stranaka i Odbora

Države stranke slažu se u tome da surađuju s Odborom. Trebalo bi promicati partnerstva na bilateralnoj i multilateralnoj razini.

Različite odredbe

Članak 47. Izmjene i dopune

Odredbe ove Konvencije mogu se izmijeniti ako se s time složi dvije trećine država stranaka koje su je potpisale.

Članak 48. Otkazivanje

Država stranka može, predajom pismene obavijesti, odlučiti da više ne želi biti strankom ove Konvencije.

Članak 49. Pristupačni format

Tekst ove Konvencije bit će dostupan i u pristupačnom formatu, poput Brailleova pisma.

Članak 50. Vjerodostojni tekstovi

Engleski, kineski, ruski, arapski, španjolski i francuski smatraju se službenim jezicima ovog teksta.

Predstavke pojedinaca

Uz Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom usvojen je poseban, no povezani Fakultativni protokol koji uređuje mehanizam za primanje i razmatranje predstavki pojedinaca u vezi s pitanjima iz Konvencije za svakoga tko za sebe ne može izboriti pravdu. I Odbor za prava osoba s invaliditetom može provesti istragu ispitivanjem pojavljuju li se u nekoj državi stranci pouzdana izvješća o ozbiljnom ili sustavnom povređivanju prava osoba s invaliditetom. Jednom kad je Konvencija stupila na snagu, Fakultativni protokol može stupiti na snagu mjesec dana nakon što je 10 zemalja dostavilo svoje ratifikacije Glavnom tajniku Ujedinjenih naroda.

Predstavke pojedinaca ili skupina (Fakultativni protokol uz Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom)

Fakultativni protokol omogućava pojedincima i skupinama koje smatraju da su njihova prava, zajamčena Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom, povrijeđena da pred Odborom za prava osoba s invaliditetom podignu tužbu (to se zove „predstavka“). Prilikom ratifikacije Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, države članice mogu odlučiti hoće li ratificirati i ovaj Fakultativni protokol. No ako je njihova vlada ratificirala ovaj protokol, pojedinci i skupine mogu svoje predstavke podnijeti samo Odboru.

Podnošenje predstavke: Pojedinci ili skupine mogu podnijeti predstavku samo ako je povrijeđeno pravo zajamčeno Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom. Jednako je tako potrebno da su iscrpljeni svi mogući domaći pravni lijekovi, koji se ostvaruju kroz lokalne ili nacionalne mehanizme žalbe, sudove ili upravna saslušanja. Odbor neće saslušati predstavku ako zaključi da nije na odgovarajući način potkrijepljena dokazima ili ako je anonimna. Važno je i da je do kršenja prava došlo nakon što je Fakultativni protokol stupio na snagu u određenoj državi članici.

Razmatranje predstavke: Čim zaprimi predstavku, Odbor mora o njoj obavijestiti državu stranku od koje se zahtijeva da, u roku od šest mjeseci, dâ pismeno objašnjenje ili izjavu u kojoj obrazlaže svoj položaj i detaljno opisuje sve lijekove koje je mogla poduzeti. U slučaju teškog prekršaja, Odbor može, u očekivanju završne odluke o predstavi, zatražiti i pokretanje hitne akcije radi zaštite žrtve. Jednom kad Odbor ima sve potrebne informacije, održat će zatvoreni sastanak na kome će razmotriti taj slučaj. Potom će državi stranci o kojoj je riječ, kao i podnositelju predstavke, proslijediti sve prijedloge ili preporuke koje je donio u tom slučaju.

Otkrivanje povrede prava: Ako se pokazalo da je zbilja došlo do povrede prava, od države stranke zatražit će se da surađuje u ispitivanju podataka te da podnese svoje primjedbe. Ovisno o ozbiljnosti ili složenosti slučaja, Odbor može imenovati jednog ili više članova za provođenje istrage, što može uključiti i posjećivanje uključene države članice. Nalazi će se potom poslati državi članici, od koje se očekuje da, u roku od šest mjeseci, dâ svoj odgovor i da, pored toga, obrazloži sve radnje koje je poduzela kao odgovor na tu istragu.

Istrage

Fakultativni protokol uvodi i odredbu kojom Odbor za prava osoba s invaliditetom, prilikom zaprimanja pouzdane obavijesti o tome da je neka država članica počinila ozbiljne i sustavne povrede prava zajamčenih Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom, ima ovlast pozvati državu članicu na suradnju u ispitivanju te obavijesti, kao i pravo podnijeti svoje primjedbe. Poslije tog podneska odvija se sljedeće:

- Odbor može imenovati nekoliko svojih članova za provođenje istrage i izvješćivanje Odbora. Takva istraga može zahtijevati posjet državi koja je u pitanju.
- On će državu stranku obavijestiti o svojim nalazima, komentarima i preporukama.
- Od države stranke tada se zahtijeva da, u roku od šest mjeseci, podnese svoje primjedbe Odboru.

Važno je napomenuti da se takve istrage trebaju provoditi povjerljivo.

Drugi dio
Provedba prava
djece s teškoćama
u razvoju

Peto poglavlje

Odgovornost za provedbu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

„Da znaš, Ujedinjeni su narodi donijeli pravila i zakone o tome kako se treba ponašati prema osobama s invaliditetom. Održane su mnoge konferencije i sastanci na kojima su donesene razne odluke. GDJE SVE TO ZAVRŠAVA? Neka sve to ne završi na papiru, poput prijašnjih takvih odluka. Neka dopre do ljudi, za što mislim da i nije neki preteški zadatak. Neka osobe s invaliditetom saznaju svoja prava na koji god način kako bi se mogli za njih boriti.“

(djevojka, 19, Somalija, citirano na internetskoj stranici UNICEF-ove organizacije Voices of Youth)

Ratifikacijom neke konvencije države članice obvezuju se na provedbu odredbi sadržanih u njoj. Drugim riječima, one su nositelji obveza. Provedba je ukupnost radnji koje takve države poduzimaju kako bi osigurale ostvarenje svih prava zajamčenih konvencijom koju su ratificirale za one osobe na koje se ta prava mogu primijeniti. Kad je riječ o Konvenciji UN-a o pravima djeteta, te su osobe sva djeca mlađa od 18 godina, a u slučaju Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom, riječ je o svim osobama s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. No ako želimo cjelovitu provedbu prava djece s teškoćama u razvoju, u tome trebaju sudjelovati svi sektori društva, uključujući i samu djecu.

Obveze vlada država članica

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom sadržava neke odredbe koje utvrđuju što se to, radi provedbe prava koja se njome jamče, traži od vlada država članica. I Konvencija UN-a o pravima djeteta uključuje obveze radi provođenja njenih odredbi. Odbor za prava djeteta opisao je te obveze kao Opće provedbene mjere, a obrazložene su u Općem komentaru, objavljenom 2003. godine.¹⁶ Taj je komentar korisno vodstvo u tome kako primijeniti obveze provedbe iz Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom. Te se obveze mogu svrstati u deset širokih poglavlja:

1. Primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u skladu s najvećim raspoloživim mogućnostima.
2. Usvajanje zakona kojima će se štititi prava i okončati diskriminacija.
3. Uvođenje cjelovite koordinacije državne uprave.
4. Osiguravanje da i privatni i javni sektor poštuju prava djece s teškoćama u razvoju.
5. Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u razvoj, provedbu i praćenje zakona, politika i procesa donošenja odluka.
6. Osnivanje nezavisnih institucija za promicanje ljudskih prava.
7. Osiguravanje javne promidžbe Konvencije.
8. Poduzimanje istraživanja.
9. Promicanje međunarodne suradnje.
10. Izvješćivanje Odbora UN-a za prava osoba s invaliditetom.

Zašto vlade država stranaka ne ispunjavaju svoje obveze

Skupine za javno zagovaranje ističu sljedeće uobičajene prepreke zbog kojih vlade država članica ne ispunjavaju svoje obveze prema djeci s teškoćama u razvoju:

- nedovoljno osnovnih informacija i istraživanja;
- nedovoljno zakona i politika;
- neuspjeh u provedbi zakona i politika;
- nedovoljno proračunskih sredstava;
- nisko mjesto na listi prioriteta unutar državne uprave;
- donatori oblikuju i usmjeravaju program rada i planove;
- nedovoljan kapacitet nevladinih organizacija;
- manjak centara za obuku kojima bi se izgradio kapacitet;
- nedovoljno obavijesti o problemima invaliditeta;
- neuspjeh u senzibiliziranju javnih službenika i šire javnosti;
- manjak obučених službenika;
- neuspjeh u uključivanju djece u oblikovanje politike;
- nedovoljna koordinacija unutar državne uprave te između državne uprave i organizacija civilnog društva.

Glavne obveze

Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom podrazumijevaju se tri obveze:

- **Obveza poštovanja:** Vlade država stranaka moraju se suzdržati od toga da se miješaju u uživanje prava osoba s invaliditetom. Primjerice, školske vlasti ne smiju učenika s teškoćama u razvoju isključiti iz obrazovanja na temelju njegovih teškoća, odnosno invaliditeta.
- **Obveza zaštite:** Vlade država stranaka moraju sprječavati kršenja tih prava od strane trećih osoba. Primjerice, država mora osigurati da privatne škole u svojim obrazovnim programima ne diskriminiraju osobe s invaliditetom.
- **Obveza ispunjavanja:** Vlade država stranaka moraju poduzeti odgovarajuće zakonodavne, administrativne, proračunske, sudske i druge akcije usmjerene ka punom ostvarenju tih prava. Primjerice, država mora osigurati da je slobodno srednje obrazovanje dostupnije za sve, uključujući pritom i osobe s invaliditetom.

I. Primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u skladu s najvećim raspoloživim mogućnostima

Ratifikacijom Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom države stranke, pod međunarodnim pravom, preuzimaju obvezu da će usvojiti sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mjere radi njezine provedbe. No između građanskih i političkih prava s jedne strane te ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava s druge strane postoji razlika. U međunarodnom je pravu široko prihvaćeno mišljenje da manjak sredstava u zemljama u razvoju znači da potpuna provedba ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava neće uvijek biti ostvarena tog trena. Stoga je uveden koncept „postupnoga potpunog ostvarenja svih prava“. Kako bi se postigla postupna provedba tih prava, od vlada se očekuje da provedbene mjere poduzmu u skladu s najvećim raspoloživim mogućnostima dotične države stranke i, gdje je to potrebno, u okviru državne suradnje.

Taj je koncept prvi put uveden u Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, a nalazi se i u Konvenciji UN-a

o pravima djeteta, te u stavku 2. članka 4. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom. Pa ipak, njime se vladama država stranaka ne daje mogućnost za „izvlačenje“ od odgovornosti za provedbu tih prava. I Odbor za ekonomska, socijalna i kulturna prava i Odbor za prava djeteta naglasili su da vlade moraju pokazati da su poduzele sve što je u njihovoj moći i da su sva moguća sredstva preusmjerile ka ostvarenju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući, tamo gdje je to potrebno, i traženje međunarodne suradnje.¹⁷

Uz to, od vlada država stranaka traži se da ispune makar najosnovniju razinu svakog od prava sadržanih u dotičnim konvencijama. Stoga, tamo gdje mnogi pojedinci žive bez osnovne primarne zdravstvene zaštite, osnovnog stanovanja, osnovnih prehrambenih namirnica ili najosnovnijih oblika obrazovanja, neće se smatrati da je vlada ispunila svoje ključne obveze.

Godine 2007. Odbor za prava djeteta održao je Dan opće rasprave o mogućnostima za prava djeteta. Izradio je nekoliko preporuka u pogledu toga na koji bi način trebalo osigurati mogućnosti za osiguranje ostvarenja prava djece, uključujući pritom i djecu s teškoćama u razvoju.¹⁹

Utvrđivanje konkretnih akcija za provedbu Konvencije na Mozambiku¹⁸

Republika Mozambik je 30. ožujka 2007. potpisala Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom koja je trenutačno u postupku ratifikacije. Svjetska zdravstvena organizacija je, u suradnji s Mozambičkim udruženjem mladih osoba i osoba s invaliditetom i organizacijom Handicap International, organizirala radionicu

o ovoj Konvenciji, posebno u vezi s političkim pravima, pravom na obrazovanje, na pristup kulturnom životu (uključujući i šport) i pravom na zdravlje i rehabilitaciju, te u vezi s postupanjem u kriznim situacijama. Izdana je i brošura na portugalskom jeziku u kojoj je objavljen opći pregled odredbi Konvencije.

2. Usvajanje zakona kojima će se štititi prava i okončati diskriminacija

„Već smo na primjeru zemalja koje su provele zakonodavne mjere u vezi s invaliditetom vidjeli da tamo gdje postoje zakoni do promjene dolazi brže.“²⁰

Članak 4. točka a) Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom od vlada država stranaka traži da uvedu zakone kojima će njene odredbe i provesti. Države stranke trebaju poduzeti opsežan pregled cjelokupnog zakonodavstva kako bi osigurale da je ono usklađeno s odredbama Konvencije. U idealnom se slučaju to ne bi smjelo događati samo prilikom ratificiranja Konvencije, nego bi se trebalo raditi o neprekidnom procesu provjeravanja svih predloženih zakona u vezi s invaliditetom kako bi se ispitalo ne diskriminiraju li, posredno ili neposredno, osobe s invaliditetom. U pregled zakonodavstva trebaju se uključiti svi odjeli državne uprave, ovisno o području njihova djelovanja, no dobro je u to uključiti i nezavisna tijela, poput parlamentarnih odbora, nacionalnih institucija za zaštitu i promicanje ljudskih prava, akademika, udruženja osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Članak 4. stavak 1. točka b) zahtijeva da se, tamo gdje je to prikladno, poduzmu i zakonodavne mjere kojima će se izmijeniti ili ukinuti bilo koji postojeći zakon, propis, običaj ili ponašanje kojime se diskriminiraju osobe s invaliditetom. Tu možemo, primjerice, uključiti situaciju kada djeci s teškoćama u razvoju nije omogućeno sudjelovanje u svečanostima ili kad im nije priznato pravo da daju iskaze pred sudom odnosno pravo na više obrazovanje.

Važno je osigurati i da se odredbe Konvencije u cijelosti unesu u domaći pravni sustav. Samo tada djeca mogu preko sudova pokrenuti parnicu zbog povrede svojih prava. Način na koji će se to odvijati ovisi o pravnom sustavu pojedine države. U nekim državama međunarodno pravo ima takozvanu „snagu izravne primjenjivosti“. To znači da, ratifikacijom Konvencije, ona automatski postaje zakon, te da se pojedinci ili skupine mogu obratiti sudu ako su njezine odredbe povrijeđene ili nisu provedene. U drugim je pravnim sustavima potrebno da vlade Konvenciju unesu u nacionalno zakonodavstvo, bilo jednim dokumentom ili izmjenom i dopunom svog relevantnog zakonodavstva kojom su ga uskladile s odredbama Konvencije. Tek tada se ljudi, kako bi zaštitili svoja prava, mogu služiti sudovima.

Slikovit primjer ustavnih jamstava nediskriminacije²¹

- Odjeljak 15. **Kanadske povelje o temeljnim pravima i slobodama** utvrđuje: „Svaki je pojedinac jednak pred zakonom i ima pravo zakonom ostvariti jednaku zaštitu i jednaku dobrobit, bez diskriminacije, a posebno bez diskriminacije na temelju rase, nacionalnog i etničkog podrijetla, boje kože, vjerske pripadnosti, spola, dobi ili duševnog odnosno tjelesnog invaliditeta.“
- Članak 3. **Ustava Narodne Republike Kine** kaže da „osobe s invaliditetom uživaju jednaka prava kao i drugi građani u odnosu na političke, kulturne i socijalne aspekte te obiteljski život“ i da je „zabranjena diskriminacija, vrijeđanje i uznemiravanje osoba s invaliditetom“.
- Članak 3. **Osnovnog zakona Federalne Republike Njemačke** navodi da će sve osobe biti jednake pred zakonom i da nitko neće biti u nepovoljnijem položaju zbog invaliditeta.
- Odjeljak 38. **Fiji ustava** (Zakon o izmjenama i dopunama) iz 1997. utvrđuje da „osobe ne smiju biti nepravedno podvrgnute diskriminaciji, posrednoj ili neposrednoj, na temelju njezinih ili njegovih stvarnih ili pretpostavljenih značajki ili okolnosti, uključujući.... invaliditet“.
- **Ustav Ugande** iz 1995. godine izrađen je uz sudjelovanje mnogih različitih skupina u zajednici, uključujući i osobe s invaliditetom. To se sudjelovanje odražava u mnogim ustavnim odredbama koje jamče i promiču jednakost osoba s invaliditetom. Članak 21. utvrđuje da osobe „neće biti diskriminirane na temelju spola, rase, boje kože, etničkog podrijetla, plemena, rođenja, vjere ili religije, ekonomskog položaja, političkog mišljenja odnosno invaliditeta“. Članak 32. stavak 1. utvrđuje da će država „poduzeti afirmativnu akciju u korist skupina koje su marginalizirane na temelju spola, dobi, invaliditeta ili bilo kojeg drugog razloga stvorenog poviješću, tradicijom ili običajima, kojom će se ispraviti nejednakosti s kojima se takve skupine suočavaju“.
- Članak 9. **Ustava Južne Afrike** navodi da se „... radi promicanja ostvarenja jednakosti mogu poduzeti zakonske i druge mjere, osmišljene radi zaštite ili poboljšanja stanja osoba, ili skupina osoba, koje se, zbog nepoštene diskriminacije, nalaze u nepovoljnom položaju“.

Pristupi za unošenje Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u nacionalno zakonodavstvo²²

- Prepoznati građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava žena i muškaraca s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u vrhovnom zakonu vaše zemlje (ustav ili osnovni zakon). Vidi primjere u okviru na 48. i 49. stranici.
- Preispitati postojeće odredbe u ustavu ili osnovnom zakonu, kao i zaštitu dodijeljenu osobama s invaliditetom.
- Uključiti opće jamstvo jednakosti.
- Zabraniti uporabu invaliditeta kao osnove za diskriminaciju.
- Uključiti posebne odredbe o pravima osoba s invaliditetom.
- Preispitati terminologiju koja se rabi za obraćanje osobama s invaliditetom.
- Usvojiti nacionalni zakon u koji će se unijeti sadržaj Konvencije, ili čak njezin cijeli tekst, posebno navodeći da je taj zakon provediv pred sudovima.
- Usvojiti dodatno provedbeno zakonodavstvo. Ovisno o postojećem zakonodavstvu, vaša će država možda morati usvojiti ili izmijeniti i dopuniti:
 - sveobuhvatni, opći zakon protiv diskriminacije, koji će uključivati zabranu uporabe invaliditeta kao osnove za diskriminaciju u javnom i privatnom životu,
 - zakone protiv diskriminacije u raznim područjima, poput rada, obrazovanja i pristupa pravosuđu, koji će uključivati i invaliditet kao zabranjenu osnovu diskriminacije i/ili
 - zakon o jednakosti osoba s invaliditetom, koji će braniti diskriminaciju ne temelju invaliditeta i utvrditi široki okvir za obraćanje pitanju invaliditeta. Namjera tog zakona o jednakosti osoba s invaliditetom jest da se njime stvori okvir pomoću kojega će se moći obratiti se pravima osoba s invaliditetom.
- Osigurati postojanje mehanizma za savjetovanje s osobama s invaliditetom i/ili organizacijama koje ih zastupaju na razini stvaranja zakona.
- Preispitati terminologiju koja se rabi u obraćanju osobama s invaliditetom u svom dosadašnjem i novom zakonodavstvu.

3. Uvođenje cjelovite koordinacije državne uprave

„Mislim da je, za unaprjeđenje stanja u mojoj zemlji, potrebno utvrditi nacionalnu politiku za osobe s invaliditetom, ne različitu od one za druge ljude, već nacionalnu politiku koja prepoznaje njihova prava. Kao pojedinac, ja mogu zaustaviti zlo koje se događa pred mojim očima (primjerice, zlostavljanje osoba s teškoćama itd.). Podignite svijest o tome, pa makar samo kod jedne osobe.“

(djevojka, 19, Somalija, citirano na internetskoj stranici UNICEF-ove organizacije Voices of Youth)

Za pitanja u vezi s invaliditetom unutar državne uprave često je ovlašteno ministarstvo socijalne skrbi ili neko istoiznačno ministarstvo, dok ih svi drugi administrativni odjeli zanemaruju. To znači da djeca s teškoćama u razvoju nisu uključena u matične politike i programe. Odbor za prava djeteta smatra da je, u odnosu na djecu, potrebna bolja cjelovita koordinacija među odjeljenjima državne uprave, kao i između nacionalnih i lokalnih razina vlasti. Cilj

koordinacije jest osigurati da sva odjeljenja na svim razinama budu obaviještena o pravima djece te da dosljedno rade na njihovoj promidžbi. Slična potreba za koordinacijom postoji i u vezi s pitanjem invaliditeta.

Članak 33. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom zahtijeva utvrđivanje jedne ili više osoba (ili tijela) zaduženih za koordinaciju unutar državne uprave koje su odgovorne za provedbu Konvencije. Te osobe ili ta tijela mogu, primjerice, preuzeti vodeću ulogu u vezi s pitanjima invaliditeta u svim državnim odjeljenjima, obavještavajući ih o njihovim odgovornostima iz Konvencije i temeljito pregledavajući zakonodavstvo i politike radi usklađivanja s njezinim načelima i standardima.

Od vlada država stranaka traži se i da uspostave cjelovit mehanizam za koordinaciju državne uprave. Cilj toga bio bi osigurati da sva državna odjeljenja, na svim razinama, razumiju do kojih je posljedica za njihovo područje odgovornosti dovelo usvajanje Konvencije, kao i postojanje povezane i koordinirane strategije provedbe koju usklađeno provode sva odjeljenja.

Akcija južnoafričke Vlade²³

Južna je Afrika ustrojila Ured za stanje osoba s invaliditetom, odgovoran za provedbu Integrirane nacionalne strategije po pitanju invaliditeta. Njegovo je sjedište u Uredu predsjednika, čime dobiva istaknut i visok položaj, te odašilje snažnu poruku širem društvu o važnosti koju vlada pridaje tom pitanju.

Taj pristup koji objedinjava cijelu državnu strukturu ugrađen je u vladinu strategiju promicanja prava osoba s teškoćama, a prenesen je i na pokrajine. Od svakog se državnog odjeljenja očekuje ustrojavanje posebne jedinice za pitanja invaliditeta koja će, kako bi utvrdila

koje su to akcije potrebne za osiguranje provedbe strategije, biti zadužena za provjere u vezi s pitanjem invaliditeta te za osiguranje 10% proračunskih sredstava u tu svrhu.

Odjeljenja na koja se odnose preporuke iz strategije uključuju zdravstvo, obrazovanje, socijalnu skrb, rad, pravosuđe, umjetnost, kulturu, znanost i tehnologiju, inozemne poslove, blagostanje i razvoj stanovništva, javne radove i prijevoz. Preporuke detaljno opisuju ne samo one akcije koje se očekuju od relevantnih državnih odjeljenja nego i akcije drugih tijela s kojima ta državna odjeljenja trebaju surađivati.

Očito je da nijedan pristup koordinaciji nije moguće propisati za sve državne uprave. No mnogo je različitih načina na koje se to može učinkovito ostvariti. Primjer je i razvoj posebnog odjeljenja ili jedinice s izravnim pristupom premijeru ili predsjedniku države. To omogućava da pitanja invaliditeta budu primijećena i da dobiju na težini te olakšava nadzor nad politikom u svim državnim odjeljenjima. U nekim je zemljama ovaj model osnažen razvojem nacionalnih strategija u vezi s invaliditetom, odnosno jedinicom koja predvodi promicanje provedbe tih strategija. U odnosu na djecu s teškoćama u razvoju, bilo bi nužno uspostaviti učinkovitu suradnju između bilo kojih takvih pristupa i usporednih mehanizama, uspostavljenih radi promicanja provedbe Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom. Bez njihove suradnje postoji opasnost da će djeca s teškoćama u razvoju ostati zanemarena u oba sustava.

4. I privatni i javni sektor moraju poštovati prava djece s teškoćama u razvoju

Na živote djece s teškoćama u razvoju utječu i državna uprava i javna tijela. No na njih utječu i pojedinci te privatne organizacije ili kompanije. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uključuje nekoliko mjera koje pojašnjavaju da su upravo tijela vlasti u nekoj državi zadužena za akciju koja će osigurati da svi sektori poštuju prava djece s teškoćama u razvoju. Oni moraju:

U svim politikama i programima u obzir uzeti zaštitu i promidžbu prava osoba s invaliditetom – članak 4. točka c)

Gotovo će sve državne politike i programi na neki način, bilo izravno, bilo neizravno, utjecati na djecu s teškoćama u razvoju. Očito je da na njih utječu politike u vezi s obrazovanjem, zdravstvom, skrbi za djecu i uslugama za mlade. No za njihove su živote važna i šira

pitanja, poput socijalne zaštite, prijevoza, makroekonomske politike, planiranja, okoliša, stanovanja te vode i kanalizacije. Kad donose politike u vezi s tim područjima, vlade trebaju u obzir uzeti i moguće posljedice za osobe s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju.

Milenijski razvojni ciljevi, od iskorjenjivanja krajnjeg siromaštva do zaustavljanja širenja HIV-a/SIDA-e i ostvarivanja univerzalnoga osnovnog obrazovanja do 2015. godine, ciljevi su koje su, na početku 21. stoljeća, dogovorile sve države svijeta. Te ciljeve nije moguće ostvariti bez većeg ulaganja u ostvarenje prava osoba s invaliditetom, koji su, u svim društvima, obično među najsiromašnijim ljudima, s najslabijim pristupom obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti. Shodno tome, 2008. godine Komisija UN-a za socijalni razvoj usvojila je rezoluciju pod naslovom Inkluzija osoba s invaliditetom u razvojnim planovima.²⁴ Države bi ovu obvezu inkluzije trebale prenijeti i u svoje politike koje se donose na nacionalnoj razini, kao, primjerice, u Strategiji za smanjenje siromaštva ili u strategijama usmjerenima na obrazovanje za sve.

Suzdržati se od onih akcija koje nisu u skladu s Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom – članak 4. točka d)

Vlade ne smiju činiti ništa što je suprotno Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom, poput uvođenja zakonodavstva koje dopušta prisilnu sterilizaciju djece s teškoćama u razvoju ili davanja ponižavajućih ili negativnih komentara u vezi s tim pitanjem. No od njih se očekuje i da poduzmu sve potrebne radnje kojima će osigurati da se sva javna tijela ponašaju na način sukladan pravima sadržanim u Konvenciji. To znači da sve politike i smjernice, upućene javnim tijelima, moraju u obzir uzeti odredbe Konvencije. Morat će postojati neki oblik nadzornog tijela koje će pratiti njihove akcije i intervenirati kada se javna tijela ne ponašaju na odgovarajući način.

Milenijski razvojni ciljevi

Milenijski se razvojni ciljevi trebaju razmotriti u odnosu na djecu s teškoćama u razvoju, koja su i dan danas u ostvarenju ovih ciljeva u nerazmjerno nepovoljnijem položaju.

CILJ 1. Iskorjenjivanje krajnjeg siromaštva i gladi

- Siromaštvo kao uzrok invaliditeta: mnogo više od 50% slučajeva invaliditeta može se spriječiti i u izravnoj je vezi sa siromaštvom. To se posebno odnosi na invaliditet uzrokovan neuhranjenošću, pothranjenošću majki i zaraznim bolestima.
- Invaliditet kao faktor rizika za siromaštvo: više od 85% osoba s invaliditetom živi u siromaštvu.

CILJ 2. Ostvarivanje univerzalnoga osnovnog obrazovanja

- Procijenjeno je da u zemljama u razvoju oko 90% djece ne pohađa školu.

CILJ 3. Promidžba spolne jednakosti i davanje prava ženama

- Naširoko je prihvaćeno mišljenje da su žene i djevojčice s invaliditetom, odnosno teškoćama u razvoju, u dvostruko nepovoljnom položaju u društvu: isključene su iz raznih aktivnosti i zbog svog spola i zbog svog invaliditeta.
- Za žene i djevojčice s invaliditetom, odnosno teškoćama u razvoju, od dva do tri je puta vjerojatnije da će biti žrtve tjelesnog i seksualnog nasilja nego za žene bez invaliditeta.

CILJ 4. Smanjivanje mortaliteta djece

- Stopa mortaliteta za djecu s teškoćama u razvoju može, u nekim zemljama, biti i do 80%, iako je u tim istim zemljama stopa mortaliteta djece bez teškoća u razvoju ispod 20%.

CILJ 5. Unaprjeđenje zdravlja majki

- Približno 20 milijuna žena i djece svake godine postanu invalidi zbog posljedica komplikacija tijekom trudnoće i rođenja djeteta.
- Patološke prenatalne situacije glavni su uzrok teškoća u razvoju kod djece u zemljama u razvoju. Takve se teškoće često mogu spriječiti.

CILJ 6. Borba protiv HIV-a/SIDA-e, malarije i drugih bolesti

- Osobe s invaliditetom posebno su osjetljive na virus HIV-a i SIDA-e, no najčešće im nedostaju nužne usluge i pristup obavijestima o prevenciji i liječenju.
- Jedno od desetoro djece s teškoćama u razvoju ima neurološko oštećenje, uključujući teškoće u učenju, gubitak koordinacije i padavicu, uzrokovano malarijom.

Cilj 7. Osigurati održivost okoliša

- Slaba kvaliteta okoliša značajan je uzrok slabog zdravlja i invaliditeta.
- Trahom je glavni uzrok sljepoće koja se može spriječiti pristupom sigurnoj pitkoj vodi.

Ozakoniti ukidanje diskriminacije u privatnim tijelima – članak 4. točka e)

Vlasti trebaju poduzeti one radnje kojima će ukloniti diskriminaciju koju čine privatna tijela i pojedinci. To se može učiniti raznim sredstvima, koja uključuju zakone, pravila poslovnog ponašanja, provjere i praćenje. Primjerice, mnogi su zdravstveni i socijalni objekti privatni. No njihova obveza da poštuju prava djece s teškoćama u razvoju i ne diskriminiraju ih ni na koji način mora biti jednaka obvezama objekata u državnom vlasništvu. Iste će se obveze odnositi i na, primjerice, dućane, restorane, organizatore kulturnih i športskih aktivnosti, vjerske ustanove, privatne škole, poslodavce i druge komercijalne organizacije.

Prikupljanje i razdvajanje statistike i podataka – članak 23.

U članku 31. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom od država stranaka traži se da prikupljaju informacije korisne za razvoj i provedu politike kojima će osigurati ostvarenje prava djece s teškoćama u razvoju. Statističke podatke i podatke dobivene istraživanjem treba razdvojiti, primjerice, prema spolu, dobi ili etničkoj pripadnosti. Treba ih uporabiti i za utvrđivanje i rješavanje prepreka s kojima se, u primjeni svojih prava, suočavaju djeca s teškoćama u razvoju. Drugim riječima, ne bi se smjelo usredotočiti na prikupljanje podataka o posebnim oštećenjima, nego o broju osoba koje se suočavaju s preprekama, primjerice, služeći

se javnim prijevozom, zatim o broju osoba koje trebaju pristup znakovnom jeziku ili o tome jesu li djeca s teškoćama u razvoju uključena u Informacijski sustav za praćenje upravljanja u obrazovanju (Education Management Information System, EMIS).

Jedna od poteškoća s kojima se, osiguravajući odgovarajuće usluge za djecu s teškoćama u razvoju, suočavaju mnoge države jest manjak podataka o učestalosti invaliditeta i njegovom utjecaju na ostvarivanje prava. Taj je problem pojačan i zato što se rođenja djece s teškoćama u razvoju često ne prijavljuju. Sveukupno, svake se godine ne prijavi i do 50 milijuna rođenja djece, što iznosi oko 30% svih rođenja, a u toj su broji djeca s teškoćama u razvoju nerazmjerno zastupljena. Univerzalna je prijava rođenja nužna kako bi vlasti imale točne podatke za procjenu broja djece s teškoćama u razvoju kojima je onemogućeno, primjerice, pravo na obrazovanje, te za planove usmjerene ispunjavanju obrazovnih, kao i drugih prava takve djece. Manjak dokumentacije o roditeljima, nemogućnost plaćanja bilo kakvih naknada, nevoljkost plaćanja za dijete s teškoćama u razvoju, nedostatan pristup sustavima registracije, nepismenost očeva i nedovoljno razumijevanje značaja posjedovanja rodnog lista – sve to doprinosi neprijavlivanju rođenja djece.

Članak 18. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom ponovno potvrđuje odredbu Konvencije UN-a o pravima djeteta prema

Statistički podatci o diskriminaciji djece s teškoćama u razvoju²⁵

U Vijetnamu, gdje su izračunate stope pohađanja škole, djeca s teškoćama u razvoju su, zajedno s neprijavljenom djecom i djecom migrantima, prva skupina koja se izdvaja iz ukupnog broja djece osnovnoškolske dobi.

Drugim riječima, pretpostavlja se da djeca s teškoćama u razvoju neće pohađati školu pa ih stoga ne treba uključivati u izračun uspjeha škola o broju djece koju su uspjele zainteresirati za obrazovanje.

Globalne strategije za unaprjeđenje prikupljanja podataka²⁶

Kako bi poduprle prikupljanje točnih podataka o djeci s teškoćama u razvoju, Svjetska banka i Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj dogovorile su se i potpisale Memorandum o razumijevanju probira u vezi s teškoćama u razvoju djece iz zemalja u razvoju. Njihov je cilj ubrzati ostvarenje

2. milenijuskog razvojnog cilja – ostvarenje univerzalnoga osnovnog obrazovanja. Ovaj zajednički napor želi poduprijeti prikupljanje kvalitativnih podataka o djeci s teškoćama u razvoju u starosti od 2 do 9 godina, uvođenjem metodologije koja se može rabiti u svim zemljama u razvoju.

kojoj svako dijete po rođenju ima pravo biti prijavljeno. Države trebaju uvesti opći zahtjev za prijavljivanje svakog rođenja. Tu obvezu mogu podupirati, primjerice, ukidanjem zakonske obveze prema kojoj roditelji prilikom upisa rođenja trebaju na uvid dati vlastite identifikacijske isprave. Uz zakonodavstvo, strategije za povećanje stope prijavljivanja rođenja uključuju kampanje mobilizacije kojima bi se povećao zahtjev javnosti, uklanjanje ili smanjenje registarskih naknada te pojednostavljenje postupka prijave rođenja.

I, na kraju, važno je da se ti podatci nikada ne rabe tako da se njima krši privatnost ili povjerljivost podataka o osobama s invaliditetom. Stoga treba uvesti neka osiguranja koja će uključiti zakone o zaštiti osobnih podataka i zaštiti privatnosti, te osigurati da prikupljanje podataka i njihova uporaba budu u skladu s međunarodno priznatim načelima zaštite ljudskih prava.

5. Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u razvoj, provedbu i praćenje zakona, politika i procesa donošenja odluka

Članak 4. stavak 3. ističe da se tijela vlasti, prilikom osmišljavanja zakona i politika kojima će provesti odredbe Konvencije

UN-a o pravima osoba s invaliditetom, kao i u svim drugim bitnim procesima donošenja odluka, moraju, preko organizacija koje ih predstavljaju, savjetovati s osobama s invaliditetom i aktivno ih uključiti, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. Važno je prepoznati da se, u predstavljanju iskustava i gledišta djece, nije dovoljno osloniti samo na odrasle osobe s invaliditetom. Iskustvo stečeno prilikom usvajanja Konvencije UN-a o pravima djeteta pokazalo je važnost izravnog savjetovanja s djecom radi osiguranja donošenja najboljih mogućih odluka, politika i zakona. S njima se može savjetovati, primjerice, u okviru samih inicijativa koje predvode djeca, tamo gdje one postoje, zatim preko dječjih savjetodavnih odbora u organizacijama osoba s invaliditetom ili drugim nevladinim organizacijama koje rade s djecom, preko škola ili drugih organizacija mladeži, preko roditeljskih skupina i putem internetskih ili nacionalnih anketa.²⁷

Članak 33. stavak 3. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom traži da tijela vlasti prepoznaju ključnu ulogu koju, u postupku praćenja provedbe Konvencije, moraju odigrati organizacije civilnog društva i, posebno, osobe s invaliditetom i organizacije koje ih predstavljaju. Osobe s invaliditetom treba izravno uključiti u oblikovanje i ustroj svih mehanizama praćenja te im u tome dati djelatnu ulogu.

Izjave djece s teškoćama u razvoju i bez teškoća u razvoju

Djeca koja su sudjelovala na savjetodavnoj radionici, održanoj u glavnom gradu Jemena, Sanaai, od 29. do 31. listopada 2007. godine, dala su sljedeće izjave.

Pozivamo tijela vlasti da poduzmu sljedeće akcije kojima će se ostvariti prava djece s teškoćama u razvoju:

- okončanje psihološkog zlostavljanja;
- omogućavanje pristupa inkluzivnom obrazovanju za svu djecu;
- osiguravanje dostupnih ulica, prijevoza, javnih parkova, centara za razonodu i područja za igru;
- promicanje pozitivnih stajališta prema invaliditetu;
- poticanje medija na pokretanje opsežnih kampanja osvješćivanja djece koja nemaju poteškoće u razvoju o tome na koji se način ponašati prema djeci s teškoćama u razvoju;
- prilagođavanje svih zgrada i škola kako bi se djeca s teškoćama u razvoju mogla njima služiti;
- obuka svih učitelja za rad s djecom s teškoćama u razvoju u inkluzivnom okruženju;
- promicanje djelatnog sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju unutar njihovih zajednica;
- obuka za djecu s teškoćama u razvoju o umijećima samoobrane;
- suradnja s nevladinim organizacijama u djelovanju u vezi s pitanjima invaliditeta.

Pozivamo organizacije civilnog društva da:

- podupru s propisima usklađene demonstracije i prosvjetna sjedenja (engl. *sit-ins*) radi unaprjeđenja uloge djece s teškoćama u razvoju te da podupru njihova prava na obrazovanje, medicinsku skrb i sudjelovanje u zajednici;
- šire one obavijesti koje će dovesti do boljeg razumijevanja Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

6. Osnivanje nezavisnih institucija za promicanje ljudskih prava

Članak 33. stavak 2. od tijela vlasti traži da ustroje nezavisna tijela za promicanje, zaštitu i praćenje provedbe odredaba iz Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, primjerice u obliku nacionalnih institucija za promicanje ljudskih prava. Postoje dogovorena međunarodna načela, poznata kao Pariška načela, koja ocrtavaju način na koji treba osnivati takva tijela te ovlasti koje trebaju kako bi bila učinkovita. Konvencija

UN-a o pravima osoba s invaliditetom izričito zahtijeva da se ta načela uzmu u obzir (vidi u nastavku). Takve bi se institucije trebale posebno usredotočiti na djecu s teškoćama u razvoju. To se može postići tako da se u općim humanitarnim institucijama osigura rad posebnih osoba zaduženih za pitanja invaliditeta i djece, koje bi mogle surađivati u pitanjima važnima za djecu s teškoćama u razvoju. Alternativno, tamo gdje postoji pravobranitelj za djecu ili povjerenik za prava djece, važno je osigurati da oni posebnu pažnju posvete djeci s teškoćama u razvoju te da su im posve dostupni i spremni odgovoriti na njihove zahtjeve.²⁸

Južnoafrički pristup²⁹

Komisija za ljudska prava Južne Afrike (The South African Human Rights Commission, SAHRC) djeluje i kao povjerenik za pitanja invaliditeta i kao povjerenik za djecu. Ona je 2000. godine imala opsežno savjetovanje s djecom s teškoćama u razvoju, kao i onom koja nemaju te probleme, kako bi ustanovila

njihove prioritete i time olakšala daljnji rad Komisije. Komisija za ljudska prava Južne Afrike ima i savjetodavne odbore koji se sastoje od predstavnika raznih zainteresiranih strana i raznih stručnjaka, a njihova je uloga savjetovati u političkim pitanjima u vezi s invaliditetom i djecom.

Pariška načela³⁰

Pariška načela predlažu da bi institucije trebale:

- biti nadležne za promicanje i zaštitu ljudskih prava;
- imati što je moguće šire ovlasti, navedene u tekstu ustava ili zakona, koje točno navode ustroj i područje nadležnosti određene institucije;
- biti odgovorne za pružanje mišljenja, preporuka, prijedloga i izvješća o svim pitanjima u vezi s promicanjem i zaštitom ljudskih prava parlamentu, tijelima vlasti i drugim nadležnim tijelima – bilo na njihov zahtjev ili putem ovlasti same institucije da ta pitanja razmotri sama, bez da ih upućuje na višu razinu odlučivanja;
- samostalno objavljivati mišljenja i izvješća, uključujući i komentare o trenutnom stanju zakona i poboljšanjima koja utječu na ljudska prava, te o bilo kakvim kršenjima istih;
- imati opće obveze i nužne ovlasti koje će takvoj instituciji omogućiti promicanje i osiguravanje usklađivanja nacionalnog zakonodavstva, pravila i prakse s međunarodnim humanitarnim instrumentima kojih je ta država strankom, i njihove učinkovite provedbe, kao i poticanje ratifikacije ili pristupa tim instrumentima;
- komentirati izvješća koje su države stranke obvezne predati tijelima i odborima Ujedinjenih naroda te regionalnim institucijama i, tamo gdje je to potrebno, o tome reći svoje mišljenje, „uz dužno poštovanje prema nezavisnost tih država“;
- surađivati s organizacijama Ujedinjenih naroda i s njima povezanim organizacijama te s regionalnim i nacionalnim institucijama za promicanje ljudskih prava;
- pomagati u oblikovanju programa obuke i istraživačkih projekata u vezi s ljudskim pravima te sudjelovati u provođenju tih programa i projekata u školama i na sveučilištima te među profesionalcima;
- promicati ljudska prava i napore u suzbijanju diskriminacije podizanjem svijesti javnosti – djelomično putem informiranja i obrazovanja te uporabom medija.

7. Osiguravanje javne promidžbe Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Diseminacija podataka

Članak 42. Konvencije UN-a o pravima djeteta traži da tijela vlasti osiguraju upoznavanje i odraslih i djece s njezinim odredbama. Djeca ne mogu uživati svoja prava ako ne znaju da ih imaju. Iako Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom ne uključuje odredbu koja bi se mogla izravno usporediti sa spomenutim člankom, članak 8. ipak traži poduzimanje akcija radi poticanja medija i podizanja svijesti za prava osoba s invaliditetom. Odbor za prava djeteta smatra da bi tijela vlasti trebala razviti strategije za širenje znanja o Konvenciji UN-a o pravima djeteta na svim razinama društva.

Očito je nužno razviti sveobuhvatne strategije za promicanje svijesti o pravima sadržanim

u Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom i kako se njima služiti. Tekst te Konvencije trebao bi biti dostupan na svim jezicima koji postoje u nekoj zemlji, kao i u raznim dostupnim formatima, uključujući Brailleovo pismo, veliki tisak, jednostavan ili djeci razumljiv jezik te elektroničke načine komunikacije. Treba poduzeti razne mjere kako bi Konvencija postala naširoko poznata, a njene odredbe razumljive i osobama s invaliditetom, uključujući pritom i djecu s teškoćama u razvoju, i širem društvu, uključujući obitelji, stručnjake, osobe koje oblikuju politike, članove parlamenta, organizacije za promicanje ljudskih prava, organizacije civilnog društva i vjerske organizacije. Nadalje, djeci s teškoćama u razvoju trebaju i podatci o tome kome se, ako žele uživati neko svoje pravo, mogu obratiti za pomoć i tko je odgovoran za njihovu provedbu.

Nije moguće uživati svoja prava ako ne znate da ih imate!³¹

Jedno je petogodišnje dijete iz seoskog područja Salvadora imalo tumor na mozgu. Njegova ga je majka trebala odvesti u bolnicu na rendgenski pregled kako bi vidjela je li tumor narastao. Ukupni trošak tog puta je, zbog cijena prijevoza autobusa i potrebe za smještajem preko noći, iznosio približno 200 dolara. Preko lokalnog programa za rehabilitaciju prikupljeno je 120 dolara, no ostatak troška i dalje je bio nepodmiren. Oba su roditelja bila bez posla i nisu bila u mogućnosti prikupiti taj novac. Ministarstvo zdravstva odgovorilo je izjavom da dijete ima pravo na financijsku pomoć. U toj je zemlji politički prevladao sustav imovinskog cenzusa pa su siromašne obitelji mogle ostvariti besplatnu zdravstvenu zaštitu, prijevoz i smještaj. No ni obitelj, a ni lokalni dom zdravlja nisu imali pojma o tome da takva pomoć postoji.

Ured Visokog povjerenika UN-a za ljudska prava podiže svijest na Maldivima³²

Ured Visokog povjerenika UN-a za ljudska prava (UN's Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR) poduzeo je misiju podizanja svijesti na Maldivima radi promicanja razumijevanja Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i priloženoga Fakultativnog protokola. Održani su sastanci s raznim odjeljenjima državne uprave, odgovornima za pitanja ljudskih prava i invaliditeta, članovima parlamenta, Nacionalnom komisijom za ljudska prava, stalnim koordinatorom i predstavnicima specijaliziranih agencija UN-a te predstavnicima drugih agencija UN-a koje djeluju u toj zemlji. Sastanak za nacionalne i međunarodne nevladine organizacije privukao je više od

stotinu sudionika, dok se na drugom sastanku udružilo više od 50 roditelja i djece s teškoćama u razvoju.

Tom je misijom otkriveno postojanje velikog interesa za opširnije učenje o Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom te su utvrđena područja o kojima je potrebno znati više, poput prava na obrazovanje, nacionalnih provedbenih institucija i potrebe da se određene osobe posvete radu na Konvenciji kako bi osigurale njenu uspješnu provedbu. Na kraju te misije maldivska je Vlada objavila namjeru da predsjedniku predloži ratifikaciju Konvencije.

Obrazovanje o ljudskim pravima

Članak 29. Konvencije UN-a o pravima djeteta posebno navodi kako je jedan od ciljeva obrazovanja razvijanje poštovanja ljudskih prava i temeljnih sloboda. Članak 24. stavak 1. točka a) Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom jednako tako potvrđuje da je ključni cilj obrazovanja ojačati poštovanje ljudskih prava. U svom Općem komentaru o ciljevima obrazovanja, Odbor za prava djeteta naglasio je kako bi obrazovanje o ljudskim pravima trebalo uključiti podatke o sadržaju konvencija o ljudskim pravima te da bi djeca o ljudskim pravima trebala učiti i promatrajući primjenu tih načela u praksi.³³ Školski nastavni program treba osmisliti na način kojime će se, uz podatke o drugim konvencijama o ljudskim pravima, obrađivati i Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom. To znači da treba uvesti mjere za promicanje takvog okruženja u školama, gdje se djeca uče poštovanju prava drugih i suprotstavljanju diskriminaciji između članova školske zajednice, uključujući pritom i diskriminaciju na osnovi invaliditeta.

Obuka

Jedna od glavnih obveza uključenih u članak 4. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom jest promicanje obuke za stručnjake i osoblje koje radi s osobama s invaliditetom. Stručnjaci u životima djece s teškoćama u razvoju imaju važnu ulogu, poput, primjerice, učitelja, doktora, socijalnih radnika, osoblja za brigu o djeci, medicinskih sestara u jaslicama i dječjim vrtićima, policije i osoblja koje radi u domovima za institucionaliziranu skrb. Od presudnog je značaja da su te osobe potpuno obaviještene o pravima i iz Konvencije UN-a o pravima djeteta i iz Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom. Odbor za prava djeteta predložio je da obuka o pravima djece (a to će uključiti i djecu s teškoćama u razvoju) bude „praktična, sustavna i integrirana u stručnu obuku tako da u najvećoj mogućoj mjeri poveća njen utjecaj i održivost. Trebala bi stručnjake opremiti vještinama i stajalištima koja će im pomoći s djecom i mladima da surađuju na način kojime se poštuju njihova prava, dostojanstvo i samopoštovanje.“³⁴

8. Istraživanje

Članak 4. točke g) i h) uvodi obvezu tijela vlasti da poduzmu ili promiču istraživanja i razvoj univerzalno dizajniranih dobara, usluga, opreme i objekata za osobe s invaliditetom koji trebaju najmanju prilagodbu, te stoga i najmanje koštaju. Od njih se zahtijeva i promicanje univerzalnog dizajna i tehnologija za osobe s invaliditetom. Osobama s invaliditetom treba pružiti dostupne informacije o pomagalicama za kretanje, uređajima i pomoćnim tehnologijama, kao i drugim oblicima pomoći, te raznim službama i objektima potpore.

9. Promicanje međunarodne suradnje

Provedba odredbi iz Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom jest proces suradnje između svjetskih vlada. Članak 32. Konvencije ističe da je, ako odredbe Konvencije želimo ostvariti za sve ljude s invaliditetom, ključna međunarodna suradnja. Kada države stranke ratificiraju Konvenciju, one ne samo da se obvezuju na provedbu u svojoj državi nego i, tamo gdje je to prikladno, na davanje potpore drugim državama i suradnju s njima. Posebice, članak 32. predlaže tijelima vlasti da uvedu mjere koje uključuju:

- međunarodnu suradnju, uključujući i međunarodne programe za razvoj koji uključuju osobe s invaliditetom i njima su dostupne (važno je da su djeca s teškoćama u razvoju izričito priznata u tim programima);

- olakšavanje i potporu izgradnji kapaciteta razmjenom i dijeljenjem informacija, iskustava, programa obuke i najboljih poslovnih praksi;
- olakšavanje suradnje u istraživanjima i pristupa znanstvenom i tehničkom znanju;
- pružanje tehničke i ekonomske pomoći, uključujući i olakšavanje pristupa te dijeljenje dostupne pomoćne tehnologije, kao i prijenos tehnologija.

No obveza međunarodne suradnje ne narušava odgovornost pojedinačnih država stranaka za ispunjavanje njihovih obveza unutar njihove države.

10. Izvješćivanje Odbora UN-a za prava osoba s invaliditetom

Uz obvezu provedbe odredaba Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom te uvođenja mehanizama za praćenje te iste provedbe na nacionalnoj razini, od tijela vlasti očekuje se i da sudjeluju u procesu međunarodnog praćenja. Članci 34., 35., 36. i 37. Konvencije utvrđuju postupak međunarodnog praćenja, kako slijedi.

Osnivanje Odbora

U roku od šest mjeseci od kada je Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom stupila na snagu treba osnovati Odbor.³⁵ U početku će taj Odbor imati 12 članova, no taj će se broj, nakon što Konvenciju ratificira 80 država, povećati na 18. One države koje su ratificirale Konvenciju (odnosno države stranke) mogu imenovati kandidate za Odbor, a pritom se, preko organizacija koje ih predstavljaju, moraju

posavjetovati s osobama s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. Članovi Odbora birat će se vodeći brigu o ravnomjernoj zemljopisnoj zastupljenosti, zastupljenosti različitih političkih i pravnih sustava, ravnomjernoj zastupljenosti spolova i sudjelovanju osoba s invaliditetom.

Članovi Odbora

Članovi Odbora dužnost će obavljati kao privatne osobe, a to mogu biti samo osobe s priznatom stručnošću i iskustvom na području uređenom ovom Konvencijom. Bira ih se na četiri godine, a na tu će dužnost moći biti birani još samo jednom. Oni su ovlaštteni utvrđivati vlastita pravila za postupanje i sami biraju vlastitog predsjedavajućeg, kao i druge službenike.

Izvjешćivanje Odboru

Osnovna funkcija Odbora jest razmatranje izvješća koja su podnijela tijela vlasti o mjerama poduzetim radi ispunjavanja obveza koje je određena država stranka preuzela ratifikacijom Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, kao i o bilo kakvim poteškoćama na koje su naišli, a koje ometaju provedbu. To izvješće prvi put treba podnijeti dvije godine poslije ratifikacije, a potom svake četiri godine. Odbor će izraditi smjernice za države stranke o načinu pripreme izvješća. No u Konvenciji se navodi da će se tijela vlasti država stranaka poticati za stvaranje otvorenog i transparentnog postupka koji omogućava sudjelovanje civilnog društva. Posebno se, preko organizacija koje ih predstavljaju, treba posavjetovati s osobama s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju.

Razmatranje izvješća od strane Odbora

Odbor će razmotriti izvješća, poslije čega će izdati takozvana Zaključna razmatranja, koja se šalju državama strankama. Ona uključuju prijedloge i preporuke o tome koje bi akcije određena država stranka trebala poduzeti kako bi učinkovitije ispunila svoje obveze utvrđene Konvencijom. Od tijela vlasti očekuje se da ta Zaključna razmatranja u svojim zemljama prikažu širokoj javnosti te da potaknu rašireni pristup tim prijedlozima i preporukama. Odbor također može slati izvješća agencijama ili programima Ujedinjenih naroda kako bi od njih zatražio tehnički savjet ili pripomoć u provedbi bilo koje njegove preporuke. Zaključna su razmatranja vrlo važno oruđe za lobiranje unutar države, posebno za organizacije osoba s teškoćama i nevladine organizacije.

Suradnja između država stranaka i Odbora

Države stranke moraju surađivati s Odborom i pomagati njegovim članovima u ispunjavanju njihovog zadatka, pregleda napretka u provedbi Konvencije. Od Odbora se očekuje da razmotri sve moguće načine i sredstva za poboljšanje sposobnosti države za provedbu Konvencije, uključujući i međunarodnu suradnju.

Tamo gdje postoji razlog za sumnju u ozbiljne prekršaje prava iz Konvencije, Odbor može pokrenuti i istrage (vidi str. 31).

Lista provjere za provedbu

Je li vaša država:

- ratificirala Konvenciju i uvela sve neophodne zakone koji omogućavaju njezino stupanje na snagu?
- pregledala vrhovni zakon u zemlji (ustav ili osnovni zakon) kako bi osigurala da se njime štite i priznaju građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava osoba s invaliditetom?
- pregledala postojeće zakonodavstvo kako bi bila sigurna u njegovu usklađenost s Konvencijom?
- uvela zakonodavstvo koje ne diskriminira?
- osigurala dovoljna proračunska sredstva radi provedbe Konvencije?
- prikupila segmentirane podatke o životima djece s teškoćama u razvoju?
- zatražila savjete od djece s teškoćama u razvoju prilikom pregleda svih zakona i politika?
- učinila podatke o Konvenciji dostupnima u pristupačnom obliku?
- uvela besplatnu prijavu rođenja i pokrenula kampanju za podizanje svijesti o pravu na prijavu rođenja i njezinoj potrebi?
- uvela pouku o ljudskim pravima u školski nastavni program?
- omogućila obuku o Konvenciji za sve stručnjake koji rade s djecom s teškoćama u razvoju?
- unutar državne uprave ustrojila jedinice zadužene za pitanja invaliditeta?
- u cijeloj državnoj upravi uvela koordinirani mehanizam kako bi osigurala integraciju djece s teškoćama u razvoju u glavne politike i službe?
- osnovala instituciju za ljudska prava ili pravobranitelja za djecu ili povjerenika za dječja prava?
- uvela mehanizme putem kojih se može potražiti pomoć u slučaju kršenja prava?
- djeci s teškoćama u razvoju osigurala informacije o dostupnim pomagalima, pomoći i uslugama?
- poduzela istraživanja o univerzalnom dizajnu i novim tehnologijama?

Odgovornost drugih sudionika

Iako su za ostvarenje prava djece s teškoćama u razvoju prvenstveno odgovorna tijela vlasti neke države stranke, ta se prava neće ostvariti bez djelatne potpore i angažmana mnogih drugih sudionika – primjerice roditelja, učitelja, vjerskih zajednica, organizacija civilnog društva, poslovnih ljudi, lokalnih političara i osoba koje oblikuju politiku. Ljudska prava nisu samo zakonom utvrđena prava koja se mogu ostvariti donošenjem zakona i politika. Ona su i načela koja oblikuju svakodnevne odnose između pojedinaca i njihovih zajednica. Kako bi promicali stvaranje inkluzivnog okruženja u kome se prava sve djece, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, poštuju i cijene, svi članovi društva trebaju u svom svakodnevnom ponašanju, stajalištima i izrazima ispunjavati svoje obveze.

Drugi glavni sudionici odgovorni za osiguranje poštovanja prava djece s teškoćama u razvoju su:

- roditelji i drugi njegovatelji,
- lokalne vlasti,
- škole,
- organizacije civilnog društva i privatni sektor
- te
- međunarodna zajednica.

Roditelji i drugi njegovatelji

Roditelji ili drugi njegovatelji glavne su osobe koje djeci s teškoćama u razvoju trebaju pomoći da ostvare svoja prava. Njihov je utjecaj na svakodnevni život takve djece najizravniji, a djeca s teškoćama u razvoju stalno govore da bi promjena u stajalištima i shvaćanju njihovih stajališta najbolje iskorijenila njihovu isključenost

iz društva. Naravno, roditelji ne mogu u cijelosti štititi prava svoje djece ako tijela vlasti određene države ne ispune svoje obveze.

Odgovornosti roditelja uključuju:

- prijaviti rođenje djeteta s teškoćama u razvoju;
- jednako se brinuti za svu djecu u obitelji, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju;
- poštovati sposobnosti djeteta s teškoćama u razvoju za sve veću razinu odgovornosti za odluke koje ga se tiču;
- osigurati da se, tamo gdje u školi ima mjesta, djetetu omogući pohađanje nastave te da ga se na to i potiče;
- pružiti potporu djeci s teškoćama u razvoju u njihovu obrazovanju, primjerice učenjem znakovnog jezika radi olakšavanja komunikacije, pribivanjem roditeljskim sastancima, pomaganjem u pisanju domaće zadaće;
- tamo gdje nema mjesta u školi, javno zagovarati djetetovo pravo na obrazovanje – tražiti od škola i obrazovnih vlasti da ispune svoje obveze prema djeci s teškoćama u razvoju;
- osigurati djeci s teškoćama u razvoju jednaku kvalitetu pristupa hrani, vodi ili zaklonu koju su osigurali za drugu djecu iz te obitelji;
- djeci s teškoćama u razvoju u najvećoj mogućoj mjeri osigurati pristup zdravstvenoj skrbi koju trebaju;
- suprotstaviti se predrasudama i diskriminaciji u lokalnoj zajednici;
- uključiti djecu s teškoćama u razvoju u sve društvene i kulturne događaje na jednakoj osnovi sa svom ostalom djecom;
- olakšati djeci s teškoćama u razvoju mogućnosti za igru i druženje s drugom djecom.

Lokalne vlasti

Djeca nisu otoci. Ona ne žive samo u obiteljima, već i u zajednicama, čije vrijednosti, kultura i razina angažmana značajno utječu na njihov svakodnevni život. Stoga lokalne vlasti koje djeluju na razini lokalne zajednice imaju ključnu ulogu u stvaranju okruženja u kome će djeci s teškoćama u razvoju biti moguće ostvariti svoja prava.

Promicanje svijesti u lokalnoj zajednici

Lokalne vlasti, uključujući i tradicionalne vladare, u suradnji s partnerima unutar zajednice, odgovorne su za promicanje svijesti o pravima djece s teškoćama u razvoju u lokalnoj zajednici. Radi suprotstavljanja diskriminaciji, neznanju i mitovima u vezi s invaliditetom, treba surađivati s roditeljima i širom obitelji, kao i s vjerskim i drugim skupinama u zajednici.

Odgovor na prepreke

U svim lokalnim zajednicama lokalne će vlasti i, tamo gdje postoje, tradicionalni vladari, u suradnji s članovima te zajednice, morati preispitati gdje leže prepreke za ostvarenje prava djece s teškoćama u razvoju. Potom je moguće poduzeti određene radnje kojima će se ta zajednica pozabaviti s nastalim preprekama. Te radnje mogu uključiti:

- podizanje svijesti o Konvenciji i jednakim pravima djece s teškoćama u razvoju;
 - senzibilizaciju o prirodi poteškoća i probitačnosti obrazovanja za djecu s teškoćama u razvoju;
 - promicanje i potporu inkluzivnoj obrazovnoj okolini, uključujući okruženje tijekom ranih godina, u školama i na svim razinama;
 - promidžbene kampanje za poticanje prijave rođenja sve djece, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju;
 - pružanje obavijesti o bilo kojim dostupnim socijalnim povlasticama i uslugama potpore;
- suradnju sa zajednicom osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, u utvrđivanju tjelesnih prepreka inkluziji i poduzimanju akcija koje će takvo stanje promijeniti, primjerice omogućavanjem rampi, pristupačnih zahoda ili cestovnih prijelaza;
 - pružanje obavijesti o školama, bolnicama i klinikama te o tome kako stvoriti pristupačnije okruženje;
 - saslušavanje djece i njihovo uključivanje kao djelatnih sudionika u borbi protiv diskriminacije i socijalnog isključivanja;
 - razvoj inkluzivnih objekata za igru.

Pružanje točnih obavijesti djeci s teškoćama u razvoju

Kako bi se znao broj djece s teškoćama u razvoju, potrebno je obavješćivanje na lokalnoj razini. Samo je tako moguće osigurati da opseg pruženih usluga bude u skladu s potrebama unutar zajednice. Taj proces mapiranja može se poduzeti u suradnji s lokalnim organizacijama osoba s invaliditetom, tradicionalnim vladarima, članovima lokalne zajednice, vjerskim organizacijama i roditeljskim skupinama. Prijava rođenja važan je čimbenik u stvaranju točne evidencije dječje populacije, a škola može odigrati ključnu ulogu time što može omogućiti da se rođenja prijavljuju u njenim prostorijama.

Škole

Države stranke dužne su osigurati takvu obrazovnu strukturu kojom će sva djeca s teškoćama u razvoju moći ostvariti svoje pravo na obrazovanje. No i učitelji imaju jasne dužnosti da zakone i politiku, koje su oblikovala tijela vlasti, prevedu u suvislu praksu na razini škole i osiguraju razvoj kulture koja uključuje i poštuje svako dijete. (Za detalje o radnjama koje trebaju poduzeti škole, vidi str. 106 – 117.)

Organizacije civilnog društva

U većini zemalja diljem svijeta, međunarodne, nacionalne i lokalne organizacije civilnog društva imaju središnju ulogu u ostvarivanju prava, bilo da djeluju kao pružatelji usluga bilo kao javni zagovornici koji od drugih ključnih sudionika traže ispunjavanje svojih obveza. Često su izvor znatne stručnosti, ne samo u vezi s time gdje, u lokalnim zajednicama, postoje rupe u zakonima već i sa strategijama kojima se na njih može odgovoriti. I privatni sektor ima sve važniju ulogu u pružanju osnovnih usluga te se treba uskladiti s odgovarajućim pravnim i drugim obvezama.

Organizacije osoba s invaliditetom predvodile su borbu protiv diskriminacije i promicanje socijalne inkluzije osoba s invaliditetom. Druge nevladine organizacije imale su središnju ulogu u promicanju prava sve djece, uključujući i onu s teškoćama u razvoju. Takve organizacije mogu biti značajne i na strani potražnje i na strani ponude:

- na **strani potražnje** one sudjeluju u pokretanju javnog zagovaranja i lobiranju te osiguravaju odgovornost i transparentnost državne uprave i drugih sudionika, primjerice praćenjem jesu li državne politike i programi učinkovito primijenjeni, a
- na **strani ponude** mogu, zajedno s lokalnim zajednicama, roditeljima i tradicionalnim vladarima, sudjelovati u izgradnji kapaciteta pomoću obuke, podizanja svijesti i senzibilizacija. Mogu podupirati mogućnosti zajednice da sudjeluju u, primjerice, reviziji škole i praćenju državnih službi. Mogu omogućiti i obuku te senzibilizirati državne službenike kako bi unaprijedili kvalitetu zakonodavstva i politiku te njihovu učinkovitu provedbu.

Međunarodna zajednica

Međunarodna zajednica ima ključnu ulogu u pružanju potpore izgradnji sposobnosti država stranaka i pojedinaca u ostvarivanju prava djece s teškoćama u razvoju. Razvojni partneri mogu uporabiti lepezu strategija za promicanje prava te djece, uključujući:

- **inkluziju djece s teškoćama u razvoju** u cjelokupno obrazovanje i druge važne programe koje podupiru;
- **pružanje tehničkog vještačenja i izgradnju mogućnosti** za pomoć državama strankama u zadovoljavanju svojih obveza prema djeci s teškoćama u razvoju;
- **povećavanje sposobnosti djece s teškoćama u razvoju i njihovih zagovornika da traže svoja prava**, što će uključiti obuku o ljudskim pravima i potporu radi povećanja sposobnosti osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, da zagovaraju svoja prava i traže ih, te stvaranje mogućnosti da to mogu učiniti, kao i potporu drugima koji to zagovaraju u njihovo ime;
- **pozivanje država stranaka na odgovornost**, pri čemu su partneri s obvezama vezanima uz ljudska prava djece s teškoćama u razvoju obvezni pozvati države stranke na odgovornost u vezi s obvezama koje su nastale ratifikacijom međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima;
- **podupiranje prikupljanja i analize podataka** iz nacionalne, regionalne i međunarodne perspektive radi olakšavanja oblikovanja politike na temelju pouzdanih podataka. Ovo će omogućiti i uspoređivanje napretka između država, a pomoći će i da se utvrde obećavajući programi i prakse, kao i analiza uvjeta pod kojima se te najbolje prakse mogu usvojiti u zemljama koje su suočene sa sličnim izazovima.

Šesto poglavlje

Javno zagovaranje radi promicanja provedbe

Ovo poglavlje istražuje radnje koje trebaju poduzeti zagovornici prava osoba s invaliditetom i prava djece kako bi podigli svijest o pravima djece s teškoćama u razvoju i promicali prihvaćanje i ostvarenje njihovih prava. No ovo nije iscrpan popis takvih radnji. Prije bi se moglo reći da je riječ o popisu koji je utvrđen kako bi se potakle ideje i strategije. Kojim ćete radnjama dati prednost, ovisit će o političkoj, socijalnoj, ekonomskoj i kulturnoj situaciji u kojoj djelujete.

Upoznavanje činjenica o životima djece s teškoćama u razvoju

Nije moguće pozabaviti se pravima djece s teškoćama u razvoju ako vam nije posve jasno koja su to prava povrijeđena te zašto ih se i gdje krši. Jednom kad izvršite analizu, imat ćete podatke iz kojih ćete moći:

- naglasiti najvažnija pitanja,
- utvrditi što treba promijeniti i kako te
- izraditi poruke kojima ćete javnosti prenijeti i objasniti potrebu za promjenom.

Analiza stanja

Potrebno je napraviti analizu stanja djece s teškoćama u razvoju. Ta bi analiza trebala biti što je moguće sveobuhvatnija, a korisno je i da različite organizacije predvode analizu različitih područja politike, primjerice zdravlja, obrazovanja, siromaštva, uključenosti u društvo

ili različitih vrsta invaliditeta. Analiza situacije treba pokriti sljedeće:

- **Analiza zakonodavstva, politika i okruženja u praksi:** Je li usvojeno nužno zakonodavstvo kojime će se ukloniti diskriminacija i promovirati jednake mogućnosti? Ako zakonodavstvo postoji, je li provedeno? Ako nije, je li to zbog nedostatnih sredstava, manjka politika i javne potražnje ili nedovoljno obavijesti, svijesti i obuke? Koje su to zakonodavne i političke promjene potrebne? Postoje li mehanizmi za traženje pravne zaštite u slučaju povrede prava? Jesu li ti mehanizmi dostupni djeci s teškoćama u razvoju?
- **Analiza odgovornosti raznih sudionika:** Koje su to razne skupine ili ljudi odgovorni za ostvarenje prava djece s teškoćama u razvoju? Primjerice, kad je riječ o obrazovanju, prvenstveno je država dužna osigurati pristupačne škole i objekte neophodne za djecu s teškoćama u razvoju, zatim za obuku učitelja i usvajanje zakonodavstva kojime će se ukinuti diskriminacija te za pružanje i promicanje jednakosti obrazovnih mogućnosti. No i drugi ključni igrači snose znatan dio odgovornosti, primjerice lokalne vlasti, škole, roditelji, lokalne zajednice i akademska zajednica, iako njihove mogućnosti da ispune svoje obveze ovise o tome hoće li države zadovoljiti svoje primarne obveze.
- **Primjena općih načela Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije**

UN-a o pravima osoba s invaliditetom:

Jesu li opća načela obaju konvencija shvaćena i jesu li države članice uskladile s njima svoje zakonodavstvo, politike, dodjelu sredstava i isporuku usluga?

- **Analiza povreda prava:** Koja su to prava povrijeđena? Koji su neposredni, temeljni i strukturalni uzroci? Primjerice, ako se djeca s teškoćama u razvoju često smještaju u ustanove, moguće je da su neposredni uzroci odbacivanje od strane obitelji i manjak udomitelja. Temeljni uzroci mogu biti uvjerenje zdravstvenih stručnjaka u to da je institucionalna skrb poželjnija, kao i slabo razumijevanje invaliditeta ili nedovoljno dobra obuka. Strukturni uzroci mogu biti siromaštvo, neodgovarajući smještaj, nedostatne usluge za obitelji i duboko usađene predrasude u vezi s invaliditetom.
- **Sudionički pristup:** Jesu li, prilikom vaše analize stanja, razmotrena mišljenja svih važnih sudionika, primjerice organizacija osoba s invaliditetom, same djece s teškoćama u razvoju te njihovih roditelja, učitelja, vjerskih vođa i raznih drugih skupina u zajednici, i jesu li isti dobili povratnu informaciju o zaključcima te ankete?
- **Segmentiranost podataka:** Postoje li dostupni podatci o stanju djece s teškoćama u razvoju, podijeljeni prema spolu, dobi i etničkoj pripadnosti? Ako ne postoje, jeste li utvrdili gdje se nalaze praznine?

Procjena mogućnosti za provedbu

Potrebno je procijeniti mogućnosti da djeca, njihovi njegovatelji i drugi članovi zajednice zahtijevaju svoja prava, i kako se one mogu osnažiti, kao i mogućnosti odgovornih tijela i osoba za ispunjavanje njihovih obveza. Važno je također znati postoje li kakve prepreke za provedbu, primjerice, nedovoljno sredstava, znanja, predanosti, koordinacije ili nadležnosti te kako ih prevladati.

- **Mogućnosti djece s teškoćama u razvoju da zatraže svoja prava:** Znaju li djeca s teškoćama u razvoju koja su to njihova prava kako bi ih mogla zatražiti? Što znaju o radnjama koje njihova država poduzima kako bi ispunila njihova prava, o tome kako se donose odluke i tko ih donosi te koji su to mehanizmi, ako uopće postoje, putem kojih mogu zatražiti pravnu zaštitu u slučajevima kršenja njihovih prava? Što se poduzelo kako bi se toj djeci omogućilo da zatraže svoja prava?
- **Mogućnosti državnih tijela i drugih sudionika da ispune svoje obveze:** Jesu li država, javna tijela i drugi sudionici u mogućnosti ispuniti svoje obveze u vezi s pravima djece s teškoćama u razvoju? Koje prepreke pritom postoje i gdje se one nalaze:
 - manjak sredstava, bilo financijskih, u smislu porezne osnovice ili proračunskih prioriteta, bilo ljudi, u smislu vještina i dovoljnog broja ljudi koji rade u institucijama za djecu s teškoćama u razvoju,
 - manjak autoriteta, koji može biti pravni, moralni, duhovni ili kulturni,
 - manjak odgovornosti u smislu neprihvatanja obveza i nepostojanja političke volje za to,
 - nepostojanje koordinacije između razina i sektora i
 - manjak znanja.

Primjerice, kako biste procijenili mogućnosti roditelja da ispune svoju obvezu prema kojoj bi djetetu s teškoćama u razvoju trebali osigurati odgovarajući standard života, nužno je analizirati s kakvim se to izazovima suočavaju, poput nepostojanja ili neodgovarajućih povlastica, dodatnih troškova u vezi s invaliditetom, odbacivanja djeteta u široj obitelji i zajednici, očevog napuštanja obitelji ili nedostatka potpore za skrb o djeci kako bi se majka mogla zaposliti.

Gdje potražiti informacije

Kako biste stvorili sliku o životima djece s teškoćama u razvoju, potrebno je poslužiti se najširoom mogućom lepezom izvora informacija. Ako o nekom području nemate informacija, možete u svojoj analizi naglasiti tu prazninu (i potrebu da je ispunite). Mogući izvori informacija uključuju:

- Ustav,
- postojeće zakonodavstvo, primjerice o diskriminaciji, obrazovanju, zaštiti djeteta, zdravlju i skrbi za djecu,
- državnu politiku,
- akademska i druga istraživanja života djece s teškoćama u razvoju,
- novinske članke,
- savjetovanje s djecom s teškoćama u razvoju i njihovim skrbnicima,
- statističke podatke,
- izvješća nevladinih organizacija, institucija za promicanje ljudskih prava i drugih organizacija civilnog društva,
- parlamentarna izvješća i
- podatke i istraživanja iz međunarodnih izvora, primjerice Programa Ujedinjenih naroda za razvoj, UNICEF-a, Svjetske banke, međunarodnih nevladinih organizacija i dr.

Izgradnja kapaciteta

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom novi je sporazum pa će ljude trebati poučiti tome što je u njoj sadržano, koje su njene posljedice i kako provesti njene odredbe. Bilo bi korisno okupiti kohortu obučanih odvjetnika sa znanjem i vještinama izgradnje kapaciteta. Mogla bi se pokrenuti i serija radionica za obuku preko koje će se izgraditi ta kohorta, koja bi razvila „kaskadni” pristup obuci diljem zemlje. Važno je uključiti stariju djecu s teškoćama u razvoju jer ona sama mogu postati treneri. Uključivanje takve djece ne samo što će njima dati mogućnost da razviju neke vještine i neko znanje već će u pitanje dovesti i negativne stereotipe i o djeci i o invaliditetu. Izgradnja kapaciteta treba se usredotočiti na nekoliko različitih ciljanih skupina:

- **nacionalne i lokalne državne službenike, saborske zastupnike itd.:** ti su ljudi odgovorni i trebaju znati koje su njihove obveze i kako ih ispuniti. Za njih treba organizirati seminare te pojedinačne sastanke i savjetovanja, i osigurati im kratke upute u vezi s ovim pitanjima;
- **djecu s teškoćama u razvoju i organizacije za promicanje prava osoba s invaliditetom i prava djece:** ako djeci s teškoćama u razvoju želimo omogućiti da mogu zatražiti svoja prava, onda ona, odnosno organizacije koje djeluju u njihovo ime, trebaju informaciju o tome koja su to prava i kako javno zagovarati promjenu. Obuka se može osigurati i preko mreža nevladinih organizacija, ako postoje;
- **medije:** važno je da su mediji svjesni Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom te da, s jedne strane, obrate

pažnju na njena načela i time oslikaju to pitanje, a da, s druge strane, mogu pozvati tijela vlasti na odgovornost zbog njihovih obveza prema djeci s teškoćama u razvoju. Možete se pokušati sastati s ključnim urednicima i novinarima, ponuditi da ćete održati informativne seminare ili pisati članke o Konvenciji i pravima djece s teškoćama u razvoju, postati dijelom lokalne radijske mreže ili voditi unutarnje sastanke kako biste osigurali točne informacije i vodstvo;

- **stručnjake koji rade s djecom:** poznavanje prava djece, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, treba ugraditi u nastavni plan svih stručnjaka koji rade s djecom ili za njih. Važno je surađivati s obrazovnim institucijama osiguravajući za učitelje, zdravstvene radnike, socijalne radnike, suce, policiju, osobe koje rade sa

sasvim malom djecom i druge obuku o tome kako primijeniti prava iz Konvencije UN-a o pravima djeteta i iz Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u njihovu svakodnevnom životu, kao i o načinu na koji se vode njima namijenjene službe. Mogli biste razviti i jednostavna oruđa i materijale kojima biste se mogli služiti i prilagoditi;

- **skrbnike i članove zajednice:** na živote djece najviše utječu osobe koje ih okružuju i koje se o njima brinu i štite ih. Obuka u lokalnoj zajednici o pravima djece s teškoćama u razvoju bit će od vitalnog značaja ako se treba pozabaviti diskriminacijom, predrasudama te isključivanjem iz društva. Mogli biste izraditi letke s jednostavnim i pristupačnim porukama.

Radijski program u Nepal³⁶

U Nepal³⁶ je jedna nevladina organizacije pokušala ispuniti prazninu koju su državna tijela zanemarila emitiranjem tjednog programa na javnom radiju, koji emitira ažurirane vijesti o stanju osoba s invaliditetom i njihovih prava. Pozvana su i djeca s teškoćama u razvoju da u eteru izraze svoja stajališta. Procijenjeno je da taj program sluša i do 3 milijuna ljudi koji na drugi način ne bi imali nikakvih obavijesti o pitanjima invaliditeta. To je podržala i distribucija 4 tisuće kopija mjesečnog časopisa s obavijestima o životima osoba s invaliditetom i o tome na koji su način prevladali prepreke i ostvarili svoje ciljeve. Vrijednost i utjecaj ove inicijative potvrđen je činjenicom da je diljem zemlje pokrenuto 68 klubova slušatelja kako bi pratili pitanja o kojima se raspravlja u programu. Procjenjuje se da mnogo više od 50% kućanstava u Nepal³⁶ ima pristup radiju, tako da je riječ o vrlo pristupačnom mediju informiranja za većinu stanovništva.

Izgradnja mreža i saveza

Kako biste učinkovito zagovarali provedbu prava djece s teškoćama u razvoju, potrebno je izgraditi snažne saveze. Što je više ljudi uključeno i što su uporniji u svojim zahtjevima, veća je i vjerojatnost da će državna tijela i vlada odgovoriti. To znači i da imate pristup širokoj lepezi vještina, znanja i mogućnosti za javno zagovaranje. Mogući partneri uključuju:

- **zastupnike u parlamentu:** neke su države ustrojile parlamentarne radne skupine za pitanja u vezi s djecom s teškoćama u

razvoju i osobama s invaliditetom, sastavljene od članova svih stranaka zastupljenih u parlamentu, koje pokreću pitanja, potiču veće razumijevanje među svojim kolegama itd. Može se pokrenuti akcija kojom bi se potaknulo osnivanje jedne takve skupine o pravima djece s teškoćama u razvoju kao središnjeg mjesta za javno zagovaranje unutar parlamenta;

- **senatore ili članove Kongresa:** vidi prethodno;
- **zajednice osoba s invaliditetom:** u nekim zemljama postoji mreža ili savez organizacija

Suradnja državnih tijela i zajednice³⁷

U Salvadoru je između državnih tijela i lokalnih zajednica utvrđen regionalni program suradnje za podizanje svijesti o invaliditetu, promicanje socijalne inkluzije i unaprjeđenje pristupa zdravstvenoj zaštiti. U jednom je projektu, koji je pokrenuo liječnik zaposlen u lokalnoj zdravstvenoj klinici, ustrojen lokalni odbor koji se sastojao od roditelja djece s teškoćama u razvoju, učitelja te lokalnih i vjerskih vođa. Jedna je državna agencija za članove tog odbora osigurala trodnevnu osnovnu obuku koja je svaki dan obuhvatila jednu od ovih tema: utvrđivanje i procjena invaliditeta, vježbe za mišićnu kontrolu i gipkost te razvoj terapijskih pomagala za rukovanje i vježbu. Članovi Odbora potom su te vještine primijenili na članovima svoje zajednice. Prikupili su novce kako bi pribavili invalidska kolica, slušna pomagala i druge pomoćne uređaje potrebne lokalnoj djeci s teškoćama u razvoju i odraslima. Suradivali su i s lokalnim školama kako bi se suprotstavili predrasudama u vezi s djecom s teškoćama u razvoju i u njima osigurali mjesto za svu lokalnu djecu s teškoćama u razvoju. Pokrenuli su i vježbe mapiranja kako bi izradili točnu bazu podataka o svim osobama s invaliditetom koje žive u njihovoj zajednici.

No taj projekt nije prošao bez problema. Kad je pokrenut, članovi Odbora, koji su tada bile uglavnom žene, suočili su se s velikim neprijateljstvom mnogih obitelji. Neki roditelji nisu željeli ni razgovarati o svojoj djeci s teškoćama u razvoju, sramili su se i željeli su što više sakriti dijete od pogleda. Njih su vrijeđali nagovještaji da se toj djeci može pomoći, bilo pomoćnim uređajima ili obrazovanjem. Pojavilo se i neprijateljstvo muškaraca u zajednici, koji su se ljutili zbog udruživanja žena. Mnogi su članovi Odbora prestali sudjelovati u radu Odbora jer nisu bili u stanju suočiti se s nasiljem i zlostavljanjem. No jezgra Odbora ipak se sačuvala te je on danas naširoko prihvaćen i cijenjen. Na sastancima na kojima je Odbor predstavio svoj rad mnoge su žene iskazale svoju duboku zahvalnost zbog potpore koju im je pružio ovaj projekt. Neki su rekli da su im vježbe kojima su ih naučili olakšale bolove po prvi put u mnogo godina. Jedna je žena rekla kako je njezino dijete konačno primljeno u lokalnu školu, što je posve izmijenilo njen život, jer je djevojčica koja je jednom bila otpisana kao „nesposobna i defektna” odjednom učila pisati i čitati, po prvi put u svom životu sklapala prijateljstva i stjecala socijalne vještine.

osoba s invaliditetom. Ako takva mreža ili savez ne postoji, od velikog bi značaja bilo stvoriti ju/ga i pritom osigurati zastupljenost svih vrsta invaliditeta. Takva bi mreža mogla biti središte za izgradnju kapaciteta diljem zemlje;

- **nevladine organizacije koje se bave pitanjima djece te lokalne organizacije:** mnoge od ovih organizacija možda su upoznate s odredbama Konvencije UN-a o pravima djeteta, a da o invaliditetu znaju vrlo malo. Trebate se potruditi kako bi vas podržali i pomogli vam u radu;
- **akademske i znanstveno-istraživačke institucije:** akademici su korisni saveznici i mogu doprinijeti izgradnji vaše baze dokaza u vezi s opsegom i prirodom kršenja prava i posljedicama određene politike. Možete utvrditi ključne institucije koje su zainteresirane za provođenje bitnih istraživačkih programa o djeci s teškoćama u razvoju i s njima te koje za to imaju mogućnosti;
- **medije:** utvrdite koji su novinari i urednici tiskovina, televizije i radija, uključujući i lokalnih radija, zainteresirani te bi mogli promicati poruke koje želite prenijeti i obavijestiti širu publiku te tako pomoći u podizanju svijesti. Trebate se usredotočiti i na medije za djecu i na medije za odrasle, na lokalne i nacionalne medije, kao i na stručni tisak;
- **udruženja stručnjaka i sindikate:** stvaranje saveznika među tim tijelima može biti korisno jer oni uvijek mogu pristupiti državnim tijelima i/ili su iskusni u javnom zagovaranju. Često također imaju mnogo članova pa mogu doprijeti do široke publike;
- **nacionalne institucije za promicanje ljudskih prava:** u mnogim institucijama za promicanje ljudskih prava invaliditet je često prilično nisko na ljestvici prioriteta. Trebate naglasiti njihovu odgovornost da se uključe u promicanje Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i pružiti im, tamo gdje je to potrebno, dokaze i posljedice kršenja prava koje su iskusila djeca s teškoćama u razvoju.

Kampanja za ratifikaciju

Najvažnije je nagovoriti države da ratificiraju Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom, ako to već nije učinjeno. Kako biste pokrenuli kampanju za ratifikaciju, trebate učiniti sljedeće:

- saznati kakav je postupak ratifikacije u vašoj državi, primjerice je li to odluka koju treba donijeti parlament, predsjednik, premijer ili netko drugi;
- utvrditi osobe koje će donositi tu odluku, odnosno utjecati na nju, primjerice koje je to odjeljenje državne uprave i koji državni službenici tamo rade;
- izraditi poruke za koje je vjerojatno da će uvjeriti državna tijela, primjerice potreba da se pokaže posvećenost pitanjima ljudskih prava djece s teškoćama u razvoju, potreba da se gradi na neprocjenjivom doprinosu kojeg je, prilikom izrade nacрта, dala vlada, mogućnost međunarodne suradnje, etičko pitanje zaštite prava djece ili broj djece o kojoj je riječ i njihov mogući doprinos razvoju zemlje;
- utvrditi najučinkovitije poslanike iz vašeg saveza koji će pritiskati vladu na ratifikaciju odnosno osobu za koju je najvjerojatnije da će ju vlada saslušati;
- potaknuti članove saveza da pišu, šalju elektroničku poštu ili se sastaju s predstavnicima vlasti, da pišu za tiskovine, lobiraju kod mjerodavnih službenika, organiziraju sastanke itd.;
- izgraditi šire tijelo javne potpore kako bi se pritiskala državna tijela, pri čemu je potrebno osmisliti jednostavne i pristupačne argumente zašto bi netko uopće trebao poduprijeti kampanju, primjerice broj djece s teškoćama u razvoju i opseg kršenja prava, na koji način Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom može izmijeniti takvo stanje, razina međunarodne potpore i broj potpisa itd.;
- pronađite u državnim tijelima pobornika koji će promicati vašu kampanju za ratifikaciju.

Zagovaranje provedbe

Čim ste se upoznali s Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom i stvorili jasnu sliku na koji su to način zaštićena ili povrijeđena prava djece s teškoćama u razvoju, a izgradili ste razumno veliko tijelo potpore, možete početi sa zagovaranjem promjene. Strategije koje ćete usvojiti očito će ovisiti o lokalnom političkom i socijalnom kontekstu, no možete razmotriti sljedeće moguće aktivnosti.

Podizanje svijesti javnosti

- Osmislite jasne i jednostavne poruke koje se mogu promicati u medijima i široj publici kako biste dobili podršku i poticaj.
- Izradite internetsku stranicu na kojoj ćete promicati svijest o pitanjima invaliditeta, pružati i razmjenjivati informacije te drugim

ljudima omogućiti da se pridruže kampanji.

- Izradite plakate, letke i brošure koji upućuju na potrebnu promjenu i koji se mogu široko distribuirati.
- Pišite članke i pokušajte ih objaviti.
- Organizirajte priopćenja za tisak na kojima ćete obrazložiti problem i objasniti kakvo djelovanje očekujete od vlade, a medije potaknuti da istaknu pitanje invaliditeta, postavite ga ministrima i, ako je moguće, pokrenite njihove kampanje za promjenom.
- Držite predavanja i radionice kako biste promovirali razumijevanje, razgovor i zainteresiranost.
- Poslužite se Zaključnim razmatranjima (vidi str. 66) kako biste istaknuli ona područja u kojima vlada ne uspijeva ispuniti svoje obveze, a svom zahtjevu za djelovanjem dali pravnu snagu.

Projekt Glas za obrazovanje organizacije Save the Children u Nepal³⁸

Glas za obrazovanje (Voice for Education) je projekt koji je, u Nepal, pokrenula organizacija Save the Children koristeći se primjerima djece s teškoćama u razvoju koja su uspješno prevladala diskriminaciju, siromaštvo i goleme tjelesne i socijalne prepreke te ostvarila visoka akademska dostignuća. U početku je projekt odredio neke od ključnih pojedinaca u selima da podupru i ohrabre roditelje da svoju djecu s teškoćama u razvoju pošalju u školu. Jednom

kad su neka od te djece počela pohađati školu, ona su postala uzor za druge obitelji. Danas se projekt služi osobama koje rade na motiviranju zajednice, i to prikazom djece koja su uzor i koja dijele svoje priče i savjete drugim zajednicama. Ta djeca razgovaraju s drugom djecom, državnim službenicima, roditeljima i medijima. Plan danas djeluje u 32 sela i tri okruga.

Lobiranje kod državnih tijela

Lobirajte kod državnih tijela kako biste pokrenuli promjene koje zagovarate:

- osigurajte dokaze o rasponu i prirodi povreda prava na koja se želite osvrnuti. Što su vaše informacije čvršće i točnije, time će i vaš slučaj biti jači;
- imajte jasnu sliku strategija potrebnih za promjenu, dakle je li riječ o pravnoj reformi, provedbi postojećih zakona, povećanju sredstava, boljim politikama, obuci osoblja ili povećanju svijesti u javnosti;
- poslužite se svim bitnim preporukama koje su, u slučaju vaše države, donijela tijela utvrđena sporazumima o ljudskim pravima. Primjerice, Odbor za prava djeteta je, u svojim Zaključnim razmatranjima, izradio preporuke u vezi s pravima djece s teškoćama u razvoju;
- sastanite se s mjerodavnim ministrima i državnim službenicima kako biste raspravili

o njihovim obvezama, opsegu u kome zakonodavstvo nije s njima usklađeno, potrebnim promjenama i kako se one mogu postići i potaknuti. Sjetite se da je uvijek učinkovitije dati rješenja i uputiti kritike onome što je loše;

- stvorite mogućnosti da djeca s teškoćama u razvoju susretnu članove državne uprave i s njima popričaju o svojim iskustvima i onome što je potrebno izmijeniti;
- ponudite se da ćete državnim službenicima osigurati obuku u vezi s Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom i pravima djece s teškoćama u razvoju.

Lobiranje kod zastupnika u parlamentu

Lobirajte kod zastupnika u parlamentu kako bi se obvezali na poduzimanje mjera koje će se obratiti kršenjima prava i promicanju provedbe.

Uvjeravanje tijela vlasti

- Ljudska prava djece s teškoćama u razvoju trebaju se promicati zbog jednakog razloga zbog kojeg se promiču ljudska prava za svu ostalu djecu: zbog urođene vrijednosti i dostojanstva svakoga ljudskog bića.
- Djeca s teškoćama u razvoju u većini se zemalja suočavaju s poteškoćama prilikom pohađanja nastave, pristupa zdravstvenoj skrbi, dobivanja mogućnosti za igru i sudjelovanja u športskim ili umjetničkim aktivnostima, a mnogo je vjerojatnije da će doživjeti tjelesno i spolno nasilje nego ostala djeca.
- Jedini način na koji se može osigurati da djeca s teškoćama u razvoju uživaju svoja prava jest zajamčiti im to donošenjem nacionalnog zakona, kojeg će slijediti akcija provedbe zakonodavstva kroz sva državna odjeljenja, i osigurati da pravne institucije nametnu poštovanje tih prava.
- Nema nikakva ekonomskog smisla djeci s teškoćama u razvoju zaniijekati mogućnost da postanu nezavisni članovi društva koji društvu mogu nešto i doprinijeti. Ovisnost je skupa i za njihove obitelji i za šire društvo.
- Svi ćemo, vjerojatno, u nekoj fazi svog života doživjeti iskustvo invaliditeta zbog bolesti, ozljeda ili starenja. Ovdje nije riječ o „njima“, nego o „nama“.

Postoji lepeza akcija koje možete razmotriti kako biste potaknuli parlamentarnu potporu:

- izradite za njih kratke upute kojima se mogu poslužiti u relevantnim raspravama;
- predložite pitanja koja mogu postaviti vladi o tome do koje su mjere prava iz Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom ostvarena i koje su akcije poduzete kako bi se ispunile obveze preuzete tom Konvencijom;
- tijekom izbornih razdoblja pokušajte za svoje ideje pridobiti neke političke stranke;
- utvrdite bilo kakvu potencijalnu parlamentarnu proceduru kojom se može pokrenuti to pitanje – izrada zakonodavstva, savjetodavni dokumenti;

- izradite primjerke pisama u kojima se od vlade traži da poduzme akciju u vezi s određenim pitanjima i zamolite sve svoje zagovornike da ih pošalju svom lokalnom parlamentarnom zastupniku;
- organizirajte dan kada će svi vaši pristalice lobirati u parlamentu u vezi s tim pitanjem.

Ovlašćivanje zastupnika za djecu

Djeca s teškoćama u razvoju mogu djelovati kao svoji najučinkovitiji zastupnici. Djeca s teškoćama u razvoju mogu se obučiti i poduprijeti da djeluju kao ravnopravni zastupnici u školama i lokalnim zajednicama, kao i putem medija i u političkim procesima.

Akcije koje bi mogli poduzeti zastupnici u parlamentu³⁹

- Postaviti u parlamentu pitanja u vezi s Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom.
- Pregledati nacrt nekog zakona kako bi procijenili njegovu usklađenost s Konvencijom.
- Povezati se u radu sa skupinama civilnog društva, uključujući i organizacije koje zastupaju osobe s invaliditetom i organizacije koje promiču ljudska prava.
- Raspraviti pitanja u vezi s Konvencijom na sastancima, prilikom posjeta lokalnim biračkim jedinicama i školama, na stranačkim sastancima itd.
- Razgovarati o Konvenciji prilikom javnih govora, osobito na Međunarodni dan osoba s invaliditetom (3. prosinca).
- Organizirati sastanke s drugim zastupnicima u parlamentu na kojima će se raspravljati o Konvenciji.
- Organizirati televizijske i radijske intervju o pitanjima u vezi s Konvencijom.
- Pisati članke na temu Konvencije za novine, časopise i druge tiskovine.
- Zatražiti izradu prijevoda Konvencije na narodni jezik/narodne jezike i posvuda ju razdijeliti.
- Zatražiti da Konvencija bude dostupna u pristupačnim formatima.
- Osigurati da se parlament drži Konvencije u pogledu njegovih članova i osoblja s invaliditetom.
- Zagovarati uspostavu parlamentarnog odbora za ljudska prava i pitanja invaliditeta, čija bi uloga bila pratiti provedbu Konvencije i osiguravati da drugi parlamentarni odbori razmotre pitanja u vezi s invaliditetom.
- Osigurati da svaki zastupnik u parlamentu ima kopiju Konvencije i Fakultativnog protokola.
- Osigurati da zastupnici u parlamentu promiču Konvenciju i Fakultativni protokol u svom političkom radu, osobito u svojoj biračkoj jedinici.
- Održati parlamentarna saslušanja o pravima osoba s invaliditetom.

Defensorias⁴⁰

Vijeće za ljudska prava tinejdžera u Salvadoru je skupina od 150 mladih osoba u dobi između 16. i 22. godine koji rade kao *defensorias*, odnosno branitelji prava djece. U skupini se nalaze mladi s invaliditetom, kao i oni bez tih teškoća, a njihov rad uključuje promicanje njihovih prava, praćenje usklađivanja zakonodavstva njihove zemlje s odredbama Konvencije i javno zagovaranje na pojedinačnim slučajevima. Oni i djecu i odrasle poučavaju ideji prava djece i ohrabruju djecu da ta prava i upotrebljavaju. Jednako tako, kako bi ostvarili veću usklađenost

s načelima i standardima Konvencije UN-a o pravima djeteta, zagovaraju ih i na polju javne politike. Ispočetka su trebali prevladati duboko nepovjerenje odraslih kojima je manjkalo vjere u njih zbog njihove mladosti. Izvješćivali su kako je, kad bi govorili na odborima roditelja u školama, odgovor često bio pun ljutnje i prezira. No, malo po malo, to se počelo mijenjati. Danas im ljudi dolaze prijaviti slučajeve zlostavljanja, kao i po savjet gdje pribaviti pravnu pomoć i koja su to prava utvrđena zakonom.

Praćenje provedbe

Važno je pratiti akcije koje su poduzela državna tijela kako bi provela Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom. Pritom je potrebno pratiti:

- jesu li državna tijela uvela nužne glavne provedbene mjere za stvaranje infrastrukture putem koje će se prava djece s teškoćama u razvoju moći ostvarivati, uključujući prikupljanje podataka, koordinaciju unutar državne uprave, nacionalne strategije, podupiranje ili omogućavanje usvajanja zakona, vidljivost u proračunima itd., i
- napredak u provedbi posebnih prava iz Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

Mogli biste razmotriti sljedeće strategije praćenja:

Izvjeshća civilnog društva

Jednom kad je država ratificirala Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom, tražit će se od nje da podnosi izvješća Odboru za prava osoba s invaliditetom, koji je zadužen za praćenje napretka država stranaka u provedbi Konvencije. Iznimno je vrijedno ako Odbor ima pristup takozvanim „izvješćima iz sjene” ili „alternativnim izvješćima” koja su izradile organizacije civilnog društva kako bi Odboru pružile kritičniju analizu stanja od one koju obično daju države. Takvo izvješće omogućava Odboru da stekne osjećaj prioriteta na koje se, u radu s tijelima vlasti određene države stranke, treba usredotočiti. Gdje god je to moguće, važno je pokušati izraditi objedinjeno izvješće, a ne mnogo malih odvojenih izvješća raznih organizacija. Integrirano izvješće koalicije ili saveza organizacija koje rade s djecom s teškoćama u razvoju i za njih imat će veću težinu za Odbor zbog nekoliko razloga:⁴¹

- vjerojatnije je da će se neko izvješće smatrati vjerodostojnijim ako ga je potpisalo više organizacija;
- ono Odboru omogućava da stekne uvid u prioritete na koje se treba usredotočiti u radu s državnim tijelima određene države stranke;
- članovi Odbora ionako dobiju veliku količinu materijala za čitanje – integrirano izvješće bit će usmjerenije, određene se teme neće ponavljati pa je vjerojatnije da će ga članovi pročitati i ozbiljno shvatiti.

Kada nevladine organizacije izrađuju neko izvješće, važno je uključiti samu djecu s teškoćama u razvoju. Treba uključiti njihova gledišta, iskustva i preporuke.⁴²

Radnje koje slijede nakon donošenja Zaključnih razmatranja

Nakon što se Odbor sastao s tijelima vlasti neke države stranke kako bi s njima pregledao svoj rad na provedbi Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, izradit će Zaključna razmatranja. To je kratki dokument koji ocrtava pozitivne pomake, pitanja kojima se još treba pozabaviti i preporuke za buduće djelovanje. Savezi se tim preporukama mogu poslužiti kao referentnom točkom pomoću koje će pratiti daljnji napredak. Primjerice, možete izraditi godišnje izvješće u kome ćete utvrditi je li došlo do nekog napretka u odnosu na svaku pojedinu preporuku. Jednako tako, državnim tijelima možete ponuditi suradnju u obradi nužnih pravnih reformi i razvoju politika i strategija za provedbu preporuka.

Sedmo poglavlje

Razumijevanje prava djece s teškoćama u razvoju: analiza Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Važno: Ovaj je vodič usredotočen na djecu s teškoćama u razvoju pa smo analizirali isključivo one odredbe Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom koje se odnose na djecu. Neke su od tih odredbi značajne **samo** za djecu, poput prijave rođenja, zaštite djeteta, igre, osnovnog obrazovanja, ranog prepoznavanja i napuštanja prilikom rođenja. No mnoge od odredbi opisanih u ovom poglavlju odnose se i na odrasle osobe s invaliditetom.

Ovo poglavlje pruža pregled prirode povreda prava koje doživljavaju djeca s teškoćama u razvoju te detaljnu analizu prava utjelovljenih u **Konvenciji UN-a o pravima djeteta** i relevantnih odredbi **Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom**. U obzir će se uzeti i **Opći komentar** o pravima djeteta s teškoćama u razvoju kojeg je izradio Odbor za prava djeteta. Ovo poglavlje daje konkretne prijedloge za akcije kojima bi državna tijela i drugi nositelji dužnosti trebali ispuniti, poštovati i štititi prava djece s teškoćama u razvoju.

Važno je shvatiti na koji se način te dvije konvencije upotpunjuju i podupiru, čime pružaju učinkovit okvir za javno zagovaranje u odnosu na djecu s teškoćama u razvoju:

- Konvencija UN-a o pravima djeteta utvrđuje **prava koja treba poštovati kod sve djece**, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. Članak 23. te konvencije utvrđuje posebne obveze koje države stranke moraju ispuniti u odnosu na djecu s teškoćama u razvoju.
- Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom temelji se na Konvenciji UN-a o pravima djeteta i uvodi posebne mjere potrebne za zaštitu prava osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. To čini na tri načina:
 - u nekim slučajevima kao što je, primjerice, pitanje najboljeg interesa djeteta, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom jednostavno **potvrđuje postojeće pravo** i naglašava da ga, u slučaju djece s teškoćama u razvoju, treba poštovati na jednakoj osnovi kao u slučaju sve ostale djece;
 - u odnosu na neka prava sadržana u Konvenciji UN-a o pravima djeteta, poput zaštite od nasilja i prava na obrazovanje, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom nameće **državama strankama posebne obveze** osiguranja ostvarenja tih prava u slučaju djece s teškoćama u razvoju;

- na kraju, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uključuje i neke **dodatne odredbe** koje nisu uključene u Konvenciju UN-a o pravima djeteta, primjerice odredbe u vezi sa športskim aktivnostima, osobnom pokretljivošću te habilitacijom i rehabilitacijom.

Niti jedna od ovih mjera ne uspostavlja novo ljudsko pravo. Točnije, one države stranke obvezuju na to da uklone prepreke koje trenutačno ometaju ostvarenje prava djece s teškoćama u razvoju.

- U Općem komentaru o pravima djece s teškoćama u razvoju možemo vidjeti **na koji je način Odbor za prava djeteta protumačio Konvenciju UN-a o pravima djeteta, odnosno one odredbe koje se odnose na djecu s teškoćama u razvoju**, kao i njegove preporuke na koji bi način države stranke trebale provesti te odredbe.⁴³ Stoga taj Opći komentar pruža državama strankama detaljnije vodstvo u tome kako provesti prava djece s teškoćama u razvoju. I drugi su opći komentari o pitanjima Konvencije UN-a o pravima djeteta važni za djecu s teškoćama u razvoju.

U kojem su odnosu Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Konvencija UN-a o pravima djece

Sljedeća tablica daje kratak pregled toga kako Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom upotpunjuje prava sadržana u Konvenciji UN-a o pravima djeteta, a koja se odnose na djecu s teškoćama u razvoju. Ona se može upotrebljavati kao izvor referentnih podataka prilikom analize dvaju konvencija u ovome poglavlju.

Važno: I Konvencija UN-a o pravima djeteta i Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom sadržavaju odredbe (članak 41. i članak 4.) koje upućuju na to da ništa u toj konvenciji neće utjecati ni na koje odredbe nacionalnog ili međunarodnog zakonodavstva, na snazi u određenoj državi stranci, a koje još bolje štite prava djece s teškoćama u razvoju.

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Definicija</p> <p>Članak 1. – U svrhu ove Konvencije, dijete se definira kao svaka osoba ispod 18 godina starosti.</p>	<p>Članak 1. – Ova se Konvencija odnosi na sve osobe s invaliditetom, uključujući svu djecu s teškoćama u razvoju, što znači da se odnosi na sve osobe s dugoročnim tjelesnim, duševnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njihovo ravnopravno sudjelovanje u društvu.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Nediskriminacija (opća načela Konvencije UN-a o pravima djeteta)</p> <p>Članak 2. – Pravo na nediskriminaciju po bilo kojoj osnovi, uključujući i teškoće u razvoju, te obveza država stranaka da uvedu sve odgovarajuće mjere kako bi djecu zaštitili od svih oblika diskriminacije.</p>	<p>Članak 2. – Utvrđuje diskriminaciju na osnovi invaliditeta kao svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje koje sprječava ostvarenje prava na jednakoj osnovi s drugima.</p> <p>Članak 3. – Nediskriminacija, jednakost mogućnosti i jednakost između muškaraca/ dječaka i žena/djevojčica opća su načela Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom.</p> <p>Članak 4. – Obveza država članica da uklone diskriminaciju.</p> <p>Članak 5. – Zabrana diskriminacije na osnovi invaliditeta i obveza država stranaka da osiguraju razumnu prilagodbu, promiču jednakost i ukinu diskriminaciju.</p> <p>Članak 6. – Obveza poduzimanja mjera za suzbijanje višestruke diskriminacije s kojom se suočavaju žene, djevojke ili djevojčice s invaliditetom/teškoćama u razvoju.</p> <p>Članak 8. – Države bi trebale usvojiti opsežne mjere radi podizanja svijesti o pravima osoba s invaliditetom, suprotstavljanja predrasudama i diskriminaciji, promicanja pozitivne slike invaliditeta, njegovanja stajališta o poštovanju prava osoba s invaliditetom u obrazovnom sustavu i osiguravanja programa obuke za podizanje svijesti u vezi s pitanjima invaliditeta/ teškoća u razvoju.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Najbolji interesi (opće načelo Konvencije UN-a o pravima djeteta)</p> <p>Članak 3. – U svim akcijama koje u vezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove mora se prvenstveno voditi briga o najboljim interesima djeteta. Službe, objekti i ustanove odgovorne za skrb o djeci moraju svoje djelovanje uskladiti s odgovarajućim zdravstvenim i sigurnosnim standardima te standardima kvalitete osoblja i odgovarajućeg nadzora.</p>	<p>Članak 7. – Ponovno potvrđuje da prvenstveni značaj treba pridati najboljim interesima djece s teškoćama u razvoju.</p> <p>Članak 16. – Praćenje i nadzor svih sadržaja i programa za osobe s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, trebaju provoditi nezavisne institucije.</p>
<p>Provedba</p> <p>Članak 4. – Države stranke obvezuju se, u svrhu provedbe Konvencije UN-a o pravima djeteta, usvojiti sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mjere. U slučaju socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava mjere treba provesti u što širem opsegu svojih raspoloživih sredstava.</p>	<p>Članak 4. – Detaljno utvrđuje obvezu država stranaka da poduzmu sve odgovarajuće mjere za provedbu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, uključujući pritom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zakonodavstvo; • zaštitu prava osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, u svim politikama i programima; • suzdržavanje od radnji koje nisu u skladu s ovom Konvencijom; • mjere za uklanjanje diskriminacije; • promicanje univerzalnog dizajna, istraživanja novih tehnologija i osiguravanje informacija i usluga o dostupnim pomagalima i uređajima; • obuku stručnjaka o odredbama i značenju ove Konvencije; • savjetovanje s osobama s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, o svim zakonima i politikama, usvojenim radi provedbe Konvencije; • u odnosu na ekonomska, socijalna i kulturna prava, provedba se mora obaviti u skladu s najvećim raspoloživim mogućnostima određene države stranke.

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Razvojne sposobnosti</p> <p>Članak 5. – Roditelji ili drugi skrbnici imaju pravo i dužnost usmjeriti dijete u korištenju njegovim pravima. Svaka uputa ili vodstvo moraju biti prilagođeni djetetu i u obzir uzeti njegove razvojne sposobnosti.</p>	<p>Članak 3. – Poštovanje razvojnih sposobnosti djece s teškoćama u razvoju je opće načelo Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i treba ga uzeti u obzir prilikom provedbe svih ostalih prava.</p>
<p>Pravo na život (opće načelo Konvencije UN-a o pravima djeteta)</p> <p>Članak 6. – Pravo na život svakog djeteta i obveza država stranaka da u najvećoj mogućoj mjeri osiguraju opstanak i razvoj djeteta.</p>	<p>Članak 10. – Ponovno potvrđuje pravo na život i obvezu poduzimanja svih mjera kojima se osigurava poštovanje svih ljudi s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, na jednakoj osnovi s drugima.</p> <p>Članak 25. – Države ne smiju diskriminirati osobe s invaliditetom uskraćujući im zdravstvenu skrb, hranu ili tekućinu.</p>
<p>Pravo na ime i narodnost</p> <p>Članak 7. – Svako dijete mora, odmah nakon rođenja, biti prijavljeno te ima pravo na ime, narodnost i brigu svojih roditelja.</p>	<p>Članak 18. – Potvrđuje ta prava za djecu s teškoćama u razvoju.</p>
<p>Pravo na identitet</p> <p>Članak 8. – Pravo na očuvanje identiteta, imena i obiteljskih odnosa.</p>	<p>Članak 3. – Potvrđuje pravo djece s teškoćama u razvoju na očuvanje svog identiteta.</p>
<p>Neodvajanje od roditelja</p> <p>Članak 9. – Djecu ne treba odvajati od roditelja protiv njihove volje, osim ako to nije neophodno zbog njihova najboljeg interesa.</p>	<p>Članak 23. – Djeca s teškoćama u razvoju imaju jednaka prava na obiteljski život i ne smiju se odvajati od roditelja protiv njihove volje, osim ako to nije u najboljem interesu djeteta. Uz to, dijete se nikada ne smije odvojiti od roditelja zato što roditelj ili dijete imaju neko oštećenje, odnosno teškoće u razvoju.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Ponovno okupljanje obitelji</p> <p>Članak 10. – Države stranke moraju humano rješavati zahtjeve djece da napuste ili uđu na njeno područje kako bi se ponovno sastali s članovima obitelji.</p>	<p>Članak 18. – Osobe s invaliditetom, uključujući obitelji s djetetom s teškoćama u razvoju, imaju pravo na slobodu kretanja, na slobodu izbora mjesta stanovanja i na državljanstvo, na jednakoj osnovi s drugima.</p>
<p>Nezakonit prijevoz djece</p> <p>Članak 11. – Države stranke moraju poduzeti mjere za zaštitu djece od nezakonitog prebacivanja i zadržavanje djece u inozemstvu, uključujući pritom i zaštitu ostvarenu bilateralnim i multilateralnim sporazumima.</p> <p>Članak 35. – Države stranke moraju usvojiti sve nacionalne, bilateralne i multilateralne sporazume kako bi spriječile prodaju ili trgovanje djecom.</p>	
<p>Pravo na izražavanje mišljenja (opće načelo Konvencije UN-a o pravima djece)</p> <p>Članak 12. – Pravo svakog djeteta koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje na slobodno izražavanje vlastitih stajališta i uvažavanje tih mišljenja u skladu s dobi i zrelošću djeteta.</p> <p>Članak 23. – Pravo na djelatno sudjelovanje u zajednici.</p>	<p>Članak 3. – Puno i učinkovito sudjelovanje jedno je od općih načela Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom.</p> <p>Članak 7. – Potvrđuje pravo djece s invaliditetom da izraze svoja stajališta, kojima će se dati odgovarajuće značenje sukladno njihovoj dobi i zrelosti, ravnopravno s drugom djecom. U ostvarivanju tog prava bit će im pružena pomoć u skladu s razinom teškoća u razvoju i uzrastom.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Sloboda izražavanja i mišljenja te pristup obavijestima</p> <p>Članak 13. – Pravo na slobodu izražavanja te pravo primanja i širenja obavijesti i ideja putem svih vrsta medija.</p> <p>Članak 17. – Pravo na pristup obavijestima iz široke lepeze izvora te obveza država članaka da potiču pristup putem međunarodne suradnje i proizvodnju knjiga za djecu, zatim da potiču medije da osobitu pozornost posvete jezičnim potrebama manjinskih skupina i, na kraju, da potiču razvoj odgovarajućih naputaka za zaštitu djece od štetnih medija.</p> <p>Članak 42. – Države članke moraju pokrenuti aktivne mjere kako bi masovno upoznale odrasle i djecu s načelima i odredbama ove Konvencije.</p>	<p>Članak 21. – Potvrđuje pravo na slobodu izražavanja i od država članaka traži da poduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, osigurale ostvarenje prava na slobodu izražavanja, uključujući i pružanje informacija na njima dostupnim formatima, prihvaćanje i olakšavanje upotrebe, primjerice, znakovnih jezika ili Brailleova pisma, te poticanje privatnih poduzeća i sredstava javnog priopćavanja da svoje usluge učine pristupačnim za osobe s invaliditetom, odnosno djecu s teškoćama u razvoju.</p>
<p>Vjerske, osobne i socijalne slobode</p> <p>Članak 14. – Pravo na slobodu misli, savjesti i vjere.</p> <p>Članak 15. – Sloboda udruživanja i mirnog okupljanja.</p>	<p>Članak 29. – Pravo osoba s invaliditetom na sudjelovanje u političkom i javnom životu. Države članke moraju promicati mogućnost da osobe s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, sudjeluju u radu nevladinih organizacija te da osnivaju i učlanjuju se u organizacije osoba s invaliditetom.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Pravo na privatnost</p> <p>Članak 16. – Pravo na zaštitu od proizvoljnog miješanja u privatnost, obitelj, dom ili prepisku.</p>	<p>Članak 22. – Osobe s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, imaju jednako pravo na privatnost kao i svatko drugi, uključujući i privatnost osobnih i zdravstvenih podataka te podataka o rehabilitaciji.</p>
<p>Roditeljska odgovornost i potpora</p> <p>Članak 18. – Oba roditelja snose jednaku odgovornost za svoju djecu i prva bi im briga trebali biti najbolji interesi njihova djeteta. Države stranke moraju pružiti pomoć, potporu i usluge kako bi roditeljima pomogli podići njihovu djecu.</p>	<p>Članak 23. – Države stranke moraju pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima s invaliditetom kako bi im pomogle u podizanju djece. Djeca s teškoćama u razvoju imaju jednaka prava u pogledu obiteljskog života i države stranke moraju osigurati rane informacije, usluge i potporu djeci s teškoćama u razvoju i njihovim obiteljima kako bi se spriječilo njihovo sakrivanje, napuštanje, zanemarivanje i segregacija.</p>
<p>Zaštita od svih vrsta nasilja</p> <p>Članak 19. – Djeca imaju pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zanemarivanja, iskorištavanja i zlostavljanja, a države stranke trebaju poduzeti sve odgovarajuće mjere kojima će ih zaštititi od takvog nasilja.</p>	<p>Članak 16. – Potvrđuje pravo na zaštitu od nasilja i od država stranaka traži da poduzmu sve prikladne mjere potpore kako bi osobama s invaliditetom pomogle izbjeći nasilje i zlostavljanje. Te mjere moraju biti pristupačne i odgovarati djeci s teškoćama u razvoju te biti osjetljive s obzirom na spol. Sve službe zaštite moraju biti senzibilizirane s obzirom na dob, spol i invaliditet. Države stranke moraju uvesti zakonodavstvo i politike usmjerene na djecu kako bi osigurale da se slučajevi nasilja nad djecom s teškoćama u razvoju utvrde, istraže i, gdje je to primjereno, kazneno gone.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Alternativno zbrinjavanje</p> <p>Članak 20. – Djeca koja ne mogu živjeti sa svojom obitelji imaju pravo na zaštitu i pomoć države, a treba se potruditi osigurati im stabilnost i pokazati poštovanje za njihovo etničko, vjersko, kulturno i jezično podrijetlo.</p> <p>Članak 21. – Tamo gdje države stranke priznaju i/ili dopuštaju posvojenje, trebaju se osigurati sve odgovarajuće mjere zaštite, a najveća moguća pozornost posvetiti najboljim interesima djeteta.</p>	<p>Članak 23. – Tamo gdje obitelj nije u stanju skrbiti za dijete s teškoćama u razvoju, države stranke moraju „poduzeti sve“ kako bi izbjegle institucionalizaciju – alternativno zbrinjavanje treba potražiti u široj obitelji ili unutar zajednice u obiteljskom okruženju. Države stranke moraju osigurati prava i odgovornosti osoba s invaliditetom glede skrbništva, starateljstva, hraniteljstva i posvojenja djece. U svim će se slučajevima prvenstveno uzimati u obzir najbolji interesi djece.</p>
<p>Djeca izbjeglice</p> <p>Članak 22. – Djeca koja traže izbjeglički status moraju primiti primjerenu zaštitu i pomoć kako bi mogla ostvariti svoja prava.</p>	

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Djeca s teškoćama u razvoju</p> <p>Članak 23. – Glavni članak Konvencije UN-a o pravima djeteta koji se odnosi na prava djece s teškoćama u razvoju. Djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo na život u uvjetima koji im omogućavaju oslanjanje na vlastite noge i olakšavaju njihovo djelatno sudjelovanje u zajednici. Imaju pravo i na posebnu skrb, koja bi, kad god je to moguće, trebala biti besplatna i djetetu osigurati pristup obrazovanju, stručnoj izobrazbi, zdravstvenim službama, rehabilitacijskim službama te pripremi za zapošljavanje i mogućnostima rasonode. Te bi se usluge trebale osigurati na način koji toj djeci omogućava najpotpuniju moguću integraciju i osobni razvoj. Države stranke trebale bi promicati i međunarodnu suradnju kako bi zemlje u razvoju mogle unaprijediti svoje kapacitete i iskustvo. (Vidi sljedeće okvire za detalje o pravima u vezi sa zdravstvenom skrbi i obrazovanjem.)</p>	<p>Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom nadovezuje se na članak 23. Konvencije UN-a o pravima djeteta uvodeći obvezu uklanjanja prepreka koje sprječavaju uključivanje u društvo i neovisnost osoba s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, kao na primjer:</p> <p>Članak 3. – Utvrđuje opće načelo prema kome osobe s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, imaju pravo na puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje u društvo.</p> <p>Članak 9. – Traži da države stranke uvedu mjere kojima će osigurati pristupačnost okruženja, prijevoza, informacija i komunikacije za osobe s invaliditetom.</p> <p>Članak 19. – Pravo na život u zajednici te na pristup uslugama i sadržajima u lokalnoj zajednici potrebnim za potporu njihovu življenju u zajednici.</p> <p>Članak 20. – Traži od država stranaka da osiguraju osobnu slobodu kretanja osoba s invaliditetom.</p> <p>Članak 26. – Traži od država stranaka da osiguraju sveobuhvatne programe rehabilitacije i rehabilitacije koji počinju u najranijoj mogućoj fazi i koji podupiru sudjelovanje i uključivanje u zajednicu i sve aspekte društva.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Zdravlje i sprječavanje invaliditeta</p> <p>Članak 24. – Pravo na uživanje najviše moguće razine zdravlja i pristup zdravstvenim službama. Države stranke moraju osobito poduzimati mjere za:</p> <ul style="list-style-type: none"> • smanjenje smrtnosti djece; • pružanje potrebne zdravstvene zaštite s težištem na jačanju primarne zdravstvene zaštite; • suzbijanje bolesti i neuhranjenosti, uključujući osiguranje hrane i čiste pitke vode, imajući na umu opasnosti i rizike od zagađenosti okoliša; • osiguranje prenatalne i postnatalne zdravstvene zaštite majki; • pružanje obavijesti i obrazovanja o dječjem zdravlju i prehrani, osobnoj higijeni i čistoći okoliša te sprječavanju nezgoda; • suzbijanje tradicionalnih postupaka koji štete zdravlju djece; • podržavanje međunarodne suradnje. 	<p>Članak 25. – Države stranke moraju osigurati pravo na uživanje najviših ostvarivih zdravstvenih standarda te na pristup i kvalitetu zdravstvenih službi, bez diskriminacije na osnovi invaliditeta. Zdravstvene usluge moraju uključiti pristup zdravstvenim programima s područja spolnog i reproduktivnog zdravlja te usluge čija je namjena smanjenje i prevencija daljnjeg invaliditeta. Te je usluge potrebno osigurati što je moguće bliže zajednicama u kojima žive osobe s invaliditetom.</p>
<p>Provjera postupanja prema djetetu i skrbi o njemu</p> <p>Članak 25. – Pravo djece koja su stavljena pod nadzor radi skrbi, zaštite ili zbrinjavanja na redovne provjere njege koja im se pruža i svih drugih okolnosti zbog kojih je primijenjena mjera nadzora.</p>	

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Primjereni standard života i socijalna zaštita</p> <p>Članak 26. – Pravo na socijalnu sigurnost, uključujući i socijalno osiguranje.</p> <p>Članak 27. – Pravo na životni standard primjeren njegovom tjelesnom, duševnom duhovnom, moralnom i društvenom razvoju. I dok roditelji snose najveću odgovornost za osiguranje životnih uvjeta potrebnih za razvoj djeteta, države stranke moraju poduzeti odgovarajuće mjere potpore roditeljima, uključujući i programe glede prehrane, odijevanja i smještaja. Države stranke trebaju uvesti i sve odgovarajuće mjere da dijete, u slučaju odvajanja od roditelja, dobije sredstva za uzdržavanje.</p>	<p>Članak 28. – Pravo osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, na odgovarajući životni standard, uključujući odgovarajuću prehranu, odijevanje i stanovanje, kao i na stalno unaprjeđenje njegovih životnih uvjeta. Države članice moraju poduzeti odgovarajuće korake kako bi zaštitile i promicale ostvarenje ovog prava bez diskriminacije na osnovi invaliditeta. Države stranke moraju priznati pravo osoba s invaliditetom na socijalnu zaštitu bez diskriminacije i poduzeti odgovarajuće korake kojima će za te osobe/tu djecu osigurati:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pristup čistoj vodi na jednakoj osnovi s drugima; • pomoć u vezi s potrebama koje proizlaze iz invaliditeta; • programe socijalne zaštite i smanjenja siromaštva, posebno za žene i djevojke; • pomoć u podmirivanju izdataka u vezi s invaliditetom; • pristup javnim programima stambenog zbrinjavanja.

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Obrazovanje</p> <p>Članak 28. – Pravo na obrazovanje na temelju jednakih mogućnosti. Države stranke moraju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • svima osigurati obvezno i besplatno osnovno obrazovanje; • učiniti srednjoškolsko obrazovanje raspoloživim i dostupnim svakom djetetu i poduzeti mjere za uvođenje besplatne izobrazbe; • učiniti više obrazovanje dostupno svima na temelju sposobnosti; • učiniti da obavijesti o profesionalnom usmjeravanju budu dostupne svoj djeci; • poduzeti mjere za povećanje redovitog dolaska na nastavu i smanjenje stope ispisa. <p>Poduzet će se sve potrebne mjere kako bi se osiguralo da se školska stega provodi na način kojim se poštuje ljudsko dostojanstvo i koji je u skladu s drugim pravima iz ove Konvencije, a države stranke moraju promicati međunarodnu suradnju.</p> <p>Članak 29. – Obrazovanje se treba usmjeriti ka punom razvoju djetetovih potencijala, promicanju poštovanja ljudskih prava, poticanju poštovanja djetetovih roditelja i njihovih vrijednosti, vrijednosti zemlje u kojoj dijete živi i vrijednosti drugih društava, pripremi djeteta za život u slobodnoj zajednici i poštovanju prirodnog okoliša.</p>	<p>Članak 24. – Priznaje pravo osoba s invaliditetom na inkluzivno obrazovanje na svim razinama, bez diskriminacije i na osnovi jednakih mogućnosti. Države stranke moraju osigurati da djeca s teškoćama u razvoju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ne budu isključena iz općega obrazovnog sustava i imaju pristup inkluzivnom, kvalitetnom i besplatnom osnovnom i srednjem obrazovanju na jednakoj osnovi kao i druga djeca u zajednici u kojoj žive; • imaju mogućnost razumne prilagodbe njihovim potrebama; • dobiju potrebnu pomoć unutar općega obrazovnog sustava; • dobiju individualizirane mjere potpore, u skladu s ciljem potpune inkluzije. <p>Države stranke trebaju poduzeti i mjere kojima će osobama s invaliditetom omogućiti ravnopravno sudjelovanje u obrazovanju i životu kao članova zajednice poticanjem učenja svih alternativnih oblika komunikacije i tako djeci koja su gluha, slijepa ili gluhoslijepa osigurati da uče na najprikladnijim jezicima i načinima, te u okruženjima koja u najvećoj mogućoj mjeri potiču njihov razvoj.</p> <p>Obrazovni sustav mora osobama s invaliditetom omogućiti da postignu potpun razvoj svoje osobnosti, talenata, kreativnosti te mentalnih i tjelesnih sposobnosti, osjećaj dostojanstva i vlastite vrijednosti, osnaživanje poštovanja ljudskih prava i djelotvorno sudjelovanje osoba s invaliditetom u slobodnom društvu.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Poštovanje jezika i kulture</p> <p>Članak 30. – Djeci se ne smije uskratiti pravo da uživaju svoju kulturu, ispovijedaju svoju vjeru i koriste vlastiti jezik.</p>	<p>Članak 30. – Osobe s invaliditetom imaju pravo, na ravnopravnoj osnovi, na priznanje i potporu svojem posebnom kulturnom i jezičnom identitetu, uključujući znakovni jezik i kulturu gluhih.</p>
<p>Igra, slobodno vrijeme, kultura i šport</p> <p>Članak 31. – Pravo na odmor, slobodno vrijeme, igru i razonodu primjerenu dobi djeteta i pravo na sudjelovanje u kulturnom životu.</p>	<p>Članak 30. – Pravo osoba s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, da, na ravnopravnoj osnovi s drugima, sudjeluju u kulturnom životu osiguranjem pristupa kulturnim materijalima i mjestima kulturnih događaja ili usluga. Države stranke moraju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom omogućile razvoj njihova kreativnog potencijala. Moraju osigurati i da djeca s teškoćama u razvoju imaju jednak pristup igri, rekreativnim i drugim slobodnim aktivnostima te redovnim športskim aktivnostima, kao i športskim aktivnostima namijenjenim osobama s invaliditetom, uključujući i one predviđene u školskom sustavu.</p>
<p>Zaštita od izrabljivanja i pogibelji</p> <p>Članak 33. – Države stranke trebaju poduzeti mjere kako bi djecu zaštitile od nezakonite uporabe opojnih droga i spriječile njihovo iskorištavanje u trgovini takvim tvarima.</p> <p>Članak 34. – Države stranke moraju poduzeti sve mjere potrebne za zaštitu djece od svakog oblika spolnog izrabljivanja i zlostavljanja.</p> <p>Članak 36. – Države stranke moraju djecu zaštititi od svih drugih oblika izrabljivanja koji na bilo koji način štete dobrobiti djeteta.</p>	

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Sloboda od mučenja i okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja</p> <p>Članak 37. – Niti jedno se dijete ne smije podvrgnuti mučenju ili drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku.</p> <p>Niti jednom se djetetu ne smije proizvoljno oduzeti sloboda, a bilo kakvo zadržavanje mora se provesti samo kao krajnja mjera i tijekom što je moguće kraćeg razdoblja. S djecom kojoj je oduzeta sloboda mora se postupati ljudski i s poštovanjem njihova dostojanstva, a mora ih se držati odvojeno od odraslih. Moraju imati pravo na neodgodivu pravnu ili drugu odgovarajuću pomoć te pravo na osporavanje zakonitosti oduzimanja njihove slobode pred sudom odnosno drugim odgovarajućim tijelima.</p>	<p>Članak 15. – Potvrđuje pravo na slobodu od mučenja i okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja prema osobama s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, i dodaje kako se nikoga ne smije podvrgnuti medicinskim ili znanstvenim pokusima bez njihova pristanka. Države stranke moraju poduzeti sve djelotvorne mjere kako bi spriječile da osobe s invaliditetom, na jednakoj osnovi s drugima, budu podvrgnute takvom ponašanju.</p> <p>Članak 17. – Osobe s invaliditetom imaju pravo na poštovanje svog tjelesnog i duševnog integriteta na ravnopravnoj osnovi s drugima.</p> <p>Članak 14. – Države stranke moraju osigurati da osobe s invaliditetom ravnopravno s drugima uživaju pravo na osobnu slobodu te da im se, u slučaju da su lišeni slobode, zajamče prava na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama. Postojanje invaliditeta ni u kojem slučaju neće biti opravdanje za lišavanje slobode.</p>
<p>Rizične situacije, sukobi i humanitarna krizna stanja</p> <p>Članak 38. – Države stranke moraju poduzeti sve korisne mjere za zaštitu djece u slučajevima oružanih sukoba. (Vidi i Fakultativni protokol o djeci i oružanim sukobima.)</p>	<p>Članak 11. – Države stranke moraju poduzeti sve potrebne mjere za osiguranje zaštite i sigurnosti osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, u slučajevima oružanih sukoba, humanitarnih kriznih stanja i prirodnih katastrofa.</p>

Tablica. Odnos između Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom *nastavak*

Konvencija UN-a o pravima djeteta	Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom
<p>Oporavak i reintegracija</p> <p>Članak 39. – Države stranke moraju poduzeti sve odgovarajuće mjere za promicanje oporavka i reintegracije djece koja su bila žrtvama nasilja, zanemarivanja, izrabljivanja, mučenja, kažnjavanja ili su doživjela oružani sukob. Te mjere moraju njegovati zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo djeteta.</p>	<p>Članak 16. – Države stranke moraju poduzeti sve odgovarajuće mjere za promicanje tjelesnog, kognitivnog i psihološkog oporavka, rehabilitacije i socijalne reintegracije osoba s invaliditetom koje su bile žrtve izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, što uključuje i uspostavu službi zaštite. Te mjere moraju poticati zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo osobe i voditi brigu o specifičnim potrebama žena i djece.</p>
<p>Pristup pravosuđu</p> <p>Članak 40. – Pravo da se s djetetom optuženim za kršenje zakona postupa s poštovanjem i dostojanstvom te u skladu s njegovom dobi, kao i važnost promicanja reintegracije.</p> <p>Svako optuženo dijete ima pravo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • da ga se smatra nevinim dok se ne dokaže da je krivo; • da ga se neodgodivo obavještava o bilo kakvim optužbama protiv njega te da ga se pravno zastupa; • na pristup pravednom saslušanju; • da ga se ne prisiljava na davanje iskaza ili priznanje krivice; • na žalbu; • na besplatnu pomoć prevoditelja, ako je to potrebno; • na poštovanje njegove privatnosti na svim razinama postupka. <p>Države stranke moraju ustrojiti odvojene kazneno-pravne sustave za djecu, minimalnu dob kaznene odgovornosti i mjere postupanja s takvom djecom bez pribjegavanja sudskim postupcima. Djeci moraju biti dostupne različite zamjenske mogućnosti za institucionalnu skrb, uključujući uvjetno služenje kazne, hraniteljsko zbrinjavanje i obrazovne programe koji promiču njihovu dobrobit i koji su primjereni okolnostima u kojima se određeno dijete nalazi i težini počinjenog prekršaja.</p>	<p>Članak 13. – Države stranke moraju osobama s invaliditetom osigurati pristup pravosuđu na jednakoj osnovi s drugim osobama. Djeci s teškoćama u razvoju mora se omogućiti potpora u skladu s njihovom dobi i invaliditetom kako bi im se omogućilo da sudjeluju u svim fazama bilo kakvog pravnog postupka koji ih se tiče. Osoblje koje radi u pravosudnom sustavu mora biti obučeno na prikladan način kako bi se osobama s invaliditetom omogućio djelotvoran pristup pravosuđu.</p>

Opća načela

Ključna pitanja

Odbor za prava djeteta utvrdio je četiri odvojena članka Konvencije UN-a o pravima djeteta koja nisu samo prava, nego i opća načela koja treba uzeti u obzir prilikom provedbe svih drugih prava. To su: nediskriminacija, najbolji interesi, pravo na život i pravo na izražavanje mišljenja i na uvažavanje tih mišljenja. Slično tome, u Konvenciji UN-a o pravima osoba s

invaliditetom postoji jedan članak koji utvrđuje temeljna načela koja se trebaju primjenjivati u cjelokupnoj provedbi njenih odredbi. Ta načela, u velikoj mjeri, odgovaraju temeljnim načelima Konvencije UN-a o pravima djeteta. No ona imaju i neke dodatne dimenzije koje se obraćaju posebnim izazovima i preprekama s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju. Neka od tih načela dalje su obrazložena i ojačana u posebnim člancima Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 2. – Nediskriminacija

Članak 3. – Najbolji interesi djeteta

Članak 6. – Pravo na život i pravo na najbolje moguće uvjete za opstanak i razvoj djeteta

Članak 12. – Uvažavanje djetetovih stajališta i mišljenja

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 3. – Opća načela – poštovanje urođenog dostojanstva, osobna autonomija,

sloboda osobnog izbora, neovisnost, nediskriminacija, sudjelovanje, poštovanje razlika, jednakost mogućnosti, pristupačnost, jednakost između muškaraca i žena, poštovanje razvojnih sposobnosti djece s teškoćama u razvoju i očuvanje vlastitog identiteta

Članak 5. – Jednakost i nediskriminacija

Članak 7. – Djeca s teškoćama u razvoju

Članak 10. – Pravo na život

Članak 17. – Zaštita osobnog integriteta osobe

Pravo na nediskriminaciju

„Otkad sam u invalidskim kolicima, ljudi se prema meni ne ponašaju kao prije. Ljudi me ne poštuju.“

(dijete iz Južne Afrike⁴⁴)

„Svijet u kome živimo stvorila su tradicionalna stajališta i uvjerenja. Tako mi postojimo, ovdje smo, no ljudi to ne prihvaćaju.“

(dijete iz Nepala⁴⁵)

Konvencija UN-a o pravima djeteta prvi je sporazum o ljudskim pravima u kome je invaliditet prepoznat i određen kao osnova za zaštitu od diskriminacije. Odbor za prava djeteta priznao je da su djeca s teškoćama u razvoju jedna od skupina djece najosjetljivijih na diskriminaciju. U mnogim se zajednicama osjeća jak utjecaj društvene stigme, straha, pretjerane zaštite, negativnih stajališta i čestih predrasuda, što vodi marginalizaciji, isključivanju i nasilju. No unatoč sve većem broju dokaza o razmjerima diskriminacije s kojom se suočavaju djeca s

Kulturni običaji mogu diskriminirati⁴⁶

U Južnoj Koreji mnoga djeca pate zbog progona. Utjecaj konfucijanizma naučava poštovanje obiteljskog podrijetla i ljudi su vrlo svjesni toga kako ih drugi vide. Uvriježeno je mišljenje da je dijete rođeno s tjelesnim ili intelektualnim teškoćama u razvoju onečistilo tu krv, tako da obitelji takvu djecu često pokušavaju sakriti. Mnogi su roditelji skloniji takvu djecu poslati u prihvatilište nego brinuti se za njih kod kuće, a neka su djeca ostavljena napuštena u državnim institucijama.

teškoćama u razvoju, vrlo je malo država do sada usvojilo zakonodavstvo usmjereno zaštiti od diskriminacije na osnovi invaliditeta.

Odbor za prava djeteta predlaže lepezu mjera za sprječavanje i uklanjanje svih oblika diskriminacije djece s teškoćama u razvoju:⁴⁷

- uvođenje **invaliditeta kao zabranjene osnove za diskriminaciju u ustavne odredbe** o nediskriminaciji i/ili uvođenje posebne zabrane diskriminacije na osnovi invaliditeta u posebne zakone ili pravne propise protiv diskriminacije;
- osiguranje **učinkovitih pravnih lijekova za slučajeve kršenja** prava djece s teškoćama u razvoju, ali i njihove pristupačnosti za djecu s teškoćama u razvoju i njihove roditelje i/ili druge osobe koje se brinu za dijete;
- provođenje **kampanja podizanja svijesti i obrazovnih kampanja** koje ciljaju na široku populaciju, ali i na posebne skupine stručnjaka, s namjerom da se spriječi i ukloni *de facto* diskriminacija djece s teškoćama u razvoju;
- obraćanje **posebne pažnje na djevojčice s teškoćama u razvoju** poduzimanjem potrebnih mjera za osiguranje njihove

primjerene zaštite, pristupa svim uslugama i punog uključivanja u društvo.

Članak 3. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom nediskriminaciju i jednakost mogućnosti, uključujući i onu između muškaraca i žena, utvrđuje kao opća načela. Uz to, članak 5., pod nazivom „Jednakost i nediskriminacija”, uvodi posebne mjere koje razrađuju i ojačavaju odredbe Konvencije UN-a o pravima djeteta:

- Konvencijom se od država stranaka izričito traži da zabrane svaku diskriminaciju na osnovi invaliditeta i za djecu s teškoćama u razvoju zajamče **učinkovitu pravnu zaštitu**.
- Njome se uvodi ideja „**razumne prilagodbe**”. Razumna prilagodba znači da je, kako bi se osiguralo da osobe s invaliditetom uživaju svoja prava na jednakoj osnovi s drugima, potrebno provesti nužne i prikladne prilagodbe sve dok one ne predstavljaju nerazmjerni teret. Primjerice, zdravstvena klinika možda ima stube na ulazu ili vrata koja su preuska za invalidska kolica. Ako vlasti odbiju prilagoditi zgradu postavljanjem rampe i prilagodbom vrata, to je, zapravo, slučaj diskriminacije djece s teškoćama u razvoju zbog propusta u

Dvostruka opasnost za djevojčice s teškoćama u razvoju⁴⁸

Djevojčice s teškoćama u razvoju nalaze se u dvostrukoj opasnosti. Za mnoge od njih opasnost pojave teškoća u razvoju je veća zbog zanemarivanja i određenih oblika zlostavljanja te štetnih običaja, poput ranog ulaska u brak i sakaćenja ženskih genitalija. Jednom kad se suoče s problemom teškoća u razvoju, manje je vjerojatno da će imati pristup zdravstvenoj skrbi ili obrazovnoj odnosno profesionalnoj rehabilitaciji. Primjerice, u Nepal u je 1995.

godine, dugoročno gledano, stopa preživljavanja dječaka koji su bolovali od dječje paralize bila dvostruko veća od one za djevojčice, unatoč tome što muškarci i žene imaju jednaku mogućnost preživljavanja te bolesti. U rehabilitacijskoj bolnici u glavnom gradu Nepala, Kathmanduu, utvrđen je veliki nerazmjer u broju muške i ženske djece, odnosno bilo je prisutno daleko manje ženske djece, što je veliki razlog za zabrinutost.

provođenju razumne prilagodbe. Jednako tako, neosiguravanje znakovnog tumača za gluho dijete u bolnici osnova je za propust u provođenju razumne prilagodbe, koja vodi tome da je dijete diskriminirano u uživanju svog prava na jednaku kvalitetu zdravstvene

zaštite. S druge strane, u maloj se osnovnoj školi s dva kata čini nerazmjerno tražiti izgradnju dizala. No ne pokušati organizirati nastavu tako da djetetu koje se služi invalidskim kolicima omogućite nastavu samo u prizemlju, moglo bi biti diskriminirajuće.

Zakonodavstvo protiv diskriminacije u Velikoj Britaniji⁴⁹

Prema **Zakonu o diskriminaciji na osnovi invaliditeta Velike Britanije**, poslodavac diskriminira osobu s invaliditetom ako su prisutna ova dva uvjeta:
 „(a) nije se uskladio s obvezom iz odjeljka 6. [napraviti razumne prilagodbe] koja mu je nametnuta u odnosu na osobe s invaliditetom i
 (b) ne može pokazati da je propust u usklađivanju s tom obvezom opravdan.“

Odjeljak 6. stavak 4. spomenutog Zakona nabraja ključne čimbenike koje treba razmotriti prilikom utvrđivanja je li za poslodavca razumno učiniti određeni korak kako bi se uskladio s

obvezom pokretanja razumnih prilagodbi:
 „(a) opseg do kojeg bi poduzimanje tog koraka spriječilo posljedice koje su u pitanju;
 (b) opseg u kome je za poslodavca praktično učiniti taj korak;
 (c) financijski i drugi troškovi poslodavca prilikom poduzimanja tog koraka i opseg do kojeg bi to poremetilo bilo koje njegove aktivnosti;
 (d) domet financijskih i drugih mogućnosti poslodavca;
 (e) dostupnost financijske ili druge pomoći za poslodavca u odnosu na poduzimanje tog koraka.“

Drugim riječima, nositelji obveza ne mogu samo tako ne poduzeti ništa.

- Njome se priznaje da se pozitivne mjere, uvedene kako bi se djeci s teškoćama u razvoju omogućilo da postignu jednakost, ne smatraju diskriminacijom. Primjerice, ako slijepom djetetu date dodatno vrijeme prilikom javnih ispitivanja, to je oblik **prihvatljive pozitivne diskriminacije** jer je potrebno više vremena za čitanje Brailleovog pisma nego tiskane kopije. Slično tome, više razine socijalne zaštite ili socijalne sigurnosti osigurane djeci s teškoćama u razvoju prihvatljive su zato što su im i troškovi u vezi s njihovim stanjem veći. Odbor za prava djeteta naglasio je da članak 2. Konvencije UN-a o pravima djeteta ne treba tumačiti tako da bi se prema svojoj djeci trebalo ponašati kao prema jednakima, sve dotle dok je bilo kakvo razlikovanje u najboljim interesima djeteta. Odredba iz članka 5. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom daje i službenu pravnu snagu ovome tumačenju, no treba ju shvatiti i sukladno najboljim interesima djeteta (vidi sljedeći odlomak).

Najbolji interesi djeteta

Članak 3. Konvencije UN-a o pravima djeteta uvodi odredbu prema kojoj se, u svim radnjama koje utječu na djecu, prvenstveno u obzir moraju uzeti njihovi najbolji interesi. Ta se odredba ne odnosi samo na radnje koje utječu na pojedinu djecu, poput udomiteljstva, nego i na djecu općenito, kao što je, primjerice, razvoj usluga za djecu s teškoćama u razvoju. Ona se odnosi i na privatne institucije, kao i na javna tijela.

Široka priroda članka 3. namijenjena je pokrivanju svih aspekata skrbi i zaštite djece u svim situacijama. On treba poslužiti za oblikovanje pravnog okvira za zaštitu prava djece s teškoćama u razvoju, kao i za postupke donošenja odluka u vezi s tom djecom. Članak 3. trebao bi biti osnova na kojoj se razvijaju programi i politike, te ga treba uvažiti prilikom

organizacije svake službe, odnosno usluge za djecu s teškoćama u razvoju, kao i prije poduzimanja bilo koje druge radnje koja utječe na njih. Najbolji bi interesi djeteta trebali oblikovati i način postupanja u institucijama i drugim objektima koji pružaju usluge za djecu s teškoćama u razvoju. Njima bi prva briga trebale biti sigurnost, zaštita i skrb za djecu, i to bi načelo trebalo prevagnuti nad bilo kojim drugim okolnostima, poput, primjerice, dodjele proračunskih sredstava.

Članak 7. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom ponovno potvrđuje ovo načelo, ističući njegovu primjenu u slučajevima djece s teškoćama u razvoju, odnosno da ga je potrebno primjenjivati prilikom provedbe svih odredbi Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Konvencije UN-a o pravima djeteta.

Pravo na život i na najbolje moguće uvjete opstanka i razvoja

Pravo na život djece s teškoćama u razvoju često se krši, i izravno i neizravno. U nekim se zajednicama djeca s teškoćama u razvoju napuštaju i ostavljaju umrijeti. Roditelji koji ubiju ili dopuste smrt takvog djeteta često su kažnjeni daleko slabijim kaznama od onih koje bi im bile dosuđene da nije riječ o djetetu s teškoćama u razvoju. U nekim je zemljama takvoj djeci u institucijama uskraćena hrana i toplina kako bi mogla umrijeti. Uz to, u zdravstvenim je sustavima raširena praksa donošenja odluka prema kojima kvaliteta života djeteta s teškoćama u razvoju ne opravdava nastavak njegova postojanja te im se, u skladu s tim, uskraćuje ili oživljavanje, ili hrana, ili tekućina. Te odluke kojima se dopušta da dijete umre opravdavaju se time da je to u najboljem interesu takve djece.

Teško je sustavno prikupiti dokaze o kršenju prava na život djece s teškoćama u razvoju jer se o propustima zaštite života takve djece ne prikupljaju podatci. Prije će se prijaviti da je njihova smrt posljedica njihovih teškoća

Djeci s teškoćama u razvoju dopušteno je umrijeti⁵⁰

Pismo koje je poslala organizacija osoba s invaliditetom iz Gambije navodi da „djeca s ozbiljnim teškoćama u razvoju ne prežive djetinjstvo. Manjak objekata za rehabilitaciju i strah od teške odgovornosti podizanja i odgajanja invalida uzrokuje zanemarivanje takve djece što, na kraju, uzrokuje njihovu smrt.“ U Južnoj Africi, Komisija za ljudska prava uložila je žalbu koja se odnosila na brojnu djecu koja su umrla, a na čijoj je smrtovnici pisalo da je uzrok smrti invaliditet, odnosno teškoće u razvoju.

u razvoju nego medicinskog zanemarivanja ili nedjelovanja. Stoga su dokazi, nužno, slučajni i nepouzdana. Unatoč tome, nevladine organizacije koje rade na terenu stalno dokumentiraju ne samo primjere djece čiji životi nisu zaštićeni nego i dokaze da su takva stajališta oblikovana politikama koje živote djece s ozbiljnim teškoćama u razvoju smatraju nedovoljno vrijednima da bi se njima opravdala proaktivna intervencija radi zaštite istih.

Prijašnji predsjednik Međunarodnog udruženja za bioetiku je, u vezi s bebama kojima je utvrđen

Downov sindrom, dao ovaj komentar: „Možda ne želimo da dijete krene na nesigurno životno putovanje ako su njegove prilike zamagljene. Kad bi se to moglo znati u najranijoj fazi tog putovanja, možda bi imali priliku za svjež početak. To znači odvojiti se od tek rođene bebe i, umjesto da idemo naprijed i svoj trud ulažemo u to da izvučemo najbolje od situacije, možemo reći ne i početi ispočetka.“⁵¹

Anketa, objavljena 2000. u medicinskom časopisu *The Lancet*, upućuje na to da je polovica doktora u Nizozemskoj prijavila primjenu

Diskriminacija beba s Downovim sindromom u Ujedinjenom Kraljevstvu⁵²

Izvjешće kojeg je 1999. odobrilo Udruženje osoba s Downovim sindromom iz Ujedinjenog Kraljevstva navodi sljedeće situacije zlostavljanja u vezi s vrijednošću života djeteta s teškoćama u razvoju:

- majci je rečeno da će ljudi od njene bebe s užasom odvrćati glavu;
- majci je rečeno da njeno dijete ne služi ničemu;
- zdravstveni stručnjaci opisuju tu djecu kao „sretne idiote“;

- šestomjesečnoj bebi nije dano sredstvo za ublažavanje boli poslije operacije srca zato što „djeca s Downovim sindromom ne osjećaju bol“;
- zdravstveni je savjetnik majci, bez da je prethodno pregledao njeno dijete, pred studentima rekao kako je djetetovo srce u takvom stanju da ga nije moguće operirati;
- roditeljima je rečeno da odu i imaju drugo dijete.

lijekova u okončanju života neizlječivo bolesnih beba, dok je u Sjedinjenim Američkim Državama jedan direktor Pedijatrijske kirurgije izradio formulu za mjerenje kvalitete života beba koje boluju od rascjepa kralježnice (*spina bifida*): $NE \times (H+S) = \text{kvaliteta života}$. NE je prirodna intelektualna i tjelesna darovitost djeteta, H je potpora iz obitelji, a S kvaliteta dostupnih socijalnih usluga. Ova je formula primijenjena u donošenju odluke o uskrati daljnjeg liječenja za 24 bebe, koje su na kraju umrle.

Konvencija UN-a o pravima djeteta priznaje pravo na život svakog djeteta. Njome se države obvezuju u najvećoj mogućoj mjeri osigurati opstanak i razvoj djece. Odbor za prava djeteta, u Općem komentaru o djeci s teškoćama u razvoju, poziva države stranke da poduzmu sve potrebne korake za uklanjanje takvih postupaka kojima se uskraćuje pravo na život, uključujući i podizanje svijesti javnosti, uspostavljanje odgovarajućeg zakonodavstva i usvajanje zakona koji osiguravaju odgovarajuću kaznu za sve koji, izravno ili neizravno, krše pravo na život, opstanak i razvoj djece s teškoćama u razvoju.

Članak 10. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom potvrđuje pravo na život (iako se, zato što se ne obraća isključivo djeci, ne bavi pitanjem prava na opstanak i razvoj). On ojačava preporuke Odbora za prava djeteta tražeći od država uvođenje mjera za zaštitu prava na život bez diskriminacije. Uz to, ta Konvencija, odredbom iz članka 25., ističe da je uskraćivanje zdravstvene zaštite, zdravstvenih usluga ili hrane odnosno tekućine osobama s invaliditetom, i to na način koji bi mogao voditi njihovoj smrti, diskriminirajuće te se mora zabraniti. Nediskriminacija u odnosu na pravo na život zahtijeva i da se prema roditeljima ili drugim osobama koje napuste dijete s teškoćama u razvoju i tako prouzroče njegovu smrt treba ponašati na jednakoj osnovi kao da su napustili posve zdravo dijete. I države bi trebale pružiti potporu i usluge roditeljima kako bi im pomogle u ostvarivanju

odgovarajuće njege za dijete (vidi i odjeljak o pravu na život u obitelji, na str. 91, koji utvrđuje obvezu država da podupiru obitelji). Kako bi spriječile zanemarivanje i usmrćivanje u institucijama, države moraju uvesti bolju obuku i temeljitiji probir osoblja, minimum standarda, pravila, redovite provjere, žalbene mehanizme i postupke pregleda.

Pravo na sudjelovanje

„Trebamo vjerovati u sebe i osporiti negativna mišljenja pokazujući koliko smo sposobni.”

„Trebamo se zalagati za vlastita prava – ne samo osloniti se na odrasle bez teškoća da to učine u naše ime.”

„Društvo vidi invaliditet. Mi ga ne vidimo. Ako nam se pruže mogućnosti, mi možemo dokazati koliko vrijedimo.”

(citati djece s teškoćama u razvoju iz Nepala⁵³)

Članak 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta utvrđuje da sva djeca, koja su u stanju oblikovati mišljenje, imaju pravo izraziti svoja gledišta o svim pitanjima koja ih se tiču te pravo da se ta mišljenja uvažavaju u skladu s dobi i zrelosti samog djeteta. Uz to, članak 12. utvrđuje da dijete ima pravo na to da ga se sasluša u svakom sudskom ili administrativnom postupku koji utječe na njega. To načelo utvrđuje jedno od temeljnih vrijednosti Konvencije. No iako su mnoge države počele tragati za načinom na koji će provesti taj članak, djeci s teškoćama u razvoju i dalje se rijetko pruža takva prilika. Inicijative poput školskih vijeća, foruma mladih, dječjih parlamenata i dječjih klubova, kao i savjetodavni postupci za otkrivanje dječjih gledišta, previše često zanemaruju djecu s teškoćama u razvoju. Povrh toga, ako žele da ih se u sudskom ili administrativnom postupku sasluša, ta djeca doživljavaju posebne poteškoće. To je djelomice tako zbog nedovoljnog truda u prilagodbi njihovim potrebama, a djelomice i zbog

predrasuda da djeca s teškoćama u razvoju nisu sposobna imati ili izraziti svoja mišljenja.

Odbor za prava djeteta naglasio je da djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo sudjelovati u društvenom životu na jednakoj osnovi s drugima. Kako bi se to njihovo sudjelovanje olakšalo, treba uvesti praktične mjere, uključujući dostupnost prijevoza, pristupačnost informacija, pomoćne uređaje, komunikacijska pomagala i tumače. Razjasnio je i da se članak

12. odnosi na djecu kao pojedince, kao skupinu i kao jedno tijelo, bilo u kontekstu obitelji, škole, zdravstvene skrbi, sudova ili zaštite djeteta, ili u kontekstu oblikovanja lokalne ili nacionalne politike.⁵⁴ Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom pojačava ovaj naglasak uvođenjem izričitih obveza država da djeci s teškoćama u razvoju omoguće pomoć u skladu s dobi i stupnjem invaliditeta kako bi mogli ostvariti svoje pravo na sudjelovanje.

Savjeti mladih osoba s invaliditetom u vezi s komuniciranjem⁵⁵

- Ne krivite i ne kritizirajte nas.
- Mi imamo osjećaje.
- Mi smo baš poput ostale djece.
- Pokažite poštovanje i ne patronizirajte nas.
- Dajte si vremena i budite sigurni da ste shvatili.
- Pričajte izravno s nama, ne samo s našim roditeljima ili skrbnicima.
- Nemojte se bojati postavljati pitanja.
- Stvarno nas saslušajte i pokušajte shvatiti.
- Budite sigurni da nas zbilja shvaćate jer sam vidio skrbnike, roditelje i druge ljude koji nisu ni znali niti se zamarali time da saznaju kako kažemo da ili ne. Ponekad ljudi kažu „poslije, poslije“, jer misle da tražimo pažnju.
- Budite smireni i uporni.
- Nemojte se bojati.
- Učite od mladih osoba.
- Pokažite da ste zainteresirani za nas, neka to bude više od posla.

Južnoafrička djeca utvrđuju kako oni mogu pokrenuti promjenu⁵⁶

Djeca u Južnoj Africi utvrdila su sljedeće čimbenike neophodne za promjenu:

- biti vlastiti zagovornik, kako bi se promijenio mentalni sklop ljudi;
- biti asertivan, kako bi došlo do ostvarenja;
- biti obaviješten o svojim pravima, kako bi se suprotstavilo povredama istih;
- prepoznati vlastite snage i talente te svoju sposobnost iskorištavanja tih talenata.

Članak 17. Konvencije UN-a o pravima djeteta ističe pravo djece na obavijesti, čija je pristupačnost preduvjet za učinkovito sudjelovanje u društvenom životu. Djeca ne mogu izraziti svoja mišljenja ili donijeti odluke na temelju znanja o činjenicama bez da su obaviještena. No djeci s teškoćama u razvoju takav je pristup često onemogućen. Velik broj djece iz zemalja u razvoju ne ide u školu, a sredstva informiranja – televizija, radio, internet i pisani materijali – često im nisu dostupna. U skladu s time, članak 21. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom uvodi državama dodatne obveze da djeca s teškoćama u razvoju budu u mogućnosti potražiti i priopćiti obavijest na jednakoj osnovi s drugom djecom i putem komunikacijskih sredstava prema njihovu izboru. To će uključiti:

- pružanje obavijesti u pristupačnim oblicima i tehnologijama koje su prikladne za razne vrste teškoća, bez pretjeranog odugovlačenja ili dodatnih troškova za dijete;
- prihvaćanje i olakšavanje upotrebe znakovnih jezika, Brailleovog pisma, augmentativne i alternativne komunikacije te svih drugih načina i oblika komunikacije po izboru osoba s invaliditetom;
- poticanje privatnih poduzeća koja pružaju usluge općoj populaciji, uključujući i usluge koje se pružaju preko interneta, da obavijesti i usluge pružaju u oblicima koji su dostupni i iskoristivi za osobe s invaliditetom.

„Jedna od onih stvari za koje mislim da su važne jest obavijestiti ljude o ovome. Lakše je donijeti dobre odluke za tu djecu ako imate sve činjenice. To bi im moglo pomoći u školi ili životu općenito jer će se zato drugi prema njima bolje odnositi i bit će bolje prihvaćeni u društvu. Što se tiče Norveške, mi imamo sredstva da to pokrenemo, no u zemljama koje to nemaju važno je države prisiliti ... da slijede prava djeteta u slučajevima djece s teškoćama u razvoju. Neka znaju da se netko bori za njih.”

(djevojka, 17, Norveška, internetska stranica organizacije Voices of Youth)

Pravo na poštovanje integriteta, dostojanstva i neovisnosti

Osobama s invaliditetom tradicionalno se uskraćuje pravo na neovisnost te osobni i tjelesni integritet. Odluke se obično donose u njihovo ime. Jednako im se tako uskraćuju mogućnosti za oslanjanje na vlastite noge, a medicinske i druge intervencije često se čine bez njihova pristanka. Prema njima se, u najbolju ruku, ponaša pokroviteljski i zaštitnički, a u najgorem smislu, nasilno i ponižavajuće. Članak 23. Konvencije UN-a o pravima djeteta ustraje na ostvarivanju uvjeta koji jamče dostojanstvo djece s teškoćama u razvoju. Članci 3. i 17. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom idu još dalje i izričito uvode pravo osoba s invaliditetom na osobnu autonomiju, neovisnost u donošenju odluka i poštovanje njihova tjelesnog i osobnog integriteta. Ta su načela za djecu s teškoćama u razvoju od neposrednog značaja, no treba ih shvatiti u kontekstu odnosa roditelja i djece.

Članak 5. Konvencije UN-a o pravima djeteta potvrđuje prava i dužnosti roditelja da svojoj djeci pruže usmjerenje i vodstvo u priznavanju njegovih potreba za brigom i zaštitom. No on ističe i da svako usmjerenje i vodstvo mora težiti tome da dijete uživa svoja prava, u skladu s njegovim razvojnim mogućnostima. To znači da:

- prava roditelja postoje samo kako bi štitila i promicala prava djece. U skladu s time, roditelji moraju djelovati na načine koji su usklađeni s načelima Konvencije UN-a o pravima djeteta i, u slučaju djece s teškoćama u razvoju, Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom;
- prava roditelja traju samo dok dijete nije sposobno samostalno ih uživati, tako da treba razmotriti razvojne sposobnosti djeteta da samostalno uživa ta prava. Podrazumijeva se da prava roditelja prestaju čim djeca dosegnu tu sposobnost.

Djeca s teškoćama u razvoju iskuse daleko veće poteškoće dok im se ne prizna sposobnost za neovisno odlučivanje. Obično ih se pretjerano

štititi, prema njima se ponaša kao prema maloj djeci i uskraćuje im se mogućnost osobne autonomije. Ta pretjerana zaštita ograničava njihovu sposobnost da se posve razviju, a može narušiti samopouzdanje i uskratiti im poštovanje njihove privatnosti i osobnog integriteta. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom održava ravnotežu između važnosti obraćanja legitimnoj roditeljskoj obvezi zaštite svoje djece s teškoćama u razvoju, koja

nemaju sposobnost samostalnog odlučivanja, i njihove obveze poštovanja rastuće sposobnosti za uživanje vlastitih prava. Članak 3., uvodeći načela osobne autonomije i neovisnosti, uvodi i zahtjev da se poštuju razvojne sposobnosti djece s teškoćama u razvoju. Pritom potvrđuje načelo ugrađeno u Konvenciju UN-a o pravima djeteta i primjenjuje ga tako da se ono odnosi na posebnu situaciju djece s teškoćama u razvoju.

Savjeti za zagovaranje u vezi s općim načelima

- Provjerite Ustav i zakone. Uključuju li posebnu zabranu diskriminacije na osnovi invaliditeta? Ako ne, skrenite pažnju državnih tijela na njihove obveze prema Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom.
- Ustrojite bazu podataka radi prikupljanja i registriranja primjera diskriminacije na osnovi invaliditeta. Ta se baza može potom uporabiti prilikom javnog zagovaranja.
- Pregledajte zakonodavstvo koje se tiče djece s teškoćama u razvoju kako biste procijenili obraća li se ono njihovim najboljim interesima. Zagovarajte izričitu uključenost načela najboljih interesa u svim bitnim zakonima i politikama.
- Provedite istraživanje s djecom s teškoćama u razvoju o njihovim sposobnostima. Jesu li pretjerano zaštićena? Može li ih se poduprijeti kako bi preuzela veću odgovornost za vlastite odluke? Što se treba promijeniti kako bi se to omogućilo?
- Poduprite razvoj mjesta na kojima djeca s teškoćama u razvoju mogu dijeliti svoje brige i izraditi poruke o preprekama za ostvarenje njihovih prava kojima će se moći obratiti onim osobama (tijelima) koje oblikuju politike.
- Istražite politike zdravstvenih tijela i bilo kojeg udruženja zdravstvenih stručnjaka o pravu na život djece s teškoćama u razvoju. Prikupite dokaze o slučajevima u kojima je to pravo na život bilo uskraćeno i uporabite ih u kampanji za promjenu zakona, politika i prakse.

Pravo na obiteljski život

Ključna pitanja

Obitelj je, najčešće, idealno okruženje za odrastanje djeteta i ima ključnu ulogu u osiguranju dobrobiti djece. Kada dijete izvučemo iz te zaštitničke okoline, ili kad je obitelj oslabljena ili nije u stanju pružiti tu skrb, dijete plaća visoku cijenu.

Do danas se premalo pažnje posvetilo uvođenju mjera za osiguranje prava na obiteljski život djece s teškoćama u razvoju ili pružanje potpore potrebne obiteljima za osiguranje zaštite te djece. U mnogim društvima predrasude, neznanje i diskriminacija, zajedno s nedostatkom lokalne potpore ili socijalne sigurnosti, smanjuju sposobnost obitelji da djetetu s teškoćama u razvoju pruže odgovarajuću skrb i zaštitu. Stigma, koja je povezana s invaliditetom, može voditi tome da se dijete skriva u kući,

odnosno da se njegovo postojanje niječe, čime su mogućnosti za ostvarenje njegovih prava krajnje ograničene. To doprinosi i tome da je, u odnosu na ostalu djecu, broj djece s teškoćama u razvoju koju podižu samohrani roditelji nerazmjerno veći jer očevi, poslije rođenja djeteta s teškoćama u razvoju, često napuste obitelj, ostavljajući majku da se s time nosi sama. U nekim će društvima i šira obitelj uskratiti svoju potporu, time dalje izolirajući majku i potkopavajući njenu sposobnost da za svoje dijete osigura odgovarajuću skrb.

U nekim društvima stručnjaci aktivno potiču obitelji da svoju djecu ostave u ustanovama. Jednom kad su djeca tamo smještena, tamo često i ostanu cijeli svoj život. Zapravo, ta su djeca zatvorena iako nisu počinila nikakav zločin, i to na neodređeno vrijeme i bez prava na žalbu. Djeca se u institucijama suočavaju s kršenjem mnogih drugih prava, prava pristupa obrazovanju i zdravstvenoj skrbi, uključenosti u društvo i zaštite od nasilja, prava na igru i mogućnost stjecanja prijateljstva, a ponekad čak i prava na život. Unatoč sve većoj svijesti o tim povredama, broj djece obuhvaćen institucionalnom skrbi i dalje je visok. Primjerice, u Srednjoj i Istočnoj Europi te baltičkim državama broj djece s teškoćama u razvoju koja su smještena u institucije udvostručio se poslije prijelaza s komunizma. Do kraja 90-ih godina, u 27 zemalja Srednje i Istočne Europe/Zajednice neovisnih država gotovo je milijun djece (1%) živjelo u institucijama, a kod gotovo trećine radilo se o djeci s teškoćama u razvoju.⁵⁷ I djeca s psihosocijalnim oštećenjima osjetljiva su na to da ih se zadržava bez da im se osigura pravo na osporavanje te odluke.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 9. – Odvajanje od roditelja

Članak 18. – Zajednička roditeljska odgovornost koju pripomaže država

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 19. – Neovisno življenje

Članak 23. – Poštovanje doma i obitelji

Nediskriminacija

Isticanjem jednakih prava u odnosu na obiteljski život, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom daje na znanje da nije prihvatljivo manje važnom smatrati zaštitu obiteljskog života djece s teškoćama u razvoju. Značaj obitelji za svako je dijete jednak, neovisno o njegovu stanju. U tom smislu, ova Konvencija ne dodaje nikakva nova načela ili obveze pored onih iz Konvencije UN-a o pravima djeteta. No ipak, njome se izjavljuje da se načelo nediskriminacije proteže na obiteljski život djece s teškoćama u razvoju i potvrđuje obvezu poštovanja tog prava.

Potporna obiteljima

U svojoj preambuli, Konvencija UN-a o pravima djeteta izričito potvrđuje obitelj kao prirodno okruženje za djecu i priznaje potrebu da djeca rastu u obitelji u „ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja“. Ističe da se obiteljima mora pružiti sva potrebna zaštita i pomoć kako bi mogli ispuniti svoje obveze. Kako bi podržala to priznanje, ona uvodi brojne odredbe koje osnažuju pravo djece na obiteljski život. Sva prava iz Konvencije UN-a o pravima djeteta odnose se na svu djecu bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, uključujući i teškoće u razvoju. Te se odredbe, stoga, odnose na djecu

Uskraćivanje prava na obiteljski život⁵⁸

Jednoj majci iz Rumunjske, nakon što su je obavijestili da joj je dijete autistično, dan je savjet da ga smjesti u ustanovu jer se njegovo stanje neće nikada poboljšati te ono neće donijeti ništa dobro, bolje rečeno, uništiti će obitelj. Ona bi ga zato trebala ostaviti u ustanovi i zaboraviti na njegovo postojanje. Unatoč toj preporuci, ona je odlučila zadržati dijete. Nažalost, dio tog proročanstva pokazao se točnim zbog duboko usađene predrasude s kojom se suočavaju djeca s teškoćama u razvoju. Njen ju je suprug, nemoćan da se bori

sa stresom, napustio. Šira obitelj nije željela imati ništa s djetetom. Njegova su mlađeg brata prijatelji često gnjavili i zadirkivali u vezi s njegovim „glupim“ starijim bratom te se, naposljetku, pribjegli nijekanju njegova postojanja. Prilikom upisa u srednju školu, mlađi je dječak vidio da na njegovim obrazovnim bilješkama piše da ima brata s ozbiljnim teškoćama u učenju. Majka je, poučena iskustvom drugih, bila uvjerena da će to otežati mogućnost da se njezin mlađi sin upiše na fakultet.

Roditeljsko zanemarivanje i zlostavljanje djece s teškoćama u razvoju⁵⁹

- Palestinsku su tinejdžericu držali u golom kavezu i davali joj samo vodu i kruh. Kako bi bila čista zalijevali su je vodom iz crijeva za polijevanje. Druge su majke svoju djecu plašile pričom da će ju pustiti da ih kazni. Poslije 14 godina, tijekom kojih su se prema njoj ponašali kao prema ovci, ispuštala je zvukove slične ovčjem meketanju.
- U Zambiji je dijete s teškoćama u razvoju bilo zaključano 15 godina jer su ga se njegovi roditelji sramili. Dijete nisu nikada oprali te je bilo uprljano fekalijama.
- U Nigeriji je petogodišnja djevojčica s meningitisom kralježnične moždine i teškoćama u učenju te tjelesnim oštećenjima

bila dvije godine zaključana u posebno kolibi koju je njen otac sagradio na svojoj farmi. Njezina je pomajka odbila primiti ju u kuću jer, navodno, nije mogla kontrolirati mokrenje i obavljanje nužde. Jela je sijeno na kome je spavala, a crijeva je praznila u travu koju je žvakala. Njezino je stanje otkriveno jer je otac od čistača ulice zatražio bilo kakve ostatke, za koje su oni mislili da su namijenjeni štetu. Poslije toga, protiv oca je pokrenut sudski postupak te je zatvoren na devet mjeseci, no pomajka nije nikako kažnjena zbog njene rodbinske veze sa sucem.

s teškoćama u razvoju na jednakoj osnovi kao i za svu ostalu djecu. One obvezuju države da osiguraju potporu za roditelje kako bi oni mogli osnažiti svoje sposobnosti za brigu o svojoj djeci. Opći komentar o djeci s teškoćama u razvoju ističe da djeca najbolju skrb ostvaruju unutar svojih obitelji te, kako bi se obiteljima omogućila učinkovita skrb za djecu, predlaže nekoliko mjera. To su:

- edukacija roditelja te braće i sestara o uzrocima teškoća i jedinstvenim potrebama svakog djeteta,

- psihološka potpora,
- pomoć pri učenju zajedničkog jezika za sve članove obitelji, poput znakovnog jezika,
- materijalna potpora, uključujući novčanu pripomoć i nužnu opremu,
- potpora u pokretljivosti i
- povremena pomoć u kući oko skrbi za osobu s invaliditetom i objekti za dnevno čuvanje tih osoba.

Rješavanje neznanja radi smanjenja rizika od oštećenja⁶⁰

Uzroci brojnih teškoća daju se spriječiti, primjerice slaba prehrana, loša medicinska skrb tijekom trudnoće ili visoke razine unošenja alkohola u organizam tijekom trudnoće. Kuharica u vrtiću u jednom selu u Mongoliji razvila je pristup iz kojega se mnogo može naučiti. Ona ne samo što kuha hranjive školske

obroke od sastojaka koje uzgaja na zemlji pored zgrade vrtića već i roditeljima daje recepte za hranjiva jela, uči ih i savjetuje kako da jedu zdravo, koje povrće da uzgajaju i kako da budu sigurni da njihove obitelji imaju uravnoteženu i hranjivu prehranu.

Potrebe roditelja⁶¹

U Južnoj Africi, nevladina organizacija Disabled Children's Action Group, koja radi s roditeljima djece s teškoćama u razvoju, tvrdi da je za osnaživanje roditelja potrebno pet elementa kako bi se oni mogli, zauzvrat, boriti za prava svoje djece:

- uspostavljanje međusobnog poštovanja između roditelja i stručnjaka koji prihvaćaju da i roditelji, poput stručnjaka, imaju određene kvalitete i vještine;
- prihvaćanje i priznavanje potreba i snaga obitelji;

- pružanje obavijesti kao neophodne osnove za donošenje razumnih odluka na temelju dostupnih obavijesti;
- stvaranje mogućnosti za izlaženje u društvo i socijalne kontakte;
- potpora razvoja ekonomske neovisnosti majki pomoću objekata za rani razvoj djeteta, osnovne edukacije odraslih te razvoja putem obuke i stjecanja vještina za samozapošljavanje.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uvodi posebne odredbe koje vode brigu o prirodi povreda prava kakve, u vezi s obiteljskim životom, dožive djeca te dodatno obvezuje države na poduzimanje potrebnih radnji kojima će se obratiti tim povredama prava. I, iako se prava u vezi s obiteljskim životom odnose na svako dijete podjednako, priroda potpore potrebne za zaštitu tog prava razlikovat će se kod svakog pojedinog djeteta. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom priznaje da su djeca s teškoćama u razvoju često napuštena, skrivana ili zanemarivana zato što roditelji ne razumiju prirodu ili uzrok tih teškoća, ili nemaju dovoljno znanja, vještina ili sposobnosti za pružanje onakve skrbi kakvu dijete treba. U skladu s time, ovom se Konvencijom uvode nove obveze da se obiteljima osiguraju „rane i sveobuhvatne informacije, usluge i potpora“ za djecu s teškoćama u razvoju.

- Naglasak je na **ranom informiranju**. Što se prije primijete ili utvrde teškoće u razvoju, to će to dijete prije početi dobivati pomoć koju treba. Primjerice, razvoj gluhog djeteta bit će ometen ako nitko ne primijeti da je dijete zapravo gluho. Takvo dijete, primjerice, neće imati priliku komunicirati, družiti se, stvarati prijateljstva, igrati se i učiti.
- Roditeljima trebaju **obavijesti** o uzrocima i prirodi oštećenja, o tome je li potrebno kakvo liječenje te kako djetetu pomoći da se prilagodi ili nadoknadi to svoje oštećenje. U slučaju, primjerice, gluhog djeteta, članovima obitelji i djetetu treba što prije osigurati pomoć u učenju znakovnog jezika kako bi se olakšala komunikacija. Obavijesti su ključne kako bi roditelj mogao razumjeti što je potrebno da svome djetetu pruži najbolju moguću njegu, te kako bi mogao vidjeti i potencijale djeteta i način na koji pomoći da se oni ostvare. Mnogi roditelji nemaju vještina, znanja i sredstava da učinkovito surađuju sa školama i službama zdravstvene skrbi, no i u tim službama često nedostaje truda da se dođe do roditelja. Škole mogu organizirati sastanke roditelja na kojima bi oni mogli podijeliti informacije o tome kako poučavaju dijete, i stalno ih obavješćivati o

djetetovu napretku kako bi im pomogli da razumiju njegovo obrazovanje. U mnogim školama tvrde da je ova vrsta uloga u roditelje jednako važna za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju kao i izravno poučavanje koje dijete primi u školi.

- Roditelji također trebaju biti **svjesni prava svog djeteta**, odnosno prava na obrazovanje, prava na to da se prema njima ponašaju na jednakoj osnovi kao i s ostalom djecom, na igru, na sklapanje prijateljstva i uključenost u društvo. Djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo izraziti svoja mišljenja, kao i pravo na to da se ta mišljenja i uvažavaju, također i unutar obitelji. Jednako tako imaju pravo biti uključeni u odluke koje ih se tiču i preuzeti odgovornost za odluke koje mogu donijeti sami za sebe. Roditelji i drugi skrbnici djece s teškoćama u razvoju često znaju biti previše zaštitnički nastrojeni te svojoj djeci ne pružiti dovoljno prostora kako bi razvila vještine, postala neovisnija i naučila upravljati rizikom. Kako bi bili sigurni da se sva ta prava poštuju, roditelje treba podupirati i ohrabrivati. Oni također imaju pravo zagovarati prava svoje djece u slučaju kad ih država ili drugi sudionici nisu posve ispunili. To može uključiti, primjerice, odbijanje škole da primi dijete s teškoćama u razvoju, propuštanje države da osigura pomagala ili uređaje koji pomažu pri kretanju ili propuštanje u prilagodbi javnih zgrada koje bi time za njih postale pristupačne.
- Roditelji trebaju **službe**, poput raznih oblika povremene pomoći u kući oko skrbi za osobu s invaliditetom, zatim pripomoć u kući, lokalne objekte za dnevno čuvanje, uređaje za kretanje, prilagodbe u kućanstvu, posebno dizajnirano pokućstvo, kao i pomoć pri pranju suđa i nabavi namirnica.

Alternative institucionalizaciji

(vidi i poglavlje „Pravo na pristup pravosuđu i pravo na slobodu“ na str. 134)

Konvencija UN-a o pravima djeteta ne spominje izričito ništa u vezi s institucionalizacijom djece s teškoćama u razvoju ili potrebama za

alternativama, iako Opći komentar daje na znanje da je Odbor za prava djeteta zabrinut zbog neprestane uporabe institucija u svrhu smještaja djece s teškoćama u razvoju u mnogim zemljama. Odbor prihvaća da, općenito, ustanove pružaju mnogo lošiju skrb i čine djecu ranjivijom na nasilje i zlostavljanje. On preporučuje da ih treba rabiti samo kao krajnju mjeru, kada je to apsolutno nužno i u najboljem interesu djeteta. Nadalje, preporučuje da se postojeće ustanove trebaju promijeniti radi pretvorbe u manje objekte koji su organizirani oko prava i potreba djeteta te da se uvedu nacionalni standardi i stroge mjere pregleda i praćenja kako bi se osigurala učinkovita provedba tih standarda.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom učvršćuje taj pomak od institucionalne skrbi priznavanjem prava osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, da žive u zajednici, što bi, ako želimo

da se ostvari, trebalo na odgovarajući način podržati nužnom potporom i lokalnim uslugama. Ona od država zahtijeva da poduzmu sve kako bi osigurale da, ako obitelj ne može skrbiti za dijete, alternativni smještaj bude ili u široj obitelji ili u obiteljskom ozračju organiziranom u zajednici.

Smještaj djece u ustanove znači i njihovo micanje od pogleda javnosti, što ih učinkovito čini nevidljivima. To je pristup koji dijete smatra problemom kojeg se treba riješiti. Filozofija koja podupire Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom ohrabruje uklanjanje socijalnih, tjelesnih, kulturnih i ekonomskih prepreka koje ometaju ostvarivanje prava, a ne uklanjanje djeteta. Uz to, treba uložiti u novačenje, obuku i potporu hraniteljskih obitelji koje mogu za dijete pružiti dom, ili ustrojiti male skupne domove gdje će djeca biti zbrinuta i potpuno sudjelovati u lokalnoj zajednici, onda kada obitelji nisu u stanju skrbiti za njih.

Nigdje nije kao kod kuće⁶²

U Rumunjskoj je, unatoč napretku u zatvaranju najgorih velikih ustanova, kvaliteta života djece koja se nisu mogla vratiti kući i dalje u vrlo žalosnom stanju. Dom u planinama, u kome je živjelo 500 djece, zatvoren je, a osamdesetero je djece smješteno u novi dom pored Bukurešta. Kad su tamo stigli, većina nije bila u stanju govoriti, hraniti se priborom za jelo, a nije imala ni najosnovnije znanje o osobnoj higijeni. Taj manjak vještina nije bio ni u kakvoj vezi s potencijalnim sposobnostima te djece, nego s potpunim zanemarivanjem brige o njima – snažna slika onesposobljujućeg učinka institucionalnog okruženja. Ta su djeca danas naučila te vještine i dano im je nekakvo

obrazovanje. No to je presumorno mjesto da bi ga zvali domom. Smrdi na urin, djeca dijele svu odjeću, pa čak i donje rublje, i nemaju nikakve privatnosti. Fizičko je okruženje oskudno, doslovno bez objekata i prostorija za igru. Jedva da ijedno od te djece ima neki kontakt sa svojom obitelji. Tim centrom upravlja doktor, a svoj se djeci dnevno daju lijekovi kojima se kontrolira njihovo ponašanje. Većina djece rijetko je, za vrijeme cijelog života, izašla iz četiri zida te ustanove. A budućnost koja ih čeka još je mračnija. Jednom kad odrastu, osim ako ih ne uzmu njihove obitelji, prebacit će ih u bolnice za dugoročnu njegu, gdje će ostati do svoje smrti.

Dokazi sa svih strana svijeta⁶³

- Dokazi koji su, tijekom 90-ih, izronili u **zemljama Istočne Europe** razotkrili su raspon zanemarivanja, što je, u nekim slučajevima, predstavljalo mučenje i nečovječno postupanje kojemu su bila podvrgnuta djeca s teškoćama u razvoju. U jednom, srećom, netipičnom sirotištu za djevojčice u **Moldaviji** djeca su bila napola izgladnjela i zanemarena. Posteljina je bila prljava, a 1996. godine tridesetero je djece umrlo od hladnoće i neuhranjenosti. Ravnatelj tog sirotišta opisao ih je kao imbecile, iako bi mnogi od njih, uz njegu, edukaciju i potporu, mogli hodati, govoriti i učiti. Za tu je ustanovu bio osiguran i novac, no većinu je isisalo osoblje. U jednom domu u **Bugarskoj** djecu s „mentalnim teškoćama u razvoju“ vezali su konopom za njihove krevete i ostavljali da se po noći, dok je grijanje bilo isključeno, smrzavaju, kako bi se uštedio novac. Godine 1995. petnaestoro je djece, odnosno jedna četvrtina stanovnika, umrlo, kao posljedica toga. U **Ruskoj Federaciji** sirotišta su često prepuna male djece koju zovu „djeca s malim mozgovima“. To može značiti svašta, od djece s rascjepom nepca, djece s rupom na srcu ili djece s cerebralnom paralizom ili Downovim sindromom. Često su ostavljena da umru jer ih nitko ne pokušava nahraniti. Nedovoljno je svijesti o tome da su ta djeca živi ljudi koji mogu učiti. Prije bi se reklo da se o njima često razmišlja kao o imbecilima.
- U jednom azilu u **Iranu** djeca su remenima i lancima bila privezana za krevete u neprirodnim i bolnim položajima. Jedan je dvanaestogodišnjak ležao doslovno razapet na betonskom podu. Udovi su mu bili razderani i upaljeni na mjestima gdje su mu se lisice zarile u meso, a žohara je bilo posvuda.
- U **Grčkoj** imati dijete s teškoćama u razvoju može se smatrati sramotnim i uzrokom loše sreće. Djeca se često smještaju u institucije. Obično se takva djeca vežu za krevete ili stavljaju u velike, zaključane dječje krevetiće s prečkama na vrhu i hrane na silu kruhom i mlijekom dok leže na leđima, te čuvaju u tim ustanovama cijelog njihova života.

Nema nasilnog odvajanja od obitelji

Konvencija UN-a o pravima djeteta ističe da se djeca ne bi nikada smjela odvajati od roditelja protiv njihove volje, osim ako to nije nužno zbog najboljih interesa djeteta kao, primjerice, kad ga roditelji zlostavljaju ili zanemaruju. Uz to, u slučajevima u kojima se razmatra odvajanje, treba porazgovarati sa samom djecom i uvažiti njihova mišljenja, u skladu s njihovom dobi i zrelosti.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom sadržava i jedan dodatni ključni zahtjev da dijete nikada ne smije biti odvojeno od svoje obitelji na osnovi invaliditeta, odnosno

teškoća u razvoju. To znači, primjerice, da doktori, socijalni radnici i drugi stručnjaci ili sudovi nikada ne smiju nametnuti odluku o smještaju djeteta odvojenom od roditelja zato što je riječ o djetetu s teškoćama u razvoju, niti smiju roditelje pritiskati da se slože s takvom odlukom. Naglasak treba biti na osiguravanju djetetovih potreba unutar, a ne izvan obitelji. I Konvencija UN-a o pravima djeteta i Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom govori da je najvažnije uvijek uvažiti najbolje interese djeteta. Prisilna institucionalizacija djece s teškoćama u razvoju predstavlja oblik diskriminacije. Ne bi bilo prihvatljivo drugoj djeci uskratiti slobodu po ovoj osnovi. Članak 15. Konvencije UN-a o pravima osoba

s invaliditetom uvodi obvezu država da, na jednakoj osnovi s drugima, osiguraju pravo osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. Njime se traži i da niti jedno uskraćivanje slobode ne bude ni nezakonito ni proizvoljno, te da se invaliditet, odnosno teškoće u razvoju, nikada ne rabe za opravdanje lišenja slobode.

Zabrana sterilizacije

U nekim se zemljama djeca s teškoćama u razvoju steriliziraju kako bi se izbjegli problemi s menstruacijom i neželjenom trudnoćom. To je nešto što se rabi čak i kao oblik „zaštite djeteta” kako, s obzirom na nerazmjerno veću ranjivost na spolno zlostavljanje, ne bi došlo do trudnoće u slučaju silovanja. Članak 21. stavak 1. točka c) Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom ističe pravo djece s teškoćama u razvoju da sačuvaju svoju plodnost. Drugim riječima, zabranjeno je sterilizirati ih, osim u slučaju kliničke potrebe. To će u

mnogim zemljama zahtijevati izmjenu zakona. U Sjedinjenim Američkim Državama, primjerice, određeni broj saveznih država ima zakone koji dopuštaju sterilizaciju djeteta s teškoćama u razvoju ako postoji mogućnost da, u slučaju trudnoće, nije u stanju skrbiti za dijete.

Sterilizacija djevojaka u Australiji⁶⁴

U Australiji su djevojčice s teškoćama u učenju, stare tek devet godina, bile sterilizirane kako bi se spriječili problemi s trudnoćom i izbjegla potreba za brigom oko menstruacije. Prema riječima povjerenika za diskriminaciju na osnovi invaliditeta, između 1992. i 1997. provedeno je 1 045 takvih sterilizacija.

Savjeti za zagovaranje prava na obiteljski život

- Pregledajte zakone o zadržavanju i institucionalizaciji djece s teškoćama u razvoju. Zagovarajte promjene koje će toj djeci dati jednaka prava na obiteljski život koja su zajamčena i drugoj djeci.
- Osmislite i omogućite obuku o pravima djece s teškoćama u razvoju za stručnjake koji rade s obiteljima, odnosno socijalne radnike, psihologe, učitelje, liječnike i stručnjake za rani razvoj djeteta.
- Porazgovarajte s roditeljima i djecom o potrebnoj potpori kako biste osigurali zaštitu prava djece s teškoćama u razvoju unutar obitelji. Stvorite saveze s roditeljskim skupinama kako biste zagovarali više sredstava i usluga kojima bi zadovoljili njihove potrebe.
- Prikupite primjere kršenja dječjih prava na obiteljski život. Tim se primjerima poslužite kod medija, zastupnika u parlamentu i osoba koje oblikuju politike kako biste podigli svijest o potrebi promjene.
- Promičite modele dobre prakse u hraniteljskoj skrbi, životu u zajednici i posvojenju. Suradujte s državom na izgradnji kampanje za novačenje hranitelja za djecu s teškoćama u razvoju.
- Osporite povrede prava na obiteljski život putem sudova.
- Prikupite dokaze o zakonima i praksi u vezi sa sterilizacijom djece s teškoćama u razvoju i borite se za izmjene u zakonima kojima će se zabraniti takva praksa.

Pravo na uključenost u društvo

Ključna pitanja

Djeca s teškoćama u razvoju suočavaju se s isključenošću iz društva na svim poljima njihova života. Tjelesne prepreke dio su problema, kao i manjak pristupačnoga javnog prijevoza ili javnih prostora, što dovodi do toga da djeca s teškoćama u razvoju nisu u mogućnosti sudjelovati u aktivnostima u kojima sudjeluju druga djeca. Te su poteškoće sastavljene od prepreka u stajalištima s kojima se susreću djeca s teškoćama u razvoju. Njihovi ih se vršnjaci klone, marginalizirana su iz društva i igre te su tjelesno i psihički zlostavljana. Kao posljedica toga, djeca s teškoćama u razvoju obično provedu najveći dio svog djetinjstva izolirana od svih uobičajenih aktivnosti povezanih s djetinjstvom.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 23. – Prava djece s teškoćama u razvoju

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 3. – Puno i učinkovito sudjelovanje u društvu

Članak 8. – Podizanje svijesti

Članak 9. – Pristupačnost

Članak 20. – Osobna pokretljivost

Članak 26. – Habilitacija i rehabilitacija

Život djece s teškoćama u razvoju u Crnoj Gori⁶⁵

Povijesno gledano, edukacija i skrb o djeci s teškoćama u razvoju u Crnoj Gori temeljili su se na medicinskom modelu koji je invaliditet, odnosno teškoće u razvoju, promatrao kao nedostatak, nenormalno stanje i medicinski problem pojedinca, uzrokovan bolešću, traumom ili nekim drugim medicinskim uzrokom. Kao posljedica toga, sve su intervencije težile „ispravljanju“ problema kako bi se djeca s teškoćama u razvoju mogla, što je više moguće, uklopiti u ideju „normalnog“. Taj naširoko prihvaćen medicinski model doveo je do toga da su odluke u vezi s obrazovanjem i njegoj djece povjerene Povjerenstvu za kategorizaciju. U većini slučajeva to je dovelo

do segregacije djece s teškoćama u razvoju od obrazovnog sustava, njihovih obitelji, njihovih vršnjaka i društva u cjelini.

Predrasude o obrazovanju djece s teškoćama u razvoju vrlo su jake među stručnjacima te u društvu u cijelosti. Golema stigma pripisana invaliditetu znači da su djeca s teškoćama u razvoju isključena iz normalnoga socijalnog kontakta i da im je prečesto uskraćena mogućnost učenja i igre s drugom djecom. Obitelji s djecom s teškoćama u razvoju osjećaju se posramljeno i najčešće skrivaju djecu u svojim kućama, tako ih posve izolirajući.

Članak 23. Konvencije UN-a o pravima djeteta utvrđuje pravo djece s teškoćama u razvoju da vode „ispunjen i pristojan život u uvjetima koji [im] jamče dostojanstvo, jačaju djetetovo oslanjanje na vlastite snage i olakšavaju njegovo djelatno sudjelovanje u zajednici“. Njime se također traži da se za djecu s teškoćama u razvoju omoguće obrazovne, zdravstvene, rehabilitacijske i rekreacijske službe te službe za zapošljavanje kako bi im se omogućilo ostvarivanje najpotpunije moguće socijalne integracije. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom kao opće načelo utvrđuje pravo djece s teškoćama u razvoju na puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje u zajednicu. Kako bi do toga i došlo, nužno je ukloniti mnoge prepreke koje onemogućavaju to sudjelovanje.

Uklanjanje kulturnih i socijalnih prepreka

„Dakle, u Indiji je najveći problem problem svijesti. Ili, bolje rečeno, nepostojanja svijesti... Uz to je povezana i vrsta stigme, što je odvratno. Postoje zakoni u kojima se kaže da ni jedna škola za 'normalnu' djecu ne smije odbiti djecu s teškoćama u razvoju, no taj se napatuk rijetko slijedi, pa većina škola odbija primiti takvu djecu. Svi ti čimbenici vode samo jednom rezultatu – ta djeca ne dobivaju obrazovanje koje zaslužuju, obrazovanje koje primaju njihovi vršnjaci.“

(djevojka, 17, Indija, citirano na internetskoj stranici UNICEF-ove organizacije Voices of Youth)

„Ovdje, u Sjedinjenim Američkim Državama, najveći je problem svijest, ili, bolje rečeno, nedostatak svijesti o situaciji u kojoj se nalaze ta djeca. Mnogi ljudi djecu s teškoćama u razvoju smatraju 'čudnom', 'nakazama' i slično, te ih

ili ignoriraju ili se prema njima loše ponašaju. Znam da postoje posebne škole za takvu djecu, no ponekad takve ustanove služe samo tome da ih izoliraju iz svakodnevnog društva.“

(djevojka, 17, SAD, citirano na internetskoj stranici UNICEF-ove organizacije Voices of Youth)

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom priznaje da je razumijevanje prirode teškoća nedovoljno te da, uz negativne stereotipe i predrasude, služi marginalizaciji djece s teškoćama u razvoju iz djelatnog sudjelovanja u društvu. Shodno tome, ona državama nameće detaljne obveze da poduzmu akciju kojom će se suprotstaviti tim stajalištima i promicati poštovanje i pozitivnu sliku osoba s invaliditetom, uključujući i:

- kampanje za podizanje svijesti javnosti koje trebaju potaknuti osjetljivost i povećati svijest društva o potencijalu i sposobnostima osoba s invaliditetom;
- njegovanje poštovanja prema pravima osoba s invaliditetom na svim razinama obrazovnog sustava;
- poticanje medija da promiču pozitivnu sliku o osobama s invaliditetom;
- razvijanje programa obuke za podizanje svijesti o pravima osoba s invaliditetom.

Jezik ima važnu ulogu u učvršćivanju, odnosno suprotstavljanju negativnim stereotipima o invaliditetu, odnosno teškoćama u razvoju. Osobe s invaliditetom borile su se godinama kako bi se suprotstavile izrazima koji su ponižavajući i uvredljivi. Važno je da državna tijela, mediji i drugi na položajima moći, kao i pojedinci u svojim svakodnevnim odnosima, potiču uporabu jezika i izraza koji su prihvatljivi osobama s invaliditetom.

Diskriminirajući i nediskriminirajući jezik

Zastarjeli ili uvredljivi izrazi	Razlozi zbog kojih nisu prihvatljivi	Trenutačno prihvaćeni izrazi
Invalidi	Okuplja ljude u jednu istovrsnu kategoriju, patronizira, ne odražava individualnost, jednakost ili dostojanstvo osoba s invaliditetom	Osobe s invaliditetom
Hendikepirani	Podrazumijeva da osobe s invaliditetom trebaju milosrđe Invaliditet nije hendikep: hendikep su stajališta i arhitektura	Osobe s invaliditetom
Priznaje svoj invaliditet	Invaliditet nije nešto što ljudi „priznaju” ni što bi trebali priznavati	Kaže da ima invaliditet
Normalan, zdrav, cjelovit	Podrazumijeva da osoba s invaliditetom nije normalna	Osoba bez invaliditeta
Hrabar	Podrazumijeva da je osoba hrabra zbog svog invaliditeta	Prevladao je svoj invaliditet; uspješan, produktivan
Gluh i nijem Nijem Gluhonijem	Podrazumijeva duševnu nesposobnost, samo zato što je netko gluh ne znači da ne može govoriti	Gluh Neverbalan Slabo čuje Osoba koja ne govori Ne može govoriti Rabi sintetički govor
Privezan za invalidska kolica	Invalidska kolica ne privezuju, ona ljude čine pokretljivima	Rabi invalidska kolica Korisnik invalidskih kolica Osoba koja se služi invalidskim kolicima
Bogalj Obogaljen	Engleska riječ „cripple“ dolazi od staroengleske riječi koja znači „puzati“, upotrebljava se i kad želimo označiti nešto što je inferiornije od nas, to je dehumanizirajuće	Ima invalidno stanje Tjelesni invaliditet

Diskriminirajući i nediskriminirajući jezik *nastavak*

Zastarjeli ili uvredljivi izrazi	Razlozi zbog kojih nisu prihvatljivi	Trenutačno prihvaćeni izrazi
Deformiran	Podrazumijeva da je osoba odvratna i čudna	Višestruki invaliditet
Nakaza Biljka	Dehumanizirajuće	Ozbiljan invaliditet
Ćaknut Lud Psihopat Manijak Luđak	Stigmatizirajuće Učvršćuje negativne stereotipe	Poremećaj u ponašanju Emocionalni invaliditet Osoba s psihosocijalnim invaliditetom
Retardiran	Stigmatizirajuće	Kasni u razvoju
Mentalno defektan Spor Priprost Kreten Idiot	Podrazumijeva da osoba ne može učiti	Razvojni invaliditet Duševni invaliditet
Mongoloid	Smatra se uvredljivim	Osoba s Downovim sindromom
Oštećen pri porodu	Podrazumijeva da nešto nije bilo u redu s porođajem	Urođeni invaliditet
Kepec	Zastarjeo izraz, smatra se uvredljivim	Osoba niskog stasa
Posebne potrebe	One nisu posebne za određenu osobu, nego su uobičajene Izraz podrazumijeva nešto što dijete odvađa od drugih, no sva su djeca različita i takvima ih treba poštovati	Učenje uz potporu Dodatne potrebe za učenjem

Mediji mogu imati ključnu ulogu u suprotstavljanju preprekama za uključivanje osoba s invaliditetom u društvo:

- poštujući integritet – mediji su obvezni izbjegavati učvršćivanje negativnih ili patronizirajućih stereotipa i nikada ne bi smjeli dopustiti programe ili članke kojima se vrijeđaju, kleveću ili zlostavljaju djeca s teškoćama u razvoju;
- povećanjem vidljivosti – mnoga negativna stajališta prema osobama s invaliditetom održavaju se zato što se ti ljudi većinom ne vide u društvu. Mediji bi se trebali potruditi stvoriti prilike za puno sudjelovanje u svim oblicima medija, primjerice zapošljavanjem osoba s invaliditetom (uključujući djecu s teškoćama u razvoju) kao voditelja, novinara, urednika i komentatora, ali i uvesti likove s invaliditetom u sapunice, drame i komedije;
- promicanjem pristupa – većina je medija nepristupačna za osobe s invaliditetom. Mediji bi se trebali posavjetovati s predstavnicima iz organizacija za promicanje interesa osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, o tome kako ih učiniti pristupačnijim putem široke lepeze komunikacijskih oblika i tehnologija;
- suprotstavljajući se kršenju prava – mediji imaju važnu ulogu u razotkrivanju kršenja prava i pozivanju tijela vlasti da ispune svoje obveze prema Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

Uklanjanje fizičkih prepreka

Fizičkim svijetom dominiraju velike prepreke koje djeci s teškoćama u razvoju priječe sudjelovanje u „normalnom životu”. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom od država traži da utvrde i poduzmu mjere za uklanjanje tih prepreka te djeci s teškoćama u razvoju omoguće pristup zgradama, cestama, prijevozu te unutaršnjim i vanjskim objektima, uključujući škole, zgrade, medicinske objekte i radna mjesta u urbanim i u ruralnim područjima.

Kako bi to ostvarile, države moraju:

- razviti i promicati minimum standarda i smjernice za osiguranje pristupačnosti javnih objekata i službi;
- osigurati da privatna tijela koja osiguravaju neke sadržaje i službe za javnost vode brigu o potrebi da one budu pristupačne osobama s invaliditetom, što može uključiti, primjerice, privatne autobusne tvrtke, privatne škole ili objekte koji služe za njegu;
- osigurati obuku za sve one kojih se tiču pitanja pristupačnosti, primjerice administratore, arhitekte, prijevoznike i planere;
- uvesti univerzalni dizajn (za definiciju vidi Pojmovnik).

Komentari i pitanja dani u prisutnosti djece s teškoćama u razvoju⁶⁶

• Je li on Downov sindrom?	mirna?	• Koje sramote!
• Je li ona spastična?	• Je li opasan?	• Koja šteta!
• Govori li ona?	• Postoji li lijek za to?	• To je tako tužno!
• Je li on tvoj?	• Jeste li pokušali s nadoknadom?	• Jadni njegovi roditelji!
• Hoće li mu biti bolje?	• Jeste li pokušali prehranu bez mliječnih proizvoda?	• Koja tragedija!
• Je li rođena takva?	• Možeš li ju ušutkati?	• Jadno stvorenje!
• Čini li to uvijek?		• Nikad se nije trebala roditi.
• Možeš li osigurati da bude		

Prevladavanje izazova⁶⁷

„U našem gradu nema nikakvih pogodnosti za osobe s invaliditetom i ja svaki dan moram prevladati mnoge poteškoće kako bih se kretao, išao u školu i komunicirao s prijateljima. Kad mi je bilo sedam mjeseci, obolio sam od dječje paralize. Do pete godine nisam bio u stanju ni stajati. Poslije operacije, uz pomoć korzeta, ortoze i druge opreme za potporu, dobio sam priliku hodati i, zahvaljujući trudu moje majke, uskoro sam mogao pohađati školu zajedno s mojim prijateljima i vršnjacima. Ove sam se godine upisao na Armensko državno sveučilište za strojarstvo, a volio bih nastaviti i postdiplomsko obrazovanje. Naravno, kampusi na sveučilištu nisu pristupačni za osobe s invaliditetom, nema dizala, nema pristupačnoga javnog prijevoza kojime bih se mogao služiti da dođem do sveučilišta. Unatoč tim poteškoćama, svaki dan pohađam nastavu. Teškoće ne plaše ni mene ni moju obitelj.

Moja se baka iznenadila kad je čula da sam ja jedini učenik na sveučilištu koji se razlikuje od drugih. Naravno, ljudi poput mene rijetko se vide u šetnji ili na javnim mjestima. Zbilja bih volio da ova Konvencija prisili moju zemlju na pažljivije postupanje prema ljudima s različitim problemima te da stvori jednake mogućnosti za sve. Nismo li svi građani iste države? Nemamo li jednaka prava?

Siguran sam da bismo svojoj djeci trebali više govoriti o pravima koja se jamče ovom Konvencijom, a donositeljima odluka više o njihovim dužnostima.”

(Ashot Arsenyan, sedamnaestogodišnji dječak, Republika Armenija)

Nepristupačnost interneta⁶⁸

Internet može stvoriti mogućnosti za svakoga, no većina tih mogućnosti za osobe s invaliditetom nije pristupačna. Krajem 2006. izvršena je procjena stotinjak vodećih internetskih stranica u 20 zemalja prema međunarodnim smjernicama za pristupačnost, koje je utvrdio Konzorcij za World Wide Web (W3C). Pregledane internetske stranice uključivale su i one usmjerene na putovanja, financije, medije, državna tijela i maloprodaju.

Anketa je otkrila da većina od stotinu pregledanih internetskih stranica nije zadovoljila međunarodne standarde pristupačnosti. I, doista, samo je tri stranice ostvarilo minimum

standarda pristupačnosti. I dok bi se neke stranice mogle jednostavno nadograditi kako bi se prilagodile osobama s invaliditetom, kod drugih bi to zahtijevalo mnogo posla.

Učiniti informacijske tehnologije pristupačnim za osobe s invaliditetom nije samo pitanje ljudskih prava; to je vrlo dobro i za poslovanje. Istraživanja pokazuju da se pristupačne stranice pojavljuju na višim mjestima na rang-ljestvici pretraživača te mogu uštedjeti troškove za internetsko održavanje, a tvrtkama koje su u pozadini stranica omogućiti pristup uglavnom netaknutoj bazi klijenata.⁶⁹

Uklanjanje komunikacijskih prepreka

Izolacija i isključivanje koje doživljavaju djeca s teškoćama u razvoju velikim su dijelom uzrokovani nedostatkom pristupačnih obavijesti, tumačenja i pomoći. Bez toga mnoga djeca s teškoćama u razvoju nisu u stanju komunicirati ni potpuno se uključiti u vanjski svijet. U skladu s time, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom od država traži da, na jednakoj osnovi s drugima, osiguraju pristup obavijestima, komunikacijskim i drugim službama, uključujući i elektroničke i hitne službe. U njoj se također traži da države osiguraju:

- u svim javnim zgradama i objektima znakove na Brailleovom pismu i u formatima koji su jednostavni za razumjeti;
- oblike žive pomoći i posrednika, uključujući vodiče, čitače i profesionalne tumače znakovnog jezika koji će pripomoći u pristupu zgradama i drugim objektima otvorenima za javnost.

Uklanjanje prepreka za kretanje

„Gradske su ceste uske i nemaju kolnika. Izgrađeni su ležeci policajci kako bi se spriječila prebrza vožnja, no pritom nas nisu pitali za mišljenje te su ti ležeci policajci zapravo prepreka za invalidska kolica. Naša su prava narušena jer smo isključeni kao korisnici ceste.”

„Iako postoji ograničena služba prijevoza, treba se predbilježiti ranije te ju najčešće rabe stariji ljudi. To znači da svoje živote trebamo organizirati prema rasporedu, dok djeca bez invaliditeta mogu spontano djelovati.”

(glasovi djece iz Južne Afrike⁷⁰)

Manjak pokretljivosti tjera mnogu djecu s teškoćama u razvoju u izolaciju i ovisnost. Ona ne mogu sudjelovati u aktivnostima u kojima sudjeluju njihovi vršnjaci jer nedostaje pristupačnih objekata gdje bi to mogli činiti. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uvodi obvezu država da poduzmu mjere za promicanje osobne pokretljivosti i neovisnosti, uključujući:

- osiguranje uređaja za osobnu pokretljivost

kada i gdje ih djeca s teškoćama u razvoju trebaju, i to po pristupačnoj cijeni;

- pomaganje djeci s teškoćama u razvoju da dobiju pristup kvalitetnim pomagalicama, uređajima i pomoćnoj tehnologiji za kretanje, po pristupačnoj cijeni;
- osiguranje obuke o vještinama pokretljivosti i za djecu s teškoćama u razvoju i za osoblje koje s njima radi;
- poticanje proizvodnje pomagala, uređaja i pomoćne tehnologije za kretanje koje vodi računa o svim aspektima pokretljivosti za djecu s teškoćama u razvoju.

Izgradnja kapaciteta za inkluziju

Djeca s teškoćama u razvoju trebaju potporu koja će im omogućiti da ostvare i održe najveću moguću neovisnost i puno sudjelovanje i inkluziju u svim aspektima života. Manjak obuke, službi i objekata doprinosi socijalnoj izolaciji i ovisnosti. Konvencija UN-a o pravima djeteta ističe da se mora osmisliti pomoć kako bi djeca s teškoćama u razvoju imala učinkovit pristup obrazovanju, obuci, zdravstvenim službama, rehabilitacijskim službama, pripremi za zaposlenje i mogućnostima rekreacije. Sve se te usluge trebaju usmjeriti na ostvarivanje najpotpunije moguće integracije u društvo i na individualni napredak.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom još konkretnije obvezuje države stranke da razvijaju službe i programe za rehabilitaciju i rehabilitaciju na polju zdravstvenih, obrazovnih i socijalnih službi, koji su:

- osigurani u najranijoj mogućoj fazi, multidisciplinarni i temelje se na potrebama i snagama pojedinca;
- smješteni što je bliže moguće zajednicama u kojima žive djeca s teškoćama u razvoju;
- osmišljeni tako da podupiru sudjelovanje i inkluziju u zajednicu, kao i u svim ostalim aspektima društva.

Traži se i osiguranje početne i trajne obuke stručnjaka i osoblja koje radi na rehabilitaciji i rehabilitaciji te promicanje dostupnosti, znanja i uporabe pomoćnih uređaja i tehnologija važnih za rehabilitaciju i rehabilitaciju.

Savjeti za zagovaranje prava na socijalnu inkluziju

- Izradite s djecom s teškoćama u razvoju film koji dokumentira i ističe višestruke prepreke koje sprječavaju njihovo uključivanje u svakodnevni život.
- Izgradite potporu među novinarima i urednicima programa radi promicanja pozitivne svijesti o invaliditetu.
- Poduprite razvoj savjetodavnih skupina djece s teškoćama u razvoju koje državnim tijelima mogu dati savjete u vezi s pitanjima socijalne inkluzije i uklanjanja prepreka.
- Okupite skupinu parlamentarnih zastupnika i ključnih predstavnika medija te ih odvedite na brojna javna mjesta kako bi pokazali prepreke koje nameću djeci s teškoćama u razvoju.
- Provedite kampanju kojom od državnih tijela tražite da se obvežu na to da će, prilikom provedbe politika koje se tiču socijalne inkluzije, odnosno dizajna novih rubnika, zgrada, prijevoza itd., uvijek tražiti savjet osoba s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju.
- Lobirajte da državna tijela rade prema univerzalnom dizajnu.

Pravo na obrazovanje

Ključna pitanja

„... interakcija s drugima najveće je pomagalo za učenje, a za djecu je korisna interakcija djece svakojakih sposobnosti, no budući da su djeca, svima im, neovisno o njihovoj sposobnosti, treba pomoć pri učenju.”

(djevojka, 20, Australija, s internetske stranice UNICEF-ove organizacije Voices of Youth)

Izazovi s kojima se suočavaju djeca s teškoćama u razvoju u ostvarivanju svog prava na obrazovanje vrlo su duboki. To su:

- **manjak pristupa** – procjenjuje se da gotovo 90% djece s teškoćama u razvoju u zemljama u razvoju ne ostvari nikakvo formalno obrazovanje. Nije vjerojatno da će se obveze koje je utvrdio globalni pokret Obrazovanje za sve (Education for All) i milenijski razvojni cilj sveopćeg pristupa osnovnom obrazovanju do 2015. za većinu djece s teškoćama u razvoju i ostvariti;
- **nedostatak prepoznavanja i procjene** – potrebe mnoge djece nisu utvrđene u ranoj fazi razvoja niti je izvršena njihova procjena i stoga ne mogu ostvariti potporu i pomoć koju trebaju. Time se djeci uskraćuje mogućnost da ostvare svoj puni potencijal;
- **slabija kvaliteta** – čak i tamo gdje djeca s teškoćama u razvoju imaju pristup obrazovanju, ono je, za mnogu djecu, slabije kvalitete, slijedi drugačiji nastavni plan, odvija se u segregiranom okolišu i rijetko doseže razinu veću od osnovne;
- **segregacija** – mnoga su djeca s teškoćama u razvoju poslana u segregirane posebne škole, što, u mnogim slučajevima, uključuje i internate u kojima takva djeca provedu većinu svog djetinjstva. Ovaj ih sustav lišava obiteljskog života i uključenosti u njihovu lokalnu zajednicu te ih ograničava na život u instituciji gdje su zatvoreni od vanjskog svijeta;
- **diskriminacija** – od manjeg broja djece s teškoćama u razvoju, koja imaju pristup školi, velik ih se broj ispiše upravo zbog diskriminacije, manjka odgovarajućih sredstava i prikladno obučениh učitelja, te zadirivanja od strane vršnjaka.

U svom Općem komentaru o ciljevima obrazovanja, Odbor za prava djeteta primijetio je da se diskriminacija širi i u mnogim službenim i neslužbenim obrazovnim sustavima.⁷¹ No bez pristupa obrazovanju, djeci s teškoćama u razvoju uskraćena je mogućnost da razviju svoj potencijal, dugoročno imaju male mogućnosti za zaposlenje te su osuđena na ostanak u zamci siromaštva do kraja svog života. Stoga ne iznenađuje da je suprotstavljanje ovoj mračnoj slici jedan od najvažnijih prioriteta pokreta osoba s invaliditetom. Obrazovanje je osnovni put za suprotstavljanje uvriježenom isključivanju iz društva, siromaštvu, marginalizaciji i stigmi s kojom se suočavaju djeca s teškoćama u razvoju u tolikom broju zemalja diljem svijeta.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 28. – Pravo djeteta na obrazovanje

Članak 29. – Ciljevi obrazovanja

Članak 23. – Prava djece s teškoćama u razvoju

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 24. – Pravo na inkluzivno obrazovanje

Ostvarivanje obrazovanja u Srbiji⁷²

Osnovno i srednje obrazovanje djece s teškoćama u razvoju danas u Srbiji obavlja se u: 1) posebnim školama za djecu s teškoćama u razvoju, 2) posebnim razredima za učenike s teškoćama u razvoju u redovnim školama i 3) redovnim obrazovnim razredima gdje se učenici s teškoćama u razvoju obrazuju zajedno s njihovim vršnjacima bez tih teškoća.

1. U školskoj godini 2002./2003. u Srbiji je u 85 posebnih škola bilo upisano 8 829 učenika s teškoćama u razvoju, no samo njih 1 269 išlo je u srednje škole. Većina posebnih škola poučava učenike koji su etiketirani kao „mentalno retardirani”, a pouku provode „defektolozi”, učitelji obučeni za rad s djecom s teškoćama u razvoju, čija se profesionalna obuka prvenstveno temelji na medicinskom modelu.

2. U 70 redovnih obrazovnih ustanova s posebnim razredima nastavu je pohađalo 1 374 djece s teškoćama u razvoju. Njih je, ponovno, poučavalo 155 „defektologa” i 97 učitelja drugačije formalne stručne obuke.

3. Nema podataka o broju djece s teškoćama u razvoju uključene u redovne obrazovne razrede, no neki izvori ugrubo procjenjuju da ta brojka ne prelazi 15% ukupne populacije djece s teškoćama u razvoju.

Vrlo je malo djece s teškoćama u razvoju uključeno u predškolsko obrazovanje. UNICEF-ova analiza cjelokupnoga obrazovnog sustava upućuje na zabrinjavajuću situaciju u kojoj je samo 1% sve djece s teškoćama u razvoju predškolske dobi uključeno u javni obrazovni sustav u odnosu na 27% sve djece u Srbiji.

Obrazovanje tijekom ranog djetinjstva

Pristup obrazovanju tijekom ranog djetinjstva koristan je za svu djecu, no posebno je značajan za djecu s teškoćama u razvoju, od koje mnoga trebaju dodatnu potporu da nadoknade prepreke s kojima se suočavaju zbog njihovih teškoća. Primjerice, dok su djeca koja čuju od rođenja izložena jeziku, gluha djeca nemaju tu mogućnost i trebaju pomoć u postizanju vještina komunikacije i priliku nadoknaditi učenje koje im, nužno, nedostaje. Ako nemaju pristup ranom obrazovanju, ta će djeca u vrijeme kad bi trebala krenuti u osnovnu školu od početka biti u nepovoljnijem položaju.

Ni Konvencija UN-a o pravima djeteta ni Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom ne upućuje izriekom na obrazovanje tijekom ranog djetinjstva. No Odbor za prava djeteta je, u svom Općem komentaru o ranom djetinjstvu, izjavio da pravo na obrazovanje tijekom ranih godina tumači tako da to pravo počinje rođenjem, i da je u uskoj vezi s djetetovim pravom na najveći mogući razvoj, kako je obrađeno u člancima 6. i 29. Konvencije UN-a o pravima djeteta.⁷³ A u svom Općem komentaru o djeci s teškoćama u razvoju Odbor je posebno naglasio važnost obrazovanja tijekom ranog djetinjstva kao sredstva kojime se može provesti rano utvrđivanje i procjena bolesti te potom odgovoriti na takvo stanje. Drugim riječima, holističko tumačenje Konvencije

UN-a o pravima djeteta, usklađeno s obvezom promicanja najboljih interesa djece s teškoćama u razvoju i njihovom nediskriminacijom, zahtijevat će od država da ulože u osiguranje kvalitetnog obrazovanja tijekom ranih godina za svu djecu, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. Takvo obrazovanje treba biti inkluzivno i osmišljeno na način da se može lako prilagoditi pojedinačnim potrebama djece.

Pristup obrazovanju

„Sve dok ta djeca ne dobiju jednako obrazovanje, ona ne mogu biti neovisna ni ostvariti vlastitu autonomiju.”

(djevojka, 17, Indija, s internetske stranice UNICEF-ove organizacije Voices of Youth)

Konvencija UN-a o pravima djeteta potvrđuje pravo na obrazovanje za svako dijete. Njome se također ističe da to treba osigurati na osnovi jednakih mogućnosti. U tu svrhu države moraju osigurati da djeca s teškoćama u razvoju dobiju obrazovanje na jednakoj osnovi kao i druga djeca. To znači da imaju pravo na besplatno i obvezno osnovno obrazovanje, na srednje obrazovanje, koje je besplatno gdje god je to moguće, te visoko obrazovanje na osnovi sposobnosti. Djeci s teškoćama u razvoju treba osigurati pomoć i obavijesti kako bi se omogućilo da, na temelju obavijesti koje su dobili, samostalno donesu odluku o budućem pozivu i karijeri.

Daljnje rodne nepogodnosti slijepih djevojčica⁷⁴

U Indiji su slijepe djevojčice posebno pogođene diskriminacijom u odnosu na obrazovanje. Primjerice, u New Delhiju je, tijekom 90-ih prošlog stoljeća, od deset škola za slijepu djecu samo jedna bila predviđena za djevojčice, a jedna je bila mješovita. Samo 10% slijepe djece u Aziji ima pristup obrazovanju, a velik je postotak slijepih djevojaka nepismen. Napori za promicanje prava djevojčica na obrazovanje i dalje ne dopiru do slijepih djevojčica.

Uganda – promicanje pristupa obrazovanju za djecu s teškoćama u razvoju⁷⁵

Uganda jamči besplatno osnovno obrazovanje za do četiri djeteta u svakoj obitelji, a prvenstvo u tome imaju djeca s teškoćama u razvoju. Kao posljedica toga, broj djece upisane u osnovnu školu porastao je s 2,5 milijuna iz 1996. na 7,6 milijuna u 2003. godini, dok se broj učitelja popeo s 38 000 iz 1980. na više od 90 000 u 1998. godini.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom još detaljnije obrađuje ta prava. Prvo, njome se potvrđuje apsolutno pravo djece s teškoćama u razvoju na obrazovanje bez diskriminacije i na temelju jednakih mogućnosti. Njome se traži i da vlade vode brigu o sljedećem:

- Invaliditet nikada ne smije biti osnova za isključivanje djeteta iz osnovnog ili srednjeg obrazovanja. Trenutačna praksa u nekim zemljama, kao npr. kategorizacija nekih skupina djece kao „nesposobne za poučavanje”, zabranjena je.

- Djeca s teškoćama u razvoju moraju biti u mogućnosti pristupiti inkluzivnom i kvalitetnom osnovnom i srednjem obrazovanju na jednakoj osnovi s drugima s kojima žive u istoj zajednici. Ova odredba traži da djeca s teškoćama u razvoju pohađaju svoje lokalne škole baš kao i sva druga djeca.

Kako bi se osigurala posvemašnja provedba tog prava, prvenstvenu odgovornost za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju trebaju snositi ministarstva obrazovanja, koja to pravo trebaju

Škole se trebaju prilagoditi djeci, a ne očekivati da će se sva djeca prilagoditi školama⁷⁶

„Kad mi je bilo devet godina uklonili su mi tumor na mozgu, a od tada imam problema s očima. Prije operacije bio sam jedno od pametne djece koja su išla u normalnu školu. Moj mi je učitelj dopustio da se vratim u školu gdje sam bio posve prihvaćen. Nisam imao nikakvih poteškoća. No u srednjoj sam školi imao učitelja koji mi nije želio

pomoći. Mom prijatelju nije dopustio da mi čita što je pisalo na ploči, a mene je izbacio iz razreda i rekao da odem u bolnicu gdje i pripadam. Potom sam poslan u posebnu školu. Ja se osjećam kao i svako drugo dijete – učitelja iz matematike treba obrazovati. Učitelji trebaju naučiti prilagođavati svoje metode.”

provoditi na jednakoj osnovi prema kojoj se obrazuju druga djeca te djeci s teškoćama u razvoju time dati jednaka prava. Ono ne smije ostati, kao što to često biva, dijelom zaduženja ministarstava socijalne skrbi.

Prepreke za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju postoje na brojnim razinama, koje se moraju obraditi ako želimo ostvariti pravo na obrazovanje. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uvodi posebne obveze radi osiguranja provedbe tih odredbi, kao i pristupa obrazovanju za djecu s teškoćama u razvoju. Te obveze su:

- rano utvrđivanje i procjena stanja djece;
- zakonodavstvo koje potvrđuje prava djece s teškoćama u razvoju na obrazovanje na jednakoj osnovi s drugima;
- „razumna prilagodba” škola (za definiciju vidi Pojmovnik) kako bi bile fizički pristupačne za svu djecu;
- osiguranje pristupačnog prijevoza do škole;
- osiguranje potrebnih pomagala i prilagodbi kojima će se svoj djeci omogućiti da uče na jednakoj osnovi;

- fleksibilnost nastavnog programa i metoda poučavanja;
- podizanje svijesti učitelja, roditelja, vjerskih i lokalnih vođa radi širenja razumijevanja o invaliditetu i pravima djece;
- osiguranje učinkovitih individualiziranih mjera potpore radi najvećega mogućeg akademskog i socijalnog razvoja djece, uključujući:
 - omogućavanje učenja Brailleovog pisma, alternativnih skripti, augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i oblika komunikacije, orijentacije i vještina kretanja,
 - omogućavanje djeci s oštećenjima sluha učenje znakovnog jezika i promicanje jezičnog identiteta zajednice gluhih te
 - osiguravanje da je obrazovanje slijepe, gluhe i gluhoslijepe djece omogućeno na najprikladnijem jeziku i sredstvima komunikacije;
- obuka i zapošljavanje učitelja koji su osposobljeni za rad u inkluzivnom okruženju te, tamo gdje je to potrebno, na znakovnom jeziku ili Brailleovom pismu.

Vrijednost obuke učitelja⁷⁷

U udaljenoj zajednici u Mongoliji živi tridesetero djece s teškoćama u razvoju koja bi trebala ići u školu. Od njih tridesetero, troje nije uopće u stanju pohađati nastavu. Njihove su teškoće vrlo ozbiljne i žive u posebno izoliranim dijelovima zemlje. Lokalnu je učiteljicu organizacija Save the Children obučila za rad s djecom s teškoćama u razvoju te je ona, poslije te obuke, blisko radila s djecom s teškoćama u razvoju. Bila je vrlo revna u tome da dopre do djece koja ne mogu pohađati školu te je, uz pomoć

liječnika i Udruženja roditelja djece s teškoćama u razvoju, obilazila njihove obitelji kako bi radila s njima. Tijekom vremena razvila je paket za učenje na daljinu te sada ta djeca povremeno dolaze u školu, no dolaze i njihovi roditelji radi obuke i potpore te potom poučavaju svoju djecu kod kuće. Ta je učiteljica izradila materijale i pakete za učenje kod kuće. Škola je rekla kako je za obuku odabrala upravo tu učiteljicu jer je toliko predana i jer su znali da će iz te obuke zbilja izvući najviše, što se pokazalo točnim!

Propuštanje prilagodbe⁷⁸

U jednoj školi u Salvadoru, učionica 7. razreda nalazila se na gornjem katu. Dijete u invalidskim kolicima koje je došlo u taj razred zamolilo je da se učionica zamijeni nekom učionicom u prizemlju. Rečeno mu je da se nastava 7. razreda oduvijek odvijala u toj učionici i da to nije moguće promijeniti. U skladu s time, trebalo ga je podizati na početku dana i spuštati na kraju dana. Budući da su zahodi bili u prizemlju, cijelog se dana njima nije mogao služiti.

Kvalitetno inkluzivno obrazovanje

„Postigao sam bolje rezultate na ispitu od svih učenika iste godine koji su pohađali posebne škole ne zato što sam pametniji, nego zbog mogućnosti koje imam i koje su mi bile dane.”
(slijepi student iz Velike Britanije, govoreći na Ad Hoc Odboru UN-a u New Yorku)

„Davatelji skrbi ne razumiju da smo svi različiti, iako imamo istu bolest. Ono što želimo reći svim odraslima koji o nama skrbe jest da je riječ o 48 različitih osobnosti. Nema vrste osobnosti pod imenom mišićna distrofija.”⁷⁹

(izjava iz skupine od 48-ero djece s mišićnom distrofijom iz Francuske)

Nije dovoljno da djeca s teškoćama u razvoju imaju pristup obrazovanju. *Ono također mora biti inkluzivno (uključivo)*. Ujedinjeni su se narodi jasno obvezali na promicanje inkluzivnog obrazovanja još 1994. godine, u Izjavi iz Salamance, koja je pozvala države da „usvoje kao pitanje prava ili politike načelo inkluzivnog obrazovanja, kojime će se sva djeca upisivati u redovne škole, osim ako postoje razlozi koji nalažu drugačije postupanje”.⁸⁰ UNESCO, kao vodeća UN-ova agencija za obrazovanje, daje sljedeću definiciju inkluzije: „Inkluzija je proces koji se obraća i odgovara na raznolikost potreba svih učenika putem povećanog sudjelovanja

u učenju, kulturama i zajednicama te teži smanjenju isključivanja unutar i iz obrazovanja. Ona uključuje promjene i izmjene u sadržaju, pristupu, strukturama i strategijama, zajedničku sliku koja pokriva svu djecu odgovarajućeg raspona godina i uvjerenje da je redovni sustav dužan obrazovati svu djecu... Inkluzija se bavi utvrđivanjem i uklanjanjem prepreka...”⁸¹

Konvencija UN-a o pravima djeteta ne zahtijeva posebno inkluzivno obrazovanje, iako, kao što je spomenuto, ustraje na pravu na obrazovanje na temelju jednakih mogućnosti i na obrazovanju osmišljenom za postizanje najveće moguće integracije djece u društvu. Odbor za prava djeteta ipak je istaknuo da bi inkluzivno obrazovanje trebalo biti cilj obrazovanja djece s teškoćama u razvoju te sve države potiče da pokrenu programe koji su usmjereni ostvarenju inkluzivnog obrazovanja.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom ide još dalje i inzistira na inkluzivnom obrazovnom sustavu na svim razinama. Važno je istaknuti da sam smještaj isključene djece u redovno okruženje ne znači nužno i ostvarenu inkluziju. Ona se može postići samo obraćanjem svim aspektima obrazovanog sustava, uključujući nastavni program, metode poučavanja, kulturu same škole i školsko okruženje. Sve se razine sustava trebaju

„Nije li posebno obrazovanje bolje za djecu s ,posebnim potrebama?’”⁸²

Istraživanja u Ujedinjenom Kraljevstvu potvrđuju da se mnogi dokazi, izneseni radi obrane prakse „posebnog” obrazovanja, ne mogu obraniti.

- **Posebne su škole bolje opremljene i imaju više sredstava**, no unatoč većim davanjima po studentu imaju manji ukupni proračun i manjak kapaciteta kojime bi osigurali lepezu sadržaja koje imaju redovne škole, poput knjižnica i kabineta za tehnologiju, glumu i šport. Mnogi visoki troškovi posebnih škola, primjerice za prijevoz, obroke, postupak odabira i drugi, nisu nužno korisni djeci koju bi bilo bolje premjestiti u redovne škole.
- **U posebnim je školama velik broj osoblja**, no to često ne ide u prilog učenicima, za koje je primijećeno da previše

vremena provode u iščekivanju nastave i ponavljanju jednostavnih zadataka. Osoblju u posebnim školama često nedostaje predmetna specijalizacija, dostupna u redovnim školama.

- **Posebne škole štite od obrazovnih propusta i nasilja u školi**, no zaštita od propusta često je na štetu pružanja mogućnosti. A nasilje u školi vidljivo je i u posebnim, baš kao i u redovnim školama. Promicanje inkluzivnih kultura u svim redovnim/običnim školama sigurno je bolji način bavljenja tim problemom nego odvajanje djece.

prilagoditi kako bi se osigurala prilagodba sustava djetetu, umjesto da se od djeteta očekuje da se prilagodi sustavu.⁸³

Na **nacionalnoj** razini, to od država zahtijeva planove i provedbene okvire u vezi sa sektorom obrazovanja koji:

- su izrađeni poslije savjetovanja s organizacijama osoba s invaliditetom, roditeljima djece s teškoćama u razvoju i organizacijama za promicanje prava djece;
- predviđaju prilagodbu nastavnog plana za obuku učitelja kako bi sadržavao i inkluzivne obrazovne metodologije;
- potiču i podupiru obuku osoba s invaliditetom za učitelje;

- zahtijevaju da škole, jezik pouke i materijali za učenje budu pristupačni svoj djeci, pa tako i djeci s teškoćama u razvoju;
- promiču programe vršnjačkog obrazovanja u kojima stariji učenici podupiru mlađe učenike;
- uključuju roditelje u pouku njihove djece i ostvaruju njihovu potporu kojom će se pojačati doprinos škole obrazovanju djece;
- teže pretvaranju postojećih posebnih škola u informativne centre;
- uvode mehanizme osiguranja prikupljanja podataka o upisu, pohađanju, dovršenju i postignućima djece s teškoćama u razvoju;
- grade veze između rehabilitacije na lokalnoj razini i obrazovnih usluga.⁸⁴

„Inkluzivno obrazovanje ne samo da je korisno za djecu s teškoćama u razvoju, nego koristi i svim ostalim učenicima bez teškoća učeći ih kako da se brinu o drugima i pomažu im.”

(ravnatelj osnovne škole Xin Dian iz Sanshitoua, Kina)

„Nakon što sam sudjelovao u nekoliko radionica za obuku, po prvi puta razumijem dubinu ideje inkluzivnog obrazovanja. Počeo sam više pažnje posvećivati djeci s posebnim obrazovnim potrebama i poštovati različitost djece.”

(ključni učitelj iz pilot-programa inkluzivnog obrazovanja u osnovnoj školi u Anhuiju, Kina⁸⁵)

Uz radnje koje bi državna tijela trebala provesti na nacionalnoj razini, još je mnogo toga što same **škole** mogu poduzeti kako bi stvorile inkluzivnu kulturu, politike i prakse. Primjerice:

- **promicanje inkluzivnog okruženja punog poštovanja:** škole imaju ključnu ulogu u provođenju politika inkluzije u svakodnevnom životu. Sva bi djeca trebala osjetiti da su dobrodošla i biti sigurna u to da se u školi prema njima jednako postupa. Škole bi trebale promicati ozračje poštovanja prema svoj djecu i poticati kulturu kojom se niti jedan učenik ili skupina učenika ne diskriminira prilikom postupaka prijma, u postupcima unutar učionice, mogućnostima

Promicanje inkluzivnog okruženja⁸⁶

Organizacija Save the Children vodi Obrazovni projekt u Egiptu s ciljem da djeci s teškoćama u razvoju omogući pristup obrazovanju te da unaprijedi kvalitetu obrazovanja za svu djecu. To provodi putem obuke učitelja i drugoga obrazovnog osoblja, stvaranjem timova za potporu u školama, mobilizacijom lokalne potpore i zagovaranjem promjena u obrazovanju na nacionalnoj razini.

Roditelji djece s teškoćama u razvoju, uključeni u taj projekt, stalno prijavljuju kako njihova djeca uče više i bolje nego prije (kad su bila kod kuće, u posebnim školama ili, u jednom slučaju, u neinkluzivnim školama). I oni i učitelji primijetili su posebno poboljšanje u socijalnom i komunikacijskom razvoju djeteta, kao i u napretku njegova ponašanja. To se potvrdilo i tijekom promatranja i intervjua s djecom s teškoćama u razvoju. Akademsko je učenje kod neke djece bilo vrlo dobro, primjerice, u Minyji je jedna djevojka oštećenog sluha postala najbolji učenik u razredu. Djeca s teškoćama u razvoju i njihovi roditelji prijavljivali su da djece

vole ići u školu, jedno je dijete čak nazvalo svoju učiteljicu tijekom praznika da joj kaže kako mu nedostaje.

Poučavanje u Egiptu općenito se temelji na metodi „krede i table”, dok su djeca pasivni primatelji informacija. Učitelji obučeni tijekom ovog projekta i oni koji znaju svoj posao rekli su kako su upotrebljavali više edukacijskih materijala, mijenjali svoje tehnike poučavanja i bili strpljiviji s djecom (nekoliko je učitelja posebno napomenulo kako su rjeđe udarali djecu). I djeca bez teškoća u razvoju sudjelovala su u aktivnostima organiziranim u sklopu ovog projekta, u čemu su prilično uživala. Šezdeset posto intervjuiranih učitelja reklo je da su se ocjene, učenje i ponašanje u njihovim razredima poboljšali zbog promjena koje su uveli poslije svoje obuke.

„Nismo više samo oruđe, postali smo učitelji. Više ne poučavamo razred, poučavamo četrdesetero djece pojedinaca.”

(učitelj iz Aleksandrije)

Zagovaranje za promicanje inkluzivnog obrazovanja⁸⁷

Organizacija Save the Children radila je na promicanju inkluzivnog obrazovanja s glavnim zainteresiranim stranama u Crnoj Gori. To je uključivalo rad s djecom, njihovim roditeljima i stručnjacima iz institucija, kao i izravno lobiranje kod donositelja politike unutar vlade. To se zagovaranje isplatilo kada je 2004. parlament usvojio novi zakon o obrazovanju djece s teškoćama u razvoju, koji preporučuje inkluziju te djece u redovne razrede, kad god je to moguće postići. Ministarstvo obrazovanja prihvatilo je inkluzivno obrazovanje i u svojim strateškim odlukama i dokumentima, čineći inkluziju djece s teškoćama u razvoju u školama i vrtićima te obuku učitelja sastavnim dijelom prakse u svim školama.

Nacionalni akcijski plan za djecu iz 2004. godine kaže: „Crna Gora posvetila se unaprijeđenju pristupa visokokvalitetnom obrazovanju za sve dječake i djevojčice, od jaslica do srednje škole, i tome da svakome omogući jednak pristup obrazovnom sustavu, s posebnim fokusom na djecu nacionalnih manjina i etničkih skupina te djecu s teškoćama u razvoju. Očekuje se da će broj djece s teškoćama u razvoju do 2010. narasti, konkretno za 5% godišnje u vrtićima i za 25% godišnje u inkluzivnim razredima.” Uz to, od 2005. Ministarstvo obrazovanja odlučilo je na Filozofski fakultet i odjeljenja za obrazovanje odgojitelja u vrtićima, učitelja u školama i drugih prosvjetnih stručnjaka uvesti predmet inkluzivno obrazovanje.

za učenje, pristupu ispitima, mogućnostima da sudjeluju u određenim aktivnostima, poput glazbe ili glume, ili bodovanju njihova rada. Djecu nikada ne treba svrstavati u neke stereotipe ili ih vrijeđati na temelju onog što ili tko su. Škole trebaju razvijati politike koje utvrđuju načela nediskriminacije i osiguravaju da ih svi učitelji, roditelji i sva djeca budu svjesni i znaju da će, ako dođe do povrede nekog prava, za to snositi posljedice. U razvijanje tih politika treba uključiti i djecu i roditelje jer se time jača razumijevanje. Proces razvoja politika prilika je i za obraćanje određenim pitanjima i pouku o tome zašto su ta pitanja važna, kao i za razvoj vještina pregovaranja, slušanja i razumijevanja različitih gledišta i vrsta iskustva;

- **prilagođavanje različitim potrebama:** inkluzija iziskuje prilagodbu različitim potrebama djece. Škole mogu izraditi pilot-modele obrazovanja koji će, primjerice, omogućiti fleksibilnije sudjelovanje u učionici ili drugačije vrijeme pouke;
- **uključivanje djece kao partnera:** škole trebaju promicati okruženje u kome vještine i energija djece pružaju potporu drugoj djeci. Starija djeca mogu biti mentori mlađoj djeci. Djeca koja vide mogu raditi zajedno sa slijepom djecom. Gluha djeca mogu djecu koja čuju poučiti znakovnom jeziku. Djeca s raznim teškoćama u razvoju mogu nam pomoći da razumijemo prepreke koje postoje u školi i kako da ih uklonimo.

Ekonomski i moralni razlog za inkluzivno obrazovanje sve djece s teškoćama u razvoju

S obzirom na raspon poteškoća s kojima se, u pokušaju ostvarenja milenijuskog razvojnog cilja univerzalnog pristupa osnovnom obrazovanju, suočavaju mnoge vlade u zemljama u razvoju, i previše je lako prava djece s teškoćama u razvoju staviti po strani i dati im nizak prioritet. No ekonomski i moralni razlozi za prioritarno stvaranje inkluzivnog obrazovanja za sve vrlo su snažni.

- Ako se prava i potrebe djece s teškoćama u razvoju ne ugrade u razvoj obrazovanja u najranijim fazama, obrazovni će sustav ukalupiti u kulturu i etos „sposobnih tijela”, što će kasnije biti mnogo teže izmijeniti – zgrade će se dizajnirati tako da osobama s invaliditetom ne omogućavaju pristup, učitelji neće biti odgovarajuće obučeni, a oprema neće uvažavati potrebe djece s teškoćama u razvoju. One države koje se trude ostvariti međunarodni razvojni cilj univerzalnog pristupa obrazovanju do 2015. godine moraju se sada posvetiti tome da osiguraju jednake mogućnosti za svu djecu i oblikuju svoje strategije za ostvarivanje tog cilja.
- U jednom izvješću Svjetske banke napominje se kako univerzalno osnovno obrazovanje u zemljama u razvoju nije moguće ostvariti bez inkluzije djece s teškoćama u razvoju u redovne obrazovne sustave te da se redovni obrazovni sustavi mogu uspješno i mnogo jeftinije prilagoditi inkluzivnim nego segregiranim okruženjima. Nadalje, obrazovna dobrobit za svu djecu može biti u vezi s poboljšanjem kvalitete, što je prirodno u osiguravanju inkluzivnoga osnovnog obrazovanja, putem velikih promjena u načinu planiranja, provođenja i procjenjivanja školovanja. U tom se izvješću kaže i ovo: „Ako za svu djecu s posebnim obrazovnim potrebama treba osigurati segregirano posebno obrazovanje, trošak će biti golem, a to nije moguće ostvariti u zemljama u razvoju. Ako se za većinu djece s posebnim obrazovnim potrebama predvidi integrirani sustav u razredima uz potporu učitelja, tada će dodatni troškovi biti marginalni, ako ne i zanemarivi.”⁸⁸
- Temeljno je načelo i Konvencije UN-a o pravima djeteta i Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom da se sva prava koja one utjelovljuju protežu na svu djecu bez diskriminacije. Bilo koja politika koja izravno ili neizravno isključuje djecu s teškoćama u razvoju od pristupa tim pravima potkopava sam njihov etos. Takvo će ponašanje hraniti i potvrđivati postojeće predrasude da su djeca s teškoćama u razvoju manje vrijedna ili manje cijenjena od drugih i suprotno je obvezi poštovanja ljudskih prava.
- Jedna od poruka Dana opće rasprave o pravima djece s teškoćama u razvoju, koji je u listopadu 1997. godine održan na zahtjev Odbora za prava djeteta, jest poruka o važnosti prepoznavanja djece s teškoćama u razvoju kao osoba koje doprinose društvu, odnosno nisu mu teret. U ekonomskom je interesu država da ulože u obrazovanje djece s teškoćama u razvoju kako bi, kad narastu, mogli postati učinkoviti pripadnici radne snage.

Postizanje inkluzivnog obrazovanja⁸⁹

Načela

- Svako dijete ima urođeno pravo na obrazovanje na temelju jednakosti mogućnosti.
- Niti jedno dijete ne smije biti isključeno iz, ili diskriminirano unutar, obrazovnog sustava na temelju rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, imetka, invaliditeta, rođenja, siromaštva ili bilo kojeg drugog stanja.
- Poštuje se sposobnost sve djece da uče i da imaju koristi od obrazovanja.
- Škole se trebaju prilagoditi potrebama djece, a ne djeca potrebama škole.
- Treba saslušati i uvažiti mišljenja djece.
- Individualne razlike između djece izvor su bogatstva i raznolikosti, a ne izazov.
- Raznolikost potreba i obrazaca razvoja djece rješava se širokom i fleksibilnom lepezom odgovora.

Praksa

- Inkluziju treba razumjeti kao trajni proces, a ne kao jednokratani slučaj.
- Treba ojačavati i podržavati sudjelovanje djece, učitelja, roditelja i članova zajednice u radu škole.
- Potreban je preustroj kultura, politika i praksi u školama, kako bi bile u stanju odgovoriti na raznolike učenike u svojoj lokalnoj zajednici. Drugim riječima, treba se usmjeriti na utvrđivanje i, potom, na smanjenje prepreka za učenje, a ne na ono što je „posebno” u pojedinom djetetu, kao ni na usluge koje mu se obraćaju kao „problem”.
- Treba osigurati pristupačni nastavni plan, odgovarajuće programe obuke za učitelje i, za sve učenike, potpuno pristupačne obavijesti, okruženja i potporu.
- Treba utvrditi i osigurati potporu za učitelje, baš kao i za učenike.

Savjeti za javno zagovaranje prava na obrazovanje

- Zagovarajte uvođenje zakona kojima će se osigurati jednako pravo svakog djeteta na obrazovanje bez diskriminacije bilo koje vrste i na bilo kojoj osnovi.
- Zagovarajte okončanje segregiranoga „posebnog” obrazovanja i pravo sve djece na odgovarajuću potporu inkluzivnom obrazovanju u redovnom obrazovnom sustavu.
- Pritisnite državna tijela da osiguraju točne podatke o broju djece s teškoćama u razvoju u školskom sustavu i izvan njega.
- Zagovarajte strategije kojima bi se postigli ciljevi utvrđeni inicijativom Obrazovanje za sve (Education for All), kao i Milenijski razvojni ciljevi, te usvojile izričite odredbe kojima se djeci s teškoćama u razvoju osigurava njihovo pravo na obrazovanje.
- Osmislite i promičite modele dobre prakse u inkluziji i sudjelovanju – kako se ona može postići, koja su sredstva i objekti potrebni, utjecaj na djecu i obrazovni rezultati.
- Osmislite i osigurajte sredstva za obuku učitelja o radu u inkluzivnim okruženjima. Zagovarajte ugrađivanje ove obuke u programe osposobljavanja prije zapošljavanja i stručnog usavršavanja za sve učitelje.
- Poduprite skupine djece s teškoćama u razvoju da postanu zagovornici prava na obrazovanje. Promičite mogućnosti da se govorom obrate lokalnim skupinama, školskim upravnim tijelima, medijima i predstavnicima državnih tijela.

Pravo na sudjelovanje u igri, kulturnom životu, rasonodi, slobodnim i športskim aktivnostima

Ključna pitanja

„Kako su susjedi shvatili da je moje dijete drugačije te da se teškoće u njegovu razvoju počinju primjećivati, svojoj su djeci zabranili da dolaze u moj dom, kao da su se bojali da će im djeca kući donijeti lošu sreću.”

(roditelj u Rumunjskoj⁹⁰)

„Moja je obitelj rekla da sam niškoristi. Nikada mi nije bilo dopušteno da se pridružim drugim članovima svoje obitelji.”

(dijete u Rumunjskoj⁹¹)

Vjerojatno je upravo područje igre, slobodnog vremena i rasonode ono područje na kome

djeca s teškoćama u razvoju iskuse najveću isključenost iz društva i marginalizaciju. Razgovori s djecom opetovano otkrivaju važnost koju ona pripisuju svojim odnosima s vršnjacima. Djeca s teškoćama u razvoju nisu drugačija. I ona žele mogućnost da budu s prijateljima, da se igraju, zabavljaju, druže. No njima tjelesni, individualni, kulturni i socijalni čimbenici mogu predstavljati gotovo nepremostive prepreke u svakodnevnom aktivnostima koje druga djeca uzimaju zdravo za gotovo. Igra je također jezgra tjelesnog, kognitivnog, socijalnog, moralnog i emocionalnog razvoja djece. Neprocjenjiva je za iskazivanje kreativnosti, kao zaštita za djecu koja rade, kao terapijsko oruđe i sredstvo slavljenja kultura i zajednica. U skladu s time, isključivanje iz igre za djecu s teškoćama u razvoju predstavlja veliko isključivanje iz života.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 31. – Pravo djece na slobodno vrijeme, igru i kulturni život

Članak 15. – Pravo djece na slobodu udruživanja i slobodu mirnog okupljanja

Članak 17. – Pravo djeteta na pristup odgovarajućim obavijestima

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 30. – Sudjelovanje u kulturnom životu, rasonodi te slobodnim i športskim aktivnostima

Igra, slobodno vrijeme i rasonoda

Članak 31. Konvencije UN-a o pravima djeteta ističe tri dimenzije prava na igru kojima se treba obratiti u odnosu na djecu s teškoćama u razvoju:

- **moгуćnost za igru i slobodne aktivnosti** – prepoznaje pravo na igru, slobodno vrijeme i rasonodu, ali od država zahtijeva i da potaknu osiguranje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za slobodne aktivnosti i rasonodu. Posebno

pozivanje na jednake mogućnosti, zajedno s pravom na nediskriminaciju iz članka 2., jasno daje do znanja da se te mogućnosti trebaju osigurati svakom djetetu, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju;

- **igra koja je u skladu s dobi djeteta** – Odbor za prava djeteta tumači ovu odredbu na način da ona uključuje duševne i psihološke sposobnosti djeteta, kao i njegovu kronološku dob. To znači da treba priznati važnost mogućnosti za igru koja odgovara djeci različitih sklonosti, sposobnosti i interesa;
- **inkluzivna igra** – Odbor za prava djeteta naglasio je da je mogućnost da se djeca s teškoćama u razvoju igraju zajedno s ostalom djecom ključni dio u stvaranju inkluzivnog društva.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom nadograđuje se na Konvenciju UN-a o pravima djeteta. Ona državama strankama nameće posebnu obvezu poduzimanja odgovarajućih mjera kojima će za djecu s teškoćama u razvoju osigurati jednak pristup sudjelovanju u igri, slobodnim aktivnostima i rasonodi koji imaju druga djeca, u što su uključene i aktivnosti unutar školskog sustava. Tu se obvezu ne smije shvatiti kao da se njome ograničava pružanje paralelnih mogućnosti koje su jednake, no odvojene. Prije bi se moglo reći da ona jasno upućuje na pravo na jednake i inkluzivne mogućnosti za igru.

Usamljenost isključenosti iz igre⁹²

Saaid je desetogodišnjak iz Marrakesha. On ima bolest mišića koja oslabljuje njegove ruke i noge i ograničava njegovu pokretljivost. Želio bi se igrati s drugom djecom, no ona se ne žele igrati s njim, govoreći mu da će se tako povrijediti. Nije mu dopušteno činiti ni uobičajene radnje u kući za koje zna da ih može učiniti. Kao

posljedica toga, osjeća se isključen iz onih stvari u kojima njegovi vršnjaci uživaju. Čak i ako je nespretan i ne može stvari učiniti „kako treba”, on vjeruje da bi mu trebali dopustiti da pokuša, kako bi stekao samopouzdanje i ohrabrio druge da ga prihvate takvog kakav jest.

Šport

Iako Konvencija UN-a o pravima djeteta ne spominje šport poimence, u njezinu se Općem komentaru o djeci s teškoćama u razvoju kaže da im treba pružiti jednake mogućnosti za sudjelovanje u športskim aktivnostima koje su, prema tamo iznesenom mišljenju, medij za ostvarenje zadovoljavajuće kvalitete života. Njome se, gdje god je to moguće, zagovara uključivanje djece s teškoćama u razvoju u športske aktivnosti zajedno s drugom djecom. No tim se Komentarom priznaje i da će uvijek postojati neke športske aktivnosti u kojima će, za djecu s teškoćama u razvoju, trebati osmisliti način da se sigurno natječu. Potiču se i mediji da obrate pažnju na aktivnosti djece s teškoćama u razvoju u jednakoj mjeri u kojoj obraćaju pažnju na aktivnosti ostale djece.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom usklađena je s tim pristupom i uvodi obvezu promicanja sudjelovanja djece s teškoćama u razvoju u redovnim

športskim aktivnostima na svim razinama, kao i osiguravanja mogućnosti da organiziraju, razviju i sudjeluju u aktivnostima prilagođenim osobama s invaliditetom. Kako bi se postigao taj cilj, države moraju potaknuti odgovarajuću pouku, treniranje i sredstva na jednakoj osnovi s drugima.

Kulturni život

Članak 31. Konvencije UN-a o pravima djeteta ne samo da priznaje pravo djece na slobodno sudjelovanje u kulturnom i umjetničkom životu nego ide i dalje od toga pa ističe da države moraju poštovati i promicati to pravo, te potaknuti usvajanje odgovarajućih odredbi i postizanje jednakih mogućnosti za kulturne i umjetničke aktivnosti. Uz to, članak 17. od država traži da potiču masovne medije na širenje obavijesti i materijala od kulturne dobrobiti. Odbor za prava djeteta naglasio je da se djeci s teškoćama u razvoju mora pružiti jednaka mogućnost za sudjelovanje u takvim aktivnostima.

Vrijednost športa⁹³

Posebne olimpijske igre je pokret koji, na polju intelektualnog invaliditeta, djeluje kao predvodnik. To je zaista globalni pokret, s više od 500 000 športaša u Kini, više od 210 000 u Indiji, gotovo 500 000 u SAD-u, više od 600 u Afganistanu te 4 400 u Ruandi. Posebne olimpijske igre održane su 2003. u Irskoj, 2005. u Japanu, a 2007. Kina je bila domaćin Svjetskih ljetnih igara. Najvažnije je to da su Posebne olimpijske igre pooštrile svoju usredotočenost na svoj zadatak ne samo kao „simpatične” nego i kao kritične, odnosno ne samo kao športska organizacija za osobe s intelektualnim invaliditetom nego i kao učinkovit katalizator društvene promjene.

Djeca i odrasli s intelektualnim invaliditetom koji sudjeluju na Posebnim olimpijskim igrama razviju poboljšanu tjelesnu spremnost i motoričke vještine, bolje samopouzdanje i pozitivniju sliku o sebi. Napreduju i mentalno, i socijalno, i duševno, a svojim aktivnostima pokazuju beskrajnu hrabrost i entuzijizam, uživaju u nagradama prijateljstva i na kraju ne samo da otkriju nove sposobnosti i talente već i vlastite „glasove”.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom priznaje višestruke prepreke koje djeci s teškoćama u razvoju ometaju pristup kulturnom i umjetničkom životu. Upravo se stoga njome uvode vrlo jasne obveze koje bi, ako su provedene, poslužile za uklanjanje tih prepreka, kako slijedi:

- kulturni materijali, uključujući romane, poeziju, drame i časopise, moraju se objaviti u pristupačnim formatima;
- kulturne aktivnosti, poput televizijskih programa, kazališta, koncerata i filmova, moraju se omogućiti u pristupačnim formatima;
- kulturne priredbe ili službe, poput kazališta, muzeja, kinematografa, turističkih usluga i knjižnica, moraju biti pristupačne i, koliko je god to moguće, mora se omogućiti pristup spomenicima i lokalitetima koji su značajni za kulturu određene zemlje.

Uz to, Konvencija od država traži da poduzmu odgovarajuće mjere kojima bi djeci s teškoćama

u razvoju dale priliku da razviju i iskoriste svoje kreativne, umjetničke i intelektualne potencijale. Zbog isključenosti iz društva te su im mogućnosti previše često uskraćene. Ta će odredba od država iziskivati da djeci s teškoćama u razvoju osiguraju, na jednakoj osnovi s drugima, pristup i redovnom i posebnom obrazovanju iz područja glazbe, umjetnosti, drame, fotografije i plesa. Kako bi se osiguralo da umjetnički rad takve djece dobije jednako priznanje, treba ohrabriti medije. Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom daje se na znanje da sudjelovanje u umjetničkom životu ne koristi samo djeci s teškoćama u razvoju, nego obogaćuje i cijelo društvo.

I, na kraju, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom ističe nužnost priznanja i potpore, na jednakoj osnovi s drugima, posebnoga kulturnog i jezičnog identiteta djece s teškoćama u razvoju, poput znakovnih jezika i kulture gluhih.

Savjeti za zagovaranje prava na sudjelovanje u igri, kulturnom životu, rasonodi te slobodnim i športskim aktivnostima

- Izvršite pregled vidljivosti, sudjelovanja i načina na koji se postupa prema djeci s teškoćama u razvoju u medijima, uključujući tisak, radio i televiziju. Nalaze iskoristite kako biste istaknuli potrebu za promjenom.
- Kako biste procijenili pristupačnost lokalnih igrališta, osnujte radnu skupinu s djecom s teškoćama u razvoju. Objavite rezultate i promičite ideje djece o tome što je potrebno kako bi se i oni mogli služiti tim mjestima.
- Lobirajte kod vlade kako bi u sve športske objekte uveli potreban sustav pravila kojime će se promicati pristup za djecu s teškoćama u razvoju.

Pravo na najbolje moguće zdravlje

Ključna pitanja

Od približno 150 milijuna djece s teškoćama u razvoju, samo nekolicina djece koja žive u zemljama u razvoju zaista ima pristup zdravstvenim i rehabilitacijskim uslugama, odnosno uslugama potpore. U nekim je zemljama mortalitet djece mlađe od pet godina čak 80%.⁹⁴ Mnoga djeca s teškoćama u razvoju nađu se u situaciji da su zdravstveni objekti, uključujući zubarske i liječničke ambulante i klinike, za njih fizički nedostupni te da zdravstveni stručnjaci ili ne razumiju njihovo stanje i ne mogu s njima razgovarati ili se prema njima ponašaju ravnodušno i s prezirom. Česti su slučajevi i kad ne mogu stići do zdravstvenih objekata zbog nedostatka pristupačnog prijevoza. Jednako tako, često nedostaju i službe koje bi brinule o njihovim potrebama i kojima bi se mogli obratiti. Kao posljedica svega toga, nemaju odgovarajuću zdravstvenu skrb, a kvaliteta usluge je svakako slabija od one koju primaju ostala djeca.

U mnogim je zemljama još uvijek vrlo rašireno mišljenje da adolescenti s teškoćama u razvoju ne mogu ili ne bi trebali biti seksualno aktivni. Stoga im se često uskraćuje pravo da uspostave seksualne odnose, kao i pristup obavijestima i uslugama koje su im potrebne kako bi u tim odnosima mogli donijeti odluke koje su sigurne i temeljene na točnim obavijestima. Vrlo je raširena praksa da se, kod odluka u vezi sa zdravstvenom skrbi, ne poštuju stajališta djece s teškoćama u razvoju. Njihovi ih roditelji, koji podcjenjuju njihove sposobnosti i donose odluke u njihovo ime, često pretjerano štite. Slično tome, i zdravstveni stručnjaci često isključe takvu djecu, pa im ne pruže potrebne obavijesti i ne daju mogućnost da postave neko pitanje, te pokazuju nedovoljno interesa i poštovanja za njihovo mišljenje. S druge pak strane, u praksi će djeca s teškoćama u razvoju, čije je iskustvo s medicinskim intervencijama

značajno veće nego iskustvo ostale djece jednake dobi, vjerojatno bolje razumjeti svoje stanje i biti sposobnija donijeti ispravnu odluku.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 6. – Pravo djeteta na život i na

najbolje moguće uvjete za opstanak i razvoj

Članak 24. – Pravo djeteta na zdravlje i zdravstvene usluge

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 10. – Pravo na život

Članak 25. – Zdravlje

Konvencijom UN-a o pravima djeteta izričito je utvrđeno pravo svakog djeteta na optimalan razvoj i najbolje moguće zdravlje, bez diskriminacije. Njome se uvode i brojne posebne obveze država za osiguranje prava na najbolje moguće zdravlje. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom dopunjuje Konvenciju UN-a o pravima djeteta dodatnim odredbama koje se obraćaju posebnim problemima s kojima se, u ostvarivanju pristupa zdravstvenoj skrbi, suočavaju djeca s teškoćama u razvoju.

Jednakost pristupa

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom nameće državama obvezu ne samo da osiguraju mogućnost pristupa zdravstvenim uslugama za djecu s teškoćama u razvoju nego i da im pruže jednaku lepezu, kvalitetu i standard zdravstvene skrbi i zdravstvenih programa kakve imaju drugi. Njome se i od zdravstvenih stručnjaka traži da pružaju jednaku kvalitetu skrbi. To znači da treba djelovati kako bi se osigurala pristupačnost svih zdravstvenih objekata i sve opreme. Uz to je potrebno da

zdravstveni stručnjaci prođu i stručnu izobrazbu s područja liječenja djece s raznim teškoćama u razvoju, a tamo gdje je to potrebno, treba osigurati usluge tumača.

Sudjelovanje, obaviještenost, obveza obavješćivanja i pouke te razvojne sposobnosti

Konvencija UN-a o pravima djeteta ističe da sva djeca, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, koja su sposobna oblikovati mišljenje, imaju pravo slobodno izraziti svoja mišljenja u vezi s pitanjima koja ih se tiču, ali i na to da se njihova stajališta uvažavaju u skladu s njihovom dobi i zrelosti. Nadalje, roditelji ili druge osobe, koje su pravno odgovorne za takvu djecu, moraju, dok ih usmjeravaju i vode, uvažiti njihove razvojne sposobnosti. U odnosu na zdravlje, to znači da djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo biti uključena u odluke koje se tiču njihove zdravstvene skrbi i liječenja. Drugim riječima, njih je potrebno saslušati, poštovati i uključiti u donošenje odluka posve jednako kao i svu ostalu djecu.⁹⁵ Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom ta su načela samo potvrđena i moraju ih poštovati svi zdravstveni stručnjaci.

Kako bi se ta prava i ostvarila, djeci s teškoćama u razvoju mora se:

- omogućiti da dobiju njima pristupačne obavijesti, u skladu s njihovim godinama i u obliku koji odgovara njihovim potrebama, a treba im pružiti i vrijeme i mjesto da istraže svoja stajališta;
- dopustiti i ohrabriti ih da komuniciraju na koji im god način odgovara, primjerice, mlađa djeca ili djeca s intelektualnim oštećenjima možda će lakše komunicirati neverbalnim načinima, kao što su igra ili crteži;
- omogućiti da preuzmu odgovornost za one odluke koje su sposobni donijeti.

Zdravstvenim stručnjacima treba omogućiti stručno usavršavanje kako bi bili svjesniji tih prava te djecu s teškoćama u razvoju lakše uključivali u proces donošenja odluka.

Osiguravanje posebnih usluga

Djeca s teškoćama u razvoju često trebaju neke posebne zdravstvene usluge vezane uz njihove teškoće. Primjerice, trebaju rano utvrđivanje i intervenciju koji će osigurati da se svako oštećenje dijagnosticira u najranijoj mogućoj fazi te da im se pruže odgovarajuće usluge. Članak 25. točka b) Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom obvezuje države da osiguraju posebne zdravstvene usluge potrebne djeci s teškoćama u razvoju. Točka c) traži i da su te usluge smještene što je moguće bliže zajednicama u kojima takva djeca žive. Djeci s teškoćama u razvoju posebno su važne lokalne službe, što zbog siromaštva, što zbog praktičnih poteškoća s kojima se suočavaju kod prijevoza. Te su odredbe u skladu s obvezom iz obje konvencije kojom se osigurava da djeca s teškoćama u razvoju ostvare najveći mogući standard zdravlja te s člankom 6. Konvencije UN-a o pravima djeteta, koji određuje da države moraju, u najvećoj mogućoj mjeri, osigurati razvoj djeteta.

Važno je uključiti djecu s teškoćama u razvoju, kao i njihove obitelji, prilikom oblikovanja zdravstvene politike te u planiranje i prirode potrebnih službi i njihova položaja, odnosno dizajna. Pravo na izražavanje mišljenja, ugrađeno u Konvenciju UN-a o pravima djeteta, odnosi se ne samo na djecu kao pojedince nego i na pitanja koja se tiču sve djece. Članak 4. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom uključuje izričitu obvezu da se, prilikom osmišljavanja politika koje ih se tiču, za savjet pitaju organizacije koje predstavljaju djecu s teškoćama u razvoju. Ta su djeca prilično iskusna u pogledu vlastitih potreba, prepreka s kojima se suočavaju i načina kako ih prevladati. Njih se može uključiti i u istraživanja učinkovitosti službi zdravstvene skrbi te u procjene, odnosno praćenje, službi i usluga zdravstvene skrbi.⁹⁶

Jaz između prava na papiru i prava u stvarnom životu⁹⁷

Skupina djece iz Rumunjske odigrala je jednu igru zamjene uloga kako bi ilustrirala jaz između njihovih „papirnatih” prava i prava u stvarnom životu. Igra zamjene uloga prikazala je obitelj prilikom posjete doktoru, koji je za dijete preporučio psihoterapiju dva puta tjedno tijekom godine dana. To će iznositi 60 dolara mjesečno. Otac, policajac, zarađivao je samo 100 dolara mjesečno, a najam ga je koštao 60 dolara. Bilo mu je nemoguće naći novac te je liječnik odbio ugovoriti liječenje. Sva bi zdravstvena skrb za djecu trebala biti besplatna. No mnogi liječnici traže da im se plati prije nego što pruže svoje usluge. Naširoko je prihvaćeno mišljenje da mnogi zdravstveni stručnjaci – liječnici, psihoterapeuti, medicinske sestre – traže takva „mita”, no malo je u vezi s time poduzeto.

Spolno i reproduktivno zdravlje

Konvencija UN-a o pravima djeteta uključuje i obvezu pružanja obrazovanja i službi za planiranje obitelji. Opći komentar o zdravlju i razvoju adolescenata, koji je izradio Odbor za prava djeteta, obrađuje to pravo i kaže da, ako želimo dosljedno provoditi najbolje interese mladih ljudi i njihovo pravo na obavijesti i obrazovanje o planiranju obitelji, mladim ljudima treba dati pristup obavijestima o spolnom životu i reprodukciji, uključujući obavijesti o planiranju obitelji i kontracepciji, opasnostima prerane trudnoće, zaštiti od virusa HIV-a i SIDA-e, kao i sprječavanju i liječenju bolesti koje se prenose spolnim putem.⁹⁸ To im se treba omogućiti neovisno o njihovom bračnom statusu ili pristanku njihovih roditelja. Treba osigurati i službe za sprječavanje i liječenje bolesti koje se prenose spolnim putem te virusa HIV-a i SIDA-e, uključujući i mjere za uklanjanje svih prepreka koje sprječavaju pristup preventivnim mjerama, poput kondoma. Te se mjere moraju jednako tako primjenjivati i u slučaju adolescenata s teškoćama u razvoju.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uvodi dodatne mjere osiguranja protiv diskriminacije osoba s invaliditetom po pitanju odnosa, koje imaju pravo graditi na posve jednakoj osnovi kao i drugi. Njome se ističe i njihovo pravo na iste programe spolnog i reproduktivnog zdravlja kojima mogu prisustvovati i ostali ljudi. Kako bi se za njih osigurao jednak pristup, bit će potrebno izraditi materijale na Brailleovom pismu, ali i poslužiti se drugim novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i sustavima. Takvi se programi moraju osigurati na jezicima i komunikacijskim načinima koji najviše odgovaraju uključenim adolescentima. Ako se, kao sredstvo pružanja zdravstvenog obrazovanja, rabi metoda obrazovanja vršnjaka, u obzir treba uzeti i uključivanje adolescenata s teškoćama u razvoju kao vršnjačkih učitelja.

Sprječavanje invaliditeta

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom od država traži da uvedu usluge osmišljene kako bi se u najvećoj mogućoj

mjeri smanjio broj i spriječili daljnji slučajevi invaliditeta, uključujući i teškoće u razvoju, iako ne utvrđuje točno prirodu tih usluga. No Konvencija UN-a o pravima djeteta, iako ne povezuje izričito invaliditet i prevenciju, uvodi lepezu obveza koje su s time izravno povezane. To uključuje suprotstavljanje bolestima i neuhranjenosti omogućavanjem pristupa odgovarajućoj prehrani i čistoj pitkoj vodi,

mjere koje se obraćaju pitanjima zagađenja okoliša, higijenu i sanitaciju okoliša, obrazovanje roditelja, potporu dojenju i sprječavanje nesreća. Te bi obveze, ako ih određena država provede u cijelosti, značajno smanjile rizik od pojave invaliditeta. Stoga je, prilikom zagovaranja nužnih preventivnih mjera kojima bi se smanjio rizik od pojave invaliditeta, važno odredbe tih dvaju konvencija uporabiti zajedno.

Savjeti za zagovaranje prava na najbolje moguće zdravlje

- Provedite istraživanje o iskustvima djece s teškoćama u razvoju u vezi s uslugama zdravstvene skrbi. Nalaze uporabite kako biste zagovarali nužne promjene radi zaštite njihovih prava na najbolju moguću zdravstvenu skrb.
- Zagovarajte rano utvrđivanje i upućivanje.
- Poduprite skupinu djece s teškoćama u razvoju da pokrenu reviziju lokalnih bolnica, liječničkih ambulanti i zdravstvenih centara kako bi procijenili odgovaraju li one potrebama osoba s invaliditetom.
- Poduzmite pregled službi za reproduktivno zdravlje kako biste utvrdili njihove politike u vezi s uslugama za mlade ljude s teškoćama u razvoju. Pokrenite kampanju za jednako postupanje.
- Pritisnite državna tijela da se u stručno usavršavanje svih zdravstvenih stručnjaka uvede obuka o pravima djece s teškoćama u razvoju, a to uključuje liječnike, medicinske sestre, zubare, psihoterapeute itd.
- Osmislite seriju studijskih primjera ili sličica na temu uključivanja djece u odluke koje se tiču njihove zdravstvene skrbi. Kako biste istražili kako reagiraju u scenarijima i kako se razlikuju njihove percepcije o mogućnostima djece s teškoćama u razvoju da svjesno odlučuju, organizirajte fokusne skupine sa zdravstvenim stručnjacima, a potom i s djecom s teškoćama u razvoju. Te nalaze uporabite kako biste podigli svijest i senzibilizirali javnost o tim pitanjima.

Pravo na odgovarajući standard života

Ključna pitanja

Invaliditet je jednako uzrok kao i neposredna posljedica siromaštva. Vjerojatnije je da će siromašna djeca biti neuhranjena, da će im nedostajati vitamina A i joda, da će biti

osjetljivija na infekcije i slabije otporna na bolesti te da će im pristup zdravstvenoj skrbi biti lošiji. Vjerojatnije će im nedostajati čista voda i kanalizacija, a izloženija su i nesrećama. Primjerice, u nekim ruralnim zajednicama djeca se često sama brinu za mlađu djecu, u kolibama s otvorenom vatrom u sredini. To malu djecu izlaže velikoj opasnosti od opeklina i nesreća. U nekim se zajednicama djecu namjerno sakati kako bi se „povećala” njihova učinkovitost kao

Opseg siromaštva

Procjenjuje se da u Južnoj Africi više od 80% crnačke djece s teškoćama u razvoju živi u krajnjoj bijedi, često u negostoljubivim sredinama s lošim pristupom zdravstvenoj skrbi.⁹⁹ U ruralnim područjima, 98% majki djece s teškoćama u razvoju je nezaposleno, samohrani su roditelji i nemaju nikakvog obrazovanja. A 99% osoba s invaliditetom je nezaposleno.

prosjaka. Djeca koja rade nezakonito ili koja rade opasne poslove u velikoj su opasnosti zbog izloženosti ozljedama i bolestima koje mogu uzrokovati invaliditet, uključujući opekline, oštećenja vida i sluha, gubitak dijelova tijela te respiratorne i gastrointestinalne bolesti.

Jednom kad su djetetu utvrđene teškoće u razvoju, njihova majka obično biva napuštena i ostavljena sama s djetetom. Dokazi sa svih strana svijeta pokazuju da je tamo gdje u obitelji postoji dijete s teškoćama u razvoju vjerojatnije riječ o samohranom roditelju. Majke se tada suočavaju s trostrukom opasnošću. Ne može samo tako raditi s djetetom s teškoćama u razvoju za koje treba skrbiti, djetetovo stanje može zahtijevati veće izdatke, a otac, koji je najčešće glavni skrbnik u obitelji, više nije s njima. Drugim riječima, ona nosi povećani teret izdataka, dok je njena produktivna sposobnost manja. Kao posljedica toga, obitelji s djecom s teškoćama u razvoju su, u većini društava, nerazmjerno predstavljene među najsiromašnijim obiteljima. Poteškoćama doprinosi i endemski neuspjeh većine zemalja u razvoju da djeci s teškoćama u razvoju osiguraju pravo na pristup obrazovanju. To ih osuđuje na budućnost bez znanja, vještina i mogućnosti kojima bi se mogli izdići iz siromaštva.

U Nepalju je većina osoba s invaliditetom nezaposlena. Jedna je anketa pokazala da je manje od 3% ispitanika starijih od 14 godina prošlo nekakvu obuku koja bi im omogućila da se zaposle.¹⁰⁰ Anketa je pokazala i da je 76% njih bilo financijski potpuno ovisno o svojim obiteljima, a daljnjih je 20% bilo samo djelomično financijski neovisno.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 26. – Pravo djeteta na socijalnu sigurnost, uključujući i socijalno osiguranje

Članak 27. – Pravo djeteta na odgovarajući standard života

Članak 32. – Rad djece

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 28. – Odgovarajući standard života i socijalna zaštita

Članak 26. Konvencije UN-a o pravima djeteta priznaje pravo djeteta na socijalnu zaštitu koja uvažava okolnosti u kojima se dijete nalazi. Članak 27. utvrđuje pravo svakog djeteta na odgovarajući standard života potreban radi njihova urednog razvoja i ističe da su roditelji prvenstveno odgovorni skrbiti za svoju djecu. Njome se također državama uvodi obveza potpore roditeljima u ispunjavanju prava njihova djeteta na odgovarajući standard života, posebno

ako su roditelji siromašni. Države moraju osigurati socijalnu zaštitu, materijalnu pomoć te pripomoći s hranom, odjećom i stanovanjem. Članak 28. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom ponovno potvrđuje pravo na odgovarajući standard života. Njime se ističe i potreba za stalnim poboljšanjem životnih uvjeta, priznajući oba glavna uzroka siromaštva s kojima se suočava većina djece s teškoćama u razvoju i potrebu za postupnim ostvarenjem socijalnih i ekonomskih prava.

Odgovarajući standard života za uredni razvoj

Prilikom zagovaranja odgovarajućeg standarda života djece s teškoćama u razvoju, važno je iskoristiti odredbe obaju konvencija jer se Konvencija UN-a o pravima djeteta usredotočuje na posebna pitanja s kojima se suočavaju djeca, dok Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uzima u obzir posebne okolnosti djece s teškoćama u razvoju.

Članak 27. Konvencije UN-a o pravima djeteta traži i više od sprječavanja posvemašnjeg siromaštva. Njime se traži da djeca imaju

pristup standardu života koji će im omogućiti da potpuno narastu i razviju se, i koji je u skladu s njihovim ljudskim dostojanstvom. Odredba članka 27. priznaje da životni uvjeti djece snažno utječu na njihov razvoj. U njoj se nabrajaju razne razvojne sastavnice, uključujući mentalne, duševne, moralne i socijalne, kao i fizičke sastavnice, čime se priznaje da su obveze roditelja i država prema djeci veće od osiguranja osnovnog, odnosno hrane, odjeće i stanovanja.

Budući da su troškovi u vezi s invaliditetom možda veći nego troškovi za ostalu djecu, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom priznaje da djeca s teškoćama u razvoju možda trebaju veći prihod kako bi se mogla primjereno razviti. Stoga članak 28. utvrđuje detaljnije obveze osiguravanja potreba djece s teškoćama u razvoju. Dakle, države moraju:

- pružiti usluge, uređaje i pomoć u vezi s invaliditetom, odnosno teškoćama u razvoju, što, primjerice, može uključiti dodatne usluge pranja rublja, prilagodbe kod kuće ili potrebu dodatne skrbi. Usluge moraju biti dostupne ili subvencionirane putem postupka testiranja sredstava;

Oснаživanje majki djece s teškoćama u razvoju¹⁰¹

Akcijska skupina djece s teškoćama u razvoju (Južna Afrika) surađivala je s Ministarstvom zdravstva na provedbi programa prehrane u pokrajini Mpumalunga. Cilj je bio dokazati da djeca bolje uče i više postižu ako se bolje hrane te da su problemi slabe prehrane uzrokovani ne samo siromaštvom nego i nedostatkom znanja i tjelesnim poteškoćama pri hranjenju djece. U skladu s tim osmišljen je pilot-program za pružanje pomoći s dijetama i prehrambenom terapijom. Program je bio usmjeren na 400 djece s teškoćama u razvoju.

Program je doživio prilično velike početne probleme. Osim nekih administrativnih problema, mnogi su se roditelji ljutili na stručnjake koji su smatrali da trebaju mijenjati svoje prakse hranjenja. Kao odgovor na to, u sklopu projekta održana je serija radionica s prehrambenim terapeutima i roditeljima u kojoj su oni zamijenili uloge. To je dovelo do velikih novih iskustava iz kojih su stručnjaci mnogo naučili jer su shvatili potrebu da budu osjetljiviji na znanje i iskustvo majki, koje je, prema tome, taj proces značajno osnažio.

- osigurati pristup socijalnoj zaštiti i programima smanjenja siromaštva, posebno za žene i djevojke. Za obitelji s djetetom s teškoćama u razvoju treba osigurati posebne usluge socijalne zaštite, s obzirom na dodatne troškove u vezi s invaliditetom, poput posebne prehrane ili dijete, prijevoza, dodatnog grijanja ili odjeće, i s obzirom na smanjenje mogućnosti roditelja da, dok skrbe o djetetu s teškoćama u razvoju, preuzmu plaćeno zaposlenje. Usluge socijalne zaštite trebale bi uvažiti činjenicu da mnoge obitelji s djecom s teškoćama u razvoju vode samohrani roditelji, obično majka, te da nema drugog hranitelja;
- pripomoći kod drugih izdataka u vezi s invaliditetom, poput usavršavanja, povremene pomoći u kući oko skrbi za osobu s invaliditetom i savjetovanja.

Nadalje, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom zahtijeva od država da koraci poduzeti radi zaštite i promicanja odgovarajućih standarda života ne diskriminiraju na osnovi invaliditeta. Drugim riječima, bilo koje mjere socijalne zaštite moraju, bez diskriminacije, biti dostupne i djeci s teškoćama u razvoju.

Zaštita od gospodarskog izrabljivanja

Konvencija UN-a o pravima djeteta priznaje pravo djece na zaštitu od gospodarskog izrabljivanja i bilo kakvog posla koji bi na bilo koji način mogao biti štetan za njihov razvoj ili ometati njihovo obrazovanje. Ona od država traži da poduzmu zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere za osiguranje nužne zaštite, uključujući propise o najmanjoj dobnoj granici za zapošljavanje, broju radnih sati i uvjetima na poslu, te odgovarajuće kazne kojima će se osigurati provedba tog zakona. Konvencija o najgorim oblicima dječjeg rada, koju je donijela Međunarodna organizacija rada, uvodi

dodatne obveze za zaštitu djece.¹⁰² Ona, kao najgore oblike dječjeg rada, utvrđuje sljedeće, te državama nameće obveze poduzimanja akcije kojom će osigurati njihovo iskorjenjivanje:

- svi oblici ropstva ili praksi sličnih ropstvu, poput prodaje djece i trgovine djecom, dužničkog ropstva i kmetstva te prisilnog i obveznog rada, uključujući prisilno ili obvezno novačenje djece zbog njihove uporabe u oružanim sukobima;
- korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za prostituciju, proizvodnju pornografskog materijala ili pornografske priredbe;
- korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za nezakonite aktivnosti, a osobito za proizvodnju droge i trgovinu drogom na način definiran odgovarajućim međunarodnim sporazumima;
- rad koji bi, zbog svoje naravi i okolnosti u kojima se obavlja, mogao štetiti zdravlju, sigurnosti ili moralu djece.

Učinkovita provedba tih obveza poslužit će za prevenciju mnogih oštećenja koja doprinose teškoćama u razvoju kod djece te će mnogu djecu s teškoćama u razvoju zaštititi od izlaganja opasnim poslovima i izrabljivanju. Treba poduzeti i mjere koje će se obratiti praksi ozljeđivanja i prisiljavanja djece da rade kao prosjaci. Te mjere uključuju obrazovanje i potporu za roditelje, podizanje svijesti i obrazovne mogućnosti za djecu.

Uzdržavanje djece

Konvencija UN-a o pravima djeteta traži od država da uvedu mjere kojima će jednom roditelju omogućiti da od drugog roditelja zahtijeva uzdržavanje bilo kojeg djeteta za koje je odgovoran. To je posebno važno jer je nerazmjerno veći broj majki koje se same brinu o djetetu s teškoćama u razvoju.

Savjeti za zagovaranje prava na primjereni standard života

- Prikupite dokaze o iskustvima siromaštva s kojima se suočavaju obitelji s djetetom s teškoćama u razvoju i uporabite ih za zagovaranje učinkovitih odredbi socijalne zaštite djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji.
- Ohrabrite medije da pokrenu televizijske i radijske programe koji će pratiti život jednog djeteta s teškoćama u razvoju tijekom mjesec dana kako bi istaknuli siromaštvo koje doživljavaju i situaciju u kojoj je potrebna povećana socijalna zaštita.
- Pokrenite kampanju razotkrivanja prakse sakaćenja djece kako bi ona poslije mogla raditi kao prosjaci.
- Angažirajte potporu pedijatara i akademika kako biste pokrenuli istraživanje ozljeda uzrokovanih djeci koja rade i opsega invaliditeta povezanog s dječjim radom.

Pravo na zaštitu od svih oblika nasilja i zlostavljanja

Ključna pitanja

Djeca s teškoćama u razvoju u nerazmjerno su većoj opasnosti i od tjelesnog i od seksualnog nasilja i zlostavljanja, s time da neke studije upućuju na to da je i do četiri puta vjerojatnije da će se suočiti s nasiljem od njihovih vršnjaka bez teškoća u razvoju.¹⁰³ Ta je ranjivost priznata u Svjetskom izvješću o nasilju nad djecom, objavljenom 2005. godine.¹⁰⁴ Nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju odvija se u obitelji, u školama, u ustanovama, na poslu, na ulicama, među vršnjacima i u zajednici. Uzroci su složeni, no u vezi su s raširenim socijalnim stajalištima odbijanja i neprijateljstva prema invaliditetu, manjkom razumijevanja prirode invaliditeta, većom razinom ovisnosti djece s teškoćama u razvoju i njihovom socijalnom izolacijom. Nasilje je u vezi i sa smanjenim mogućnostima te

djece da se suprotstave ili zaštite, u usporedbi s imunitetom od progona kojeg kao posljedicu uživaju zlostavljači. Uz to, djeca s teškoćama u razvoju ranjiva su i s obzirom na medicinske i znanstvene intervencije poduzete bez njihova pristanka i često bez obzira na njihove najbolje interese.

No, do dan danas, vrlo je malo akcija koje su se pozabavile nasiljem nad djecom s teškoćama u razvoju. Trenutačno je vrlo malo država koje se bave pitanjem potrebe razvoja službi za zaštitu djece koje su pristupačne i prikladne za djecu s teškoćama u razvoju. Primjerice, „vruće linije” i „sigurni” programi za djecu s teškoćama u razvoju uglavnom su posve nebitni. Za njih je vjerojatnije da nemaju pristup obavijestima u vezi s njihovim pravima te stoga ne znaju ni da imaju pravo suprotstaviti se. A čak i da znaju, malo je situacija u kojima bi mogli prijaviti ili suprotstaviti se zlostavljanju putem pristupačnih ili učinkovitih mehanizama žalbe.

Primjeri nasilja koje opisuju djeca s teškoćama u razvoju¹⁰⁵

- Gluhu djecu tukli su zbog pjevanja.
- Mnoga su slijepa djeca zlostavljana unutar svojih obitelji.
- Roditelji tuku djecu koja pokazuju znakove duševne bolesti, tumačeći takvo ponašanje kao neposluh ili svojevoljnost.
- Značajna razina zlostavljanja djece s teškoćama u učenju.
- Djeca s teškoćama u razvoju emocionalno su odbijana u obiteljima i zlostavljana zbog njihova niskog statusa.
- Djeca koju se skriva u obiteljskoj kući, prema kojoj se ponaša kao prema životinji, ponekad i zatvara u kavez, posebno u ruralnim područjima.
- Zabrinutost zbog raširenoga seksualnog nasilja u obitelji, koje se niječe ili prikriva jer obitelji nisu voljne razotkriti problem.
- Poteškoće za djecu prilikom suprotstavljanja zlostavljanju od strane učitelja zbog njihova visokog položaja u društvu.
- Problemi sa zlostavljanjem od strane starijih osoba s invaliditetom.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 19. – Pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja

Članak 34. – Spolno izrabljivanje djece

Članak 37. – Mučenje, ponižavajući postupak i oduzimanje slobode

Članak 39. – Rehabilitacija djece žrtava

Fakultativni protokol na Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 13. – Pristup pravosuđu

Članak 15. – Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja

Članak 16. – Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja

Zaštita od nasilja

Članak 19. Konvencije UN-a o pravima djeteta od država traži da uvedu zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere za zaštitu djece, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, od svih oblika nasilja, dok o njemu brine roditelj ili drugi zakonski skrbnik. Članak 16. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom također uvodi obveze poduzimanja odgovarajućih mjera kojima bi se spriječili svi oblici izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja. Te mjere moraju biti osjetljive s obzirom na dob i spol, uvažavati posebnu ranjivost žena i djevojčica na nasilje i biti usmjerene na to da odgovore na situaciju djece. Trebaju pružiti potporu djeci s teškoćama u razvoju i njihovim obiteljima, uključujući i obavještanje te obrazovanje o tome kako izbjeći, prepoznati i prijaviti slučajeve izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja.

Opći komentari Odbora za prava djeteta, i o djeci s teškoćama u razvoju i o zaštiti od nasilja, pružaju detaljnije primjere preventivnih mjera koje treba provesti, što uključuje i akcije:¹⁰⁶

- uvođenja zakona koji sprječavaju sve oblike nasilja, uključujući i tjelesno kažnjavanje u svim situacijama, kod kuće, u obitelji,

- u školama, ustanovama te institucijama pravosudnog sustava za maloljetnike;
- promicanja javne svijesti o pozitivnim, nenasilnim oblicima odgoja i obrazovanja;
- obuke i edukacije roditelja ili drugih osoba koje brinu za dijete u vezi s razumijevanjem opasnosti i primjećivanjem znakova zlostavljanja kod djeteta;
- koje će roditeljima pomoći da budu oprezni prilikom biranja njegovatelja i objekata za svoju djecu te unaprijediti njihovu mogućnost da primijete zlostavljanje;
- ustroja i ohrabivanja skupine potpore za roditelje, braću i sestre i druge osobe koje se brinu za dijete kako bi im se pomoglo u brizi za djecu i nošenju s njihovim teškoćama;
- podizanja svijesti djece i njegovatelja o tome da dijete ima pravo da se prema njemu postupa s poštovanjem, kao i pravo da se, ako su ta njihova prava povrijeđena, požali odgovarajućim tijelima;
- koje će osigurati da škole poduzmu sve mjere za suprotstavljanje nasilju u školama i da, dok se brinu za održavanje inkluzije u redovnom obrazovnom sustavu, posebnu pažnju obrate na djecu s teškoćama u razvoju, pružajući im svu potrebnu zaštitu;

Prepreke u ostvarivanju pristupa pravosuđu¹⁰⁷

Natasha je imala teškoće s učenjem i komunikacijom te je pohađala školu za djecu s posebnim potrebama. Kad je počela pokazivati dramatične promjene u ponašanju, njena je majka posumnjala da joj je kćer spolno zlostavljana. Često je plakala, pokazivala ljutnju i neprestano masturbirala. Unatoč opetovanim pokušajima da to prijavi školi, socijalnim službama i policiji, nije pokrenuta nikakva

istraga. Neuobičajeno je ponašanje pripisano Natashinim teškoćama. Na kraju, poslije dvogodišnje bitke, majka ju je pvela u bolnicu i odbila otići dok joj ne pregledaju kćer. Kod Natashe je pronađen vaginalni iscjedak, njezin je himen bio oštećen i na njemu su bili ožiljci stari najmanje dvije godine. Dijete je pokazivalo najsnažnije signale spolnog zlostavljanja, no, zbog njenih teškoća, sustav ju nije shvatio ozbiljno.

Neprihvatljivi medicinski zahvati¹⁰⁸

Djeca s teškoćama u razvoju podvrgnuta su kliničkim i farmakološkim zahvatima koji bi se u istoj toj zajednici smatrali neprihvatljivi kad bi se provodili na djeci bez teškoća u razvoju, kao što su, primjerice, terapija elektrošokovima, pretjerano liječenje lijekovima i rutinske histerektomije.

- koje će osigurati da, u ustanovama koje skrbe za djecu s teškoćama u razvoju, radi posebno obučeno osoblje koje je ispravno odabrano, u skladu s odgovarajućim standardima, i čiji se rad redovito prati i procjenjuje, kao i ostvarivanje pristupa osjetljivim mehanizmima žalbe.

Uz to, Svjetsko izvješće o nasilju nad djecom pruža detaljne preporuke za akcije potrebne kako bi se provele obveze zaštite prava djece od svih oblika nasilja, uključujući pritom i djecu s teškoćama u razvoju.¹⁰⁹

Nikakva intervencija bez pristanka

Djeca s teškoćama u razvoju posebno su osjetljiva na medicinske zahvate kojima će se njihovo stanje „izliječiti” ili pokuse provedene radi medicinskih istraživanja. Članak 15. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom izričito brani takve zahvate bez slobodnog pristanka pojedinca. No ta je situacija u slučaju djece mnogo složenija. U mnogim državama, dok djeca ne odrastu, roditelji su ovlašteni dati slobodan pristanak u njihovo ime. U drugima djeca nisu ovlaštena dati svoj pristanak sve dok sud ne odluči da su dosegla odgovarajuću sposobnost za to. No iako se Konvencija UN-a o pravima djeteta ne obraća izričito ovom pitanju, holističko tumačenje u njoj sadržanih članaka upućuje na potrebu za podosta opreza prilikom ovlašćivanja roditelja

na pristanak, izuzev u slučaju jakoga medicinskog razloga za takav zahvat.

Prvo, članak 3. zahtijeva da se, kod svake radnje koja se tiče djeteta, prvenstveno u obzir uzmu njegovi najbolji interesi. Drugim riječima, nije prihvatljiv pristanak na takav zahvat koji, primjerice, podvrgava dijete bolnoj korektivnoj operaciji kozmetičke prirode samo zato što bi roditelji željeli da njihovo dijete izgleda „normalno”. Niti bi roditelji smjeli pristati na pokuse izvršene nad njihovim djetetom, izuzev u situaciji kada bi to za njihovo dijete iz medicinskih razloga bilo posebno korisno.

Nadalje, potrebno je u obzir uzeti i članke 5. i 12. Članak 5. određuje da roditelji smiju usmjeravati i voditi dijete u ostvarivanju njegovih prava, u skladu s njegovim ili njezinim razvojnim sposobnostima. Drugim riječima, čim dijete stekne sposobnost razumjeti prirodu predloženog zahvata i njegove posljedice, tada bi, umjesto svojih roditelja, ono trebalo samo dati svoj pristanak. A u svim bi slučajevima u kojima je dijete sposobno stvoriti mišljenje o tom pitanju trebalo s njime porazgovarati i, u skladu s njegovom dobi i zrelosti, uvažiti njegova stajališta. Kao sveobuhvatno načelo, u djetetovo ime ne treba davati pristanak za zahvate koji ne pružaju jasnu kliničku korist ili kada bi se odluka djeteta mogla razlikovati, sve dok ono ne razvije sposobnost da samo da svoj pristanak.

Nezavisan pregled i praćenje

Nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju često se događa unutar samih objekata i programa osmišljenih da im pomognu i da ih štite. Članak 16. stavak 4. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom obvezuje države na to da osiguraju učinkovito praćenje svih službi namijenjenih djeci s teškoćama u razvoju. Kako bi se osigurala stroga i temeljita provjera, odnosno iskoristila moć i ovlast za razotkrivanje povreda prava djece s teškoćama u razvoju, nužno je da svi sustavi praćenja budu potpuno neovisni o vlasti ili tijelu koje pruža predmetnu uslugu.

Taj zahtjev odgovara obvezi iz članka 3. stavka 3. Konvencija UN-a o pravima djeteta da se ustanove, službe i objekti odgovorni za skrb ili zaštitu djece usklade sa standardima nadležnih vlasti glede pitanja sigurnosti i zdravlja te broja i stručnosti osoblja. Uz to, što se tiče djece s teškoćama u razvoju koja žive u ustanovama, članak 25. Konvencije UN-a o pravima djeteta priznaje djetetu pravo na povremenu provjeru njege koja mu se pruža. Tako, dok članak 3. navodi odgovornost za praćenje objekta ili ustanove, članak 25. traži da se prati i stanje svakog pojedinog djeteta. Oba su potrebna ako želimo potpuno zaštititi dijete, i oba određuju da djeci s teškoćama u razvoju treba pružiti mogućnost da sudjeluju u postupku i da, gdje je to potrebno, u povjerenju izraze svoja mišljenja i svoje brige.

Rehabilitacija i reintegracija u društvo

I članak 16. stavak 4. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i članak 39. Konvencije UN-a o pravima djeteta uvode obveze promicanja tjelesnog i psihološkog oporavka i reintegracije u društvo djece s teškoćama u razvoju koja su bila žrtve bilo kojeg oblika izrabljivanja ili nasilja, uključujući i osiguravanje službi zaštite.

Obje Konvencije traže da svaki proces oporavka ili reintegracije mora njegovati zdravlje, blagostanje, samopoštovanje i dostojanstvo djeteta. Taj proces mora uvažiti i potrebe s obzirom na spol. Konvencija UN-a o pravima djeteta spominje oporavak nakon oružanog sukoba. To je posebno važno, ne samo zato što su djeca s teškoćama u razvoju u situacijama oružanog sukoba krajnje ranjiva nego i zato što su takvi sukobi glavni uzrok invaliditeta, i zbog tjelesnih ozljeda, i zbog psiholoških i emocionalnih trauma. Uz to, Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji zahtijeva uvođenje mjera za rehabilitaciju djece žrtava izrabljivanja.¹¹⁰

Odbor za prava djeteta pojasnio je da se mjere iz članka 39. odnose na svu djecu koja su žrtve okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, ili tjelesnog, duševnog ili spolnog nasilja, kao i na djecu žrtve, uključujući izbjeglice, djecu koja rade, djecu koja su bila prodana ili preprodavana te onu uključenu u pravosudni sustav za maloljetnike.¹¹¹ Djeca s teškoćama u razvoju mogu se nalaziti u svakoj od tih skupina, pa Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom traži uvođenje ciljanih mjera koje će se obratiti posebnim rehabilitacijskim potrebama. Takvi bi programi trebali biti interdisciplinarni i trebalo bi im pružiti odgovarajuću potporu i sredstva.

Odbor za prava djeteta ističe i da je važno da se s djecom koja trebaju zaštitu ne postupa kao s krivcima. Primjerice, u mnogim zemljama zakoni koji se odnose na napuštanje, skitnju, prostituciju, položaj migranata, izostajanje s nastave ili bježanje od kuće kriminaliziraju djecu, odnosno ne postupaju s njima kao s djecom koja trebaju zaštitu. Potreban je nekazneni pristup, koji bi, ovisno o prirodi izrabljivanja, nasilja ili zlostavljanja, mogao uključiti sljedeće mjere:

- socijalno, medicinsko i psihološko savjetovanje za žrtve i njihove obitelji;

- pristup obrazovanju, zdravstvenoj skrbi, sredstvima financijske potpore, pravnoj pomoći i sigurnoj okolini;
- osiguravanje lokalnih centara za razvoj, objekata za rekreaciju i službi koje se bave posebnim problemima djece koja su u opasnosti;
- stručno usavršavanje zdravstvenih stručnjaka, učitelja, socijalnih radnika i relevantnih nevladinih organizacija koje je osjetljivo s obzirom na dob i invaliditet;
- akcija sprječavanja i iskorjenjivanja stigmatizacije djece žrtava i njihovih obitelji u društvu;
- programi za olakšavanje oporavka i reintegracije unutar obitelji i zajednica, gdje god je to moguće;
- promicanje pozitivnih načina zarade za djecu žrtve i njihove obitelji kako bi se spriječila daljnja opasnost od izrabljivanja i zlostavljanja;
- odšteta za žrtvu te programi pomoći.

Utvrđivanje, istraga i progon prijestupnika

Članak 19. Konvencije UN-a o pravima djeteta traži uvođenje mjera zaštite radi utvrđivanja, izvještavanja, upućivanja, istraživanja, postupanja

i praćenja slučajeva zlostavljanja djeteta. No djeca s teškoćama u razvoju suočavaju se s određenim problemima na svim razinama zaštite djeteta. Budući da su često skriveni od očiju javnosti, manje je vjerojatno da će šira rodbina ili susjedi prepoznati bilo kakvo zlostavljanje koje doživljavaju. I, zaista, predrasude u vezi s djecom s teškoćama u razvoju tolike su da je manje vjerojatno da će se brinuti o mogućem nasilju koje doživljavaju. Ovisnost o skrbnicima i komunikacijske poteškoće mogu za mnogu takvu djecu onemogućiti da prijave zlostavljanje. Mnoga se djeca boje osvete, no to je posebno kritično u slučaju djece s teškoćama u razvoju. Jednom kad je zlostavljanje prijavljeno, djecu s teškoćama u razvoju često se smatra nepouzdanim svjedocima. Primjerice, u nekim su zemljama slijepe osobe automatski isključene kao svjedoci. Nadalje, rijetko im se pruži potpora potrebna da bi svoje doživljaje mogli iznijeti na sudu.

Shodno tome, članak 16. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom dodatno obvezuje države stranke na uvođenje posebnih mjera radi osiguranja da se nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju utvrdi, istraži i, gdje je to primjereno, kazneno goni. Tim se člankom traži i da svi

Nekažnjavanje zlostavljača¹¹²

U jednoj školi internatskog tipa za gluha djecu u ruralnom području Južne Afrike, ravnatelj je godinama opetovano silovao brojne djevojke. Kad su se konačno požalile i kad su ozbiljno shvaćene, ravnatelj je optužen za silovanje i doveden pred sud. No djeci je rekao da će im, ako svjedoče protiv njega, otpasti ruke. Za gluha djecu, koja govore pokazujući, ruke su veza sa svijetom. Djeca su mu povjerovala i povukla optužbe. Slučaj je odbačen.

zakoni i politike budu usmjereni na invaliditet, spol i djecu. Za to će biti potrebno osigurati:

- zakonodavne mjere za kažnjavanje i uklanjanje počinitelja iz kuće i osiguravanje da dijete nije lišeno svoje obitelji i da može nastaviti sa životom u sigurnom i zdravom okolišu,
- pristupačne i sigurne mehanizme žalbe, osjetljive s obzirom na invaliditet i djecu, i
- pristup nužno potrebnoj komunikacijskoj, tjelesnoj i drugoj potpori koja će djeci s teškoćama u razvoju omogućiti sudjelovanje u sudskom postupku.

Savjeti za zagovaranje prava na zaštitu od svih oblika nasilja¹¹³

- Prikupite dokaze o raširenosti i ozbiljnosti tjelesnog i spolnog nasilja nad djecom s teškoćama u razvoju.
- Pokrenite kampanju visokog profila kako biste istaknuli razmjere nasilja.
- Lobirajte kod vlade da zabrani sve oblike nasilja, uključujući i svako tjelesno kažnjavanje, spolno nasilje i štetne običajne prakse.
- Lobirajte kod vlade da uvedu zakone koji će djeci s teškoćama u razvoju pružiti potpunu zaštitu u ustanovama u kojima borave, uključujući i škole, kao i neovisni inspektorat s ovlastima za pregled svih aspekata skrbi.
- Za djecu s teškoćama u razvoju osmislite izvore o njihovom pravu na zaštitu od svih oblika nasilja i distribuirajte ih putem medija, škola, zdravstvenih objekata i udruženja mladih.
- Pregledajte postojeće postupke zaštite djece i procijenite njihovu pristupačnost i prikladnost za djecu s teškoćama u razvoju.
- Poduprite djecu s teškoćama u razvoju da se, kad je narušeno njihovo pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, požale kod odgovarajućih tijela.

Pravo na pristup pravosuđu i pravo na slobodu

Ključna pitanja

Djeca s teškoćama u razvoju se, prilikom ostvarivanja svojih prava unutar pravosudnog sustava, suočavaju s pravim izazovima. Svjetsko izvješće o nasilju nad djecom ističe da su „djeca s teškoćama u razvoju nerazmjerno predstavljena u kaznenom pravosudnom sustavu. Nadalje, jednom kad se nađu u tom sustavu, prema njima se često ponaša daleko gore nego prema njihovim vršnjacima bez

teškoća u razvoju.”¹¹⁴ Primjerice, dokazi iz Sjedinjenih Američkih Država upućuju na to da je u populaciji djece zatvorene u kriminalnom pravosudnom sustavu 32% djece s teškoćama u razvoju, dok ih je u cijeloj populaciji djece samo 9%.¹¹⁵ Druga istraživanja upućuju na to da bi čak i do 90% mladih ljudi u zatvoru zadovoljilo kriterije za jedan ili više psihosocijalnih stanja.¹¹⁶

Problemi se mogu pojaviti u svim fazama postupka. Slaba obuka osoblja u cijelom sustavu, nedovoljno svijesti o prirodi posljedica teškoća u razvoju, manjak prilagodbe njihovim komunikacijskim potrebama, nepristupačne zgrade – sve to, zajedno s negativnim i

neprijateljskim stajalištima, stvara gotovo nepremostive prepreke. Kao posljedica toga, posebno je velik rizik da djeca s teškoćama u razvoju neće ostvariti pravedno saslušanje. Policija, prilikom uhićenja djeteta ili mlade osobe, često propusti primijetiti da to dijete ima teškoće u razvoju, primjerice da je gluho ili ima neko intelektualno oštećenje. Njegovo se ponašanje može protumačiti kao drskost, odbijanje suradnje ili ravnodušnost, što policija može ili kazniti ili uporabiti kao dokaz protiv njega. Dijete bi moglo doživjeti probleme i dok pokušava reći svoje osobne podatke, što može dovesti do toga da se ne obavijeste članovi njegove obitelji. Ako dijete ima pravnog zastupnika (što mnoga djeca, naravno, nemaju), njegov odvjetnik često neće moći s njim učinkovito komunicirati i velika je mogućnost da se detalji u vezi sa slučajem neće na sudu točno prikazati te da će se izreći neodgovarajuća presuda. Ako su djeca s teškoćama u razvoju kažnjena zatvorom, zatvor može biti nepristupačan, možda nije dostupno odgovarajuće liječenje, dijete možda neće biti u stanju razgovarati s osobljem i bit će posebno ranjivo na nasilje od strane zatvorskih čuvara i drugih zatvorenika, bez mogućnosti da se mu se suprotstavi.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 12. – Poštovanje djetetovih stajališta

Članak 37. – Mučenje, ponižavajuće postupanje i oduzimanje slobode

Članak 40. – Vođenje maloljetničkog pravosuđa

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 13. – Pristup pravosuđu

Članak 14. – Sloboda i sigurnost osobe

Zaštita u pravosudnom sustavu za maloljetnike

Članci 37. i 40. Konvencije UN-a o pravima djeteta sadržavaju detaljne odredbe kojima se utvrđuju pravo djece na potpunu zaštitu unutar pravosudnog sustava za maloljetnike. Te se odredbe moraju, bez diskriminacije, provesti za djecu s teškoćama u razvoju. Odbor o pravima djeteta priznaje poteškoće s kojima se suočavaju djeca s teškoćama u razvoju i ocrtava dodatne preporuke za države kojima će se osigurati bolja zaštita u slučaju kad je dijete u sukobu sa zakonom:¹¹⁷

- djecu s teškoćama u razvoju treba intervjuirati služeći se odgovarajućim jezicima ili oblicima komunikacije;
- policija, socijalni radnici, odvjetnici, tužitelji i suci trebaju proći odgovarajuću obuku;
- s djecom s teškoćama u razvoju, kao i s ostalom djecom, treba što je manje moguće pribjegavati formalnim pravnim postupcima, no, gdje je to nužno, treba se potruditi da im se osigura pristup obavijestima o pravosudnom sustavu za maloljetnike i njihovim pravima unutar tog sustava;

- oduzimanje slobode treba uzeti u obzir samo tamo gdje postoji program liječenja u vezi s problemima koji su posljedica zločina. U takvim slučajevima ustanova treba imati odgovarajuće objekte i stručno usavršeno osoblje. Donoseći takve odluke, mjerodavna bi tijela trebala osigurati potpuno poštovanje ljudskih prava i pravnih mjera zaštite takve djece.

Članak 13. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom učvršćuje odredbe Konvencije UN-a o pravima djeteta prevodeći neke od tih preporuka u pravne obveze. Njime se traži poduzimanje mjera koje će djeci s teškoćama u razvoju pomoći da ostvare pristup pravosuđu (vidi u nastavku). On također posebno predviđa da sve osobe koje rade na području vođenja pravosuđa, uključujući policiju i zatvorsko osoblje, trebaju proći odgovarajuće stručno usavršavanje.

Pristup pravosuđu

Pravo na pristup pravosudnom sustavu odnosi se jednako na situacije u kojima sama djeca s teškoćama u razvoju traže pristup pravosuđu, primjerice poslije zlostavljanja ili lošeg postupanja. Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom traži da se djeci s teškoćama u razvoju omogući pristup pravosudnom sustavu na jednakoj osnovi s drugima. To znači da im države moraju pružiti odgovarajuću potporu kako bi mogli sudjelovati u svim pravnim postupanjima, uključujući i svjedočenje, te u istražnim i pripremnim fazama. To može uključivati tumačenje, pristup znakovnom jeziku, pristup obavijestima u pristupačnim i dobi prikladnim oblicima, tjelesni pristup sudovima, pružanje dovoljno vremena kako bi dijete potpuno razumjelo sudske postupke, videointervjue te oblike ispitivanja koji promiču razumijevanje djece i njihovu sposobnost da se očituju.

Savjeti za zagovaranje prava na pristup pravosuđu i prava na slobodu

- Osmislite i za sve stručnjake koji rade u pravosudnom sustavu osigurajte stručno usavršavanje o pravima djece s teškoćama u razvoju.
- Osmislite smjernice kako uspostaviti sudove osjetljive na invaliditet, odnosno teškoće u razvoju, te na djecu.
- Potaknite tijela vlasti da poduzmu istraživanje o djeci u zatvoru kako bi se utvrdilo koliko njih ima teškoće u razvoju te kakav to učinak ima na njihovu kaznu i posljedična iskustva u zatvoru.

Prava u kriznim stanjima i sukobu

Ključna pitanja

Djeca s teškoćama u razvoju nerazmjerno više pate u situacijama sukoba ili humanitarnih nesreća. Za vrijeme nestašica često ih se prve zanemari, obitelji ih, dok bježe s područja sukoba, nerijetko ostave, a posljednji dobiju kriznu pomoć i potporu.¹¹⁸ Jednako tako, sukobi stvaraju još više djece s teškoćama u razvoju, posebno u zemljama u kojima sukobi uključuju namjerno sakaćenje i uporabu pješačkih mina. Čak i u slučajevima kada nema mina, sukobi ometaju rutinske aktivnosti, poput zdravstvene skrbi i cijepljenja, te mogu dovesti do povećanja bolesti koje uzrokuju invaliditet, poput dječje paralize i trahoma. Sukobi ponekad vode i do neuhranjenosti, pa čak i gladi, u slučajevima kad su zajednice izolirane, ako su farme napuštene ili su ljudi prisiljeni pobjeći na područja slaba resursima. To može dovesti i do zastoja kognitivnog i tjelesnog razvoja, kao i teškoća u razvoju povezanih s nedostatkom hranjivih tvari, poput sljepoće. Djeca od koje se traži da nose teške terete za oružane snage mogu patiti

i od ozljeda ili deformacija na kostima koje poslije uzrokuju teškoće u razvoju, odnosno invaliditet.

Prava

Konvencija UN-a o pravima djeteta

Članak 38. – Zaštita djece pogođene oružanim sukobom

Fakultativni protokol na Konvenciju UN-a o pravima djeteta o sudjelovanju djece u oružanom sukobu

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Članak 11. – Rizična stanja i humanitarne krize

Konvencija UN-a o pravima djeteta traži od država da osiguraju poštovanje pravila humanitarnog prava u situacijama oružanog sukoba te da poduzmu sve moguće mjere kako bi u situacijama oružanog sukoba djeci pružile skrb i zaštitu. Odbor za prava djeteta traži od država da ratificiraju Fakultativni protokol o djeci i oružanim sukobima koji od država stranaka traži poduzimanje svih mogućih mjera kako djeca mlađa od 18 godina ne bi bila novačena u oružane snage.¹¹⁹ Uz to, ističe da posebnu pažnju treba obratiti na oporavak i rehabilitaciju djece koja su onesposobljena zbog oružanih sukoba.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom uvodi posebne dodatne obveze zaštite prava djece s teškoćama u razvoju. Preambula ističe da je, ako želimo zaštititi prava osoba s invaliditetom u situacijama sukoba ili strane okupacije, važno poštovati relevantne humanitarne standarde. Jednako se tako od država stranaka traži i poduzimanje svih mogućih mjera za osiguravanje njihove zaštite u

opasnim situacijama, uključujući oružane sukobe, humanitarne krize i prirodne katastrofe.

Zajedno, obveze iz tih dvaju konvencija znače da je, u slučaju prirodnih katastrofa ili humanitarnih kriza, potrebno poduzeti akcije za:

- uvažavanje potreba djece s teškoćama u razvoju prilikom planiranja kriza i vježbi za slučaj kriza,
- obraćanje njihovim potrebama prilikom osmišljavanja sustava za evakuaciju, skloništa i krizne komunikacije,
- uključivanje osoba s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju, u punu lepezu odgovora na krizu i programa pomoći,
- sprječavanje i rano utvrđivanje stanja koja onesposobljavaju,
- ponovno sjedinjavanje djece s njihovim obiteljima i pružanje potpore za obitelji,
- pružanje tjelesne rehabilitacije i psihosocijalnih usluga za djecu i
- omogućavanje pristupa obrazovanju i praktične vježbe u inkluzivnom okruženju za djecu.

Savjeti za zagovaranje prava u kriznim stanjima i sukobu

- Suradujte s relevantnim UN-ovim agencijama kako biste osigurali da se u programima spremnosti na krizu u cijelosti unesu i priznaju prava djece s teškoćama u razvoju.
- Zagovarajte da se pomoć djeci koja su žrtve pješačkih mina odnosi na prikupljanje podataka, kriznu i daljnju medicinsku skrb, tjelesnu rehabilitaciju i protetiku, psihološku potporu i socijalnu reintegraciju, ekonomsku reintegraciju te zakone i politike u vezi s teškoćama u razvoju, odnosno invaliditetom.
- Porazgovarajte s djecom s teškoćama u razvoju u situacijama poslije krize o njihovim iskustvima i idejama o tome što je potrebno kako bi se osigurala njihova zaštita u takvim stanjima.

Dodatak I.:

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol

Preambula

Države stranke ove Konvencije,

(a) *pozivajući se na načela proglašena u Povelji Ujedinjenih naroda kojima se priznaju prirođeno dostojanstvo i vrijednost te jednaka i neotuđiva prava svih članova ljudske zajednice kao temelj slobode, pravde i mira u svijetu,*

(b) *prihvatajući da su Ujedinjeni narodi u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka i u međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima proglasili i suglasili se da svatko ima sva prava i slobode navedene u tim dokumentima, bez razlike po bilo kojoj osnovi,*

(c) *potvrđujući univerzalnost, nedjeljivost, međusobnu ovisnost i međudnos svih ljudskih prava i temeljnih sloboda te potrebu da se osobama s invaliditetom zajamči njihovo puno uživanje bez diskriminacije,*

(d) *pozivajući se na Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodnu konvenciju o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Konvenciju protiv mučenja i drugih oblika okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Konvenciju o pravima djeteta te Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji,*

(e) *prihvatajući da je invaliditet koncept koji se još uvijek razvija te da invaliditet nastaje kao rezultat međudjelovanja osoba s oštećenjima i prepreka koje proizlaze iz stajališta njihove okoline, odnosno prepreka koje postoje u okolišu, a koje onemogućuju njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu na izjednačenoj osnovi s drugim ljudima,*

(f) *priznajući važnost načela i političkih smjernica sadržanih u Svjetskom programu djelovanja koji se odnosi na osobe s invaliditetom i u Standardnim pravilima o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom u smislu utjecaja na promicanje, formuliranje i ocjenjivanje politika, planova, programa i aktivnosti na državnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, kako bi se još više izjednačile mogućnosti za osobe s invaliditetom,*

(g) *ističući značaj uključivanja pitanja vezanih uz invaliditet u središnje tokove događanja, kao sastavnoga dijela odnosnih strategija održivoga razvoja,*

(h) *priznajući također da diskriminacija bilo koje osobe na osnovi invaliditeta predstavlja povredu prirođenog dostojanstva i vrijednosti čovjeka,*

(i) *priznajući i nadalje raznolikost osoba s invaliditetom,*

(j) *priznajući potrebu promicanja i zaštite ljudskih prava svih osoba s invaliditetom, uključujući i one kojima je potrebna veća podrška,*

(k) *izražavajući zabrinutost* zato što se osobe s invaliditetom, unatoč ovim različitim instrumentima i nastojanjima, i dalje, pri pokušaju da u društvu sudjeluju kao ravnopravni članovi, suočavaju s preprekama i što se njihova ljudska prava u svim dijelovima svijeta i dalje krše,

(l) *priznajući važnost međunarodne suradnje* u unapređenju životnih uvjeta osoba s invaliditetom u svim zemljama, a posebice onima u razvoju,

(m) *prihvatajući vrijedne postojeće* i potencijalne doprinose osoba s invaliditetom sveopćem blagostanju i raznolikosti njihovih zajednica, kao i činjenicu da promicanje punog uživanja ljudskih prava i temeljnih sloboda od strane osoba s invaliditetom i njihovo puno sudjelovanje rezultira njihovim većim osjećajem pripadnosti i značajnim napretkom u ljudskom, socijalnom i ekonomskom razvitku društva, te iskorjenjivanjem siromaštva,

(n) *priznajući važnost osobne autonomije* i neovisnosti osoba s invaliditetom, uključujući i slobodu izbora,

(o) *uzimajući u obzir* da bi osobe s invaliditetom trebale imati mogućnost za aktivno uključivanje u procese donošenja odluka o politikama i programima, uključujući one koji se na njih izravno odnose,

(p) *izražavajući zabrinutost* zbog teških uvjeta s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom koje su predmet višestrukih, odnosno pooštrenih oblika diskriminacije na osnovi rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkih ili drugih uvjerenja, nacionalnog, etničkog, starosjedilačkog ili socijalnog podrijetla, imovinskog statusa, rođenja, dobi ili nekog drugog statusa,

(q) *priznajući* da su žene i djevojčice s invaliditetom često izložnije riziku od nasilja, ozljeđivanja, zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, mučenja ili izrabljivanja, kako u svojim domovima tako i izvan njih,

(r) *priznajući* da djeca s teškoćama u razvoju trebaju u cijelosti uživati sva ljudska prava

i temeljne slobode ravnopravno s drugom djecom te podsjećajući na obveze koje su države stranke Konvencije o pravima djeteta preuzele u tom smislu,

(s) *naglašavajući* potrebu za uključivanjem aspekta odnosa među spolovima u sva nastojanja usmjerena prema promicanju punog uživanja ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s invaliditetom,

(t) *ističući* činjenicu da većina osoba s invaliditetom živi u uvjetima siromaštva, i prepoznajući u tome smislu nužnu potrebu ublažavanja negativnog učinka siromaštva na osobe s invaliditetom,

(u) *imajući na umu* da su uvjeti mira i sigurnosti, utemeljeni na punom poštovanju ciljeva i načela sadržanih u Povelji Ujedinjenih naroda i poštovanju instrumenata o ljudskim pravima, nužni za punu zaštitu osoba s invaliditetom, posebno za vrijeme oružanih sukoba i strane okupacije,

(v) *priznajući važnost mogućnosti pristupa* fizičkom, socijalnom, ekonomskom i kulturnom okruženju, zdravstvenim i obrazovnim uslugama te informacijama i komunikaciji, u omogućavanju punoga uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda osobama s invaliditetom,

(w) *shvaćajući* da je pojedinac, imajući obveze prema drugim pojedincima i prema zajednici kojoj pripada, dužan boriti se za promicanje i poštivanje prava priznatih u Međunarodnoj povelji o ljudskim pravima,

(x) *uvjeren* da je obitelj prirodna i temeljna skupna jedinica društva i da ima pravo na zaštitu društva i države, te da bi osobe s invaliditetom i članovi njihovih obitelji trebali primati potrebnu zaštitu i pomoć kako bi njihove obitelji mogle doprinostiti punom i ravnopravnom uživanju prava osoba s invaliditetom,

(y) *uvjeren* da će sveobuhvatna i cjelovita međunarodna konvencija kojom se promiče i štiti dostojanstvo osoba s invaliditetom značajno pridonijeti poboljšanju izrazito nepovoljnoga socijalnog položaja osoba s invaliditetom te

promicati njihovo sudjelovanje u građanskim, političkim, ekonomskim, društvenim i kulturnim područjima života uz jednake mogućnosti, kako u zemljama u razvoju tako i u razvijenim zemljama,

sporazumjele su se kako slijedi:

Članak 1.

Svrha

Svrha ove Konvencije je promicanje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom i promicanje poštovanja njihovog urođenog dostojanstva. Osobe s invaliditetom su one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.

Članak 2.

Definicije

Za potrebe ove Konvencije:

„Komunikacija” uključuje jezike, prikazivanje teksta, Brailleovo pismo, taktilnu komunikaciju, uvećani tisak, dostupne multimedijske sadržaje, kao i pisani oblik istih, zvučne zapise, obični jezik, osobne čitače i augmentativne i alternativne oblike, sredstva i formate komunikacije, uključujući dostupnu informacijsku i komunikacijsku tehnologiju.

„Jezik” označava govorne i znakovne jezike te druge oblike jezika koji nisu govorni.

„Diskriminacija na osnovi invaliditeta” označava svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje na osnovi invaliditeta koje ima svrhu ili učinak sprječavanja ili poništavanja priznavanja, uživanja ili upotrebe svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, društvenom i svakom drugom području, na ravnopravnoj osnovi s

drugima. Ona uključuje sve oblike diskriminacije, uključujući i uskraćivanje razumne prilagodbe.

„Razumna prilagodba” znači, tamo gdje je to u pojedinačnom slučaju potrebno, potrebnu i prikladnu preinaku i podešavanja, koja ne predstavljaju nerazmjerno ili neprimjereno opterećenje, kako bi se osobama s invaliditetom osiguralo korištenje ili uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na ravnopravnoj osnovi s drugima.

„Univerzalni dizajn” označava oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga na način da ih, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja, mogu upotrebljavati svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri. „Univerzalni dizajn” neće isključivati pomoćne naprave za određene skupine osoba s invaliditetom u onim slučajevima kada je to potrebno.

Članak 3.

Opća načela

Načela ove Konvencije su:

- (a) poštovanje urođenog dostojanstva, osobne autonomije, uključujući slobodu osobnog izbora i neovisnost osoba;
- (b) nediskriminacija;
- (c) puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje u društvo;
- (d) poštivanje razlika i prihvaćanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječnosti;
- (e) jednakost mogućnosti;
- (f) pristupačnost;
- (g) jednakost između muškaraca i žena;
- (h) poštovanje razvojnih sposobnosti djece s teškoćama u razvoju i poštovanje prava djece s teškoćama u razvoju na očuvanje vlastitog identiteta.

Članak 4.

Opće obveze

I. Države stranke obvezuju se osigurati i promicati puno ostvarenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom bez bilo kakve diskriminacije na osnovi invaliditeta.

U tu se svrhu države stranke obvezuju:

- (a) usvojiti sve odgovarajuće zakonodavne, upravne i druge mjere za provedbu prava priznatih ovom Konvencijom;
- (b) poduzeti sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, za izmjenu ili ukidanje postojećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju osoba s invaliditetom;
- (c) uzeti u obzir zaštitu i promicanje ljudskih prava osoba s invaliditetom u svim politikama i programima;
- (d) suzdržati se od svakog postupanja ili prakse koja nije u skladu s ovom Konvencijom te osigurati da javne vlasti i institucije djeluju u skladu s ovom Konvencijom;
- (e) poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi se uklonila diskriminacija na osnovi invaliditeta počinjena od strane bilo koje osobe, organizacije ili privatnog poduzeća;
- (f) poduzeti ili promicati istraživanje i razvoj univerzalno dizajniranih roba, usluga, opreme i objekata, prema definiciji iz članka 2. ove Konvencije, a što bi, kako bi se zadovoljile specifične potrebe osobe s invaliditetom, trebalo zahtijevati najmanju moguću prilagodbu i najmanji trošak, promicati njihovu dostupnost i upotrebu te promicati univerzalni dizajn u razvoju standarda i smjernica;
- (g) poduzeti ili promicati istraživanje i razvoj te promicati dostupnost i uporabu novih tehnologija, uključujući informatičke i komunikacijske tehnologije, pomagala, uređaje i pomoćnu tehnologiju za kretanje, prihvatljive osobama s invaliditetom, dajući prednost tehnologijama koje su dostupne po cijenama;

(h) pružiti osobama s invaliditetom dostupne informacije o pomagalima te uređajima i pomoćnim tehnologijama za kretanje, uključujući nove tehnologije, kao i o drugim oblicima pomoći, uslugama potpore i pogodnostima;

(i) promicati obučavanje stručnjaka i osoblja koje radi s osobama s invaliditetom o pravima priznatim ovom Konvencijom kako bi bili osposobljeni za bolje pružanje pomoći i usluga zajamčenih tim pravima.

2. S obzirom na ekonomska, socijalna i kulturna prava, svaka država stranka obvezuje se poduzeti mjere u skladu sa svojim najvećim raspoloživim mogućnostima i, gdje je to potrebno, u okviru međunarodne suradnje, s ciljem postupnog potpunog ostvarenja ovih prava, ne dovodeći u pitanje one obveze koje su sadržane u ovoj Konvenciji, a koje su, prema međunarodnom pravu, odmah primjenjive.

3. U razvoju i provedbi zakona i politika usmjerenih provedbi ove Konvencije te u drugim postupcima donošenja odluka koje se tiču osoba s invaliditetom, države stranke će se, putem organizacija koje ih predstavljaju, temeljito posavjetovati i u taj postupak uključiti osobe s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju.

4. Ništa u ovoj Konvenciji neće utjecati ni na koje odredbe koje više pospješuju ostvarivanje prava osoba s invaliditetom, a koje mogu biti sadržane u zakonima države stranke ili međunarodnom pravu važećem u toj državi. Neće biti ograničavanja ili ukidanja bilo kojeg od temeljnih ljudskih prava ili osnovnih sloboda priznatih ili postojećih u bilo kojoj državi stranci ove Konvencije temeljem zakona, konvencija, propisa ili običaja pod izgovorom da ova Konvencija ne priznaje ta prava ili slobode ili da ih priznaje u manjem opsegu.

5. Odredbe ove Konvencije odnose se na sve dijelove saveznih država bez ikakvih ograničenja ili iznimaka.

Članak 5.

Jednakost i nediskriminacija

1. Države stranke prihvaćaju da su sve osobe jednake pred zakonom te da imaju jednako pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zaštitu i jednaku korist na temelju zakona.

2. Države stranke zabranit će bilo kakvu diskriminaciju na osnovi invaliditeta te će osobama s invaliditetom jamčiti jednaku i djelotvornu zaštitu od diskriminacije po svim osnovama.

3. Kako bi promicale jednakost i ukinule diskriminaciju, države stranke poduzet će sve primjerene korake radi osiguranja provedbe razumne prilagodbe.

4. Posebne mjere potrebne za ubrzavanje ili ostvarivanje *de facto* jednakosti osoba s invaliditetom neće se smatrati diskriminacijom prema odredbama ove Konvencije.

Članak 6.

Žene s invaliditetom

1. Države stranke priznaju da su žene i djevojke s invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji te će u tom smislu poduzeti mjere radi osiguranja punog i ravnopravnog uživanja svih njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda.

2. Države stranke poduzet će sve odgovarajuće mjere radi osiguranja punog razvoja, napretka i osnaživanja položaja žena kako bi im zajamčile korištenje i uživanje ljudskih prava i temeljnih sloboda navedenih u ovoj Konvenciji.

Članak 7.

Djeca s teškoćama u razvoju

1. Države stranke osigurat će sve potrebne mjere kako bi djeci s teškoćama u razvoju zajamčile puno uživanje ljudskih prava i temeljnih sloboda ravnopravno s drugom djecom.

2. U svim aktivnostima koje se odnose na djecu

s teškoćama u razvoju prvenstveni će značaj biti pridat najboljim interesima djeteta.

3. Države stranke osigurat će da djeca s teškoćama u razvoju imaju pravo slobodno izraziti svoja stajališta o svim pitanjima koja ih se tiču te pravo da se njihovim stajalištima da odgovarajuće značenje sukladno njihovoj dobi i zrelosti, ravnopravno s drugom djecom, a u ostvarivanju tog prava bit će im pružena pomoć u skladu s razinom teškoća u razvoju i uzrastom.

Članak 8.

Podizanje svijesti

1. Države stranke obvezuju se usvojiti žurne, učinkovite i primjerene mjere u svrhu:

(a) podizanja razine svijesti u vezi s osobama s invaliditetom u svim segmentima društva, uključujući i razinu obitelji, kao i promicanja poštovanja njihovih prava i dostojanstva;

(b) borbe protiv stereotipa, predrasuda i štetnih postupaka prema osobama s invaliditetom na svim područjima života, uključujući one utemeljene na spolu i dobi;

(c) promicanja svijesti o sposobnostima i doprinosu osoba s invaliditetom.

2. Mjere za postizanje navedenih ciljeva uključuju:

(a) pokretanje i provođenje djelotvornih kampanja podizanja svijesti javnosti s ciljem:

(i) senzibiliziranja javnosti za prava osoba s invaliditetom,

(ii) promicanja pozitivne percepcije osoba s invaliditetom i većeg stupnja društvene svijesti o osobama s invaliditetom,

(iii) promicanja priznavanja vještina, stvarnih vrijednosti i sposobnosti osoba s invaliditetom, te njihova doprinosa na radnom mjestu i tržištu rada;

(b) negovanje stajališta o poštovanju prava osoba s invaliditetom na svim razinama obrazovnog sustava, počevši kod sve djece već u ranoj životnoj dobi;

(c) poticanje svih sredstava javnog priopćavanja na predstavljanje osoba s invaliditetom na način usklađen sa svrhom ove Konvencije;

(d) promicanje programa za podizanje razine svijesti o osobama s invaliditetom i njihovim pravima.

Članak 9.

Pristupačnost

1. Kako bi osobama s invaliditetom osigurale život neovisan o tuđoj pomoći i potpuno sudjelovanje u svim područjima života, države stranke ove Konvencije poduzet će odgovarajuće mjere da im, na ravnopravnoj osnovi, osiguraju pristup fizičkom okruženju, prijevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sustave, kao i drugim uslugama i prostorima otvorenim i namijenjenim javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim područjima. Ove će se mjere, koje će uključivati utvrđivanje i uklanjanje prepreka i barijera pristupačnosti, primjenjivati, među ostalim, na:

(a) građevine, ceste, prijevoz i druge zatvorene i otvorene prostore, uključujući škole, stambene zgrade, zdravstvene ustanove i radna mjesta;

(b) informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući elektroničke usluge i službe hitnih intervencija.

2. Države stranke će, također, poduzeti odgovarajuće mjere radi:

(a) razvijanja, poticanja i praćenja provedbe minimalnih standarda i smjernica za pristupačnost prostora i usluga otvorenih ili namijenjenih javnosti;

(b) osiguravanja da privatne pravne osobe koje nude prostore i usluge namijenjene javnosti vode brigu o svim aspektima pristupačnosti za osobe s invaliditetom;

(c) pružanja obuke za zainteresirane strane o pitanjima pristupačnosti s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom;

(d) osiguranja da se u zgradama i drugim prostorima otvorenim za javnost postave natpisi na Brailleovom pismu te natpisi u lako čitljivom i razumljivom obliku;

(e) osiguranja drugih oblika pomoći u vidu osobnih asistenata i posrednika, uključujući vodiče, čitače i stručne tumače za znakovni jezik, kako bi se olakšao pristup javnim objektima i prostorima otvorenim za javnost;

(f) promicanja drugih odgovarajućih oblika pomoći i potpore osobama s invaliditetom, kako bi im se osigurao pristup informacijama;

(g) promicanja pristupa novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i sustavima, uključujući internet;

(h) promicanja oblikovanja, razvoja, proizvodnje i distribucije dostupnih informacijskih i komunikacijskih tehnologija i sustava u ranoj fazi, kako bi te tehnologije i sustavi postali pristupačni uz minimalne troškove.

Članak 10.

Pravo na život

Države stranke ponovno potvrđuju prirodno pravo na život svih ljudskih bića te će poduzeti sve potrebne mjere kako bi osobama s invaliditetom osigurale učinkovito uživanje tog prava na jednakoj osnovi s drugima.

Članak 11.

Rizične situacije i humanitarna krizna stanja

Države stranke poduzet će, u skladu sa svojim obvezama proisteklim iz međunarodnog prava, uključujući međunarodno humanitarno pravo i međunarodno pravo koje obuhvaća ljudska prava, sve potrebne mjere za osiguranje zaštite i sigurnosti osoba s invaliditetom u rizičnim situacijama, uključujući situacije oružanog sukoba, humanitarnih kriza i prirodnih katastrofa.

Članak 12.

Jednakost pred zakonom

1. Države stranke ponovno potvrđuju pravo osoba s invaliditetom da svugdje budu priznate kao osobe jednake pred zakonom.
2. Države stranke prihvatit će da osobe s invaliditetom imaju pravnu sposobnost (pravni položaj) u svim aspektima života, na jednakoj osnovi kao i druge osobe.
3. Države stranke poduzet će odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom osigurale pristup potpori koja bi im mogla biti potrebna za ostvarivanje njihove pravne sposobnosti.
4. Države stranke osigurat će da sve mjere koje se odnose na ostvarivanje pravne sposobnosti predvide odgovarajuće i djelotvorne zaštitne mehanizme koji će, u skladu s međunarodnim pravom koje obuhvaća ljudska prava, sprječavati njihovu zlorabu. Takvi zaštitni mehanizmi osigurat će da mjere koje se odnose na ostvarivanje pravne sposobnosti poštuju prava, volju i sklonosti te osobe, da se iz njih isključi sukob interesa i zloraba utjecaja, da su razmjerne i prilagođene osobnim okolnostima, da se primjenjuju u najkraćem mogućem vremenu i da podliježu redovitoj reviziji nadležnog, nezavisnog i nepristranog tijela vlasti ili sudbenoga tijela. Zaštitni mehanizmi bit će razmjerni razini kojom takve mjere utječu na prava i interese osobe.
5. U skladu s odredbama ovog članka, države stranke poduzet će sve prikladne i djelotvorne mjere radi osiguranja jednakih prava osoba s invaliditetom da posjeduju i nasljeđuju imovinu, kontroliraju vlastite financijske poslove i imaju jednak pristup bankovnim kreditima, hipotekama i drugim oblicima financiranja, a osigurat će i da osobe s invaliditetom ne budu bez vlastite volje (arbitrarno) lišene svojega vlasništva.

Članak 13.

Pristup pravosuđu

1. Države stranke će osobama s invaliditetom osigurati djelotvoran pristup pravosuđu, na jednakoj osnovi s drugim osobama, pa i putem osiguravanja postupovnih i dobi primjerenih prilagodbi za olakšavanje njihove djelotvorne uloge izravnih ili neizravnih sudionika, uključujući i svjedočenja, u svim sudskim postupcima, pa tako i istražnim postupcima i svim drugim prethodnim fazama postupka.
2. Kako bi pomogle u osiguravanju djelotvornog pristupa pravdi za osobe s invaliditetom, države stranke promicat će odgovarajuću obuku onih koji rade u pravosuđu, uključujući policiju i zatvorsko osoblje.

Članak 14.

Osobna sloboda i sigurnost

1. Države stranke osigurat će da osobe s invaliditetom na jednak način kao i drugi:
 - (a) uživaju pravo na osobnu slobodu i sigurnost;
 - (b) ne budu nezakonito ili arbitrarno lišene slobode, da svako lišavanje slobode bude u skladu sa zakonom te da postojanje invaliditeta ni u kojem slučaju ne bude opravdanje za lišavanje slobode.
2. Ako osobe s invaliditetom budu lišene slobode u bilo kojem postupku, države stranke osigurat će da im se, na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama, zajamče prava u skladu s međunarodnim pravom koje obuhvaća ljudska prava te da će se prema njima postupiti u skladu s ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući i osiguravanje razumne prilagodbe.

Članak 15.

Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

1. Nikoga se ne smije podvrgnuti mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem

postupanju ili kažnjavanju. Posebno, nikoga se neće podvrgnuti medicinskim ili znanstvenim pokusima bez njegova slobodnog pristanka.

2. Države stranke poduzet će sve djelotvorne zakonodavne, upravne, pravosudne i druge mjere kako bi spriječile da osobe s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugima, ne budu podvrgnute mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Članak 16.

Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja

1. Države stranke poduzet će sve prikladne zakonodavne, upravne, socijalne, obrazovne i druge mjere radi zaštite osoba s invaliditetom, kako unutar tako i izvan njihovog doma, od svih oblika izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, uključujući i aspekte istih vezane uz spol.

2. Države stranke će također poduzeti sve primjerene mjere radi sprječavanja svih oblika izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, osiguravajući osobama s invaliditetom i njihovim obiteljima i njegovateljima, među ostalim, odgovarajuće oblike pomoći i potpore koji uvažavaju njihovu spol i dob, uključujući i osiguravanje informacija i edukacije o tome kako izbjeći, prepoznati i izvijestiti o slučajevima izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja. Države stranke osigurat će senzibiliziranost službi zaštite s obzirom na dob, spol i invaliditet.

3. Kako bi spriječile pojavu svih oblika izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, države stranke osigurat će djelotvoran nadzor svih objekata i programa namijenjenih osobama s invaliditetom koji će provoditi neovisna tijela.

4. Države stranke poduzet će sve prikladne mjere promicanja tjelesnog, kognitivnog i psihološkog oporavka, rehabilitacije i socijalne reintegracije osoba s invaliditetom koje su bile žrtve bilo kojeg oblika izrabljivanja, nasilja ili zlostavljanja, što uključuje i uspostavu službi zaštite. Takav oporavak i reintegracija odvijat će se u okruženju koje potiče zdravlje, dobrobit,

samopoštovanje, dostojanstvo i neovisnost osobe i uvažava specifične potrebe koje proizlaze iz dobi i spola.

5. Države stranke uvest će djelotvorno zakonodavstvo i politike, uključujući zakonodavstvo i politike usmjerene na žene i djecu, kako bi osigurale da se slučajevi izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja osoba s invaliditetom identificiraju i istraže i, gdje je to primjereno, kazneno gone.

Članak 17.

Zaštita osobnog integriteta osobe

Svaka osoba s invaliditetom ima pravo na poštovanje svog tjelesnog i mentalnog integriteta na ravnopravnoj osnovi s drugima.

Članak 18.

Sloboda kretanja i državljanstvo

1. Države stranke će osobama s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugima, priznati prava na slobodu kretanja, na slobodu izbora mjesta stanovanja i na državljanstvo, uključujući i jamstvo da osobe s invaliditetom:

- (a) imaju pravo steći i promijeniti državljanstvo te ne biti arbitrarno (proizvoljno) ili na osnovi invaliditeta lišene svog državljanstva;
- (b) ne budu, na osnovi invaliditeta, lišene mogućnosti stjecanja, posjedovanja i upotrebe dokumenata o svom državljanstvu ili drugih identifikacijskih isprava, odnosno da ne budu lišene prava služiti se ostalim odgovarajućim postupcima, poput imigracijskih postupaka, koji bi mogli biti potrebni za olakšavanje ostvarivanja prava na slobodu kretanja;
- (c) imaju pravo napustiti bilo koju zemlju, uključujući i vlastitu;
- (d) ne budu, proizvoljno (arbitrarno) ili na temelju svojega invaliditeta, lišene prava ulaska u vlastitu zemlju.

2. Djeca s teškoćama u razvoju bit će evidentirana odmah po rođenju i od rođenja će imati pravo na ime, pravo na stjecanje državljanstva i, u mjeri u kojoj je to ostvarivo,

pravo znati tko su im roditelji kao i pravo da roditelji skrbe o njima.

Članak 19.

Neovisno življenje i uključenost u zajednicu

Države stranke ove Konvencije svim osobama s invaliditetom priznaju jednako pravo na život u zajednici, s pravom izbora jednakim onom drugih osoba, te će, kako bi osobama s invaliditetom olakšale puno uživanje ovoga prava i puno uključenje i sudjelovanje u zajednici, poduzeti djelotvorne i odgovarajuće mjere, što uključuje i osiguravanje:

- (a) mogućnosti da osobe s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugima, odaberu svoje mjesto boravka, kao i gdje i s kim će živjeti, te da nisu obvezne živjeti bilo kojim nametnutim načinom života;
- (b) pristupa širokom rasponu usluga različitih službi potpore za osobe s invaliditetom u njihovu domu ili ustanovama za smještaj, uključujući osobnu asistenciju potrebnu za potporu življenju i uključenju u zajednicu, te za sprječavanje izolacije ili segregacije iz zajednice;
- (c) usluga, objekata i prostora namijenjenih općoj populaciji, koje su osobama s invaliditetom dostupne jednako kao i drugima, i koje su primjerene njihovim potrebama.

Članak 20.

Osobna pokretljivost

Države stranke ove Konvencije će za osobe s invaliditetom poduzeti djelotvorne mjere osiguranja slobode kretanja s najvećom mogućom neovisnošću, uključujući:

- (a) olakšavanje slobode kretanja osoba s invaliditetom na način i u vrijeme koje one same izaberu, i po pristupačnoj cijeni;
- (b) olakšavanje osobama s invaliditetom pristupa kvalitetnim pomagalicama, uređajima i tehnologiji za olakšavanje kretanja te svim oblicima

osobne asistencije i posredništva, što uključuje i osiguravanje pristupačne cijene svih ovih oblika pomoći;

(c) pružanje obuke u vještinama kretanja osobama s invaliditetom i specijalističkom osoblju koje s njima radi;

(d) poticanje poduzeća koja proizvode pomagala, uređaje i tehnologiju za olakšavanje kretanja da sagledaju sve aspekte pokretljivosti osoba s invaliditetom.

Članak 21.

Sloboda izražavanja i mišljenja te pristup informacijama

Države stranke poduzet će sve odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugima, osigurale uživanje prava na slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući i slobodu traženja, primanja i prenošenja informacija i ideja, te prava na sve dostupne načine komuniciranja, prema vlastitu izboru, kao što je to navedeno u članku 2. ove Konvencije, uključujući i sljedeće:

- (a) pružanje osobama s invaliditetom informacija namijenjenih općoj javnosti, pravodobno i bez dodatnog troška, na njima dostupnim formatima, upotrebljavajući pritom tehnologije prikladne za različite oblike invaliditeta;
- (b) u službenim interakcijama, prihvaćanje i olakšavanje upotrebe znakovnih jezika, Brailleovog pisma, augmentativne i alternativne komunikacije te svih drugih dostupnih sredstava, načina i oblika komunikacije po izboru osoba s invaliditetom;
- (c) poticanje privatnih pravnih osoba koje se bave pružanjem usluga za javnost, što uključuje i usluge koje se pružaju putem interneta, da informacije i usluge pružaju u oblicima koji su za osobe s invaliditetom dostupni i uporabljivi;
- (d) poticanje sredstava javnog priopćavanja, uključujući i pružatelje informacija putem interneta, da svoje usluge učine pristupačnim za osobe s invaliditetom;

(e) priznavanje i promicanje upotrebe znakovnih jezika.

Članak 22.

Poštovanje privatnosti

1. Nijedna osoba s invaliditetom, bez obzira na prebivalište ili odabrani način života, neće biti izložena proizvoljnom arbitrarnom ili nezakonitom narušavanju svoje privatnosti, kao ni obitelji, doma, dopisivanja ili drugih oblika komuniciranja, niti će biti izložena nezakonitim napadima na svoju čast i ugled. Osobe s invaliditetom imaju pravo na zakonsku zaštitu od takvog narušavanja privatnosti ili napada na nju.

2. Države stranke će, na ravnopravnoj osnovi s drugima, zaštititi privatnost osobnih i zdravstvenih podataka te podataka o rehabilitaciji osoba s invaliditetom.

Članak 23.

Poštovanje doma i obitelji

1. Države stranke ove Konvencije poduzet će djelotvorne i prikladne mjere za iskorjenjivanje diskriminacije osoba s invaliditetom u svim pitanjima vezanim uz brak, obitelj, roditeljstvo i osobne odnose, a posebno će, na ravnopravnoj osnovi s drugima, osigurati sljedeće:

(a) priznavanje prava svih osoba s invaliditetom koje su u dobi za brak da, na osnovi slobodne i potpune suglasnosti budućih bračnih partnera, sklope brak i zasnuju obitelj;

(b) priznavanje prava svih osoba s invaliditetom da slobodno i odgovorno odluče o broju djece i tome kada će ih imati, kao i na pristup dobi primjerenim informacijama i obrazovanju vezanom uz reprodukciju i planiranje obitelji, kao i sredstvima koja su im potrebna kako bi mogli ostvariti ova prava;

(c) očuvanje plodnosti osoba s invaliditetom, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju, na ravnopravnoj osnovi s drugima.

2. Države stranke osigurat će prava i odgovornosti osoba s invaliditetom u vezi sa skrbištvom, starateljstvom, hraniteljstvom i posvojenjem djece, ili sličnim institutima, gdje ovi koncepti postoje u nacionalnom zakonodavstvu, a u svim će se slučajevima prvenstveno voditi briga o najboljim interesima djece. Države stranke pružit će osobama s invaliditetom odgovarajuću pomoć pri podizanju djece.

3. Države stranke će djeci s teškoćama u razvoju osigurati jednaka prava u pogledu obiteljskog života. S ciljem ostvarivanja tih prava te kako bi se spriječilo sakrivanje, napuštanje, zanemarivanje i segregacija djece s teškoćama u razvoju, države stranke osigurat će rane i sveobuhvatne informacije, usluge i potporu za djecu s teškoćama u razvoju i njihove obitelji.

4. Države stranke osigurat će da dijete ne bude od svojih roditelja odvojeno protivno njihovoj volji, osim ako nadležna tijela, čija je odluka podložna preispitivanju od strane pravosuđa, u skladu s pozitivnim pravom i postupcima, ne utvrde da se takvim odvajanjem ostvaruju najbolji interesi djeteta. Ni u kojem slučaju dijete neće biti odvojeno od roditelja na osnovi invaliditeta, bilo djeteta ili jednog ili obaju roditelja.

5. Države stranke će, kad uža obitelj ne može brinuti o djetetu s teškoćama u razvoju, poduzeti sve što je potrebno za alternativno zbrinjavanje djeteta u široj obitelji, a ako to ne bi bilo moguće, unutar zajednice u obiteljskom okruženju.

Članak 24.

Obrazovanje

1. Države stranke priznaju pravo osoba s invaliditetom na obrazovanje. U cilju ostvarenja ovog prava bez diskriminacije i na osnovi jednakih mogućnosti, države stranke osigurat će inkluzivnost na svim razinama obrazovnog sustava i programe cjeloživotnog učenja usmjerene na:

- (a) puni razvoj ljudskog potencijala te osjećaja dostojanstva i vlastite vrijednosti, i osnaživanje poštovanja ljudskih prava, temeljnih sloboda i ljudske raznolikosti;
- (b) razvoj osobnosti osoba s invaliditetom, kao i njihovih talenata i kreativnosti, te mentalnih i tjelesnih sposobnosti, u njihovu punom potencijalu;
- (c) omogućavanje osobama s invaliditetom djelotvornog sudjelovanja u slobodnom društvu.

2. U ostvarenju ovog prava, države stranke će osigurati:

- (a) da osobe s invaliditetom ne budu, na osnovi svojeg invaliditeta, isključene iz općega obrazovnog sustava i da, na osnovi teškoća u razvoju, ne budu isključene iz besplatnoga i obveznoga osnovnog ili iz srednjeg obrazovanja;
- (b) osobama s invaliditetom pristup inkluzivnom, kvalitetnom i besplatnom osnovnom i srednjem obrazovanju u zajednicama u kojima žive, na ravnopravnoj osnovi s drugima;
- (c) razumnu prilagodbu individualnim potrebama;
- (d) osobama s invaliditetom potrebnu pomoć, unutar općega obrazovnog sustava, kako bi se olakšalo njihovo djelotvorno obrazovanje;
- (e) pružanje djelotvornih individualiziranih mjera potpore u okruženjima koja najviše pridonose akademskom i socijalnom razvoju, u skladu s ciljem potpunog uključivanja.

3. Države stranke omogućit će osobama s invaliditetom učenje životnih i društvenih razvojnih vještina kako bi olakšale njihovo puno i ravnopravno sudjelovanje u obrazovanju i životu kao članova zajednice. U tu svrhu, države stranke učinit će sljedeće:

- (a) olakšati učenje Brailleovog pisma, alternativnog pisma, augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i oblika komunikacije, vještina orijentacije i pokretljivosti te promicati potporu vršnjaka i mentorski rad;

- (b) olakšati učenje znakovnog jezika i promicanje jezičnog identiteta zajednice gluhih;

- (c) osigurati da se obrazovanje osoba, poglavito djece koja su slijepa, gluha ili gluhoslijepa, provodi na jezicima i načinima te sredstvima komunikacije koji su najprikladniji za te pojedince te u okruženjima koja u najvećoj mogućoj mjeri potiču akademski i socijalni razvoj.

4. Kako bi pomogle u osiguranju ovog prava, države stranke poduzet će odgovarajuće mjere za zapošljavanje nastavnika, što uključuje i nastavnike s invaliditetom, koji znaju znakovni jezik i/ili Brailleovo pismo, kao i za obuku stručnjaka i osoblja koje radi na svim razinama obrazovnog sustava. Takva obuka uključivat će svijest o invaliditetu i uporabu odgovarajućih augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i oblika komunikacije, obrazovnih tehnika i materijala za potporu osoba s invaliditetom.

5. Države stranke će osobama s invaliditetom osigurati pristup općem visokoškolskom obrazovanju, stručnom usavršavanju, obrazovanju odraslih i programima cjeloživotnog učenja, bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi s drugima. U tu svrhu, države stranke će za osobe s invaliditetom osigurati razumnu prilagodbu.

Članak 25.

Zdravlje

Države stranke priznaju osobama s invaliditetom pravo na uživanje najviših ostvarivih zdravstvenih standarda, bez diskriminacije na osnovi invaliditeta. Države stranke poduzet će sve prikladne mjere kako bi osobama s invaliditetom osigurale pristup zdravstvenim službama koje uvažavaju njihov spol, što uključuje i rehabilitaciju povezanu sa zdravljem. Države stranke posebno će:

- (a) osobama s invaliditetom osigurati jednak opseg, kvalitetu i standard besplatnih ili cijenom pristupačnih zdravstvenih usluga i programa

koji ostvaraju druge osobe, uključujući i područje spolnog i reproduktivnog zdravlja te zdravstvene programe koji obuhvaćaju cijelo stanovništvo;

(b) osobama s invaliditetom osigurati one zdravstvene usluge koje su im posebno potrebne zbog njihovog invaliditeta, uključujući primjerenu ranu identifikaciju i intervenciju, kao i usluge čija je namjena smanjenje i sprječavanje daljnjeg invaliditeta, uključujući invaliditet kod djece i starijih osoba;

(c) osigurati da se ove zdravstvene usluge pružaju što je moguće bliže zajednicama u kojima žive osobe s invaliditetom, uključujući ruralne krajeve;

(d) od zdravstvenih radnika zahtijevati da osobama s invaliditetom pružaju jednaku kvalitetu usluga kao i drugima, što znači i da se te usluge moraju temeljiti na slobodnom i informiranom pristanku, što će se postići, među ostalim, podizanjem razine svijesti o ljudskim pravima, dostojanstvu, neovisnosti i potrebama osoba s invaliditetom kroz obuku i promicanje etičkih standarda u javnom i privatnom zdravstvenom sektoru;

(e) tamo gdje je to dopušteno nacionalnim zakonom, zabraniti diskriminaciju osoba s invaliditetom kod pružanja usluga zdravstvenog kao i životnog osiguranja, što će biti osigurano na pošten i razuman način;

(f) spriječiti diskriminirajuće uskraćivanje zdravstvene zaštite ili zdravstvenih usluga ili hrane i pića na temelju invaliditeta.

Članak 26.

Habilitacija i rehabilitacija

I. Države stranke poduzet će djelotvorne i prikladne mjere, uključujući pritom i potporu vršnjaka, kako bi osobama s invaliditetom omogućile stjecanje i održavanje najveće moguće neovisnosti, i potpunu tjelesnu, mentalnu, društvenu i profesionalnu sposobnost, te punu uključenost i sudjelovanje u svim područjima života. U tu svrhu, države stranke

ustrojiti će, ojačati i proširiti sveobuhvatne usluge i programe habilitacije i rehabilitacije, posebice na području zdravstva, zapošljavanja, obrazovanja i socijalnih usluga, tako da:

(a) započnu u najranijoj mogućoj fazi i da se temelje na multidisciplinarnoj procjeni individualnih potreba i jačih strana osobe;

(b) podupru sudjelovanje i uključivanje u zajednicu i sve aspekte društva, da su dobrovoljni te da su osobama s invaliditetom dostupni i smješteni što je bliže njihovu prebivalištu, pri čemu su uključena i ruralna područja.

2. Države stranke promicat će razvoj temeljne i trajne obuke stručnjaka i drugog osoblja koje radi u službama za habilitaciju i rehabilitaciju.

3. Države stranke promicat će dostupnost, poznavanje i upotrebu pomoćnih naprava i tehnologija oblikovanih za osobe s invaliditetom, a koje su vezane uz habilitaciju i rehabilitaciju.

Članak 27.

Rad i zapošljavanje

I. Države stranke priznaju osobama s invaliditetom pravo na rad, na ravnopravnoj osnovi s drugima, što uključuje pravo na mogućnost zarađivanja za život od rada, koji su slobodno odabrali ili prihvatili na tržištu rada, i u radnom okruženju koje je otvoreno, inkluzivno i dostupno osobama s invaliditetom. Države stranke osigurat će i promicati ostvarenje prava na rad, uključujući pritom i pravo na rad onih osoba koje su invaliditet stekle tijekom zaposlenja, i to poduzimanjem odgovarajućih koraka, što, među ostalim, uključuje i usvajanje zakona s ciljem:

(a) zabrane diskriminacije na temelju invaliditeta u odnosu na sva pitanja vezana uz sve oblike zapošljavanja, uključujući uvjete pronalaženja kandidata, primanja na posao i zapošljavanja, trajanja zaposlenja, napredovanja u službi i sigurnih uvjeta rada koji ne štete zdravlju;

- (b) zaštite prava osoba s invaliditetom na pravedne i povoljne uvjete rada na ravnopravnoj osnovi s drugima, što uključuje i jednake mogućnosti i jednaku plaću za rad iste vrijednosti, sigurne i zdrave uvjete rada te zaštitu od uznemiravanja i pravnu zaštitu u slučaju pritužbi;
- (c) osiguravanja da osobe s invaliditetom mogu uživati svoja radnička i sindikalna prava na ravnopravnoj osnovi s drugima;
- (d) da se osobama s invaliditetom omogući djelotvoran pristup općim tehničkim programima, kao i programima profesionalne orijentacije, službama zapošljavanja te profesionalnom i trajnom obrazovanju;
- (e) promicanja mogućnosti osoba s invaliditetom za zapošljavanje na tržištu rada i napredovanje u karijeri te pružanja pomoći u pronalaženju, dobivanju i zadržavanju posla i povratku na posao;
- (f) promicanja mogućnosti za samozapošljavanje, poduzetništvo, razvoja zadrugarstva i pokretanje vlastitog posla;
- (g) zapošljavanja osoba s invaliditetom u javnom sektoru;
- (h) promicanja zapošljavanja osoba s invaliditetom u privatnom sektoru kroz odgovarajuće politike i mjere, koje mogu uključivati afirmativne akcijske programe, poticaje i druge mjere;
- (i) osiguranja razumne prilagodbe okruženja na radnom mjestu za osobe s invaliditetom;
- (j) promicanja stjecanja radnog iskustva osoba s invaliditetom na otvorenom tržištu rada;
- (k) promicanja programa strukovne i profesionalne rehabilitacije osoba s invaliditetom, kao i programa zadržavanja posla i povratka na posao.

2. Države stranke osigurati će da se osobe s invaliditetom ne drže u ropskom ili podčinjenom odnosu i da su, ravnopravno s drugima, zaštićene od prisilnog rada.

Članak 28.

Primjereni životni standard i socijalna zaštita

1. Države stranke priznaju osobama s invaliditetom pravo na odgovarajući životni standard za njih i njihove obitelji, što uključuje odgovarajuću prehranu, odijevanje i stanovanje, kao i pravo na stalno unaprjeđenje životnih uvjeta, te će poduzeti odgovarajuće korake kako bi zaštitile i promicale ostvarenje ovog prava bez diskriminacije na osnovi invaliditeta.

2. Države stranke priznaju pravo osoba s invaliditetom na socijalnu zaštitu i na uživanje tog prava bez diskriminacije na osnovi invaliditeta te će, kako bi zaštitile i promicale ostvarenje ovog prava, poduzeti odgovarajuće korake, uključujući i mjere da se:

- (a) osobama s invaliditetom osigura jednak pristup čistoj vodi te prikladnim i financijski pristupačnim uslugama, uređajima i drugim vrstama pomoći u vezi s potrebama koje proizlaze iz invaliditeta;
- (b) osobama s invaliditetom, posebice ženama, djevojkama i osobama starije životne dobi s invaliditetom, osigura pristup programima socijalne zaštite i smanjenja siromaštva;
- (c) osobama s invaliditetom i njihovim obiteljima koje žive u uvjetima siromaštva osigura pristup državnoj pomoći kako bi podmirili izdatke u vezi s invaliditetom, što uključuje i odgovarajuću obuku, savjetovanje, financijsku pomoć i povremenu pomoć u kući oko skrbi za osobu s invaliditetom;
- (d) osobama s invaliditetom osigura pristup javnim programima stambenoga zbrinjavanja;
- (e) osobama s invaliditetom osigura jednak pristup mirovinskim programima i olakšicama.

Članak 29.

Sudjelovanje u političkom i javnom životu

Države potpisnice će osobama s invaliditetom jamčiti njihova politička prava i mogućnost da ih uživaju, na ravnopravnoj osnovi s drugima, te će:

- (a) osigurati da osobe s invaliditetom mogu djelotvorno i u potpunosti sudjelovati u političkom i javnom životu na ravnopravnoj osnovi s drugima, izravno ili putem slobodno izabраниh predstavnika, uključujući i pravo i mogućnost da glasuju i budu birani, među ostalim:
 - (i) osiguravajući da glasački postupci, prostori i materijali budu prikladni, dostupni i laki za razumijevanje i uporabu,
 - (ii) štiteći pravo osoba s invaliditetom na tajno glasanje na izborima i javnim referendumima, bez zastrašivanja, kao i pravo samostalnog kandidiranja na izborima i obnašanja dužnosti, kao i obavljanja svih javnih funkcija na svim razinama vlasti, omogućavajući uporabu potpornih i novih tehnologija gdje je to primjereno,
 - (iii) jamčeći slobodu izražavanja volje osoba s invaliditetom kao birača, i u tu svrhu, gdje je to potrebno, na njihov zahtjev dopuštajući pomoć u glasanju od strane osobe po njihovu izboru;
- (b) aktivno promicati okruženje u kojem osobe s invaliditetom mogu djelotvorno i u cijelosti sudjelovati u vođenju javnih poslova, bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi s drugima, te ohrabriti njihovo sudjelovanje u javnim poslovima, uključujući:
 - (i) sudjelovanje u nevladinim organizacijama i udrugama koje se bave javnim i političkim životom države, uključujući aktivnosti i vođenje političkih stranaka,
 - (ii) osnivanje i učlanjivanje u organizacije osoba s invaliditetom, kako bi ih one predstavljale na međunarodnoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

Članak 30.

Sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i športu

1. Države stranke priznaju osobama s invaliditetom pravo na sudjelovanje u kulturnom životu na ravnopravnoj osnovi s drugima i poduzet će sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale da osobe s invaliditetom:

- (a) uživaju pristup kulturnim materijalima u pristupačnim formatima;
- (b) uživaju pristup televizijskim programima, filmovima, kazalištu i drugim kulturnim aktivnostima u pristupačnim formatima;
- (c) uživaju pristup mjestima kulturnih događanja ili usluga, kao što su kazališta, muzeji, kinodvorane, knjižnice i turističke usluge, te, koliko je to moguće, spomenicima i mjestima od nacionalnoga kulturnog značaja.

2. Države stranke poduzet će odgovarajuće mjere kako bi osobama s invaliditetom omogućile razvoj i upotrebu njihova kreativnog, umjetničkog i intelektualnog potencijala, ne samo zbog njihove dobrobiti nego i zbog obogaćivanja cijelog društva.

3. Države stranke će, poštujući odredbe međunarodnog prava, poduzeti sve odgovarajuće korake kako zakoni koji štite intelektualna vlasnička prava ne bi osobama s invaliditetom na nerazuman ili diskriminirajući način priječili pristup kulturnim materijalima.

4. Osobe s invaliditetom će, na ravnopravnoj osnovi s drugima, imati pravo na priznavanje i potporu svojem specifičnom kulturnom i jezičnom identitetu, što uključuje znakovni jezik i kulturu gluhih.

5. Kako bi osobama s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugima, omogućili sudjelovanje u rekreativnim i športskim aktivnostima i razonodi, države stranke poduzet će odgovarajuće mjere da se:

- (a) u najvećoj mogućoj mjeri potiče i promiče sudjelovanje osoba s invaliditetom u redovitim športskim aktivnostima na svim razinama;
- (b) omogućiti ustroj i razvoj športskih i rekreacijskih aktivnosti namijenjenih osobama s invaliditetom i sudjelovanje u njima, radi čega će se poticati osiguravanje odgovarajućeg vodstva, obuke i sredstava, na ravnopravnoj osnovi s drugima;
- (c) osobama s invaliditetom osigura pristup športskim, rekreacijskim i turističkim centrima;
- (d) djeci s teškoćama u razvoju osigura jednak pristup sudjelovanju u igri, rekreaciji, slobodnim i športskim aktivnostima, uključujući i one aktivnosti koje su dio obrazovnog sustava;
- (e) osobama s invaliditetom osigura pristup uslugama koje pružaju organizatori rekreacijskih, turističkih, slobodnih i športskih aktivnosti.

Članak 31. Statistika i prikupljanje podataka

I. Države stranke obvezuju se prikupljati potrebne informacije, uključujući statističke i istraživačke podatke, kako bi pomoću njih mogle oblikovati i provesti politike koje će ovu Konvenciju učiniti djelotvornom. Proces prikupljanja i obrade ovih podataka bit će:

- (a) u skladu sa zakonski uspostavljenom zaštitom, što uključuje i zakonodavstvo o zaštiti podataka, kako bi se osigurali tajnost i poštovanje privatnosti osoba s invaliditetom;
- (b) u skladu s međunarodno prihvaćenim pravilima zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda te etičkih načela u prikupljanju i uporabi statističkih podataka.

2. Podatci prikupljeni u skladu s ovim člankom bit će na odgovarajući način razvrstani i upotrebljavani kao pomoć u procjeni provedbe obveza država stranaka preuzetih ovom Konvencijom te pri identifikaciji i otklanjanju prepreka s kojima se u ostvarivanju svojih prava suočavaju osobe s invaliditetom.

3. Države stranke preuzet će odgovornost za distribuciju ovih statističkih podataka i osigurati njihovu pristupačnost osobama s invaliditetom i drugima.

Članak 32. Međunarodna suradnja

I. Države stranke priznaju važnost međunarodne suradnje i njezina promicanja u podupiranju nacionalnih napora za postizanje svrhe i ciljeva ove Konvencije, i poduzet će prikladne i djelotvorne mjere u tom pogledu, zajedno s drugim državama i, kad je to primjereno, u partnerstvu s odgovarajućim međunarodnim i regionalnim organizacijama te civilnim društvom, posebice s organizacijama osoba s invaliditetom. Takve mjere mogu, među ostalim, uključivati:

- (a) osiguravanje da međunarodna suradnja, uključujući međunarodne programe razvoja, bude za osobe s invaliditetom inkluzivna i pristupačna;
- (b) olakšavanje i podržavanje izgradnje kapaciteta, uključujući razmjenu i međusobno dijeljenje informacija, iskustava, programa izobrazbe i najboljih primjera iz prakse;
- (c) olakšavanje suradnje u istraživanju i pristupu znanstvenim i tehničkim spoznajama;
- (d) pružanje, prema potrebi, tehničke i ekonomske pomoći, što uključuje i olakšavanje pristupa i razmjene pristupačnih pomoćnih tehnologija, kao i prijenos tehnologija.

2. Odredbe ovoga članka ne utječu na obveze svake države stranke da ispuni svoje obveze preuzete na temelju ove Konvencije.

Članak 33. Nacionalna provedba i praćenje

I. Države stranke će, u skladu sa svojim ustrojem, unutar vlade odrediti jedno ili više središnjih mjesta za pitanja u vezi s provedbom ove Konvencije te će dužnu pozornost posvetiti

uspostavi ili imenovanju koordinacijskog mehanizma unutar vlade koji će omogućiti povezanu aktivnost u različitim sektorima i na različitim razinama.

2. Države stranke će, u skladu sa svojim pravnim i administrativnim sustavom, održavati, osnaživati, imenovati ili uspostaviti okvir za djelovanje unutar odnosne države stranke, uključujući, kako je to primjereno, jedan ili više nezavisnih mehanizama koji će promicati, štiti i nadzirati provedbu ove Konvencije. Prilikom imenovanja ili uspostavljanja tog mehanizma, države stranke vodit će brigu o načelima koja se odnose na status i funkcioniranje nacionalnih institucija za zaštitu i promicanje ljudskih prava.

3. Civilno društvo, a posebno osobe s invaliditetom i organizacije koje ih predstavljaju, bit će uključene i u punoj će mjeri sudjelovati u procesu praćenja provedbe.

Članak 34.

Odbor za prava osoba s invaliditetom

1. Radi izvršavanja ovdje navedenih funkcija uspostaviti će se Odbor za prava osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: Odbor).

2. Odbor će se, u trenutku stupanja ove Konvencije na snagu, sastojati od dvanaest stručnjaka. Nakon dodatnih šezdeset ratifikacija ili pristupa Konvenciji, članstvo Odbora povećat će se za šest članova, odnosno dosegnut će broj od najviše osamnaest članova.

3. Članovi Odbora obavljat će svoju dužnost kao privatne osobe i bit će visoko moralne osobe priznate stručnosti i iskustva s područja uređenog ovom Konvencijom. Pri nominiranju svojih kandidata države članice pozvane su voditi brigu o odredbama navedenim u članku 4. stavku 3. ove Konvencije.

4. Države stranke izabrat će članove Odbora vodeći brigu o ravnomjernoj zemljopisnoj zastupljenosti, zastupljenosti različitih civilizacijskih oblika i temeljnih pravnih

sustava, ravnomjernoj zastupljenosti spolova i sudjelovanju stručnjaka s invaliditetom.

5. Članovi Odbora bit će odabrani tajnim glasanjem s popisa osoba koje, na sastancima Konferencije država stranaka, imenuju države stranke između svojih državljana. Na tim sastancima, na kojima će kvorum činiti dvije trećine država stranaka, osobe izabrane u Odbor bit će one koje dobiju najveći broj glasova i apsolutnu većinu glasova predstavnika država stranaka koje su prisutne i glasuju.

6. Prvi izbori održat će se najkasnije šest mjeseci nakon što ova Konvencija stupi na snagu. Najmanje četiri mjeseca prije datuma svakog izbora glavni tajnik Ujedinjenih naroda uputit će pismo državama strankama pozivajući ih da u roku od dva mjeseca dostave svoje nominacije. Glavni će tajnik potom pripremiti abecedni popis svih tako nominiranih osoba, s označenom državom strankom koja ih je nominirala, a zatim će taj popis uputiti državama strankama ove Konvencije.

7. Članovi Odbora biraju se na četiri godine. Na tu će se dužnost moći birati još jednom. No mandat šest članova, odabranih na prvim izborima, isteći će nakon dvije godine; odmah poslije prvih izbora predsjedavajući će, na sastanku navedenom u stavku 5. ovoga članka, ždrijebom odrediti imena ovih šest članova.

8. Izbor šest dodatnih članova Odbora obaviti će se na redovitim izborim, u skladu s odgovarajućim odredbama ovoga članka.

9. Ako član Odbora umre, podnese ostavku ili izjavi da iz nekih drugih razloga nije više u stanju obavljati svoju dužnost, država stranka koja ga je nominirala imenovat će drugog stručnjaka jednakih kvalifikacija, koji udovoljava uvjetima navedenim u odredbama ovoga članka i koji će tu dužnost obavljati do kraja mandata.

10. Odbor će usvojiti svoj poslovnik.

11. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda osigurati će potrebno osoblje, opremu i prostorije potrebne za učinkovito funkcioniranje Odbora prema ovoj Konvenciji i sazvati njegov prvi sastanak.

12. Uz odobrenje Opće skupštine, članovi Odbora ustrojenog prema odredbama ove Konvencije će, imajući u vidu važnost odgovornosti Odbora i pod uvjetima koje postavi skupština, primati naknadu iz izvora Ujedinjenih naroda.

13. Članovi Odbora imat će pravo na sredstva i prostor, povlastice i imunitete stručnjaka na zadatku koji rade za Ujedinjene narode, kako je to utvrđeno u odnosnim odredbama Konvencije o povlasticama i imunitetima Ujedinjenih naroda.

Članak 35.

Izvješća država stranaka

1. Svaka će država stranka, preko Glavnog tajnika Ujedinjenih naroda i u roku od dvije godine nakon stupanja na snagu ove Konvencije za svaku odnosnu državu stranku, Odboru podnijeti sveobuhvatno izvješće o mjerama poduzetim radi ostvarenja obveza preuzetih ovom Konvencijom te o napretku ostvarenom u tom pogledu.

2. Nakon toga, države stranke podnositi će daljnja izvješća najmanje svake četiri godine, odnosno kad god to Odbor zatraži.

3. Odbor će dati smjernice vezane uz sadržaj izvješća.

4. Država stranka koja je Odboru podnijela sveobuhvatno početno izvješće ne treba u sljedećim izvješćima ponavljati već dostavljene podatke. Pri pripremanju izvješća za Odbor države potpisnice trebale bi to činiti kroz otvoren i transparentni postupak te voditi brigu o odredbi članka 4. stavka 3. ove Konvencije.

5. Izvješća mogu upućivati na čimbenike i teškoće koje utječu na stupanj ispunjenja obveza koje proizlaze iz ove Konvencije.

Članak 36.

Razmatranje izvješća

1. Odbor će razmatrati svako izvješće te će, prema tome kako procijeni primjerenim, sastaviti svoje prijedloge i opće preporuke o izvješću i proslijediti ih odnosnoj državi stranci. Država stranka potom može Odboru odgovoriti navodeći sve podatke koje želi. Odbor može od država stranaka tražiti dodatne podatke relevantne za provedbu ove Konvencije.

2. Ako država stranka značajno zakasni s podnošenjem izvješća, Odbor može odnosnu državu stranku obavijestiti da će, ako se potrebno izvješće ne podnese u roku od tri mjeseca nakon obavijesti, na temelju pouzdanih podataka dostupnih Odboru biti potrebno razmotriti provedbu ove Konvencije u toj državi stranci. Odbor će odnosnu državu stranku pozvati da sudjeluje u takvom pregledu. Ako država stranka odgovori podnošenjem relevantnog izvješća, primjenjivat će se odredbe stavka 1. ovog članka.

3. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda staviti će izvješća na raspolaganje svim državama strankama.

4. Države stranke će svoja izvješća dati na raspolaganje javnosti u svojim zemljama i omogućiti pristup prijedlozima i općim preporukama koje se na ova izvješća odnose.

5. Odbor će, kad to bude smatrao prikladnim, prenijeti izvješća država stranaka specijaliziranim agencijama, fondovima i programima Ujedinjenih naroda i drugim nadležnim tijelima, kako bi se razmotrio zahtjev ili ukazanu potrebu za tehničkim savjetom ili pomoći koja bi se u njima tražila, zajedno s eventualnim primjedbama i preporukama Odbora o tim zahtjevima ili potrebama.

Članak 37.

Suradnja između država stranaka i Odbora

1. Svaka će država stranka surađivati s Odborom i pomagati njegovim članovima u ispunjavanju njihovog mandata.
2. U svom odnosu s državom strankom Odbor će razmotriti načine i sredstva za poboljšanje sposobnosti te države u provedbi ove Konvencije, uključujući i međunarodnu suradnju.

Članak 38.

Odnos Odbora s drugim tijelima

Da bi se njegovala učinkovita provedba ove Konvencije i ohrabrila međunarodna suradnja po području koje ova Konvencija obuhvaća:

- (a) specijalizirane ustanove i druga tijela Ujedinjenih naroda imat će pravo prisustvovati razmatranju provedbe onih odredbi ove Konvencije koje ulaze u njihov djelokrug rada. Odbor može, kada to procijeni prikladnim, pozvati specijalizirane ustanove i druga nadležna tijela da daju stručno mišljenje o provedbi Konvencije na područjima koja ulaze u njihov djelokrug. Odbor može pozvati specijalizirane ustanove i druga tijela Ujedinjenih naroda da podnesu izvješća o provedbi Konvencije na područjima koja ulaze u njihov djelokrug;
- (b) u vršenju svojega mandata Odbor će, kada to bude prikladno, konzultirati se s drugim odgovarajućim tijelima osnovanim na temelju međunarodnih pravnih sporazuma o ljudskim pravima radi osiguravanja dosljednosti njihovih smjernica o izvještavanju, prijedloga i općih preporuka, te radi izbjegavanja udvostručavanja i preklapanja u obavljanju njihovih dužnosti.

Članak 39.

Izvjeshće Odbora

Odbor će, svake dvije godine, o svojim aktivnostima izvješćivati Opću skupštinu i Gospodarsko i socijalno vijeće, a može davati i prijedloge i opće preporuke utemeljene na

pregledu izvješća i informacija dobivenih od država stranaka. Takvi će prijedlozi i opće preporuke biti uključeni u izvješće Odbora zajedno s mogućim komentarima država stranaka.

Članak 40.

Konferencija država stranaka

1. Države stranke sastajat će se redovito na Konferenciji država stranaka kako bi razmotrile bilo koje pitanje u vezi s provedbom ove Konvencije.

2. Najkasnije šest mjeseci nakon što ova Konvencija stupi na snagu, glavni će tajnik Ujedinjenih naroda sazvati Konferenciju država stranaka. Glavni će tajnik Ujedinjenih naroda sazivati sljedeće sastanke svake dvije godine ili u skladu s odlukom Konferencije država stranaka.

Članak 41.

Depozitar

Glavni tajnik Ujedinjenih naroda bit će depozitar ove Konvencije.

Članak 42.

Potpisivanje

Ova će se Konvencija svim državama i organizacijama regionalne integracije otvoriti za potpisivanje 30. ožujka 2007. godine u sjedištu Ujedinjenih naroda u New Yorku.

Članak 43.

Pristanak biti vezan

Ova Konvencija podliježe ratifikaciji država stranaka i formalnoj potvrdi organizacija regionalne integracije koje su je potpisale. Bit će otvorena za pristupanje svim državama ili organizacijama regionalne integracije koje nisu potpisale Konvenciju.

Članak 44.

Organizacije regionalne integracije

1. „Organizacija regionalne integracije” označavat će organizaciju koju su osnovale suverene države odnosno regija na koju su njezine države članice prenijele nadležnost u vezi s pitanjima uređenim ovom Konvencijom. Takve će organizacije u svojim ispravama formalnog potvrđivanja ili pristupa naznačiti opseg nadležnosti u odnosu na pitanja uređena ovom Konvencijom. One će naknadno obavijestiti depozitara o svakoj bitnoj izmjeni u opsegu njihove nadležnosti.

2. Upotreba izraza „države stranke” u ovoj Konvenciji odnosit će se na te organizacije u granicama njihove nadležnosti.

3. Za potrebe članka 45. stavka 1. i članka 47. stavaka 2. i 3., neće se ubrojiti nijedna isprava koju položi organizacija regionalne integracije.

4. Organizacije regionalne integracije mogu, u pitanjima iz svoje nadležnosti, ostvariti pravo glasa na Konferenciji država stranaka s brojem glasova jednakim broju država članica te organizacije koje su stranke ove Konvencije. Takva organizacija neće moći ostvariti svoje pravo na glasanje ako bilo koja od njezinih država članica iskoristi svoje pravo i obrnuto.

Članak 45.

Stupanje na snagu

1. Ova Konvencija stupa na snagu tridesetog dana poslije dana polaganja dvadesete isprave o ratifikaciji ili pristupu.

2. Za svaku državu ili organizaciju regionalne integracije koja ratificira, formalno potvrdi ili pristupi Konvenciji poslije polaganja dvadesete takve isprave, Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana poslije polaganja njezine vlastite isprave.

Članak 46.

Rezerve

1. Rezerve nespojive s ciljem i svrhom ove Konvencije nisu dopuštene.

2. Rezerve se mogu povući u bilo koje vrijeme.

Članak 47.

Izmjene i dopune

1. Bilo koja država stranka može predložiti izmjenu i dopunu ove Konvencije i dostaviti je glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Glavni će tajnik potom obavijestiti države stranke o predloženim izmjenama i dopunama, sa zahtjevom da ga izvijeste o tome žele li one, u svrhu razmatranja i glasanja o tim prijedlozima, sazvati konferenciju država stranaka. Ako se, unutar četiri mjeseca od dana takve obavijesti, najmanje jedna trećina država stranaka izjasni u korist sazivanja takve konferencije, glavni će tajnik sazvati konferenciju pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda. Bilo koja izmjena i dopuna koju nazočne države stranke prihvate dvotrećinskom većinom bit će upućena na odobrenje Općoj skupštini, a zatim i svim državama strankama na prihvaćanje.

2. Izmjena i dopuna, prihvaćena i odobrena u skladu sa stavkom 1. ovog članka, stupit će na snagu tridesetoga dana nakon što broj položenih isprava o prihvatu dostigne dvije trećine broja država stranaka na dan prihvaćanja izmjena i dopuna. Poslije toga, izmjena i dopuna stupit će na snagu za svaku državu stranku tridesetog dana poslije polaganja vlastite isprave o prihvatu. Izmjena i dopuna obvezivat će samo one države stranke koje su je prihvatile.

3. Ako Konferencija država stranaka tako odluči konsenzusom, izmjena i dopuna je usvojena i potvrđena u skladu sa stavkom 1. ovoga članka te se odnosi isključivo na članke 34., 38., 39. i 40., a za sve države stranke stupit će na snagu tridesetoga dana nakon što broj položenih isprava o prihvatu dostigne dvije trećine broja država stranaka na dan usvajanja izmjene i dopune.

Članak 48.

Otkazivanje

Država stranka može otkazati ovu Konvenciju pismenom obaviješću glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Otkaz će stupiti na snagu godinu dana poslije dana kada glavni tajnik zaprimi obavijest.

Članak 49.

Pristupačni format

Tekst ove Konvencije bit će dostupan u pristupačnim formatima.

Članak 50.

Vjerodostojni tekstovi

Tekstovi ove Konvencije na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španjolskom jeziku bit će jednako vjerodostojni.

U POTVRDU NAVEDENOG su u nastavku potpisani opunomoćenici, propisno ovlašteni od svojih vlada, potpisali ovu Konvenciju.

Fakultativni protokol uz Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Države stranke ovoga Protokola sporazumjele su se kako slijedi:

Članak 1.

1. Država stranka ovoga Protokola (u daljnjem tekstu „država stranka”) priznaje nadležnost Odbora za prava osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu „Odbor”) za primanje i razmatranje predstavki dostavljenih od pojedinaca ili u ime pojedinaca ili skupina pojedinaca koji su u njezinoj pravnoj nadležnosti, a koji tvrde da su žrtve kršenja odredaba ove Konvencije od strane te države stranke.

2. Odbor neće primiti predstavke koje se odnose na državu stranku Konvencije ako ona nije stranka ovoga Protokola.

Članak 2.

Odbor će smatrati da je predstavka neprihvatljiva ako:

- (a) je anonimna;
- (b) predstavlja zlouporabu prava podnošenja takvih predstavki ili nije u skladu s odredbama ove Konvencije;
- (c) je Odbor već razmatrao isto pitanje ili je ono bilo ili još uvijek jest predmet razmatranja u nekom drugom postupku međunarodnog ispitivanja ili rješavanja;
- (d) nisu iscrpljeni svi raspoloživi nacionalni pravni lijekovi. Ovo se pravilo neće primjenjivati ako primjena pravnih lijekova pretjerano dugo traje ili kad nije izgledno da će pružiti djelotvornu pomoć;:
- (e) je očigledno neutemeljena ili nije dovoljno obrazložena;
- (f) su činjenice koje su predmet predstavke nastupile prije nego što je ovaj Protokol za odnosnu državu stranku stupio na snagu, osim ako se te činjenice nastave i poslije toga datuma.

Članak 3.

U skladu s odredbama članka 2. ovog Protokola, Odbor će predstavku koja mu je podnesena kao povjerljiva dati na uvid državi stranci. Država primateljica će, u roku od šest mjeseci, Odboru dostaviti pisano objašnjenje ili izjavu kojom razjašnjava predmetni slučaj i pravni lijek ako ga je ta država primijenila.

Članak 4.

1. U bilo kojem trenutku poslije primitka predstavke i prije odlučivanja o njezinoj osnovanosti Odbor može uputiti odnosnoj državi zahtjev za žurnim razmatranjem zahtjeva za poduzimanje onih privremenih mjera koje mogu biti potrebne kako bi se izbjegla moguća nepopravljiva šteta za žrtvu ili žrtve navodnoga kršenja njihovih prava.

2. Kada se Odbor služi svojim ovlastima iz stavka 1. ovoga članka, to ne podrazumijeva odluku o prihvatljivosti ili o osnovanosti predstavke.

Članak 5.

Odbor će, kad razmatra predstavke podnesene u skladu s ovim Protokolom, održavati zatvorene sjednice. Poslije razmatranja predstavke, Odbor će prijedloge i preporuke, ako ih ima, uputiti odnosnoj državi stranci i podnositelju predstavke.

Članak 6.

1. Ako Odbor primi pouzdane obavijesti koje upućuju na to da država stranka ozbiljno i sustavno krši prava iz ove Konvencije, Odbor će državu stranku pozvati na suradnju prilikom razmatranja tih obavijesti i u tu će svrhu dostaviti primjedbe vezane uz odnosne obavijesti.

2. Uzimajući u obzir sve primjedbe koje je mogla dostaviti odnosna država stranka, kao i svaku drugu pouzdanu obavijest koja joj je dostupna, Odbor može odrediti jednog ili više svojih članova za provedbu istrage i podnošenje žurnoga izvješća Odboru. Kada je to opravdano i kada je država stranka suglasna, istraga može uključiti i posjet njezinu državnom području.

3. Poslije razmatranja nalaza takve istrage, Odbor će te nalaze, zajedno s mogućim komentarima i preporukama, dostaviti odnosnoj državi stranci.

4. Odnosna će država stranka svoje primjedbe Odboru dostaviti u roku od šest mjeseci po primitku nalaza, komentara i preporuka koje joj je dostavio Odbor.

5. Takva će se istraga provoditi povjerljivo, a suradnja države stranke tražit će se u svim fazama postupka.

Članak 7.

1. Odbor može odnosnu državu stranku pozvati da, prema članku 35. Konvencije, u svoje izvješće uvrsti podatke o mjerama poduzetim kao odgovor na istragu provedenu u skladu s člankom 6. ovoga Protokola.

2. Odbor može, ako je to potrebno, po isteku razdoblja od šest mjeseci iz članka 6. stavak 4., pozvati odnosnu državu stranku da ga izvijesti o mjerama koje je poduzela kao odgovor na istragu.

Članak 8.

Svaka država stranka može, u vrijeme potpisivanja ili ratifikacije ovog Protokola ili pristupanja istom, izjaviti da ne priznaje nadležnost Odbora navedenu u člancima 6. i 7.

Članak 9.

Glavni tajnik Ujedinjenih naroda bit će depozitar ovoga Protokola.

Članak 10.

Ovaj Protokol bit će državama potpisnicama Konvencije i organizacijama regionalne integracije otvoren za potpisivanje u sjedištu Ujedinjenih naroda u New Yorku od 30. ožujka 2007. godine.

Članak 11.

Ovaj Protokol podliježe ratifikaciji država potpisnica ovog Protokola koje su ratificirale ili pristupile Konvenciji. On podliježe i formalnom potvrđivanju potpisnica — organizacija regionalne integracije ovog Protokola koje su formalno potvrdile Konvenciju ili joj pristupile. On će biti otvoren za pristup svim državama ili organizacijama regionalne integracije koje su ratificirale, formalno potvrdile i pristupile Konvenciji, a koje nisu potpisale Protokol.

Članak 12.

1. „Organizacija regionalne integracije” označavat će organizaciju koju osnivaju suverene države odnosno regija na koju su njezine države članice prenijele nadležnost u vezi s pitanjima uređenim ovom Konvencijom i ovim Protokolom. Takve će organizacije, u svojim dokumentima o formalnoj potvrdi ili pristupu, naznačiti opseg nadležnosti u odnosu na pitanja uređena ovom Konvencijom i ovim Protokolom. One će naknadno obavijestiti depozitara o svakoj bitnoj izmjeni u opsegu njihove nadležnosti.

2. Izraz „države stranke” u ovom se Protokolu na te organizacije odnosi u granicama njihove nadležnosti.

3. Za potrebe članka 13. stavka 1. i članka 15. stavka 2., neće se ubrajati nijedna isprava koju položi organizacija regionalne integracije.

4. Organizacije regionalne integracije, u pitanjima iz svoje nadležnosti, mogu ostvariti svoje pravo glasa na sastancima država stranaka s brojem glasova jednakim broju država članica te organizacije koje su stranke ovog Protokola. Takva organizacija neće moći ostvariti svoje

pravo na glasanje ako bilo koja od njezinih država članica iskoristi svoje pravo i obrnuto.

Članak 13.

1. Poslije stupanja na snagu Konvencije, ovaj će Protokol na snagu stupiti tridesetog dana nakon polaganja desete isprave o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu ili organizaciju regionalne integracije koja ratificira, formalno potvrdi ili pristupi Protokolu poslije polaganja desete takve isprave, Protokol će na snagu stupiti tridesetog dana poslije polaganja vlastite isprave.

Članak 14.

1. Rezerve nespojive s ciljem i svrhom ovog Protokola nisu dopuštene.

2. Rezerve se mogu povući u bilo koje vrijeme.

Članak 15.

1. Bilo koja država stranka može predložiti izmjenu i dopunu ovog Protokola i dostaviti ju glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Glavni će tajnik potom o predloženoj izmjeni i dopuni obavijestiti države stranke, sa zahtjevom da ga se izvijesti o tome žele li one, u svrhu razmatranja i glasanja o tim prijedlozima, sazvati konferenciju država stranaka. Ako se, u roku od četiri mjeseca od dana takve obavijesti, najmanje jedna trećina država stranaka izjasni za sazivanje takve konferencije, glavni će tajnik sazvati konferenciju pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda. Bilo koju izmjenu i dopunu koju su nazočne države

stranke s pravom glasa prihvatile dvotrećinskom većinom glavni će tajnik uputiti Općoj skupštini radi odobrenja, a zatim i svim državama strankama radi prihvaćanja.

2. Izmjena i dopuna prihvaćena i potvrđena u skladu sa stavkom 1. ovog članka stupit će na snagu tridesetoga dana nakon što broj položenih isprava o prihvatu dostigne dvije trećine broja država stranaka na dan prihvaćanja izmjene i dopune. Poslije toga, izmjena i dopuna stupit će na snagu za svaku državu stranku tridesetog dana poslije polaganja vlastite isprave o prihvatu. Izmjena i dopuna bit će obvezujuća samo za one države stranke koje su ju prihvatile.

Članak 16.

Država stranka može ovaj Protokol otkazati pismenom obaviješću glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Otkaz stupa na snagu godinu dana poslije dana kada glavni tajnik zaprimi obavijest.

Članak 17.

Tekst ovoga Protokola bit će na raspolaganju u pristupačnim formatima.

Članak 18.

Tekstovi ovoga Protokola na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španjolskom jeziku bit će jednako vjerodostojni. U POTVRDU NAVEDENOG su u nastavku potpisani opunomoćenici, propisno ovlašteni od svojih vlada, potpisali ovaj Protokol.

Dodatak 2.:

Korisni izvori

I. Ključne poveznice

Ključni dokumenti u vezi s invaliditetom, odnosno teškoćama u razvoju, <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=182>

V Pineda, *It's about Ability: An explanation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, UNICEF, 2008., http://www.unicef.org/Child_friendly_CRPD.doc

UN Enable Rights and Dignity for Persons with Disability: osnovni UN-ov izvor za pitanja u vezi s invaliditetom, <http://www.un.org/disabilities/index.asp>

Young Voices on the UN Convention on the Rights and Dignity of Persons with Disability, <http://www.lcint.webbler.co.uk/?lid=3103>

2. Korisne globalne organizacije/poveznice/internetske stranice

Action on Disability and Development, <http://www.add.org.uk/>

Bond Disability and Development Working Group, <http://www.bond.org.uk/wgroups/disability/index.html>

Children's Rights Information Network (CRIN), stranice o invaliditetu, <http://www.crin.org/themes/ViewTheme.asp?id=5>

Disability Awareness in Action, www.daa.org.uk

Disability Funders Network, http://www.disabilityfunders.org/un_convention#housereres

Disabled Peoples' International, <http://www.icrpd.net/implementation/en/aboutus.htm>

Handicap International, <http://www.handicap-international.org/>

Međunarodna agencija za jednakost osoba s invaliditetom (International Disability Equality Agency, IDEA), <http://www.disabilityequality.org>

Inclusion International, <http://www.inclusion-international.org/en/>

Međunarodni savez osoba s invaliditetom (International Disability Alliance), <http://www.internationaldisabilityalliance.org/>

Međunarodni konzorcij za pitanja invaliditeta i razvoja (International Disability and Development Consortium), http://www.iddc.org.uk/dis_dev/topics.shtml

Leonard Cheshire Disability – International, <http://www.lcint.org/>

Rehabilitation International, <http://www.riglobal.org/>

Svjetski savez slijepih (World Blind Union), <http://www.worldblindunion.org>

Svjetska federacija gluhih (World Federation of the Deaf), <http://www.wfdeaf.org>

Svjetska mreža korisnika i onih koji su preživjeli psihijatriju (World Network of Users and Survivors of Psychiatry), <http://www.wnusp.net>

3. Alati/smjernice za provedbu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom

Advocacy Services for People with Mental Health Problems and Intellectual Disabilities: Guidance and model policies, Centar za savjetovanje u slučaju mentalnog invaliditeta, 2006., <http://www.mdac.info/en/Advocacy-Services>

Katherine Guernsey et al.: *Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Its implementation and Relevance for the World Bank*, Svjetska banka, lipanj 2007., [http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/ TOPICS/EXTSOCIALPROTECTION/ EXTDISABILITY](http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALPROTECTION/EXTDISABILITY)

A. Shettle: *Disability Rights Advocacy Workbook*, Survivors Corps, 2008., www.landminesurvivors.org

Disability Rights and Policies – References, documents and resources, Handicap International, <http://www.handicap-international.fr/bibliographie-handicap/FrameUS.htm>

Disability Rights Convention: Ratification Campaign handbook, Mreža preživjelih od mina (Landmine Survivors Network), 2006., [www.landminesurvivors.org/files/ ConvHandbook_4-30.pdf](http://www.landminesurvivors.org/files/ConvHandbook_4-30.pdf)

Smjernice EDF-a u vezi s Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom (EDF Guidance document on the Convention on the rights of persons with disabilities), Europski forum osoba s invaliditetom (European Disability Forum), 2007., [http://cms.horus.be/files/99909/MediaArchive/ Top5Campaigns/Microsoft%20Word%20 -%20Guidance%20document%20UN%20 Convention-%20%20EDF%20-%20July%202007. pdf](http://cms.horus.be/files/99909/MediaArchive/Top5Campaigns/Microsoft%20Word%20-%20Guidance%20document%20UN%20Convention-%20%20EDF%20-%20July%202007.pdf)

'From Exclusion to Equality' – Handbook for Parliamentarians, OHCHR, 2007., [http://www.ohchr.org/Documents/Publications/ training14en.pdf](http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training14en.pdf)

J. Lord et al.: *Human Rights. Yes! Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities*, Centar za zagovaranje prava osoba s mentalnim invaliditetom (Mental Disabilities Advocacy Center), 2006., [http://www1.umn.edu/humanrts/ edumat/hreduseries/TB6/index2.html](http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/TB6/index2.html)

ICRPD Implementation Toolkit, Disabled Peoples' International, 2006., [http://www.icrpd.net/implementation/en/index. htm](http://www.icrpd.net/implementation/en/index.htm)

ICRPD Ratification Toolkit, Disabled Peoples' International, 2006., <http://www.icrpd.net/ratification/en/index.htm>

Implementation Manual for the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Svjetska mreža korisnika i osoba koje su preživjele psihijatriju (World Network of Users and Survivors of Psychiatry), 2008., [http://www.mindfreedom.org/as/act/inter/ wnusp/un-convention](http://www.mindfreedom.org/as/act/inter/wnusp/un-convention)

B. Lindqvist, M. H. Rioux i R. M. Samson: *Moving forward: progress in global disability rights monitoring*, Disability Rights Promotion International, 2007., [http://www.yorku.ca/drpi/files/ MovingForwardFINAL.pdf](http://www.yorku.ca/drpi/files/MovingForwardFINAL.pdf)

Ratify now (internetska stranica koja podupire globalna „grassroots” nastojanja za ratifikaciju Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom), <http://ratifynow.org/>

Teaching Kit: International Convention on the Rights of People with Disabilities, Handicap International, <http://www.handicap-international.fr/kit-pedagogique/indexen.html>

4. Alati/obuka/priručnici/ dokumenti u vezi s općim podizanjem svijesti

All things being equal: Perspectives on disability and development, World Vision, 2001., http://www.worldvision.org.uk/upload/pdf/Disability_paper.pdf

Disability: A guide to language, CRIN, <http://www.crin.org/docs/Disability%20language2.doc>

Disability, Equality and Human Rights: A training manual for development and humanitarian organisations, Oxfam, 2003., <http://publications.oxfam.org.uk/oxfam/display.asp?K=9780855984854&TAG=&CID=>

Disability: Promoting the Rights of Children with Disabilities, UNICEF, 2007., <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest13-disability.pdf>

HIV/AIDS Awareness and Disability Rights Training Manual, Rehabilitation International, Disabled Organization for Legal Affairs and Social Economic Development and Miracles in Mozambique, 2007., http://riglobal.org/advocacy/projects/RI_HIV-AIDS_TRAINING-MANUAL_10Dec07_FINAL.doc

5. Izvori u vezi sa specifičnim pravima djece s teškoćama u razvoju

CBR: A strategy for rehabilitation, equalisation of opportunities, poverty reduction and social inclusion of people with disabilities, ILO, 2004., <http://www.ilo.org/public/english/employment/skills/download/jointpaper.pdf>

Disabilities among Refugees and Conflict-Affected Populations, Ženska komisija za žene i djecu izbjeglice (Women's Commission for Refugee Women and Children), 2008., http://www.womenscommission.org/pdf/disab_full_report.pdf

Disability in Conflict and Emergency Situations: Focus on Tsunami affected areas, http://www.ucl.ac.uk/lc-ccr/lccstaff/maria-kett/Behinderung_und_Dritte_Welt.pdf

R. Rieser: *Implementing Inclusive Education: a Commonwealth Guide to implementing Article 24 of the UN Convention on the Rights of People with Disabilities*, Tajništvo Commonwealtha (Commonwealth Secretariat), London, 2008., www.diseed.org.uk

Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools, Centar za istraživanja inkluzivnog obrazovanja (Centre for Studies on Inclusive Education), www.csie.org.uk

Making Schools Inclusive: How change can happen, Save the Children, 2008., <http://www.eenet.org.uk/downloads/Making%20schools%20inclusive%20SCUK.pdf>

P. Pinheiro: *World Report on Violence against Children*, UNICEF/WHO/UNHCHR, 2005., <http://www.violencestudy.org/r229>

Dodatak 3.:

Pozadina razvoja ovog vodiča

Izradom ovog vodiča, organizacija Save the Children posvetila se tome da se informira izravno kroz iskustava i stajališta osoba s invaliditetom odnosno djece s teškoćama u razvoju. Pritom je, za rad na njemu, usvojen sljedeći pristup:

a) Ustroj tehničke savjetodavne skupine

Predstavnici organizacija osoba s invaliditetom pozvani su da se pridruže internetskoj skupini kako bi mogli dati svoje komentare i savjete u vezi s prijedlogom zakona, osigurati točnost predloženih materijala te oslikati primjere dobre prakse i utvrditi nužan opseg ovog vodiča. Članstvo te skupine činili su Kicki Nordstrum iz Svjetskog saveza slijepih (World Blind Union), Helen Schulte iz UNICEF-a, Zuhy Sayeed iz saveza Inclusion International, June Waugh iz Pododbora za djecu s teškoćama u razvoju nevladine organizacije u sklopu UNICEF-a, Shanta Rau iz organizacije Rehabilitation International, Khandaker Jahurul Alam iz Centra za usluge i informacije u vezi s invaliditetom (Centre for Services and Information on Disability, CSID) iz Bangladeša, dr. Nafeesur Rahman iz Nacionalnog foruma organizacija koje se bave pitanjima invaliditeta (National Forum of Organizations Working with the Disabled, NFOWD) iz Bangladeša, Rajan Rajiv iz Jedinice za donošenje zakona u vezi s invaliditetom (Disability Legislation Unit) iz Chennaija u Indiji i Maheshwar Ghimire iz

Nepalskog centra za ljudska prava osoba s invaliditetom (Nepal Disabled Human Rights Center).

b) Priprema početnog nacrtu okvira

Pripremljen je nacrt za ovaj vodič. To je naznačilo predloženi opseg i način na koji treba pristupiti razvoju ove publikacije, a nacrt je poslužio za dobivanje početne povratne informacije o idejama koje širi.

c) Regionalna savjetovanja

Održana su dva regionalna savjetovanja, jedno u Dhaki u Bangladešu, a drugo u Sani u Jemenu. Cilj je bio trostruk. Prvo, ta su savjetovanja pružila priliku za širenje svijesti o Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom i bolje razumijevanje njezina sadržaja. Drugo, savjetovanja su zamišljena kao forum na kome će sve zainteresirane strane moći pregledati okvir predložen za ovaj vodič i tako doprinijeti njegovu razvoju. I, na kraju, savjetovanja su stvorila prilike za učvršćivanje novih partnerstava i mreža na nacionalnoj i regionalnoj razini.

Savjetovanje održano u lipnju 2007. u Dhaki zajedničkim su snagama organizirali organizacija Save the Children i Nacionalni forum organizacija koji se bave pitanjima invaliditeta

(National Forum of Organizations Working on Disabilities, NFOWD). Prisustvovali su mu predstavnici iz Bangladeša, Indije, Pakistana, Nepala, Afganistana i Šri Lanke, a zagovornicima prava djece i prava osoba s invaliditetom pružila se rijetka prilika da se sastanu i surađuju. Previše se često nevladine organizacije koje se bave pravima djece premalo bave djecom s teškoćama u razvoju, a skupine za prava osoba s invaliditetom također pridaju premalo pažnje djeci. Prema tome, djeca s teškoćama u razvoju ne ostvaruju pažnju koju trebaju za zagovaranje njihovih prava. Ovo je okupljanje podiglo svijest o potencijalu za buduću suradnju.

Sastanak u Sani održao se u studenom 2007. godine. Organiziran je u suradnji Nacionalnog programa organizacije Save the Children u Jemenu i Arapske zaklade za ljudska prava (Arab Human Rights Foundation). Iako je većina sudionika bila iz Jemena, došli su i predstavnici iz Libanona, Katara, Palestine, Jordana, Sudana, Egipta, Austrije, Švedske, Nepala i Velike Britanije. Na sastanku je sudjelovalo više od 40 dječaka i djevojčica, među kojima je bilo djece sa svim vrstama teškoća u razvoju i djece bez tih teškoća. Povrh toga, sastanku su prisustvovali i zamjenik ministra obrazovanja zadužen za obrazovanje djevojaka, zamjenik ministra za mladež i šport, glavni tajnik Višeg vijeća za materinstvo i djetinjstvo, izvršni direktor Fonda za rehabilitaciju i skrb o osobama s invaliditetom te predstavnici raznih organizacija osoba s invaliditetom, organizacija koje zagovaraju ljudska prava, nacionalnih, regionalnih i međunarodnih organizacija koje se bave pitanjima djece, predstavnici diplomatskog korpusa i međunarodne organizacije, akademici, aktivisti zainteresirani za prava djece s teškoćama u razvoju i relevantni stručnjaci.

Sve u svemu, ova su dva sastanka rezultirala:

- obvezom jemenske Vlade da pregleda svoju strategiju o djeci kako bi odrazila obveze preuzete Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom;
- visokom razinom medijskog interesa, uključujući tiskovine, kao i radio i televiziju;
- povećanom sviješću o Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom, njezinom značenju za Konvenciju UN-a o pravima djeteta i potrebi da se, prilikom zagovaranja prava djece s teškoćama u razvoju, dobro razumiju oba dokumenta;
- izgradnjom partnerstava između organizacija za prava djece i organizacija za prava osoba s invaliditetom;
- većim razumijevanjem iskustava djece s teškoćama u razvoju i njihove sposobnosti za samozagovaranje;
- obavijestima o alatima koji su potrebni na tom polju;
- materijalima i primjerima koji pojašnjavaju povrede prava i dobru praksu;
- filmovima koji bilježe događaje i pitanja korisna za potrebe zagovaranja.

d) Priprema ovog vodiča

Poslije savjetovanja pripremljen je cjelovit nacrt vodiča koji je prosljeđen Tehničkoj savjetodavnoj skupini, kao i drugim stručnjacima s tog područja, radi povratne informacije u vidu komentara, materijala koji pojašnjavaju određene dijelove i analiza slučaja. Konačni je nacrt napisan imajući na umu sve nalaze dobivene tijekom ovih savjetodavnih postupaka.

Reference

- ¹ UN Disability Fact Sheet, Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UN, New York, 2006.
- ² Promoting the Rights of Children with Disabilities, UNICEF, Firenca, 2007.
- ³ *Disability, Poverty and Development*, Britanska agencija za razvoj (DfID), London, 2000.
- ⁴ Violence against Disabled Children, Izvješće glavnog tajnika UN-a o nasilju nad djecom temeljeno na nalazima i preporukama Tematske skupine o nasilju nad djecom s teškoćama u razvoju koju je pri Ujedinjenim narodima, 28. srpnja 2005., UNICEF okupio u New Yorku
- ⁵ Thomas P.: *Disability, Poverty and the Millennium Development Goals*, Britanska agencija za razvoj (DFID), lipanj 2005.
- ⁶ Violence against Disabled Children, Izvješće glavnog tajnika UN-a o nasilju nad djecom temeljeno na nalazima i preporukama Tematske skupine o nasilju nad djecom s teškoćama u razvoju koju je pri Ujedinjenim narodima, 28. srpnja 2005., UNICEF okupio u New Yorku
- ⁷ *Disability, Poverty and Development*, Britanska agencija za razvoj (DfID), London, 2000.
- ⁸ Violence against Disabled Children, Izvješće glavnog tajnika UN-a o nasilju nad djecom temeljeno na nalazima i preporukama Tematske skupine o nasilju nad djecom s teškoćama u razvoju koju je pri Ujedinjenim narodima, 28. srpnja 2005., UNICEF okupio u New Yorku
- ⁹ Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom usvojena Dodatkom Rezolucije br. 48/96, na 48. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda, održane 20. prosinca 1993.
- ¹⁰ Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Opći komentar br. 5: Osobe s invaliditetom, od 9. prosinca 1994.
- ¹¹ Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom usvojena Dodatkom Rezolucije br. 48/96, na 48. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda, održane 20. prosinca 1993.
- ¹² Ljudska prava osoba s invaliditetom (Human rights of persons with disabilities), Rezolucija Komisije za ljudska prava br. 2000/51, usvojene na 62. zasjedanju, održanom 25. travnja 2000.
- ¹³ Komisija za ljudska prava, Potkomisija o sprječavanju diskriminacije i zaštiti manjina, 48. zasjedanje, E/CN.4/Sub.2/1996/27, od 2. srpnja 1996.
- ¹⁴ Opći komentar Komisije za prava djeteta br. 9: Djeca s teškoćama u razvoju, CRC/C/GC/9, veljača 2007.
- ¹⁵ Pregled preporuka koje je Odbor za prava djeteta donio u odnosu na djecu s teškoćama u razvoju (Review of recommendations made by the Committee on the Rights of the Child in respect of disabled children), Rights for Disabled Children, Disability Awareness in Action, 2003. (ova je publikacija predstavljena Odboru za prava djeteta 29. rujna 2003.)
- ¹⁶ Opći komentar Odbora za prava djeteta br. 5: Opće mjere za provedbu Konvencije UN-a o pravima djeteta (General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child) (članci 4.42 i 44.6) CRC/GC/2003/5, rujan 2003.
- ¹⁷ Opći komentar Odbora za prava djeteta br. 5: Opće mjere za provedbu Konvencije UN-a o pravima djeteta (General Measures of Implementation of the Convention on the Rights

- of the Child) (članci 4.42 i 44.6) CRC/GC/2003/5, rujan 2003. i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Opći komentar. 3: Priroda obveza država stranaka (The Nature of States Parties Obligations) (članak 2. stavak 1.), 14/12/90
- ¹⁸ Izdanje br. 2, iz veljače 2008., *Enable newsletter*, UN
- ¹⁹ Odbor za prava djeteta, Dan opće rasprave o izvorima za prava djeteta – odgovornost država, 46. zasjedanje, 21. rujna 2007.
- ²⁰ Glavni tajnik pozdravlja usvajanje ključne Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, Službena izjava glavnog tajnika UN-a, SG/SM/10797, 13. prosinca 2006., dostupno na: <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sgsm1079.doc.htm>
- ²¹ *From Exclusion to Equality: Realising the Rights of Persons with Disabilities: Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, UN OHCHR/ Interparlamentarna unija (Inter-Parliamentary Union), Ženeva, 2007.
- ²² *From Exclusion to Equality: Realising the Rights of Persons with Disabilities: Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, UN OHCHR/ Interparlamentarna unija (Inter-Parliamentary Union), Ženeva, 2007.
- ²³ Lansdown, G.: *Disabled Children in South Africa: Progress in Implementing the Convention on the Rights of the Child*, DAA, London, 2002., i <http://www.info.gov.za/whitepapers/1997/disability.htm>
- ²⁴ *Implementation of the World Programme of Action Concerning Disabled Persons: Realizing the Millennium Development Goals for persons with disabilities (62/127)*, dostupno na www.un.org/disabilities
- ²⁵ *The Alternative Basic Education Programme supported by UNICEF: An assessment*, Bond T i Nyugen Thuy Hong, UNICEF, Hong Kong, 1998.
- ²⁶ <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=406>
- ²⁷ Za više detalja o uključivanju djece, vidi Odbor UN-a za prava djeteta, Opći komentar br. 11, stavak 12. (predstojeći) i Vodič za izvore za sudjelovanje djece i mladeži (Child and Youth Participation Resource Guide), Regionalni ured UNICEF-a za Istočnu Aziju i Pacifik, Bangkok, 2006.
- ²⁸ Za više informacija o humanitarnim institucijama koje štite prava djece vidi www.ombudsnet.org
- ²⁹ *Towards a Focal Point for Children*, Komisija za ljudska prava Južne Afrike, Pretoria, 2000.
- ³⁰ Rezolucija A/RES/48/134 Opće skupštine UN-a, Nacionalne institucije za promicanje i zaštitu ljudskih prava (National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights), 20. prosinca 1993.
- ³¹ Lansdown, G.: *Children with Disabilities in El Salvador: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2003.
- ³² <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=406>
- ³³ Opći komentar br. 1: Ciljevi obrazovanja (The Aims of Education) (članak 29.), CRC/G/2001/1, travanj 2001.
- ³⁴ Odbor za prava djeteta, Izvješće s 22. zasjedanja, CRC, 1999., UN Doc. CRC/C/90
- ³⁵ Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom stupila je na snagu 3. svibnja 2008., nakon što ju je ratificiralo 20 država
- ³⁶ Uloga masovnih medija u osvješćivanju o pitanjima invaliditeta (The Role of the Mass Media in Creating Awareness on Disability Issues), radionica koju je 21. lipnja 2002. u Lalitpuru organizirao DHRC-Nepal
- ³⁷ Lansdown, G.: *Disabled Children in El Salvador: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2004.
- ³⁸ Save the Children UK, *Education Projects in Nepal: A voice for education*, 2002.
- ³⁹ *From Exclusion to Equality: Realising the Rights of Persons with Disabilities: Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, UN OHCHR/ Interparlamentarna unija (Inter-Parliamentary Union), Ženeva, 2007.
- ⁴⁰ Lansdown, G.: *Disabled Children in El Salvador: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2004.
- ⁴¹ Za smjernice u izvješćivanju iz sjene vidi *Guide to NGOs Reporting to the Committee on the Rights of the Child*, www.crin.org/docs/reporting/guidelines, 2006.
- ⁴² *Children as Change Agents: Guide to child participation in periodic reporting to the Committee on the Rights of the Child*, World Vision, Ontario, 2007.
- ⁴³ Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 9: Prava djece s teškoćama u razvoju (The Rights of Children with Disabilities), CRC/C/GC/9, veljača 2006.
- ⁴⁴ Lansdown, G.: *Disabled Children in South Africa: Progress in Implementing the Convention on the Rights of the Child*, DAA, London, 2002.

- 45 Lansdown, G.: *Disabled Children in Nepal: Progress in Implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2003.
- 46 Seok Kyong-Hwa: Disabled South Koreans may be neglected, ostracised, u *From Time to Time: Nando's indepth look at the 20th century*, Nandon Press, Seul, 2000.
- 47 Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 9: Prava djece s teškoćama u razvoju (The Rights of Children with Disabilities), CRC/C/GC/9, 29. rujna 2006.
- 48 Groce, N.: An Overview of Young People Living with Disabilities: Their needs and rights, Serija članaka u nastajanju, UNICEF, Odjeljenje za program, 1999., citirano u UNICEF, Promicanje prava djece s teškoćama u razvoju (*Promoting the Rights of Children with Disabilities*), UNICEF, Firenca, 2007.
- 49 Zakon o diskriminaciji osoba s invaliditetom Velike Britanije iz 1995., http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1995/ukpga_19950050_en_1
- 50 Gambijsko udruženje gluhih i nagluhih osoba (Gambian Association of Deaf and Hard of Hearing), 1999.
- 51 Singer, P.: *Redefining Life and Death*, St Martin's Press, New York, NY, 1995.
- 52 Rutter, S. i Seymour, S.: *He'll Never Join the Army*, Udruga osoba s Downovnim sindromom (Down's Syndrome Association), Teddington, 1999.
- 53 Lansdown, G.: *Disabled Children in Nepal: Progress in Implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2003.
- 54 Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 11, o članku 12., predstoji 2009.
- 55 Two Way Street, video i priručnik za obuku o komuniciranju s djecom i mladim osobama s invaliditetom, kopije su dostupne za 55£ (zaključno) kod Britanskoga nacionalnog društva za prevenciju zlostavljanja djece (NSPCC), London, www.nspcc.org.uk
- 56 Lansdown, G.: *Disabled Children in South Africa: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2002.
- 57 UNICEF, *Children and Disability in Transition in CEE/ CIS and the Baltic States*, UNICEF, Firenca, 2005.
- 58 Lansdown, G.: *What Works? Promoting the rights of children with disabilities: Guidelines for action*, Disability Awareness in Action, London, 2003.
- 59 Primjeri uzeti iz baze podataka o kršenjima ljudskih prava organizacije Disability Awareness in Action
- 60 Save the Children UK, Evaluation of Education Programme, Mongolija, 2006.
- 61 Lansdown, G.: *Disabled Children in South Africa: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2002.
- 62 Lansdown, G.: *Disability Awareness in Action: Children with disabilities in Romania – Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2003.
- 63 Primjeri uzeti iz baze podataka o kršenjima ljudskih prava organizacije Disability Awareness in Action
- 64 Primjeri uzeti iz baze podataka o kršenjima ljudskih prava organizacije Disability Awareness in Action
- 65 Analize studije preuzete iz internog dokumenta organizacije Save the Children UK
- 66 Marchant, R.: Working with children with disabilities, u Foley, P., Roche, J. i Tucker, S. (ur.): *Children in Society: Contemporary theory, policy and practice*, The Open University, Milton Keynes, 2001.
- 67 Veneman, A.: Moving children with disabilities center stage, *International Rehabilitation Review*, Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom, sv. 56, br. 1, prosinac 2007.
- 68 *From Exclusion to Equality: Realising the Rights of Persons with Disabilities: Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, UN OHCHR/ Interparlamentarna unija (Inter-Parliamentary Union), Ženeva, 2007.
- 69 *From Exclusion to Equality: Realising the Rights of Persons with Disabilities: Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, UN OHCHR/ Interparlamentarna unija (Inter-Parliamentary Union), Ženeva, 2007.
- 70 Lansdown, G.: *Disabled Children in South Africa: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2002.
- 71 Opći komentar br. 1: Ciljevi obrazovanja (The Aims of Education) (članak 29.), CRC/G/2001/1, travanj 2001.
- 72 Preuzeto iz Analize procjene utjecaja koju je u Srbiji, od 2000. do 2004. godine, provodila organizacija Save the Children
- 73 Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 7: Provedba prava djece u ranom djetinjstvu

- (Implementing Child Rights in Early Childhood), CRC/C/GC/7, 2005.
- 74 Anuradha, Mohit.: Coming to light: the status of blind women in South Asia, *DAA Newsletter*, br. 48, Ženski odbor, Skupina za slijepe osobe iz Azije, 1997.
- 75 UNICEF, Godišnje izvješće Ugande, citirano u *Promoting the Rights of Children with Disabilities* (Promicanje prava djece s teškoćama u razvoju), UNICEF, Firenca, 2007.
- 76 Hastie, R.: *Children with Disabilities in a Society at War: A casebook from Bosnia*, Oxfam, Oxford, 1997.
- 77 Program za evaluaciju i edukaciju, Save the Children UK, Mongolija, 2006.
- 78 FUNPRES/Save the Children Sweden, *Condiciones socio-educativas de los estudiantes con necesidades educativas especiales*, FUNPRES/Save the Children Sweden, 2002.
- 79 Citirala Ulrika Persson u svom govoru „Have children with disabilities an obvious place in society?” koji je održala na konferenciji „Mitovi i činjenice u vezi s djecom s teškoćama u razvoju“, održanoj u Malmöu, od 9. do 11. prosinca 1999., zapisnike s te konferencije objavila je organizacija Save the Children, Stockholm, 2000.
- 80 Izjava iz Salamance i Okvirni plan za odgoj i obrazovanje osoba s posebnim potrebama, Izjava je usvojena na Svjetskoj konferenciji o obrazovanju osoba s posebnim potrebama „Pristup i invaliditet“, održanoj u Salamanci, Španjolska, od 7. do 10. srpnja 1994.
- 81 UNESCO, *Guidelines for Inclusion: Ensuring access to Education for All*, UNESCO, 2005., str. 13–15
- 82 Alderson, P. i Goodey, C.: *Enabling Children: Experiences in special and ordinary schools*, The Tufnell Press, London, 1998.
- 83 Vidi, primjerice, *Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools*, Centar za istraživanja inkluzivnog obrazovanja (Centre for Studies on Inclusive Education), Bristol, 2000.
- 84 Vidi WHO/ILO/UNESCO-ve smjernice o rehabilitaciji u zajednici (predstoje)
- 85 Neobjavljene analize slučaja iz baze podataka Nacionalnog programa u Kini, Save the Children, 2008.
- 86 Save the Children UK, Izvješće o praćenju globalnog utjecaja (Global Impact Monitoring report), Program za Srednji Istok i Sjevernu Afriku, Africa Programme, SETI-jev projekt inkluzivnog obrazovanja, 2006.
- 87 Analize slučaja preuzete iz internog dokumenta organizacije Save the Children UK
- 88 Lynch, J.: *Provision for children with special educational needs in the Asia region*, Stručni rad Svjetske banke br. 261, 1994.
- 89 Ova su načela i prakse mnogo bolje obrađeni u *Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools*, Centar za istraživanja inkluzivnog obrazovanja (Centre for Studies on Inclusive Education), Bristol, 2000.
- 90 Lansdown, G.: *Disabled Children in South Africa: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2002.
- 91 Lansdown, G.: *Disabled Children in Romania: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2002.
- 92 Save the Children UK, *In Our Own Words: Disability and integration in Morocco*, London, 1995.
- 93 Internetska stranica organizacije Voices of Youth, UNICEF, www.unicef.org/voy
- 94 Odbor za prava djeteta, Sažeto izvješće o Danu opće rasprave o pravima djece s teškoćama u razvoju, CRC/C/SR.418. 6yj, listopad 1997.
- 95 Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 4: Zdravlje i razvoj adolescenata u kontekstu Konvencije UN-a o pravima djeteta (Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child), CRC/GC/2003/4, srpanj 2003.
- 96 Ward, L.: *Seen and Heard: Involving children with disabilities and young people in research and development projects*, Joseph Rowntree Foundation, York, 1997.
- 97 Lansdown, G.: *Disabled Children in Romania: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2002.
- 98 Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 4: Zdravlje i razvoj adolescenata u kontekstu Konvencije UN-a o pravima djeteta (Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child), CRC/GC/2003/4, srpanj 2003.
- 99 Pretorius, L.: *Children with disabilities at risk due to age and disability*, u Making the Link, A report from the International Seminar on Macroeconomics and Children's Rights, Save the Children, Midrand, 1998.
- 100 UNICEF/Komisija za nacionalno planiranje, Analiza stanja u vezi s pitanjima invaliditeta u Nepal, UNICEF/Komisija za nacionalno planiranje, 2000.

- ¹⁰¹ Lansdown, G.: *Disabled Children in South Africa: Progress in implementing the Convention on the Rights of the Child*, Disability Awareness in Action, London, 2002.
- ¹⁰² ILO Convention 182 concerning the Prohibition and Immediate Action by the Elimination of the Worst Forms of Child Labour, usvojena na Konferenciji, na 87. zasjedanju, 17. lipnja 1999.
- ¹⁰³ Vidi, na primjer, Baladerian, J.: Sexual Abuse of People with Developmental Disabilities, *Sexuality and Disability*, sv. 9, br. 4, 1991., i Sobsey, D. I Doe, T.: Patterns of Sexual Abuse and Assault, *Sexuality and Disability*, sv. 9, br. 3, 1991, i Senn, C.: *Vulnerable: Sexual abuse and people with an intellectual handicap*, G.Allan Roeher Institute, Ontario, 1988.
- ¹⁰⁴ Istraživanje glavnog tajnika UN-a o nasilju nad djecom, Ujedinjeni narodi, New York, 2006. i Pinheiro, P. S.: *World Report on Violence against Children*, WHO/UNICEF. OHCHR, 2005.
- ¹⁰⁵ Lansdown, G.: *What Works? Promoting the rights of children with disabilities: Guidelines for action*, Disability Awareness in Action, London, 2003.
- ¹⁰⁶ Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 8: Prava djece na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i drugih okrutnih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja (The Rights of Children to Protection from Corporal Punishment and other Cruel or Degrading Forms of Punishment) (članci 19., 28., stavak 2., i 37., među ostalim), CRC/C/GC/8, 2007.
- ¹⁰⁷ Bernard, C.: Child sexual abuse and the black disabled child, u *Disability and Society*, sv. 14., br. 3., 1999.
- ¹⁰⁸ Istraživanje glavnog tajnika UN-a o nasilju nad djecom, Sažeto izvješće s Tematskog sastanka o nasilju nad djecom s teškoćama u razvoju, Ujedinjeni narodi, New York, 2005.
- ¹⁰⁹ Pinheiro, P. S.: *World Report on Violence against Children*, Ujedinjeni narodi, New York, 2005.
- ¹¹⁰ Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji kojeg je, 25. svibnja 2005., Rezolucijom br. 54/263, usvojila Opća skupština UN-a
- ¹¹¹ Hodgkin, R. i Newell, P.: *Implementation Handbook on the Convention on the Rights of the Child*, UNICEF, New York, 2007.
- ¹¹² Podatak prenesen usmeno autoru od jednog aktivista za prava osoba s invaliditetom iz Južne Afrike
- ¹¹³ Vidi i *Challenging Violence against Children: A handbook for NGOs working on follow-up to the UN Study*, kojeg je objavila organizacija Save the Children UK u ime Međunarodnog saveza Save the Children, 2008.
- ¹¹⁴ Istraživanje glavnog tajnika UN-a o nasilju nad djecom, Sažeto izvješće s Tematskog sastanka o nasilju nad djecom s teškoćama u razvoju, Ujedinjeni narodi, New York, 2005.
- ¹¹⁵ Larson, K.A. i Turner, K. D.: *Best practices for serving court involved youth with learning, attention, and behavioral disabilities*, Ministarstvo obrazovanja i Ministarstvo pravosuđa SAD-a, Washington, 2002.
- ¹¹⁶ Quinn, M. M., Rutherford, R. B. i Leone, P. E.: *Students with disabilities in correctional facilities*, ERIC Clearinghouse on Disabilities and Gifted Education, Arlington, 2001.
- ¹¹⁷ Treba spomenuti i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe („Pekinška pravila”), usvojena Rezolucijom br. 40/33 Opće skupštine UN-a, 29. studenog 1985., te Smjernice UN-a za prevenciju maloljetničke delikvencije (Riyadh smjernice), usvojene i proglašene Rezolucijom br. 45/112 Opće skupštine od 14. prosinca 1990.
- ¹¹⁸ Vidi, na primjer, Jones, H.: *Children with Disabilities' Rights: A practical guide*, Save the Children, 2001., dostupno na: www.savethechildren.org.uk/en/54_2318.htm
- ¹¹⁹ Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe

Vidi me, čuj me

Vodič za uporabu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i promicanje prava djece

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom krajnje je postignuće svih onih koji su se dugi niz godina zauzimali za osobe s invaliditetom boreći se za priznanje njihovih prava. *Vidi me, čuj me* prva je knjiga koja razmatra kako se tom Konvencijom može koristiti zajedno s Konvencijom UN-a o pravima djeteta u potpori djeci s teškoćama u razvoju.

Ovaj vodič analizira međuodnos tih dviju Konvencije i nudi praktične smjernice za strategije zagovaranja, kao i ilustracije dobre prakse, što ga čini sredstvom neprocjenjive vrijednosti za zagovaratelje prava djeteta i osoba s invaliditetom. On je i neophodan izvor podataka za vlade u tumačenju i provedbi tih dviju Konvencija.

Vidi me, čuj me sadržava:

- pregledan prikaz odnosa između pojedinih članaka dviju Konvencija;
- detaljnu analizu prava djece s teškoćama u razvoju – prema dvjema Konvencijama – na ključnim područjima, kao što su obrazovanje, obiteljski život, zdravlje i zaštita;
- savjete za rad na zagovaranju dječjih prava u svakome od tih područja;
- povijesni pregled prava osoba s invaliditetom i razvoja Konvencije o pravima osoba s invaliditetom;
- potpun tekst Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

Autorica Gerison Lansdown međunarodna je savjetnica za dječja prava te je objavila niz radova i održala brojna predavanja na temu dječjih prava.

“Sredstvo od neprocjenjive vrijednosti za djelatnike posvećene okončanju diskriminacije djece s invaliditetom.”

Yanghee Lee, Predsjednik Odbora
za prava djeteta

